

De ontwikkeling van de criminaliteit van
Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar

De ontwikkeling van de criminaliteit van Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar

De rol van achterstanden, ouders, normen en vrienden

dr. F.M.H.M. Driessen
F. Duursma MSc
drs. J. Broekhuizen

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag: Roel Dijkstra

Ontwerp:
Vantilt Producties & Martien Frijns

ISBN: 978 90 3524 722 2
NUR: 800, 624

Realisatie:
Reed Business, Amsterdam

© 2014 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Bureau Driessen, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

	Voorwoord	11
1	Inleiding	13
1.1	Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit tussen 2003 en 2010	14
1.2	Allochtone jongeren oververtegenwoordigd?	16
1.3	Andere allochtone groepen	18
1.4	Criminaliteitspatronen	19
1.5	Verklaringen	19
1.6	Onderzoeksvragen	20
1.7	Karakteristiek van de gegevens	21
1.8	Opbouw rapport	22
1.9	Samenvatting	23
2	Crimineel en deviant gedrag	25
2.1	Delicten	25
2.2	Contact met de politie	30
2.3	Deviant gedrag	30
2.4	Onderlinge samenhang	33
2.5	Stabiel aandeel jongeren of stabiele jongeren	35
2.6	Samenvatting	35
3	Etniciteit	37
3.1	Bepaling etniciteit	37
3.2	Etniciteit en criminaliteit	39
3.3	Samenvatting en conclusie	40

4 Sociale positie 43

4.1	Sociale positie en criminaliteit	44
4.2	Opleidingsniveau ouders	45
4.3	Beroepsniveau ouders	46
4.4	Arbeidsmarktpositie ouders	47
4.5	Onderwijspositie van de jongeren	48
4.6	Arbeidsmarktpositie van de jongeren	49
4.7	Woonbuurt	50
4.8	Samengestelde effecten	51
4.9	Sociale positie en verschillende typen crimineel en deviant gedrag	54
4.10	Etniciteit en sociale positie	55
4.11	Samenvatting	57

5 Persoonlijke factoren 59

5.1	Onderzoek naar aanleg en crimineel gedrag	60
5.2	Sekse	61
5.3	Leeftijd	62
5.4	Lichamelijke gezondheid	63
5.5	Vroegrijpheid	64
5.6	Psychische gezondheid: hyperactiviteit, emotionele problemen, agressiviteit en pesten	65
5.7	Indicaties voor IQ: schoolsucces	68
5.8	Gezamenlijk effect van persoonlijke factoren	69
5.9	Persoonlijke factoren en verschillende typen crimineel en deviant gedrag	71
5.10	Etniciteit en persoonlijke factoren	72
5.11	Samenvatting	74

6 Ouders 79

6.1	Controle door de ouders	80
6.1.1	Mogelijkheid voor controle: aanwezigheid van de ouders	80
6.1.2	Mogelijkheid voor controle: werk van de ouders	82
6.1.3	Rechtstreekse controle door de ouders	82

6.2	Binding aan de ouders	83
6.3	Voorbeeldfunctie van de ouders	85
6.3.1	Agressie thuis	86
6.3.2	Excessief alcoholgebruik door de ouders	87
6.3.3	Politiecontact van de ouders	88
6.3.4	De voertaal thuis	88
6.4	Gezamenlijk effect van de verschillende gedragingen van de ouders	89
6.5	De rol van de ouders en verschillende typen crimineel en deviant gedrag	90
6.6	Autochtone en allochtone ouders	91
6.7	Samenvatting	94

7 Opvattingen 99

7.1	Culturele deviantie	100
7.2	Culturele dissonantie	100
7.3	Integratieproblemen en marginalisering	101
7.4	Gespecificeerde cultuurtheorieën	101
7.5	Acceptatie van regelgeving: gridtheorie	102
7.6	Normloosheid	103
7.7	Actiebereidheid	104
7.8	Moderniteit	104
7.9	Postmaterialisme en sociaal kapitaal	105
7.10	In- en outgroup	106
7.11	Subculturen	107
7.12	Cultureel bepaalde opvattingen in dit onderzoek	108
7.13	Individueel versus collectief belang	110
7.14	Eigen groep versus het grotere collectief	114
7.15	Subculturele identificatie	120
7.16	Gezamenlijk effect van de verschillende opvattingen	123
7.17	Overzicht van de onderzoeksresultaten	125
7.18	Opvattingen en verschillende typen crimineel en deviant gedrag	126
7.19	Opvattingen van autochtone en allochtone jongeren	127
7.20	Samenvatting	129

8 Vrienden 135

8.1	Beïnvloeding in de netwerken	136
8.2	Verschillende contexten	138
8.3	Socialisatie tot deviant gedrag	139
8.4	Netwerkhypothesen samengevat	142
8.5	Netwerken van allochtone en autochtone jongeren	142
8.6	Sociale netwerken in dit onderzoek	144
8.7	Aantal vrienden	146
8.8	Vrienden met politiecontact	148
8.9	De reden van het contact met de politie	154
8.10	Criminele en deviante vrienden	156
8.11	Overlap tussen netwerken	162
8.12	Steun uit de netwerken	166
8.13	Belangrijke vrienden	170
8.14	Frequentie van het contact	172
8.15	Broers en zussen en leeftijd van de vrienden	174
8.16	Etnische samenstelling van de vriendennetwerken	177
8.17	Netwerkeffecten tezamen genomen	180
8.18	Vrienden en verschillende typen crimineel en deviant gedrag	182
8.19	Netwerken van autochtone en van allochtone jongeren	183
8.20	Samenvatting	185

9 Samengestelde effecten 193

9.1	Samengestelde effecten	194
9.2	De effecten van de onderliggende basisvariabelen	197
9.3	Verschillende typen criminaliteit en deviantie	200
9.4	Etniciteit en betrouwbaarheid van de antwoorden	202
9.5	Multilevelanalyse	208
9.6	Gevolgen van crimineel gedrag	211
9.7	Samenvatting	213

10 Samenvatting en conclusie 219

10.1	Achtergrond van dit onderzoek	219
10.2	Aard van de gegevens	220
10.3	Crimineel gedrag	220
10.4	Etniciteit	221
10.5	Sociale achterstanden	222
10.6	Persoonlijke factoren	223
10.7	De rol van de ouders	224
10.8	Opvattingen van de jongeren	227
10.9	De vrienden van de jongeren	230
10.10	De verschillende benaderingen vergeleken	234
10.11	Validering van de resultaten	235
10.12	Conclusies	238
10.13	De rol van de politie	241
10.14	Nawoord	243

Literatuur 245

Bijlagen 253

1	In het kader van het onderzoeksproject uitgebrachte publicaties	253
2	Steekproef, veldwerk, respons	255
3	Aanvullende regressieanalyse netwerken	270
4	Vragenlijst eerste meting	271

Voorwoord

Jeugdcriminaliteit vergt de voortdurende aandacht van de overheid. Enerzijds in verband met overlastbestrijding, maar anderzijds toch met name omdat jeugdig crimineel gedrag zich kan voortzetten tijdens de volwassenheid en dan moeilijk nog te keren valt. De aandacht voor crimineel gedrag door jongeren heeft het laatste decennium een extra dimensie gekregen sinds meermalen uit onderzoek op basis van politieregistraties is gebleken dat allochtone jongeren in de jeugdcriminaliteit oververtegenwoordigd zijn. Door deze oververtegenwoordiging kunnen allochtone groepen gestigmatiseerd raken, wat integratie zal bemoeilijken.

De politie heeft een prominente rol bij de aanpak van jeugdcriminaliteit en het is dan ook een voor de hand liggende gedachte geweest van het programma Politie & Wetenschap de jeugdcriminaliteit en het allochtone aandeel daarin nader te laten onderzoeken. Het voorliggende rapport is het resultaat van dat langlopende onderzoeksprogramma, dat ruim tien jaar geleden zijn begin vond met een theoretische literatuurverkenning en werd voortgezet met drie enquêtes onder steeds dezelfde Rotterdamse adolescenten op 12-, 14- en 18-jarige leeftijd.

In de rijke hoeveelheid onderzoeksresultaten, die soms verrassend zijn, omdat ze lang niet altijd sporen met wat algemeen voor waar gehouden wordt, komen met name drie bevindingen prominent naar voren. Op de eerste plaats blijkt dat de vrienden van de jongeren een zeer uitgesproken rol spelen bij het ontstaan van crimineel gedrag. Op de tweede plaats spelen persoonlijke factoren, zoals agressiviteit of hyperactiviteit, vooral op langere termijn een grote rol, terwijl de rol van de ouders en van de normen en waarden bescheiden is. En op de derde plaats blijkt dat – op basis van zelfrapportage (enquêtes) – de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren niet teruggevonden kan worden in de jeugdcriminaliteit in Rotterdamse wijken en – op basis van politieregistratie – miniem, om niet te zeggen microscopisch, van omvang is.

Het onderzoek werd begeleid door een commissie die als volgt was samengesteld:

M. Roerink	Politie Zuid-Limburg
dr. H. Ferwerda	Bureau Beke
dr. F. Weerman	Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving
G.C.K. Vlek	Politie & Wetenschap
drs. A. Venderbosch	Politie & Wetenschap
dr. R. Emmelkamp	Politie & Wetenschap
dr. A. Aronowitz	Politie & Wetenschap (eerste fase)

Ik dank de commissie voor de vele waardevolle adviezen, waar wij graag gebruik van maakten. Voor resterende onvolkomenheden is uiteraard alleen Bureau Driessen verantwoordelijk.

Een dergelijk langlopend en omvangrijk project is gebaseerd op de inzet van veel mensen. Vooral de inbreng van drs. Jolijn Broekhuizen en prof. dr. Beate Völker was groot. De eerste nam de uitvoering van het veldwerk, de analyse en de rapportage van de eerste twee deelrapporten zeer voortvarend voor haar rekening en was ook betrokken bij de afronding van dit laatste eindrapport. De tweede ondersteunde het onderzoek vanaf het begin met haar grote expertise op het gebied van sociale netwerken. Daarnaast hebben veel anderen zich voor dit onderzoek ingezet. Ik noem hen niet allemaal afzonderlijk, de lijst van tijdens het onderzoek verschenen publicaties in bijlage 1 geeft een indruk van hun inzet. Ook de vele veldwerkers, studenten-assistenten en stagiaires moeten genoemd worden.

Tot slot dank ik de 680 jongeren die na een eerste klassikale enquête op de basisschool verrassend vaak bereid bleken jaren later ook een tweede en derde enquête in te vullen. Hopelijk vinden de resultaten van dit onderzoek hun weg in het beleid, zodat hun opvolgers, de huidige grotestadsjongeren, iets minder vaak blijven hangen in de veelvoorkomende adolescentencriminaliteit.

Utrecht, april 2013
dr. F.M.H.M. Driessen

Inleiding

Crimineel gedrag door jongeren is een probleem in de huidige samenleving. Jongeren zijn oververtegenwoordigd in de criminaliteit en deze criminele jongeren zorgen voor overlast en onveiligheidsgevoelens. Zo werd in 2010 2,5% van de jongeren tussen de 12 en 25 jaar verdacht van een misdrijf, tegen 1,5% van de 25- tot 45-jarigen en 0,7% van degenen die 45 jaar of ouder zijn.¹

Deze oververtegenwoordiging rechtvaardigt extra aandacht voor de jeugdcriminaliteit, maar de grote belangstelling voor jeugdcriminaliteit wordt toch vooral ingegeven door het feit dat tijdens de adolescentie nog voorkomen kan worden dat jongeren hun criminele gedrag op latere leeftijd voortzetten. Adolescenten kunnen tot 'inkeer' worden gebracht, terwijl een criminele carrière op latere leeftijd nauwelijks nog te stoppen valt, zo blijkt uit recidivecijfers. Preventief en corrigerend beleid gericht op adolescenten kan zodoende zinvol zijn, terwijl dat voor oudere criminelen veel minder het geval is, omdat met het ouder worden de opbrengst van interventies afneemt.

De jeugdcriminaliteit is bovendien van belang met het oog op de minderhedenproblematiek. Jonge allochtonen zijn in de jeugdcriminaliteit oververtegenwoordigd (zie hierna) en grote aantallen jonge allochtone criminelen kunnen op den duur leiden tot grote aantallen volwassen allochtone criminelen. Een hoog niveau van allochtone (jeugd)criminaliteit zal samengaan met stigmatisering, niet alleen van de allochtone groepen waartoe deze jongeren behoren, maar ook ruimer, met stigmatisering van allochtonen in het algemeen, waardoor integratie bemoeilijkt wordt.

De overheid erkent deze problemen en voert hier beleid op. De overlast en criminaliteit van jeugdgroepen staan bijvoorbeeld centraal in het *Masterplan Aanpak Jeugdgroepen voor gemeenten*. Het ministerie van Veiligheid en Justitie constateert hierin dat er in veel gemeenten behoefte is aan 'tools' om deze problematische jeugdgroepen aan te pakken en stelt een aantal activiteiten voor (Ministerie BZK

1 www.cbs.nl. Met 'jeugdcriminaliteit' wordt de criminaliteit van jongeren bedoeld die strafrechtelijk gezien minderjarig zijn, dus van jongeren onder de 18 jaar.

& Bureau Beke, 2010).² Ook krijgen Antilliaanse en Marokkaanse risicojongeren bijzondere aandacht van de overheid.³

Deze aandacht voor jeugd en criminaliteit blijkt verder uit het Wetsvoorstel adolescentenstrafrecht, waarin staatssecretaris Teeven eind 2012 een sanctiepakket voor 15- tot 23-jarigen voorstelt, waardoor er meer flexibiliteit moet komen bij het opleggen van sancties voor jeugdigen. Ernstige delicten van 15- tot 23-jarigen kunnen zwaarder bestraft worden en een zwaar zeden- of geweldsmisdrijf kan niet meer met een taakstraf worden afgedaan (Wetsvoorstel adolescentenstrafrecht, Kamerstuk 08-12-12).⁴

1.1 Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit tussen 2003 en 2010

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum heeft in 2011 de ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit in beeld gebracht aan de hand van cijfers over door de politie aangehouden verdachten, strafrechtelijke daders⁵ en zelfgerapporteerde criminaliteit (Van der Laan & Blom, 2011). In tabel 1.1 zijn deze gegevens opgenomen, aangevuld met verdachtegegevens van CBS statline.⁶

Twee van de drie gegevensbronnen over alle misdrijven duiden op een afname van de jeugdcriminaliteit tussen 2003 en 2010. Het percentage 12- tot 17-jarigen dat van criminaliteit verdacht wordt, is in deze periode afgenomen van 2,0% naar 1,7% en de zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit is tussen 2005 en 2010 afgenomen van 41% naar 38%. Het percentage strafrechtelijke daders is tussen 2003 en 2008 echter licht toegenomen, van 1,7% naar 1,9%. Mogelijk hangt deze toename samen met verhoogde opsporingsactiviteiten (vgl. Driessen e.a., 2008), dit temeer omdat uit de rest van de tabel blijkt dat alleen

2 Ontwikkeling van een handreiking voor de aanpak van problematische jeugdgroepen door gemeenten, regionale intervisiebijeenkomsten met gemeenten, website met veelbelovende maatregelen.

3 In *Kabinetsbeleid Antilliaans-Nederlandse probleemjongeren vanaf 2010* (Ministerie van VROM, 2009a) en *Aanpak Marokkaans-Nederlandse probleemjongeren: grenzen stellen en perspectief bieden* (Ministerie van VROM, 2009b).

4 www.rijksoverheid.nl, www.hetccv.nl. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/12/08/wetsvoorstel-adolescentenstrafrecht.html>

5 Personen die door de rechter een straf of maatregel kregen opgelegd, of die een door het OM aangeboden transactie accepteerden, of bij wie de strafzaak eindigde in een beleidssepot.

6 Cijfers over aangehouden verdachten in het WODC-rapport lopen slechts tot 2008 door.

Tabel 1.1: Percentage 12- tot 17-jarige criminelen volgens drie operationalisaties tussen 2003 en 2010

	Bron	Operationalisatie	2003	2005	2008	2010	trend
Alle misdrijven							
Verdachten	CBS	misdrijven	2,0	2,4	2,4	1,7	↓
Strafrechtelijke daders	WODC	misdrijven	1,7	1,9	1,9	--	↑
Zelfrapportage	WODC	≥ 1 misdrijf	--	41,2	--	38,1	↓
Geweldsmisdrijven							
Verdachten	CBS	geweldsmisdrijven	0,4	0,5	0,5	0,3	↓
Strafrechtelijke daders	WODC	geweldsmisdrijven	0,5	0,5	0,5	--	↔
Zelfrapportage	WODC	≥ 1 geweldsmisdrijf	--	25,3	--	22,7	↓
Vermogensmisdrijven							
Verdachten	CBS	vermogensmisdrijven	0,6	0,8	0,8	0,6	↔
Strafrechtelijke daders	WODC	vermogensmisdrijven	0,7	0,7	0,7	0,7	↔
Zelfrapportage	WODC	≥ 1 vermogensmisdrijf	--	25,3	--	20,7	↓
Vernielingsmisdrijven							
Verdachten	CBS	vernielingsmisdrijven	0,4	0,6	0,5	0,4	↔
Strafrechtelijke daders	WODC	vernielingsmisdrijven	0,6	0,7	0,7	--	↑
Zelfrapportage	WODC	≥ 1 vernielingsmisdrijf	--	16,4	--	18,0	↑

de vernielingsdelicten in deze periode stijgen, terwijl zowel gewelds- als vermogensmisdrijven volgens geen van de drie operationalisaties toenemen.

Het percentage jongeren dat *geweldsmisdrijven* pleegt is het laatste decennium afgenomen, volgens verdachtencijfers (van 0,4% in 2003 naar 0,3% in 2010) en volgens zelfrapportage-gegevens (25,3% in 2005 naar 22,7% in 2010), maar het percentage strafrechtelijke daders van geweldsmisdrijven blijft stabiel tussen 2003 en 2010. De *vermogensmisdrijven* blijven volgens de politiegegevens (verdachten en strafrechtelijke daders) stabiel tussen 2003 en 2010, maar in de zelfrapportage-gegevens is een afname te zien van 25,3% in 2005 naar 20,7% in 2010. Het percentage verdachten van *vernielingsdelicten* is, na een toename tussen 2003 en 2008, weer afgenomen in 2010, terwijl uit de registratie van strafrechtelijke daders en de zelfrapportage-gegevens een toename naar voren komt.

Grosso modo kan geconcludeerd worden dat de jeugdcriminaliteit in het afgelopen decennium licht is teruggelopen.

1.2 Allochtone jongeren oververtegenwoordigd?

In Nederland heerst de opvatting dat allochtone jongeren vaker criminele activiteiten ondernemen dan autochtone jongeren. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de specifiek voor Marokkaanse en Antilliaanse jongeren ontwikkelde aanpak, zoals hierboven aangestipt. Het verschil in crimineel gedrag tussen allochtone en autochtone jongeren is al vaak onderzocht.⁷

Tabel 1.2 geeft een overzicht van de verhouding waarin Surinaamse, Antilliaanse, Turkse en Marokkaanse jongeren ten opzichte van autochtone jongeren in Nederlandse criminaliteitsstatistieken en -onderzoeken voorkomen. De betreffende onderzoeken zijn op uiteenlopende wijzen uitgevoerd, waardoor een vergelijking van de cijfers alleen indicatief is.

In de tweede kolom in de tabel is het percentage Nederlandse jongeren dat bepaalde vormen van crimineel gedrag vertoont, weergegeven. In de overige vier kolommen is te zien hoe groot de oververtegenwoordiging van respectievelijk Turkse, Surinaamse, Antilliaanse en Marokkaanse jongeren is ten opzichte van deze autochtone jongeren. De cijfers in deze kolommen geven aan hoeveel groter het percentage criminele jongeren in de allochtone groep is ten opzichte van het percentage autochtone criminele jongeren. Uit het onderzoek van Essers e.a. blijkt bijvoorbeeld dat 4% van de onderzochte autochtone jongeren crimineel is en 10,8% van de Surinaamse jongeren, dat is dus 2,7 keer zo vaak als de autochtone jongeren.

Turkse jongeren blijken over het geheel genomen als beste uit de bus te komen. Hun oververtegenwoordiging schommelt tussen de 0,6 en 2,9 en is gemiddeld 1,6. De Turkse jongeren worden gevolgd door de Surinaamse jongeren. Hun oververtegenwoordiging is groter, namelijk gemiddeld 2,5. De Antilliaanse jeugd ontbreekt door haar geringere aantal vaak in onderzoek naar jeugdcriminaliteit in Nederland, maar de keren dat zij wel in het onderzoek betrokken is, geven een weinig rooskleurig beeld: hun oververtegenwoordiging bedraagt gemiddeld 3,7. Marokkanen komen er over het algemeen slecht vanaf. Hun oververtegenwoordiging schommelt tussen 2,0 en 6,6 en is gemiddeld 4,0. Hoewel de verschillende onderzoeken moeilijk te vergelijken zijn, schijnt bij geen van de vier onderzochte allochtone groepen de oververtegenwoordiging sinds 1988 opvallend te zijn toe- of afgenomen, maar door de verschillen in operationalisatie is dit niet helemaal duidelijk.

7 Het volgende is grotendeels ontleend aan Driessen e.a. (2002).

Tabel 1.2: Oververtegenwoordiging in criminaliteitscijfers van allochtone jongeren ten opzichte van autochtone jongeren sinds 1988

Onderzoek	% autochtonen	Oververtegenwoordiging			
		% Turken	% Surinamers	% Antillianen	% Marokkanen
Essers e.a. (1988)	4,0 ^I	0,6	2,7	2,7	4,6
Junger e.a. (1989, 1990, 1991)*	15,0 ^{II}	1,5	1,5	--	2,3
Korte e.a. (1991)	1,4 ^{III}	1,2	1,4	1,2	3,4
IVR 1993	4,4 ^{IV}	2,2	4,5	--	6,6
	5,0	2,1	3,2	--	6,1
Van Hulst e.a. (1993)	3,0 ^V	1,0	2,0	3,9	3,3
Werdmolder e.a. (1993)	3,5 ^{VI}	2,2	3,7	--	6,0
IVR 1994	5,0 ^{VII}	1,5	1,5	--	4,5
Tabibian (1994)	--	1,3	3,4	4,3	4,7
Sprinkhuizen e.a. (1996)	2,0 ^{VIII}	1,3	1,5	--	4,3
IVR 1998	1,5 ^{IX}	1,8	3,0	4,7	4,8
Kemper (1998)	-- ^X	1,8	--	--	--
IVR 2000	2,6 ^{XI}	1,3	2,7	4,7	3,6
Junger e.a. (2001)*	11,0 ^{XII}	1,5	1,4	--	2,0
	21,3	1,3	1,4	1,4	1,5
Gerris (2002)	1,3	2,2	2,6	5,8	5,6
ISEO (2002)	1,8 ^{XIII}	1,6	3,3	5,9	4,6
Blom e.a. (2005)	1,0 ^{XIV}	2,9	4,4	6,7	5,6
Van der Laan e.a. (2006)*	52,0	0,9**	0,9**	0,9**	0,9**
De Boom e.a. (2010)	2,2	2,0	3,6	3,6	4,0
Van der Laan e.a. (2011)*	38,7	0,8	1,0	1,3	0,7
Van der Laan e.a. (2011)	0,2	2,6	3,1	4,4	4,9
Gemiddeld	n.v.t.	1,6	2,5	3,7	4,0

* Zelfrapportage-onderzoek, ** Geen differentiatie naar verschillende allochtone groepen

^I Delicten per bevolkingscategorie berekend voor de stad Amsterdam. Overschatting eerste kolom, daar de opgave van de bevolking op een kleiner gebied betrekking heeft dan de opgave van de delicten. Hierdoor onderschatting van de oververtegenwoordiging.

^{II} Politieregistraties. 196 Turkse, 182 Marokkaanse, 206 Surinaamse en 204 (vergelijkbare) autochtone jongeren van 12 tot 17 jaar. Van de autochtone jongeren zonder dezelfde sociaaleconomische achtergrond is 10% ooit door de politie gearresteerd.

^{III} Gebaseerd op dossiers van minderjarige jongeren met civielrechtelijk en/of strafrechtelijk contact met het bureau Jeugdzaken van de Haagse politie.

^{IV} Gebaseerd op 13.000 registraties van arrestaties van 12- tot 17-jarige jongeren op grond van verstoring openbare orde in de vier grote steden in 1988 (eerste rij) en 1990 (tweede rij). Aandeel in aanhoudingen van verdachten per 100 jongens.

^V Gebaseerd op gegevens uit het HKS van de politieregio's Amstelland, Rijnmond en Noord-Brabant West. Registraties van geverbaliseerde personen.

^{VI} Op basis van eerdere vergelijkende onderzoeken.

^{VII} Gegevens gebaseerd op politieregistraties en interviews jongeren 12-17 jaar.

^{VIII} Gegevens over 12- tot 25-jarigen in 1994 in het HKS geregistreerd. Minderjarigen (politiesepot of HALT-afdoening) zijn niet in het HKS geregistreerd. Over hen is apart een aantal gegevens in het rapport opgenomen.

^{IX} Vergelijkbare onderzoeksmethode IVR 1993 en 1994.

^X Alle jongeren van 12 tot 23 jaar die in 1995 en 1996 door de Deventer politie zijn geverbaliseerd. Dit zijn 838 jongeren, die 1397 delicten pleegden.

^{XI} Cijfer voor Afrikanen (3,3), Joegoslaven (3,3) en Oost-Europeanen (3,0).

^{XII} Eerste rij: autochtone jongeren uit dezelfde buurt afkomstig als de verschillende groepen allochtone jongeren. Onderzoeksgroep bestaat uit 811 jongens van 12 tot 17 jaar. Tweede rij: 34.254 jongens van 12 tot 17 jaar (1994-1999). Betreft geweldsdelicten, diefstal, vernielingen en openbare orde (scholierenonderzoek).

^{XIII} Percentage verdachten binnen betreffende bevolkingsgroep in 2000 (12 t/m 24 jaar). HKS en CBS bewerking WODC/ISEO.

^{XIV} Percentage verdachten 2002, jongeren tussen 12-17 jaar. Percentages mannen en vrouwen samengenomen met correctie voor gemiddelde aantallen mannen en vrouwen in onderzoek.

Het blijkt dus dat er sprake is van een sterke oververtegenwoordiging van de grootste groepen allochtone jongeren, Surinamers, Antillianen, Marokkanen en Turken, in de criminaliteitscijfers. Deze oververtegenwoordiging is meermalen aangetoond en sinds de jaren tachtig is ze niet afgenomen. In het recente zelf-rapportage-onderzoek van het WODC (Van der Laan & Blom, 2011) is er echter geen verschil in crimineel gedrag gevonden tussen allochtone jongeren (n = 503) en autochtone jongeren (n = 1760). 39% van de autochtone jongeren zei een delict gepleegd te hebben, tegen 36% van de allochtone jongeren (12- tot 17-jarigen).

Uitgezonderd de onderzoeken van Van der Laan en Blom (2006 en 2011) en van Junger (1990; Junger e.a., 2001) zijn de onderzoeken in tabel 1.2 steeds gebaseerd op politieregistraties. Opvallend is dat in het zelfrapportage-onderzoek van Junger de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren, en met name van Marokkanen, veel gematigder is dan in de andere onderzoeken, terwijl deze oververtegenwoordiging in de zelfrapportage-onderzoeken van Van der Laan en Blom ontbreekt.

1.3 Andere allochtone groepen

In 1998 bleek dat de helft van de allochtone verdachten niet tot de vier door-gaans genoemde etnische groeperingen behoort (Surinamers, Antillianen, Marokkanen en Turken; Ministerie BZK, 2001). Dit was aanleiding voor het WODC om een onderzoek uit te voeren naar de criminaliteit onder allochtone jongeren die niet afkomstig zijn uit Suriname, de Antillen, Turkije of Marokko. Hieruit blijkt dat jongeren die afkomstig zijn uit diverse Europese landen (anders dan Nederland) tussen de 1,4 en 2,8 keer vaker in de verdachtencijfers vertegenwoordigd zijn dan andere jongeren. Jongeren uit niet-Europese landen worden ruim twee- tot vijfmaal vaker dan gemiddeld verdacht van een strafbaar feit (Kromhout & Van San, 2003). Ook uit het *Jaarrapport integratie 2004* komt naar voren dat het aandeel jeugdige verdachten onder de ‘nieuwe immigrantengroepen’,⁸ en dan vooral onder Somaliërs en (voormalig) Joegoslaven, hoog is (Van den Maagdenberg, 2004).

8 Afghanen, Irakezen, Iraniërs, (voormalig) Joegoslaven en Somaliërs.

1.4 Criminaliteitspatronen

Uit meerdere onderzoeken blijkt dat Nederlandse criminele jongeren zich vooral schuldig maken aan vandalisme en vernielingen, terwijl allochtone criminele jongeren iets meer diefstallen, vermogens- en geweldsdelicten begaan (Driessen e.a., 2002). Tussen de criminaliteitspatronen van jongeren van de verschillende allochtone groepen is eveneens enige diversiteit te bespeuren. Criminele jongeren van Surinaamse afkomst lijken zich vaker met kleinschalige drugshandel bezig te houden, Turkse jongeren plegen meer geweld onderling, de Antilliaanse criminaliteit vertoont ernstiger en gewelddadiger trekken en het criminaliteitspatroon van Marokkaanse jeugdige criminelen typeert zich door een breed scala aan delictvormen. Er wordt vooral veel diefstal gepleegd, zowel zonder als met geweld (Bovenkerk, 2000; Ministerie BZK, 2001). Groot zijn deze verschillen tussen de allochtone groepen echter niet.

1.5 Verklaringen

Uit het voorafgaande komt een lichte afname van de jeugdcriminaliteit naar voren en een substantiële oververtegenwoordiging van allochtonen in deze criminaliteit, die overigens in zelfrapportage-onderzoek niet bevestigd wordt. Uit een verkennende studie (Driessen e.a., 2002) bleek dat er zeer veel verschillende theorieën (bijvoorbeeld cultuurtheorieën, sociale-controletheorie) ontwikkeld zijn om de jeugdcriminaliteit en meer specifiek de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers te verklaren. Uit deze verkennende studie kwam naar voren dat meer aandacht voor de rol van de vriendennetwerken van de jongeren veelbelovend lijkt. Het bleek mogelijk een samenhangend beeld te schetsen van de (allochtone) jeugdcriminaliteit in termen van de deelname aan sociale netwerken.

Kort samengevat, volgt uit een netwerktheoretische benadering dat de mensen met wie een jongere omgaat doorslaggevend zijn voor het al dan niet beginnen van een criminele carrière. Als een jongere veel omgaat met niet-criminele interactiepartners, dan biedt dat bescherming tegen afglijden in criminaliteit. Als hij of zij veel omgaat met deviante of criminele jongeren, dan houdt dat een groot risico in zelf crimineel te worden. Op deze mechanismen wordt in het hoofdstuk over de invloed van de vrienden van de jongeren (hoofdstuk 8) nader ingegaan.

In dit rapport wordt onderzocht in hoeverre de kenmerken van de sociale net-

werken van jongeren hun criminele gedrag kunnen verklaren. Om dit te kunnen vaststellen, worden echter ook meer gangbare benaderingen van crimineel gedrag onderzocht, zoals de opvatting dat jeugdcriminaliteit vooral gerelateerd is aan sociale achterstanden, aan tekortschietende ouders of aan een ontbrekend norm-besef bij de jongeren. Juist uit een vergelijking met deze gangbare verklaringen moet de eventuele meerwaarde van de sociale netwerktheorie blijken. Als sociale netwerken een even goede verklaring bieden als de gebruikelijke theorieën, dan is de relevantie van de netwerktheorie beperkt.

In dit onderzoek ligt een belangrijk accent op verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren. Bij de bespreking van de resultaten wordt daarom steeds ingegaan op deze verschillen.

1.6 Onderzoeksvragen

Na een voorbereidende theoretische studie (Driessen e.a., 2002) is in 2003 en 2004 door Bureau Driessen in opdracht van het programma Politie & Wetenschap van de Politieacademie een onderzoek gestart naar de oorzaak van criminaliteit onder (allochtone) jongeren. Doel van het onderzoek is na te gaan of de sociale netwerken van de jongeren een bijdrage kunnen leveren aan het verklaren van de (allochtone) jeugdcriminaliteit en in hoeverre op grond van deze informatie interventies door de politie geoptimaliseerd kunnen worden.

Als de sociale netwerken (en ook andere kenmerken) van de jongeren en hun criminele gedrag echter op één en hetzelfde tijdstip worden gemeten, dan kan er weinig over causaliteit gezegd worden: leidt een bepaald soort sociaal netwerk van de jongere tot crimineel gedrag of is eigenlijk het omgekeerde het geval? Om dit bezwaar van een éénmomentsopname te omzeilen, heeft er in 2006 en in 2010 een tweede en derde meting plaatsgevonden. De 681 scholieren die voor de eerste meting zijn geënquêteerd, zijn in 2006 en 2010 voor een tweede, respectievelijk derde meting benaderd. De onderzoeksvragen van dit longitudinale onderzoek zijn de volgende.

- 1 Bepalen de sociale netwerken waaraan jongeren deelnemen voor hen het risico om crimineel te worden en te blijven of bieden gangbare verklaringen, zoals de sociale positie, het gedrag van de ouders of de opvattingen en het normbesef van de jongere, een betere verklaring?
- 2 Is het te verwachten dat interventies waarin expliciet aandacht wordt gegeven aan de sociale netwerken van allochtone jongeren, effectiever zijn dan de gebruikelijke interventies?

In 2003/2004 zijn 681 kinderen van de laatste klas van de basisschool klassikaal geënquêteerd en deze kinderen, jongeren inmiddels, hebben in 2006 en 2010 opnieuw een enquête ingevuld. Met deze data wordt onderzoeksvraag 1 beantwoord, waarop in dit rapport de nadruk ligt. De tweede vraag wordt in de conclusies beantwoord aan de hand van de onderzoeksbevindingen. Over de eerste twee metingen zijn afzonderlijke rapporten uitgebracht (Broekhuizen & Driessen, 2006b en 2007b).

1.7 Karakteristiek van de gegevens

In 2003/2004 zijn 681 destijds 12-jarige scholieren in de laatste klas van de basisschool klassikaal geënquêteerd op 25 scholen in Rotterdam.⁹ In 2006 zijn 600 van deze destijds 14-jarige scholieren opnieuw geënquêteerd. In 2010 zijn 565 inmiddels 18-jarige jongeren nogmaals bereid gevonden een vragenlijst in te vullen. De bruto follow-uprespons kan met 88% en 83% uitstekend genoemd worden.¹⁰ Deze hoge respons is gerealiseerd door met verschillende opeenvolgende methoden de jongeren achter de broek te zitten.¹¹

De gegevens zijn niet representatief voor alle Rotterdamse (of Nederlandse) jongeren, omdat er bij de selectie van de scholen in 2003 naar gestreefd is een goede vertegenwoordiging van de verschillende allochtone groepen te bereiken. In zes deelgemeenten¹² zijn scholen geselecteerd, waaronder scholen met verschillende levensbeschouwelijke visies (protestants, islamitisch, openbaar)¹³ en twee scholen voor speciaal basisonderwijs (moeilijk lerende kinderen).

De in Rotterdam geselecteerde deelgemeenten komen qua etnische samenstelling en veiligheid heel redelijk, maar niet perfect, overeen met alle deelgemeenten in Rotterdam. De geselecteerde deelgemeenten zijn iets allochtoner en iets minder veilig dan de overige deelgemeenten van Rotterdam. Met enige terughoudendheid kunnen de gegevens geacht worden representatief te zijn voor Rotterdam, met name voor de iets slechtere wijken, en hetzelfde geldt

9 Er zijn 36 scholen benaderd, 25 werkten mee aan het onderzoek (69%).

10 Exclusief onmogelijk te enquêteren jongeren (buitenland, vertrokken naar onbekend) 92% en 88%.

11 Bijeenkomst op school of in een zaaltje, schriftelijk, (herhaald) huisbezoek door veldwerker.

12 De volgende deelgemeenten zijn in de steekproef opgenomen: Delfshaven (72% allochtoon), Kralingen-Crooswijk (49%), Noord (50%), IJsselmonde (37%), Pernis (15%) en Feyenoord (63%).

13 Acht openbare scholen, negen protestants-christelijke, vijf katholieke en drie islamitische.

voor de andere grote steden in Nederland. Utrecht wijkt mogelijk af door de lagere criminaliteit aldaar. Door de zeer hoge respons, zowel van de scholen (69%) als van de respondenten op de drie meetmomenten (96%, 88% en 83%), kan een betrouwbaar beeld gegeven worden van de achtergronden van de jeugdcriminaliteit in de iets mindere wijken van de grote steden. In bijlage 2 is een uitvoerig verslag te vinden van de selectie van deelgemeenten en scholen en van de uitvoering van het veldwerk.

Het tekort aan representativiteit is geen bezwaar, voor zover de onderzoeksvragen niet beschrijvend maar verklarend van aard zijn. Om bijvoorbeeld te onderzoeken of jongeren uit een eenoudergezin vaker crimineel zijn dan jongeren met twee ouders thuis, worden jongeren uit beide groepen vergeleken. Dat beide groepen jongeren (eenoudergezin versus twee ouders) niet 100% representatief zijn voor alle jongeren uit dergelijke gezinnen, kan tot vertekeningen leiden, maar dit zal slechts in uitzonderlijke omstandigheden het geval zijn. Bijvoorbeeld als door steekproeffouten 80% van de jongeren uit de eenoudergezinnen ook ADHD heeft, terwijl dit in een landelijke steekproef maar 20% is. Van dergelijke grote verschuivingen zal maar zelden sprake zijn. Voor een adequate toets van de hypothesen is het belangrijker dat het onderscheid tussen eenoudergezinnen en tweeoudergezinnen goed is vastgesteld. Dat neemt niet weg dat men in het oog moet houden dat de bevindingen niet zonder meer naar alle Nederlandse jongeren of naar alle Nederlandse wijken gegeneraliseerd kunnen worden.

1.8 Opbouw rapport

In hoofdstuk 2 wordt (de ontwikkeling van) de criminaliteit van de jongeren vanaf hun twaalfde tot hun achttiende besproken. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de verschillende etnische groepen die in de volgende hoofdstukken steeds terugkomen. In de daaropvolgende hoofdstukken komen eerst de gangbare verklaringen voor (de ontwikkeling van) de criminaliteit aan de orde: de sociale positie (hoofdstuk 4), persoonlijke factoren die deels samenhangen met de aanleg (hoofdstuk 5), de rol van de ouders (hoofdstuk 6) en de invloed van de opvattingen van de jongeren (hoofdstuk 7). In hoofdstuk 8 wordt onderzocht welke invloed de netwerken van vrienden hebben op het criminele gedrag van de jongeren. In hoofdstuk 9 worden deze verschillende benaderingen vergeleken door ze in één analyse samen te nemen. Hoofdstuk 10 geeft een samenvatting en conclusie.

1.9 Samenvatting

Criminaliteit onder jongeren is een belangrijk probleem in de samenleving. Aandacht voor deze criminaliteit is onder andere van belang om te voorkomen dat deze jongeren een criminele carrière starten. Uit onderzoek van het WODC en gegevens van het CBS blijkt dat de jeugdcriminaliteit het laatste decennium enigszins is afgenomen.

Uit een groot aantal onderzoeken op basis van politiegegevens blijkt dat allochtone jongeren oververtegenwoordigd zijn in de jeugdcriminaliteit, maar deze oververtegenwoordiging kan in zelfrapportage-onderzoek niet bevestigd worden. In het onderhavige onderzoek wordt getracht om een verklaring te vinden voor crimineel gedrag door jongeren en voor de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de jeugdcriminaliteit. Bij deze verklaring wordt de nadruk gelegd op de netwerken van vrienden van de jongeren, maar om een goed beeld te krijgen van de rol van de vrienden, wordt ook uitgebreid aandacht besteed aan andere theorieën, zoals de opvatting dat jeugdcriminaliteit vooral gerelateerd is aan sociale achterstanden, aan tekortschietende ouders of aan een ontbrekend normbesef bij de jongeren.

In 2003/2004 heeft de eerste meting voor dit onderzoek plaatsgevonden, waarbij 681 scholieren uit groep 8 klassikaal geënkquêteerd zijn. Om de causaliteit van de effecten te kunnen onderzoeken zijn in 2006 en 2010 een tweede en derde meting uitgevoerd, waarvoor de jongeren opnieuw zijn benaderd. De follow-uprespons kan met 88% en 83% uitstekend genoemd worden.

Bij de selectie van de scholen in 2003 zijn vooral scholen geselecteerd in buurten met een iets hoger percentage allochtonen, waardoor de geselecteerde deelgemeenten enigszins afwijken van Rotterdam als geheel. Hierdoor zijn de bevindingen met name relevant voor wijken met een iets hoger percentage allochtonen in Rotterdam, Amsterdam en Den Haag.

Crimineel en deviant gedrag

Het criminele gedrag van de jongeren, het te verklaren fenomeen in dit onderzoek, is op verschillende manieren vastgesteld. Op de eerste plaats is de jongeren een aantal concrete criminele gedragingen voorgelegd met de vraag of zij die het afgelopen jaar hebben gepleegd en hoe vaak. Op de tweede plaats is de jongeren gevraagd of zij in contact zijn geweest met de politie. Op de derde plaats zijn er gegevens over criminaliteit verzameld door middel van politie-registraties, die in hoofdstuk 9 aan de orde komen. Behalve crimineel gedrag is ook deviant gedrag onderzocht. Deviant gedrag, zoals middelengebruik, ligt immers in het verlengde van crimineel gedrag.

2.1 Delicten

De jongeren is op elk meetmoment gevraagd hoe vaak zij 22 verschillende soorten delicten het afgelopen jaar hebben gepleegd.¹⁴ De 22 delicten zijn onderverdeeld in vier groepen: lichte delicten (drie delicten: spijbelen, zwartrijden, pesten), vermogensdelicten (zeven delicten: winkeldiefstal, geld van thuis stelen, inbreken, fiets stelen en dergelijke), vernielingsdelicten (acht delicten: iets in het OV kapot maken, iets op school kapot maken, een ruit ingooien en dergelijke) en geweldsdelicten (vier delicten: meedoen aan een vechtpartij, iemand ernstig in elkaar slaan, iemand bedreigen met een wapen, iemand verwonden met een wapen).

14 Deze delicten zijn met wijzigingen overgenomen van Baerveldt e.a. (2000). De delicten 'iets anders gestolen', 'iets anders vernield' en 'iets anders gedaan dat niet mag', zijn in de analyse buiten beschouwing gelaten, omdat uit de vragenlijsten blijkt dat het veelal onbenulligheden betreft ('snoepje gestolen').

Tabel 2.1: Percentage jongeren dat het afgelopen jaar ten minste eenmaal een delict heeft gepleegd op 12-, 14- en 18-jarige leeftijd en aantal keren dat het delict gepleegd is

	Percentage ten minste 1x			Gemiddeld aantal keren, excl. 0x		
	2004 12 jaar	2006 14 jaar	2010 18 jaar	2004 12 jaar	2006 14 jaar	2010 18 jaar
Lichte delicten						
Een dag spijbelen	19,0	36,9	46,2	1,8	2,7	3,3
Zonder betalen in het OV	39,6	60,9	60,8	2,7	3,2	3,7
Iemand gepest/gechanteerd	50,4	40,3	20,7	2,5	2,3	2,3
<i>Totaal lichte delicten</i>	<i>68,8</i>	<i>78,4</i>	<i>72,7</i>	<i>3,7</i>	<i>4,5</i>	<i>5,3</i>
Vermogensdelicten						
Uit een winkel gestolen ¹	20,6	26,0	16,9	1,9	2,1	2,9
Prijskaartjes verwisselen	13,3	12,8	11,1	1,9	1,8	2,3
Iets kopen dat gestolen is	3,2	13,8	15,2	1,8	2,1	2,7
Spullen van school stelen	8,0	19,6	13,4	1,7	2,4	3,3
Geld van thuis stelen	10,6	11,2	8,2	2,2	2,4	2,3
Ergens ingebroken	1,6	3,2	3,9	1,6	1,9	2,2
Een fiets/brommer gestolen	1,9	3,5	6,1	1,6	1,7	2,4
<i>Totaal vermogensdelicten</i>	<i>36,2</i>	<i>50,7</i>	<i>36,7</i>	<i>3,0</i>	<i>3,9</i>	<i>5,4</i>
Vernielingsdelicten						
Met stift/spuitbus bewerkt	14,6	17,8	9,4	2,1	2,6	2,6
Iets in het OV beschadigd	3,2	7,2	2,3	2,3	2,0	2,5
Iets op straat beschadigd	5,6	7,9	4,1	2,0	2,1	2,6
Een brandje aangestoken	19,3	13,3	9,3	2,2	2,5	2,4
Een fiets beschadigd	5,6	8,7	4,3	2,1	1,9	2,3
Een auto beschadigd	11,5	7,0	3,4	1,5	1,5	1,4
Iets op school beschadigd	8,5	13,1	5,0	1,4	2,0	2,2
Een ruit ingegooid/ingeslagen	5,6	8,2	6,1	1,7	1,9	1,8
<i>Totaal vernielingsdelicten</i>	<i>37,7</i>	<i>34,6</i>	<i>21,7</i>	<i>3,6</i>	<i>5,0</i>	<i>4,6</i>
Gewelddelicten						
Meegedaan aan vechtpartij	24,7	32,2	25,3	2,5	2,2	2,8
Iemand ernstig geslagen	10,6	10,9	9,6	2,0	1,9	1,6
Iemand bedreigd met wapen	2,1	3,5	3,6	1,6	1,4	1,8
Iemand met wapen verwond	0,7	0,8	2,1	1,0	1,0	1,8
<i>Totaal gewelddelicten</i>	<i>28,6</i>	<i>33,7</i>	<i>27,1</i>	<i>3,0</i>	<i>2,9</i>	<i>3,4</i>
Alle delicten	75,8	84,2	77,0	7,7	9,6	10,2

¹'Uit een winkel gestolen, goedkoper dan 5 euro' en 'uit een winkel gestolen, duurder dan 5 euro', in 2010 zijn deze twee delicten samengenomen; n = 679, 596 en 561

Tabel 2.1 geeft het percentage jongeren dat op elk meetmoment een bepaald delict heeft gepleegd. Het blijkt dat het percentage jongeren dat het afgelopen jaar een of meer delicten heeft gepleegd tussen het twaalfde en het veertiende jaar oploopt van 76% naar 84%. In de daaropvolgende jaren daalt het weer naar 77%, zodat het percentage op 12 en 18 jaar nagenoeg hetzelfde is. Achter deze

stabiliteit voor de totale criminaliteit spelen zich soms forse verschuivingen af bij de afzonderlijke delicten. De lichte delicten nemen toe van 12 naar 14 jaar van 69% naar 78%, maar dalen daarna weer naar 73%. Spijbelen en zwartrijden nemen fors toe, maar pesten neemt met het stijgen van de leeftijd juist sterk af. Ook de vermogensdelicten kennen eerst een forse stijging van 36% met 12 jaar naar 51% met 14 jaar, maar nemen met 18 jaar weer af naar 37%. Lichtere vermogensdelicten (uit een winkel stelen, prijskaartjes verwisselen, geld van thuis stelen) nemen af, zwaardere vermogensdelicten nemen juist toe (gestolen spullen kopen, van school stelen, inbreken, fiets stelen).

De vernielingsdelicten lopen flink terug van 38% via 35% naar 22%. De teruggang is dus op het veertiende jaar al ingezet. Alle vernielingsdelicten lopen tussen 12 en 18 jaar terug, op een ruit ingooien na, dat min of meer constant blijft rond 6%. De geweldsdelicten ten slotte kennen ook een piekje bij 14 jaar en lopen van 29% met 12 jaar, via 34% met 14 jaar, naar 27% met 18 jaar. Ook hier nemen de zwaardere vormen van geweld relatief sterk toe, zoals bedreigen met een wapen (van 2,1 naar 3,6%) en verwonden met een wapen (van 0,7 naar 2,1%), terwijl meedoen aan een vechtpartij nauwelijks toeneemt (van 24,7 naar 25,3%) en iemand slaan zelfs een fractie afneemt (van 10,6 naar 9,6%).

Op basis van deze percentages zou men globaal genomen kunnen zeggen dat er tussen het twaalfde en achttiende levensjaar vooral een verschuiving plaatsvindt van meer kinderachtige vormen van criminaliteit (pesten, vernielen) naar meer serieuze vormen (iets kopen dat gestolen is, inbreken, stelen, geweld met een wapen), terwijl de omvang van de criminaliteit min of meer hetzelfde blijft. Als het gemiddeld aantal delicten¹⁵ bekeken wordt van diegenen die het delict het afgelopen jaar ten minste eenmaal gepleegd hebben, dan blijkt dit gemiddeld aantal over de hele linie echter vrij fors toe te nemen. Met andere woorden: het aandeel jongeren dat delicten pleegt is min of meer hetzelfde, maar op hun achttiende nemen deze criminele jongeren¹⁶ een groter aantal delicten voor hun rekening. De verschuiving vindt overigens plaats tussen 12 en 14 jaar, na het veertiende jaar is de groei voorbij. Als 12-jarige pleegden de 510 jongeren die driemaal de vragenlijst invulden tezamen 2994 delicten in de twaalf maanden vóór de enquête. Als 14-jarige namen zij 4320 delicten voor

15 Categorieën 'nooit', '1 keer', '2-3 keer' en '4 keer of meer' gescoord als 0, 1, 2,5 en 5. Extreme schaalscores afgetopt (totaalscore op 50 en subschalen op score > 3 x aantal delicten in de schaal).

16 Het is normaal om in de adolescentie een periode van delinquent gedrag door te maken (Moffitt, 1993). De term 'criminele jongeren' die hier wordt gebruikt, moet in dat perspectief worden gezien.

Tabel 2.2: Gemiddeld aantal delicten per delictgroep op 12-, 14- en 18-jarige leeftijd

	Gemiddeld aantal keren (inclusief 0x)			Significantie van toe- of afname ¹		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 > 14	14 > 18	12 > 18
Lichte delicten						
Een dag spijbelen	0,34	1,01	1,49	**	**	**
Zonder betalen in het OV	1,04	1,93	2,18	**	**	**
Iemand gepest/gechanteerd	1,22	0,91	0,48	**	**	**
<i>Totaal lichte delicten</i>	<i>2,52</i>	<i>3,56</i>	<i>3,78</i>	**	*	**
Vermogensdelicten						
Uit een winkel gestolen	0,39	0,54	0,47	**		
Prijskaartjes verwisselen	0,24	0,22	0,25			
Iets kopen dat gestolen is	0,05	0,28	0,42	**	*	**
Spullen van school stelen	0,13	0,48	0,44	**		**
Geld van thuis stelen	0,21	0,27	0,19			
Ergens ingebroken	0,02	0,07	0,08	*		**
Een fiets/brommer gestolen	0,03	0,06	0,14		**	
<i>Totaal vermogensdelicten</i>	<i>1,07</i>	<i>1,91</i>	<i>1,96</i>	**		**
Vernielingsdelicten						
Iets met stift/spuitbus bewerkt	0,30	0,46	0,24	**	**	
Iets in het OV beschadigd	0,06	0,14	0,06	**	*	
Iets op straat beschadigd	0,10	0,17	0,11	*		
Een brandje aangestoken	0,43	0,34	0,23	*	*	**
Een fiets beschadigd	0,12	0,16	0,10			
Een auto beschadigd	0,16	0,11	0,05		*	**
Iets op school beschadigd	0,13	0,26	0,11	**	**	
Een ruit ingegooid/ingeslagen	0,09	0,16	0,11	*		
<i>Totaal vernielingsdelicten</i>	<i>1,37</i>	<i>1,77</i>	<i>1,00</i>	**	**	**
Gewelddelicten						
Meegedaan aan vechtpartij	0,62	0,73	0,70			
Iemand ernstig geslagen	0,20	0,20	0,15			
Iemand bedreigd met wapen	0,03	0,05	0,07			
Iemand met wapen verwond	0,01	0,01	0,04		*	*
<i>Totaal gewelddelicten</i>	<i>0,87</i>	<i>0,99</i>	<i>0,94</i>			
Alle delicten	5,87	8,47	8,01	**		**

 Verschillen significant: * p < .05, ** p < .01; ¹ Berekend op basis aantal keren inclusief 0, zie kolom 2-4

hun rekening, dat is 44% méér delicten. Als 18-jarige is het weer iets gedaald naar 4085 delicten, dat is een daling van 5% ten opzichte van 14 jaar.

Van de lichte delicten stijgt de frequentie van spijbelen en zwartrijden. Dit laatste is veruit het populairste delict (met 18 jaar doet 61% het 3,7 keer per jaar). Vooral de frequentie van de vermogensdelicten neemt tussen 14 en 18 jaar flink toe en ook de gewelddelicten stijgen nog in frequentie na het veertiende jaar, de frequentie van vernielingsdelicten daalt echter na het veertiende jaar.

Tabel 2.3: Percentage 18-jarigen dat een ander type delict heeft gepleegd en gemiddeld aantal delicten

Delict	Percentage 18-jarigen	Gemiddeld aantal delicten	
		exclusief 0x	inclusief 0x
Softdrugs verkocht	9,3	3,3	0,31
Iemand bang gemaakt via sms, e-mail of in een chatbox	8,9	1,9	0,17
Iets verkocht waarvan je wist dat het gestolen was	7,3	2,9	0,21
Xtc, paddo's of amfetamine verkocht	2,7	3,7	0,10
Andere harddrugs verkocht (zoals cocaïne of heroïne)	2,7	3,4	0,09
Virus rondgestuurd via internet	2,0	2,1	0,04
Geprobeerd seks te hebben met iemand die dat niet wilde	1,4	1,8	0,02
Totaal	20,9	4,5	0,94

N = 561

In tabel 2.2 is de gemiddelde frequentie weergegeven inclusief degenen die het delict niet gepleegd hebben. De jongeren plegen op hun achttiende gemiddeld 8 delicten per jaar, dit is iets minder dan op hun veertiende (8,50), maar duidelijk meer dan op hun twaalfde (5,90).

Rechts in de tabel zijn de significanties weergegeven van de verschuivingen in de tijd. Hoewel de veranderingen in de tijd niet enorm groot zijn, blijken zij vaak significant te zijn. Alleen geweldsdelicten verschuiven niet significant, maar blijven min of meer stabiel, uitgezonderd iemand verwonden met een wapen, dat significant toeneemt.

Al met al kan geconcludeerd worden dat criminaliteit onder deze jongeren de normaalste zaak van de wereld is. Rond de 80% maakt zich schuldig aan criminaliteit, veelal op zeer frequente basis (acht tot tien delicten per jaar). Tegen de achtergrond van deze cijfers zijn de verschuivingen tussen 12 en 18 jaar en zeker die tussen 14 en 18 jaar betrekkelijk onbeduidend. Er is weliswaar een teruggang in het percentage delictplegers, maar deze teruggang van 7 procentpunten tussen 14 en 18 jaar valt in het niet tegenover de grote meerderheid die ook met 18 jaar nog crimineel is (77%).

In alle drie de onderzoeksjaren is van precies dezelfde lijst met delicten gebruikgemaakt en deze is op geen enkel punt aangevuld of gewijzigd, om een zo betrouwbaar mogelijke vergelijking tussen de drie meetmomenten te kunnen maken. Ook de context van een vraag kan immers de antwoorden beïnvloeden, ook al is de vraag hetzelfde geformuleerd. Rond het achttiende jaar

zijn er echter ook andere delicten relevant dan bijvoorbeeld iets met een stift bewerken. Naar dergelijke voor 18-jarigen relevante delicten is gevraagd in een apart deel van de vragenlijst en tabel 2.3 geeft de resultaten.¹⁷

Deze meer ‘moderne’ delicten worden vrij veel door de jongeren gepleegd. 9% van de jongeren verkoopt wel eens softdrugs, ook 9% heeft iemand wel eens bang gemaakt via sms of e-mail en 7% verkocht wel eens iets waarvan hij/zij wist dat het gestolen was. Harddrugshandel, het rondsturen van een virus op internet en aanranding komen veel minder vaak voor (1 tot 3%), maar dat deze delicten überhaupt worden aangetroffen in deze toch vrij kleine steekproef (n = 561) geeft aan dat de criminaliteit van deze jongeren ook heftige vormen kent.

2.2 Contact met de politie

Circa 15% van de jongeren is met 12 jaar al eens met de politie in contact gekomen. In de twee jaar na de eerste enquête komt 16% in contact met de politie. In de vier jaar tussen het tweede en derde meetmoment is dit 20%. Aangezien die laatste periode twee keer zo lang is, lijkt het erop dat de jongeren minder met de politie in aanraking komen, maar geheugeneffecten kunnen hier een rol spelen. Een op de vijf à zeven jongeren komt dus in contact met de politie, wat vrij veel is, want contact in verband met verkeersovertredingen is niet meegerekend. Van deze jongeren is ruim een derde (35%) ooit in contact geweest met de politie, dat wil zeggen, en/of voor het twaalfde jaar, en/of tussen 12 en 14 jaar, en/of tussen 14 en 18 jaar.

2.3 Deviant gedrag

Deviant gedrag is juridisch gezien toegestaan, maar wordt over het algemeen maatschappelijk ongewenst gevonden. Het woord ‘deviantie’ verwijst naar de gangbare veronderstelling dat de meerderheid van de bevolking dit gedrag niet vertoont, zodat de minderheid die dit gedrag wel tentoonspreidt als afwijkend wordt gezien. Deze gangbare veronderstelling over dergelijke meer- en minderheden is overigens soms onjuist, bijvoorbeeld als het gaat om zwaar drinken door jongeren.

Aangenomen kan worden dat crimineel gedrag in het verlengde ligt van deviant gedrag, omdat voor beide typen gedrag de sociale druk van de omge-

Tabel 2.4: Contact met de politie

Contact met de politie, exclusief verkeersaangelegenheden	%	Gemiddeld aantal keren	
		exclusief 0x	inclusief 0x
2004, 12 jaar, 'wel eens'	14,7	1,7	0,24
2006, 14 jaar, 'afgelopen 2 jaar'	16,4	1,7	0,28
2010, 18 jaar, 'afgelopen 4 jaar'	20,1	2,1	0,42

ving getrotseerd moet worden. Om die reden wordt deviant gedrag hier onderzocht. Het gaat om middelengebruik (roken, drinken, druggebruik), gokken, wapenbezit en (uitbundig) seksueel gedrag. Op 12-jarige leeftijd kan roken, drinken en seksueel verkeer min of meer als deviant beschouwd worden, met 14 jaar is dit al minder het geval en op 18-jarige leeftijd is het inmiddels geaccepteerd gedrag en nauwelijks nog deviant, hoewel dit sterk afhangt van de mate waarin het gepraktiseerd wordt. Hetzelfde geldt voor druggebruik, voor zover het marihuana betreft, en voor gokken. Gebruik van zwaardere drugs kan ook op 18-jarige leeftijd nog altijd beschouwd worden als deviant gedrag.

Tabel 2.5 toont de verzamelde gegevens met betrekking tot deviant gedrag. Met 18 jaar heeft de helft van deze jongeren nog nooit gerookt, terwijl ruim een kwart dagelijks rookt. Een derde heeft nog nooit alcohol gebruikt, een kwart drinkt iedere week en ruim 40% is wel eens dronken geweest. Uitgezonderd marihuana (met 18 jaar 27% ooit, 12% afgelopen vier weken) komt druggebruik onder deze jongeren slechts sporadisch voor. Xtc/cocaïne/GHB/paddo's, bijvoorbeeld, zijn door 2,9% van de jongeren ooit geprobeerd en door 1,3% de afgelopen vier weken gebruikt. Opvallend is dat het percentage dat heroïne heeft geprobeerd of gebruikt tussen 14 en 18 jaar terugloopt. Kennelijk hebben enkele 14-jarigen hun gebruik overdreven of de vraag destijds niet goed begrepen.

Iets vergelijkbaars blijkt bij gokken. Tussen 12 en 14 jaar loopt het percentage dat ooit op een gokkast heeft gespeeld terug, waarschijnlijk omdat met 12 jaar flipperkasten voor gokkasten zijn versleten. Met 18 jaar heeft 22% ooit op een kast gegokt.

Het meedragen van wapens blijkt met de leeftijd nauwelijks te fluctueren, rond de 6% heeft (af en toe) een wapen bij zich. Het betreft vooral vlindermessen, slag- of stootwapens of luchtdrukpistolen. Vuurwapens komen met 12 en 14 jaar nauwelijks voor (12 en 14 jaar twee keer, 0,3%), maar met 18 jaar veel vaker (negen keer, 1,6%). In feite is het bezit van een vuurwapen overigens geen deviant maar crimineel gedrag.

Tabel 2.5: Percentage jongeren dat het afgelopen jaar ten minste eenmaal deviant gedrag heeft vertoond op 12-, 14- en 18-jarige leeftijd en aantal keren dat het gedrag is uitgevoerd

	Percentage ten minste 1x			Gemiddeld aantal keren, exclusief 0x		
	2004 12 jaar	2006 14 jaar	2010 18 jaar	2004 12 jaar	2006 14 jaar	2010 18 jaar
Middelengebruik, ooit						
Eerste sigaret	10,0	27,7	47,0	--	--	--
Elke dag roken	4,2	8,2	27,7	--	--	--
Eerste alcoholische drank	27,1	45,9	66,6	--	--	--
Elke week alcohol	1,5	9,2	24,8	--	--	--
Dronken geweest	--	--	43,0	--	--	--
Kalmerende of slaapmiddelen proberen	2,4	2,9	5,5	--	--	--
Marihuana proberen	1,2	7,9	27,3	--	--	--
Xtc/cocaïne/GHB/paddo's proberen	--	1,0	2,9	--	--	--
Heroïne/amfetamine proberen	--	0,8	0,5	--	--	--
Middelengebruik, afgelopen vier weken						
Sigaretten ¹	1,5	8,7	--	2,6	5,1	--
Alcohol	14,9	27,8	49,1	2,4	2,8	3,8
Marihuana	--	5,0	12,1	--	3,1	4,4
Xtc/cocaïne/paddo's	--	1,8	1,3	--	2,2	1,1
Heroïne/amfetamine	--	1,7	0,4	--	2,6	2,5
Gokken						
Op een gokkast spelen (ooit)	16,2	12,4	22,3	--	--	--
Wapenbezit, draagt wapen						
Af en toe	5,3	5,0	4,3	--	--	--
Altijd	0,7	0,7	1,6	--	--	--
Seksueel gedrag						
Ervaring geslachtsgemeenschap	--	16,4	53,0	--	--	--
Aantal personen hele leven	--	14,2	47,9	--	2,5	4,6
Aantal vaste partners afgelopen drie jaar	--	11,7	43,6	--	1,8	2,2
Aantal losse partners afgelopen drie jaar	--	8,0	27,7	--	2,9	4,8

¹ Gemiddeld aantal per dag

Met 14 jaar heeft 16% van de jongeren seksuele ervaring en met 18 jaar is dit opgelopen tot 53%. Sommigen hebben ervaring met véél partners (tot twintig), waardoor het gemiddeld aantal partners voor degenen met seksuele ervaring hoog is (afgelopen drie jaar gemiddeld twee vaste en vijf losse partners). Middels factoranalyse zijn van de variabelen over het middelengebruik (inclusief gokken, exclusief sigaretten roken) en over het aantal seksuele partners

Tabel 2.6: Correlaties op drie meetmomenten tussen indicaties van criminaliteit en deviant gedrag

	2. Vernielings- delict	3. Vermogens- delict	4. Gewelds- delict	5. Politie- contact	6. Middel- len- gebruik	7. Seks- part- ners	8. Wapen- bezit
Criminaliteit							
1. Lichte delicten ¹	.47	.42	.40	.29	.31	--	.14
	.35	.44	.44	.22	.26	.20	.19
	.29	.47	.39	.21	.35	.12	.15
2. Vernielingsdelicten ¹		.57	.47	.46	.42	--	.24
		.54	.51	.35	.40	.18	.25
		.58	.42	.29	.32	^{ns} .06	.14
3. Vermogensdelicten ¹			.43	.39	.41	--	.18
			.41	.36	.44	.17	.25
			.56	.40	.42	.15	.25
4. Gewelddelicten ¹				.37	.24	--	.24
				.36	.34	.28	.34
				.39	.34	.17	.35
5. Politiecontact ¹					.49	--	--
					.41	.19	.26
					.41	.19	.16
Deviant gedrag							
6. Middelengebruik ¹					--	--	^{ns} .07
						.16	.28
						.23	.21
7. Seksuele partners ¹							--
							.25
							.17

¹ Correlatie indien 12, 14 en 18 jaar; ^{ns} p > .05, alle andere correlaties p < .01

schalen gemaakt, die weergeven in hoeverre jongeren (vaak) middelen gebruiken of veel seksuele partners hebben.¹⁸

2.4 Onderlinge samenhang

Hiervoor is opgemerkt dat crimineel gedrag gezien kan worden in het verlengde van deviant gedrag. De vraag is nu: is dit werkelijk zo of loopt er een scherpe grens tussen deviant en crimineel gedrag? Ook kan men zich afvragen of de

18 Alpha's middelengebruik met 12, 14, 18 jaar: .50, .61 en .47. Seksueel gedrag 14 en 18 jaar: .78 en .79.

Tabel 2.7: Correlaties tussen crimineel en deviant gedrag op verschillende tijdstippen

	Correlatie		
	12-14 jaar	14-18 jaar	12-18 jaar
Criminaliteit			
1. Lichte delicten	.42	.40	.30
2. Vernielingsdelicten	.46	.34	.31
3. Vermogensdelicten	.40	.36	.29
4. Gewelddelicten	.27	.25	.35
<i>Alle delicten (1-4)</i>	.51	.44	.35
5. Politiecontact	.20	.17	.27
Deviant gedrag			
6. Middelengebruik	.40	.40	.32
7. Seksuele partners	--	.27	--
8. Wapen	^{ns} .05	.24	.14

^{ns} Niet significant, andere correlaties $p < .01$

verschillende vormen van criminaliteit (licht, vernieling, vermogen, geweld) onderling samenhangen of toch verschillende dadergroepen typeren. Om deze vragen te beantwoorden bekijken we de correlaties tussen de hierboven besproken gegevens, die opgenomen zijn in tabel 2.6.

Welke indicatie van criminaliteit of deviant gedrag ook bekeken wordt en op welke leeftijd ook gekeken wordt, de correlatie met een willekeurige andere indicatie van criminaliteit of deviant gedrag is verrassend stabiel en ligt rond de .40, wat vrij hoog, maar niet extreem hoog is. Het is bepaald niet zo dat iemand die zich bijvoorbeeld schuldig maakt aan gewelddelicten dan bijna zeker ook bijvoorbeeld vermogensdelicten pleegt. Wel is de kans flink groter dan voor een jongere die geen gewelddelicten pleegt.

Deze stabiliteit geldt voor 12, 14 en 18 jaar en ook voor de vier dimensies van criminaliteit (lichte delicten, vernielingsdelicten, vermogensdelicten en gewelddelicten) onderling, wat wil zeggen dat deze vier typen criminaliteit in elkaar overlopen. Maar het geldt ook voor politiecontact en middelengebruik. Ook de grens tussen verschillende soorten delicten, politiecontact en middelengebruik is dus niet scherp. De correlatie tussen politiecontact en lichte delicten is wel wat lager, maar dat ligt voor de hand: de politie zal zich minder bekommeren om spijbelen of pesten. De correlaties met het aantal seksuele partners zijn duidelijk wat lager, dit deviante gedrag loopt niet op dezelfde wijze over in andere vormen van deviant en crimineel gedrag. Correlaties met wapenbezit liggen ook wat lager, maar dit kan liggen aan het feit dat deze meting op slechts één variabele berust en niet op meerdere, zoals de andere indicaties. De correlatie tussen wapenbezit en gewelddelicten is overigens weer iets hoger, beide delicten liggen dus iets meer in elkaars verlengde.

2.5 Stabiel aandeel jongeren of stabiele jongeren

Over het algemeen verloopt de ontwikkeling van verschillende soorten crimineel en deviant gedrag tamelijk geleidelijk en de wat grotere verschuivingen, bijvoorbeeld van 'kinderachtige' criminaliteit naar meer serieuze vormen van criminaliteit, of van weinig naar vrij veel alcoholgebruik, liggen in de lijn der verwachting (zie tabel 2.5). De vraag doet zich nu voor of deze betrekkelijke stabiliteit veroorzaakt wordt doordat dezelfde jongeren zich vaker aan hetzelfde type delict schuldig maken, of doordat ieder jaar een vrij stabiel percentage jongeren, maar wel ieder jaar samengesteld uit een aantal andere jongeren, een bepaald delict pleegt.

Om hier zicht op te krijgen, bekijken we de correlaties over de tijd (tabel 2.7). Een hoge correlatie duidt erop dat dezelfde jongeren iedere keer opnieuw het delict pleegden.

Zoals wel vaker voorkomt bij dit soort kwesties, ligt de waarheid in het midden. De correlaties zijn vrij hoog, wat erop duidt dat vrij veel jongeren zowel met 12, 14 als 18 jaar een bepaald type delict steeds opnieuw plegen. Maar de correlaties zijn ook weer niet deterministisch van karakter, vrij veel jongeren stromen als delictpleger nieuw in, terwijl veel andere niet langer bepaalde criminele delicten plegen. In percentages komt dat op het volgende neer. Met 12 jaar is 76% crimineel (ten minste een van de delicten in tabel 2.1), met 18 jaar is dat 77%. Op beide tijdstippen is 62% crimineel, op geen van beide tijdstippen slechts 8%. 15% is met 18 jaar crimineel, maar was dat nog niet met 12 jaar en ook voor 15% geldt dat ze met 12 jaar crimineel waren, maar dat met 18 jaar niet meer zijn.

2.6 Samenvatting

Het criminele gedrag van de jongeren is op verschillende manieren vastgesteld. Op de eerste plaats door hen een aantal concrete criminele gedragingen voor te leggen en te vragen of zij die het afgelopen jaar hebben gepleegd en hoe vaak. Op de tweede plaats is aan de jongeren gevraagd of zij contact hebben gehad met de politie. Op de derde plaats zijn er gegevens over criminaliteit verzameld door middel van politieregistraties (zie hoofdstuk 9). Behalve crimineel gedrag is ook deviant gedrag, zoals middelengebruik, onderzocht dat in het verlengde ligt van crimineel gedrag.

Het blijkt dat criminaliteit onder deze jongeren de normaalste zaak van de wereld is. Rond de 80% pleegt delicten, veelal op frequente basis (acht tot tien

delicten per jaar gemiddeld). Tegen de achtergrond van deze cijfers zijn de verschuivingen tussen 12 en 18 jaar en zeker die tussen 14 en 18 jaar betrekkelijk onbeduidend. Er is weliswaar een teruggang in het percentage delictplegers, maar deze teruggang van 7 procentpunten tussen 14 en 18 jaar valt in het niet tegenover de grote meerderheid die ook met 18 jaar nog crimineel is (77%).

Lichte delicten nemen toe van 12 naar 14 jaar van 69% naar 78%, maar dalen daarna weer naar 73%. Ook de vermogensdelicten stijgen eerst van 36% met 12 jaar naar 51% met 14 jaar, maar dalen dan weer naar 37% met 18 jaar. De vernielingsdelicten lopen flink terug van 38% via 35% naar 22%. Gewelddelicten ten slotte kennen ook een piekje bij 14 jaar en lopen van 29% met 12 jaar, via 34% met 14 jaar, naar 27% met 18 jaar.

Op basis van deze percentages zou men globaal genomen kunnen zeggen dat er tussen het twaalfde en achttiende levensjaar in de omvang van de criminaliteit niet zo heel veel verandert, afgezien van een verschuiving van meer kinderachtige vormen van criminaliteit (pesten, vernielen) naar meer serieuze vormen (iets kopen dat gestolen is, inbreken, stelen, geweld met een wapen). Maar het blijkt dat het gemiddeld aantal delicten over de hele linie toch vrij fors toeneemt. Met andere woorden: het aandeel jongeren dat delicten pleegt is min of meer hetzelfde of iets gedaald, maar op hun achttiende nemen deze criminele jongeren meer delicten voor hun rekening. De verschuiving vindt overigens plaats tussen 12 en 14 jaar, na het veertiende jaar is de groei voorbij.

Van deze jongeren is 35% ooit in contact geweest met de politie, dat wil zeggen: voor het twaalfde jaar, en/of tussen 12 en 14 jaar, en/of tussen 14 en 18 jaar.

Uitgezonderd marihuana (met 18 jaar 27% ooit, 12% afgelopen vier weken) komt druggebruik onder deze jongeren slechts sporadisch voor. Xtc/cocaïne/GHB/paddo's bijvoorbeeld, toch geen erg exotische drugs, zijn door 2,9% van de jongeren ooit geprobeerd en door 1,3% de afgelopen vier weken gebruikt.

Het meedragen van wapens blijkt met de leeftijd nauwelijks te fluctueren, rond de 6% heeft (af en toe) een wapen bij zich. Met 14 jaar heeft 16% van de jongeren seksuele ervaring en met 18 jaar is dit opgelopen tot 53%.

De vier dimensies van criminaliteit (lichte delicten, vernielingsdelicten, vermogensdelicten en gewelddelicten) zijn onderling hoog gecorreleerd, wat wil zeggen dat deze vier typen criminaliteit niet scherp onderscheiden zijn. Maar ook de grenzen tussen deze vier verschillende soorten delicten en politiecontact en middelengebruik zijn niet scherp.

Etniciteit

Uit veel onderzoeken, zo bleek in hoofdstuk 1, komt naar voren dat allochtone jongeren vaker crimineel gedrag vertonen dan autochtone jongeren, hoewel dat in zelfrapportage-onderzoek niet bevestigd wordt. Waarom allochtone jongeren criminelier zijn, kan op verschillende manieren verklaard worden. Er kan gewezen worden op sociale achterstanden, op een verschil in persoonlijke factoren, op het gedrag van allochtone ouders, op een andere cultuur die samengaat met andere opvattingen, en op andere sociale netwerken. Dergelijke verklaringen, die overigens evenzeer van toepassing zijn op crimineel gedrag door autochtone jongeren, komen in de volgende hoofdstukken aan de orde. Hier wordt eerst ingegaan op de criminaliteit van allochtone jongeren. Etniciteit is hier niet behandeld als een afzonderlijk element van de sociale positie, omdat etniciteit ook opgevat kan worden als een cultureel gegeven. Bovendien is etniciteit een expliciet onderzoeksonderwerp in deze studie en om die reden wordt de etniciteit steeds afzonderlijk behandeld en niet ondergebracht bij meeromvattende variabelen, zoals ‘sociale positie’.

3.1 Bepaling etniciteit

Etniciteit kan op twee manieren vastgesteld worden. Ten eerste kan worden uitgegaan van het geboorteland van de ouders, dit wordt de administratieve etniciteit genoemd. In veel onderzoek en bijvoorbeeld in uitspraken in de media wordt een dergelijke indeling gebruikt. Ten tweede kan gekeken worden naar de etnische groep waartoe de jongere zichzelf rekent, dit betreft de etniciteit in subjectieve zin. Jongeren die zichzelf meer Marokkaans dan bijvoorbeeld Nederlands voelen, zullen zich meer met de Marokkaanse cultuur identificeren dan jongeren die administratief wel Marokkaans zijn, maar zichzelf vooral Nederlander voelen. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de administratieve etniciteit. De subjectieve etniciteit komt aan de orde in hoofdstuk 7 over de opvattingen, in samenhang met het etnocentrisme van de jongeren (tabel 7.6).

De ouder uit het armste land is doorslaggevend bij het vaststellen van de

administratieve etniciteit: als een van de ouders in het buitenland is geboren, bepaalt dat buitenland de toegekende etniciteit en als de ouders in verschillende landen zijn geboren, wordt uitgegaan van het armste land.¹⁹ Hoewel deze indeling gangbaar is, kleven er problemen aan. Zoals hierboven is aangestipt, kan etniciteit verwijzen naar een andere sociale positie (dan andere etnische groepen), andere persoonlijke factoren, andere gedragspatronen, een andere cultuur en daarmee samenhangende opvattingen, naar andere sociale netwerken of naar nog andere kenmerken van de etnische groep in kwestie. Welk van deze gezichtspunten men ook kiest, het valt niet in te zien waarom een jongere met een Nederlandse en een (bijvoorbeeld) Surinaamse ouder uitsluitend de sociale positie, de persoonlijke factoren, de gedragspatronen, de cultuur en opvattingen en/of de sociale netwerken van de Surinaamse ouder zou erven en niets van dat alles van de Nederlandse ouder. Maar deze veronderstelling wordt in feite gemaakt als een jongere met een Surinaamse en een Nederlandse ouder bij de categorie 'Surinamers' ingedeeld wordt. Redelijker is het te veronderstellen dat jongeren met twee ouders uit dezelfde etnische groep in ieder geval de (eventuele) kenmerken van die etnische groep zullen erven of overnemen, terwijl jongeren met ouders uit verschillende etnische groepen soms evenveel kenmerken van beide etnische groepen zullen hebben, soms wat meer van de een, soms wat meer van de ander en in een enkel geval uitsluitend de kenmerken van slechts een van beide etnische groepen, maar of dat dan, in dit voorbeeld, de Surinaamse of de Nederlandse groep is, valt op voorhand niet te zeggen. Een ideale indeling zou dus met alle schakeringen die kunnen voorkomen, rekening moeten houden, waarbij overigens onduidelijk blijft wat verwacht moet worden bij de gemengde categorieën. Een dergelijke 'ideale' indeling geeft echter te veel categorieën.

Hier is voor een oplossing gekozen waarbij in ieder geval de qua etniciteit homogene ouderparen niet vermengd zijn met de heterogene ouderparen. Mochten er effecten zijn van etniciteit, dan worden deze met deze indeling zo zuiver mogelijk vastgesteld. Eerst zijn dus de qua geboorteland homogene ouderparen geassocieerd die vaak voorkomen (Nederlanders, Surinamers, Antillianen, Marokkanen, Turken, Kaapverdianen). Niet homogene ouderparen zijn geassocieerd in bredere categorieën, omdat er te veel combinaties voorkomen om ze allemaal afzonderlijk te nemen. Deze bredere categorieën zijn 'Nederlands-niet-Westers', 'Nederlands-Westers of Zuid-Europees' en 'niet-

19 Bijvoorbeeld Centrum voor Onderzoek en Statistiek, gemeente Rotterdam (2003).

Tabel 3.1: Geboorteland ouders en criminaliteit op drie tijdstippen

Geboorteland ouders	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Nederland-Nederland	31,0	^l	^l	5,8	[*] 8,7	[*] 9,4
Nederland ^{ll} -niet-Westers	7,4			8,2	11,6	11,7
Nederland-Europees	1,6			4,0	4,0	7,9
Suriname-Suriname	10,5			6,4	7,0	8,3
Antillen-Antillen	2,8			5,7	6,0	8,0
Marokko-Marokko	11,8			4,1	6,3	4,9
Turkije-Turkije	14,3			5,7	8,7	6,2
Kaapverdië-Kaapverdië	6,5			6,6	8,1	6,5
niet-Westers-niet-Westers	13,9			6,2	10,0	8,1
Allen	100,0			5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: ^{*} p < .10, ^{*} p < .05; ^l Identieke meting als met 12 jaar, ^{ll} Inclusief Noord-Europa en Amerika

Westers-niet-Westers’. Deze laatste categorie bevat ook de homogene ouderparen uit niet-Westerse landen, uitgezonderd de in andere categorieën al genoemde landen (Suriname, Antillen, Marokko, Turkije, Kaapverdië).

3.2 Etniciteit en criminaliteit

Tabel 3.1 geeft de criminaliteit van de jongeren naar etnische herkomst, ingedeeld zoals hierboven besproken. Het blijkt dat de verschillen tussen de etnische groepen zeer beperkt zijn en met 12 jaar zijn deze verschillen dan ook niet significant, met 14 jaar bijna (p = .08) en met 18 jaar wel. Jongeren met twee allochtone ouders blijken niet systematisch criminelere te zijn dan jongeren met twee Nederlandse ouders. Marokkaanse jongeren zoals hier gedefinieerd, dat wil zeggen: met twee Marokkaanse ouders, zijn zelfs beduidend minder crimineel dan andere jongeren. Jongeren met een Nederlandse ouder en een niet-Westerse ouder zijn daarentegen duidelijk wel criminelere (circa drie delicten per jaar meer).

Uit nadere analyse blijkt dat Nederlandse jongeren met 14 en 18 jaar meer middelen gebruiken. Marokkaanse en Turkse jongeren gebruiken daarentegen op alle drie de leeftijden veel minder middelen. Zoals bekend, sporen alcohol- en tabaksgebruik slecht met het islamitisch geloof. Surinaamse, Antilliaanse en Kaapverdiaanse jongeren hebben meer seksuele ervaring met 14 en 18 jaar dan andere jongeren en jonge Surinamers van 12 jaar dragen vaker een wapen.

Ook als gekeken wordt naar het geboorteland van de jongere zelf blijken er

Tabel 3.2: Regressiecoëfficiënten (b) van dummy's van het land van herkomst van de jongeren

Onafhankelijk: herkomst	Afhankelijk: aantal delicten		
	Cross-sectioneel		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Constante	5.8	8.7	9.4
Nederland-Nederland ¹	.0	.0	.0
Nederland-niet-Westers	*2.4	*2.9	2.3
Nederland-Europees	-1.7	-4.7	-1.5
Suriname-Suriname	.6	-1.7	-1.1
Antillen-Antillen	-.1	-2.7	-1.4
Marokko-Marokko	*-1.7	*-2.4	** -4.5
Turkije-Turkije	-.1	-.0	*-3.2
Kaapverdië-Kaapverdië	.8	-.6	*-2.9
niet-Westers-niet-Westers	.4	1.3	-1.3
R ²	.02	.02	.03

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01; ¹ Referentiecategorie, niet opgenomen in model

geen significante verschillen tussen in Nederland en elders geboren jongeren. Ook de gepercipieerde etniciteit, die in hoofdstuk 7 aan de orde komt, blijkt geen verschillen in criminaliteit op te leveren (tabel 7.6). Het is mogelijk dat de verschillen tussen etnische groepen verdoezeld worden door oneerlijkheid bij het invullen van de vragenlijst. Die mogelijkheid wordt in hoofdstuk 9 getoetst door na te gaan of de analyseresultaten gerepliceerd kunnen worden met politiegegevens. Dit blijkt het geval te zijn.

In een regressieanalyse (tabel 3.2) is geprobeerd het aantal delicten te voorspellen met behulp van zogenaamde 'dummy'-variabelen (1-0 variabelen, wel van toepassing-niet van toepassing), maar ook dan blijkt dat de etnische herkomst van de jongeren weinig gewicht in de schaal legt. In deze analyse fungeert de categorie 'Nederlands-Nederlands' als referentiecategorie, de coëfficiënten geven aan hoeveel meer (of minder) delicten een jongere pleegt ten opzichte van jongeren met twee Nederlandse ouders. Slechts 2 tot 3% van de variantie kan met dergelijke dummy's verklaard worden. Jongeren met een Nederlandse ouder en een niet-Westerse ouder blijken steeds wat criminelere dan Nederlandse jongeren. Marokkaanse jongeren, en met 18 jaar ook Turkse en Kaapverdiaanse jongeren, zijn iets minder crimineel.

3.3 Samenvatting en conclusie

Om de etniciteit van de jongeren zuiver vast te stellen is zowel het geboorteland van de vader als dat van de moeder in de beschouwing betrokken. Met bijvoor-

beeld ‘Antilliaanse jongeren’ worden in dit onderzoek jongeren bedoeld die zowel een Antilliaanse vader als een Antilliaanse moeder hebben.

Jongeren met twee allochtone ouders blijken niet criminelere te zijn dan jongeren met twee Nederlandse ouders. Jongeren met een Nederlandse ouder en een niet-Westerse ouder zijn daarentegen duidelijk iets criminelere. Ook als gekeken wordt naar het geboorteland van de jongere zelf, blijken er geen significante verschillen tussen in Nederland en elders geboren jongeren op te treden.

Met dit zelfrapportage-onderzoek is het dus niet mogelijk de bevinding te repliceren dat allochtone jongeren veel meer crimineel gedrag vertonen (vergeleijk tabel 1.2). Het is mogelijk dat dat veroorzaakt wordt door het feit dat wijken met veel allochtone bewoners in dit onderzoek zijn oververtegenwoordigd. Binnen dergelijke wijken doet het onderscheid autochtoon-allochtoon kennelijk niet ter zake bij de voorspelling van crimineel gedrag, terwijl dat op landelijke schaal wel het geval is. Zoals al besproken slaagde het WODC er echter ook niet in de oververtegenwoordiging van allochtonen in de criminaliteitscijfers te repliceren met zelfrapportage-onderzoek (Van der Laan & Blom, 2006; 2011) en vonden Junger e.a. (2001) slechts een gematigde oververtegenwoordiging met zelfrapportage-onderzoek. Het is derhalve aannemelijk dat niet alleen de geselecteerde wijken, maar ook de methode van onderzoek (zelfrapportage versus politieregistratie) deze discrepanties veroorzaken. Er zijn twee mogelijke verklaringen voor deze discrepantie tussen politiecijfers en zelfrapportage, namelijk allochtone jongeren die niet eerlijk zijn over hun criminele gedrag, en politieagenten die allochtone jongeren vaker aanhouden dan autochtone jongeren. In hoofdstuk 9 zal blijken dat de onderzoeksbevindingen niet anders uitvallen, als politieregistraties gebruikt worden in plaats van zelfgerapporteerd crimineel gedrag.

Sociale positie

In dit onderzoek wordt nagegaan in hoeverre de aard van de vriendennetwerken van jongeren hun criminele gedrag kan verklaren. Om dit te kunnen vaststellen worden eerst meer gangbare theorieën over crimineel gedrag toegepast. Uit een vergelijking met deze andere verklaringen moet de meerwaarde van de sociale netwerken voor de verklaring van crimineel gedrag blijken. Als sociale netwerken crimineel gedrag even goed kunnen verklaren als de gebruikelijke theorieën, dan is de waarde van deze benadering beperkt. In dit en de volgende hoofdstukken 5 tot en met 7 wordt daarom eerst geprobeerd het criminele gedrag van de jongeren te verklaren vanuit dergelijke gangbare gezichtspunten.

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de sociale positie van de jongeren in de maatschappij. Voor een deel hebben ze die positie zelf verworven door onderwijs en door werk, maar voor een deel hebben de jongeren hun sociale positie van hun ouders meegekregen. In de volgende twee hoofdstukken wordt nader ingegaan op de bagage die de jongere van huis uit heeft meegekregen. Deze bagage bestaat – naast de sociale positie – uit zijn of haar persoonlijke factoren, deels gebaseerd op de aanleg (hoofdstuk 5), en uit de opvoeding van de ouders, die hun kinderen vormen door aanwezig te zijn, door het gedrag van de jongere te sturen en door een voorbeeld te geven met hun eigen gedrag (hoofdstuk 6). In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de rol van de opvattingen van de jongere (cultuur, normen, waarden). Deels zullen deze opvattingen overigens ook afkomstig zijn van de ouders, maar deels hebben de jongeren deze opvattingen elders opgedaan, bijvoorbeeld op school of bij hun vrienden. Het eigenlijke onderwerp van deze studie, de rol van de sociale netwerken van de jongeren, komt in hoofdstuk 8 aan de orde.

4.1 Sociale positie en criminaliteit²⁰

Dat mensen in de onderste strata van de maatschappij meer crimineel gedrag vertonen, is een klassieke en vrij algemeen gedeelde opvatting. Oververtegenwoordiging in de criminaliteit van de onderste groepen in de maatschappij wordt verklaard door te wijzen op relatieve deprivatie. Hoewel het welvaartspeil ook voor mensen met een lage sociaaleconomische positie de laatste honderd jaar enorm is gestegen, bestaat er nog steeds een achterstand in vergelijking met de middengroepen. Absolute deprivatie (bijvoorbeeld honger, geen onderdak, kou), die vroeger als oorzaak van de criminaliteit werd gezien, heeft plaatsgemaakt voor relatieve deprivatie (minder dan). Mensen met een lage sociale positie zouden wel dezelfde doelen in het leven nastreven als de middengroepen (huis, auto, luxeconsumptie), maar de legale middelen om deze doelen te bereiken (opleiding, kans op een baan, inkomen) ontberen zij. Vandaar dat zij uitwijken naar illegale middelen. Deze hypothese wordt ook wel de *straintheorie* genoemd, naar de spanning die optreedt tussen de doelen in het leven en de tekortschietende middelen.

Volgens de strainhypothese is de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit een soort optisch bedrog. De meerderheid van de allochtone bevolking behoort immers tot de lagere sociale groepen en de leden van de lagere sociale groepen in de samenleving zijn nu eenmaal oververtegenwoordigd in de criminaliteit. Zo treedt automatisch een sterke vertekening op. Uit onderzoek blijkt dat de sociaaleconomische positie inderdaad een deel van de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit kan verklaren, maar ook als rekening wordt gehouden met verschillen in sociaaleconomische positie blijven er substantiële verschillen in criminaliteit bestaan tussen allochtone en autochtone jongeren (Junger, 1990: 41; Junger e.a., 2001: 122 en 101-102).

Om de sociaaleconomische positie van de jongeren vast te stellen is gevraagd naar het opleidingsniveau en het beroepsniveau van de ouders en naar de woonbuurt. Van de jongeren zelf is bekend welk onderwijstype ze volgen en of ze werkloos zijn met 18 jaar.

20 Er wordt hier niet gesproken van *sociaaleconomische* positie om een beperking tot inkomensgerelateerde posities (inkomen, werkloosheid) te vermijden. Ook andere posities die mogelijk van belang zijn naast het economische aspect, worden bekeken, zoals de culturele (onderwijs), de residentiële (woonbuurt) en de relationele positie (etnische samenstelling van de buurt).

Tabel 4.1: Opleiding ouders en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Opleiding moeder						
Geen opleiding	17,3	25,8	20,4	5,5	8,6	6,0
Lagere school	12,4	11,0	10,1	4,7	7,6	7,7
Middelbare school	33,0	33,7	37,3	5,3	8,6	7,9
Hoger onderwijs	37,3	29,5	32,2	6,6	8,3	9,7
% respons – aantal delicten allen	45,1	71,6	75,9	5,7	8,4	8,1
Opleiding vader						
Geen opleiding	20,3	30,8	17,5	5,4	7,8	6,7
Lagere school	9,3	8,2	9,2	4,9	10,9	11,4
Middelbare school	32,4	28,3	38,7	5,9	7,7	9,2
Hoger onderwijs	38,1	32,7	34,5	6,9	7,1	7,9
% respons – aantal delicten allen	41,4	69,3	64,0	6,0	7,8	8,6

* $p < .10$, overige verschillen niet significant

4.2 Opleidingsniveau ouders

Veel jongeren hebben met 12 jaar geen idee wat voor opleiding hun ouders gevolgd hebben. 55% weet de opleiding van moeder niet en 59% weet het van vader niet. Met 14 jaar is dit een stuk beter (28 en 31%), maar zelfs met 18 jaar zijn de percentages 24 en 36. De correlatie tussen de opgegeven opleiding van de ouders op de verschillende tijdstippen blijkt dan ook niet zo hoog voor een dergelijk feitelijk en stabiel gegeven.²¹ Ook lijkt het door de jongeren opgegeven opleidingsniveau soms aan de hoge kant. De relatie tussen het opleidingsniveau van de ouders en de criminaliteit van de kinderen volgt nauwelijks de eerdergenoemde klassieke hypothese. Weliswaar blijken jongeren met een vader met alleen lagere school met 14 en 18 jaar iets criminel (circa twee delicten meer), maar deze samenhang is niet significant, terwijl jongeren met een hoogopgeleide moeder met 18 jaar juist significant criminel in plaats van minder crimineel zijn.

21 Correlatie opleiding vader en moeder met 12, 14 en 18 jaar: .66, .70, .61. Correlaties 12-14 jaar, 14-18 en 12-18 moeder: .54, .57, .61; vader: .46, .50, .53.

Tabel 4.2: Beroepspositie ouders en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Beroepspositie vader					*	
Eenvoudig	--	8,9	7,1	--	6,1	5,9
Laag	--	18,3	18,5	--	7,1	8,6
Middelbaar	--	43,0	44,6	--	9,1	9,2
Hoog	--	27,1	26,4	--	9,5	9,6
Wetenschappelijk	--	2,7	3,4	--	11,5	4,0
% respons – aantal delicten allen	--	68,6	67,6	--	8,6	8,8
Beroepspositie moeder					*	*
Eenvoudig	--	22,2	20,5	--	6,6	6,7
Laag	--	17,5	16,1	--	8,3	7,4
Middelbaar	--	34,6	41,8	--	10,7	9,1
Hoog	--	23,0	19,9	--	9,7	10,8
Wetenschappelijk	--	2,8	1,8	--	11,6	4,8
% respons – aantal delicten allen	--	60,6	61,0	--	9,2	8,6

* p < .05

4.3 Beroepsniveau ouders

Het beroepsniveau van beide ouders is een belangrijke indicator van hun maatschappelijke positie. Met 12 jaar is hierover een open vraag gesteld, maar de antwoorden waren nauwelijks codeerbaar ('op kantoor' e.d.). Om die reden is met 14 en 18 jaar een lijst voorgelegd met vijf categorieën en een groot aantal voorbeeldberoepen.²² Rond de 40% van de ouders heeft een middelbaar beroep, de vaders hebben een wat hoger beroep dan de moeders (vooral minder vaak eenvoudig) en het hoogste niveau (wetenschappelijk beroep) komt in deze steekproef maar zelden voor.

22 Correlatie tussen beroep vader, moeder 14 jaar .40, 18 jaar .41. Correlatie vader 14 jaar, vader 18 jaar .51, moeder .64. Correlaties met aantal delicten 14 jaar vader .12, moeder .13. 18 jaar .03, .12. Enkele van de gegeven voorbeelden: EENVOUDIG: vakkenvuller, lader/losser, schoonmaker, bewaker, glazenwasser. LAAG: vrachtwagen- of taxichauffeur, arbeider tuin- of landbouw, conciërge, metselaar, winkelbediende, kassamedewerker, serveerster/kelner. MIDDELBAAR: laborant, meubelmaker, loodgieter, aannemer metsel/timmerwerk, conducteur, politieagent, kok, tandartsassistent(e), doktersassistent(e). HOOG: beleidsambtenaar, leraar basisonderwijs, bedrijfshoofd middelgroot bedrijf, systeemanalist, fysiotherapeut, hoofdverpleegkundige, inkoper, auteur, acteur, journalist, manager. WETENSCHAPPELIJK: docent wiskunde/natuurwetenschappen/recht, dierenarts, psychiater, wetenschappelijk beleidsmedewerker, arts, apotheker, econoom, advocaat, rechter, bestuurder overheid.

Met 14 jaar is de relatie tussen het beroepsniveau van de ouders en het aantal delicten van de jongeren omgekeerd aan de klassieke hypothese over achterstelling: hoe hoger het beroep hoe meer delicten, zo blijkt. Met 18 jaar doet deze toename van de criminaliteit met stijgend beroepsniveau zich ook voor, maar het hoogste beroepsniveau (wetenschappelijk beroep) kent op die leeftijd aanzienlijk minder criminaliteit.

Opleidingspositie en beroepsniveau van beide ouders zijn samengevoegd tot één variabele, die de sociale economische positie van het gezin van herkomst weergeeft.²³ De correlatie van deze samengestelde maat met het aantal delicten is zwak positief en met 18 jaar is die correlatie significant. Dit resultaat is dus tegengesteld aan de standaardhypothese over achterstelling: hoe hoger de sociale positie van de ouders (hoger opgeleid, hoger beroepsniveau), hoe meer delicten deze 18-jarige jongeren plegen, zo blijkt. Een rol kan spelen dat deze steekproef van jongeren uit wat mindere buurten afkomstig is (zie hoofdstuk 1 en bijlage 2).

4.4 Arbeidsmarktpositie ouders

De sociale positie blijkt niet alleen uit het opleidingsniveau en de beroepspositie van de ouders. Deze positie qua opleiding en beroep zal zo mogelijk geëffectueerd worden op de arbeidsmarkt. Volgens de gangbare opvatting zullen jongeren met werkloze of arbeidsongeschikte ouders meer crimineel gedrag vertonen. Werkloze of zieke vaders hebben echter kinderen die wat minder crimineel zijn, zo blijkt uit tabel 4.3. Vaders met een eigen bedrijf of met twee banen hebben soms wat criminelere kinderen. Twee banen kan overigens zowel op een hoge positie duiden als een teken van armoede zijn, namelijk als men om de eindjes aan elkaar te kunnen knopen er nog een avondbaantje bij moet nemen. Een vader die optreedt als huisman blijkt met 14 jaar samen te gaan met veel crimineel gedrag, maar waarschijnlijk is dit een toevalstreffer, want met 12 en 18 jaar is dit niet zo.

Een arbeidsongeschikte moeder gaat samen met meer criminaliteit van de jongeren. Dit is in overeenstemming met klassieke hypothesen over achterstelling. Als moeder huisvrouw is, is er met 18 jaar sprake van wat minder criminaliteit, met 12 en 14 jaar is dit niet zo (niet significant).

23 12 jaar: opleiding vader en moeder, α .70. 14, 18 jaar inclusief beroepsniveau vader en moeder, α .71 en .73. Correlatie met aantal delicten respectievelijk .06 (ns), .06 (ns), .10 ($p < .05$).

Tabel 4.3: Arbeidspositie ouders en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Arbeidspositie vader¹						
Baan	66,0	63,9	61,5	5,9	8,3	**9,6
Twee banen	6,0	4,5	2,5	**9,4	7,4	8,0
Eigen bedrijf	10,9	8,2	10,2	*7,9	10,1	7,2
Huisman	4,6	3,4	2,0	4,1	*14,1	6,0
Werkloos	8,2	10,6	7,8	5,4	8,6	7,0
Ziek/WAO	5,4	5,9	8,2	4,3	6,2	6,4
Arbeidspositie moeder¹						
Baan	51,4	54,7	56,5	5,9	8,7	*8,6
Twee banen	6,8	5,5	2,7	2,1	10,8	11,4
Eigen bedrijf	4,6	4,9	3,0	7,4	8,2	9,6
Huisvrouw	29,7	29,2	24,1	5,7	7,6	**6,0
Werkloos	9,6	14,9	10,2	6,4	7,8	7,6
Ziek/WAO	3,8	7,0	7,8	*9,2	8,8	*11,1
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: * $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$; ¹Iedere categorie wordt gerepresenteerd door een afzonderlijke dummy-variabele. Daardoor is de som van de percentages soms hoger dan 100% (ouder is bijvoorbeeld ziek en werkloos), soms lager door geen opgave

4.5 Onderwijspositie van de jongeren

In lijn met de klassieke hypothese kan over de onderwijspositie van de jongeren verondersteld worden dat jongeren op de lagere onderwijsniveaus zich meer bezighouden met criminaliteit dan de jongeren die hogere onderwijsposities bekleden en die dus meer kansen hebben om hun doelen te realiseren via legale wegen.

Bij de aanvang van dit longitudinale onderzoek was de onderwijspositie voor alle jongeren hetzelfde, ze zaten allemaal op de basisschool. Toch kan ook dan een onderscheid gemaakt worden. Sommige jongeren anticiperen op doorstroom naar het vwo, andere weten al dat ze door zullen stromen naar het vmbo of het speciaal onderwijs.

In tabel 4.4 is te zien dat het merendeel van deze jongeren in de laatste klas van de basisschool denkt naar havo of vwo te gaan (49%). Bijna evenveel jongeren (43%) denken dan dat ze naar het vmbo gaan. Met 14 jaar blijken deze verwachtingen redelijk te zijn uitgekomen – de correlatie tussen beide metingen is hoog: .65 –, ondanks het feit dat veel minder jongeren op havo of vwo terecht zijn gekomen (34%) dan ze zelf verwacht hadden (49%). Met 18 jaar is de meerderheid (64%) inmiddels doorgestroomd naar het mbo.

Tabel 4.4: Positie in het schoolstelsel van de jongeren en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Schooltype¹				+	**	
Speciaal, moeilijk lerend et cetera	8,5	7,5	0,2	4,4	5,6	[--]
Vmbo beroeps/gemengd	27,8	36,5	2,4	6,7	8,8	10,2
Vmbo theoretisch/mavo	14,7	22,1	1,7	7,5	10,5	[5,1]
Mbo	--	--	64,0	--	--	8,1
Havo, havo/vwo	39,8	18,3	10,0	5,5	7,0	7,9
Vwo	9,1	15,6	12,8	5,1	7,9	5,4
Hbo, universiteit	--	--	8,9	--	--	8,5
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: + $p < .10$, ** $p < .01$; ¹ 12 jaar: 'naar welke school denk je te gaan', 14 jaar '...zit je', 18 jaar '... zit je of zat je het laatst'; Correlaties 12-14 jaar .65, 14-18 jaar .65, 12-18 .49; [...] $n < 10$

De verschillen in crimineel gedrag tussen de verschillende schooltypen zijn weliswaar significant (met 12 en 14 jaar), maar niet groot. Jongeren die erop anticiperen naar het vmbo te gaan, die daar met 14 jaar feitelijk op zitten of die met 18 jaar zijn doorgestroomd naar het mbo, zijn criminelere dan jongeren op havo of vwo. Maar de hypothese over lage sociale positie en hoge criminaliteit komt niet helemaal ongeschonden langs deze cijfers, want jongeren met de allerlaagste onderwijspositie (speciaal onderwijs) zijn niet criminelere dan anderen, en 18-jarigen die al op de universiteit of het hbo zitten, zijn juist een fractie criminelere in plaats van minder crimineel dan de andere jongeren. Mogelijk komt dit laatste doordat jongeren op universiteit of hbo wat later volwassen worden, waardoor de voor deze leeftijd zo typerende adolescentencriminaliteit wat langer doorloopt.

4.6 Arbeidsmarktpositie van de jongeren

Ruim de helft van de jongeren heeft werk met 18 jaar, een kwart gaat nog naar school en iets minder dan een kwart is werkloos en zoekend naar een baan. Werkloosheid blijkt wel samen te gaan met een iets hoger aantal delicten, maar het verschil is te klein om significant te zijn. Jongeren die stage lopen of die werk met opleiding combineren, plegen erg weinig delicten, maar deze variant komt nauwelijks voor (2%).

Tabel 4.5: Arbeidsmarktpositie en criminaliteit met 18 jaar

	Gemiddeld	
	%	aantal delicten
Schoolgaand	23,5	6,7
Stage, werk/leren	1,8	4,7
Werkloos	22,6	8,6
Werk	52,2	8,5
Allen	100,0	8,0
Verschillen niet significant		

4.7 Woonbuurt

De woonbuurt is een gangbare indicator voor sociale achterstand. Jongeren uit slechte, kansarme buurten lopen een groter risico in criminaliteit verzeild te raken. Voor zover dat veroorzaakt wordt door contact met criminele elementen, is het een bevestiging van de sociale netwerktheorie, voor zover het veroorzaakt wordt door de achterstand zelf, is het een bevestiging van de straintheorie.

Bij de jongeren is door middel van zes items geïnformeerd naar de aard van de woonbuurt.²⁴ Het betreft hier dus een subjectief gegeven, de beleving van de woonbuurt. Verder is het van belang in het oog te houden, dat woonbuurten met veel allochtonen in dit onderzoek zijn oververtegenwoordigd.

Maar weinig jongeren vinden dat ze in een (uitgesproken) onveilige buurt wonen (7, 4 en 5%). Voor ongeveer een vijfde geldt dat ze wel wat reserves hebben ten aanzien van hun buurt ('klopt een beetje') en maar liefst driekwart is (zeer) positief over de buurt. Met het ouder worden wordt het oordeel over de buurt iets gunstiger. De relatie met criminaliteit is dit keer zoals verwacht. In onveilige, onprettige buurten plegen de jongeren drie tot zes delicten meer per jaar. De sterkte van de relatie neemt wel af naarmate de jongeren ouder worden (correlatie met 12, 14 en 18 jaar respectievelijk .24, .21 en .13).

Slechtere buurten huisvesten vaker allochtonen, maar een heterogenere samenstelling van de buurt wordt op zichzelf gezien als een predictor voor geringe sociale cohesie,²⁵ wat kan leiden tot meer criminaliteit. De hier gemeten etnische samenstelling van de buurt betreft de perceptie van de jongeren, niet een objectief gegeven. Ongeveer 30% woont in overwegend Nederlandse buurten,

24 Ik voel me in mijn buurt wel eens onveilig op straat. In mijn buurt is er vuilnis of gebroken glas op de straten, voetpaden en tuinen. In mijn buurt verkopen of gebruiken mensen drugs. Er zijn in mijn buurt veel mensen die dingen doen die niet mogen. Er zijn lege en dichtgetimmerde huizen in mijn buurt. Ik woon in een leuke buurt. Alpha 12, 14, 18 jaar: .74, .72, .78.

25 Putnam (2007), voor Europa Lancee en Dronkers (2009).

Tabel 4.6: Aard van de woonbuurt en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Onveilige, onprettige buurt				***	***	*
Helemaal niet	20,4	24,6	25,9	3,5	5,6	6,1
Niet	43,1	49,5	43,6	5,4	8,0	7,8
Een beetje	29,1	22,1	25,5	7,8	12,6	10,3
Wel	6,8	3,9	4,6	7,7	10,0	7,2
Helemaal	0,7	0,0	0,4	[8,9]	[--]	[12,3]
Samenstelling buurtbevolking				**		
Meer van Nederlandse afkomst	27,2	27,5	31,2	5,2	8,3	8,7
Evenveel Nederlandse als van andere afkomst	34,0	36,8	38,9	5,2	7,9	7,1
Meer van andere afkomst	38,8	35,8	29,9	7,1	9,2	8,3
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$, [...] $n < 10$

30 tot 39% in overwegend allochtone buurten en 34 tot 39% in fiftyfifty samengestelde buurten. De relatie met criminaliteit is met 12 en 14 jaar als voorspeld, maar zwak en alleen met 12 jaar significant. Met 18 jaar is er geen verband meer tussen de samenstelling van de buurt en het criminele gedrag van de jongeren.

4.8 Samengestelde effecten

Met regressieanalyse is een model opgesteld, dat het gezamenlijk effect van de onderzochte positie-indicatoren weergeeft.²⁶ Alleen die variabelen zijn in het model opgenomen waarvan het effect redelijkerwijs kan worden geïnterpreteerd als een effect van de sociale positie. Hiervoor zagen we dat de kinderen van moeders die huisvrouw zijn, soms minder crimineel zijn. Dit is geen socialepositie-effect, maar een effect van de rol van de ouders, en het komt dus in het hoofdstuk over de ouders nader aan de orde. In de drie meetjaren zijn steeds dezelfde variabelen in het model opgenomen, uitgezonderd schooltype, omdat mbo met 12 en 14 jaar nog geen reële mogelijkheid is. Er is nagegaan of er cumulatieve effecten optreden: is het zo dat jongeren met veel verschillende

26 Factoranalyse is hier een optie, want er kan één dimensie verwacht worden. Maar de resultaten wijzen niet op een eenduidig effect van de verschillende aspecten van de sociale positie. Bovendien is factoranalyse in de volgende hoofdstukken geen optie, omdat daar geen eendimensionaliteit verondersteld kan worden. Voor de eenvormigheid is daarom ook hier voor regressieanalyse gekozen.

Tabel 4.7: Regressiecoëfficiënten (b) van indicatoren van sociale positie op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten					
	Cross-sectioneel					
Onafhankelijk: sociale positie	12 jaar		14 jaar		18 jaar	
Constante	-2.4		-2.0		-4.9	
Onderwijs-, beroepspositie ouders	.7		1.0		**1.9	
Arbeidsmarktpositie ouders						
vader werkloos	-.9		1.2		-.6	
moeder werkloos	.5		-.9		.4	
vader ziek/WAO	-1.4		-1.9		-2.1	
moeder ziek/WAO	*2.8		.3		**4.2	
Onderwijs jongere						
vmbo beroep/gemengd	**1.9		*1.8		--	
vmbo theoretisch/mavo	**2.6		**3.4		--	
mbo	--		--		.9	
Arbeidsmarktpositie jongere						
nog schoolgaand	--		--		*-2.0	
Onveilige buurt	***2.3		***2.9		**1.9	
R ²	.09		.07		.05	
	Longitudinaal					
	12>14 jaar		14>18 jaar		12>18 jaar	
Constante	5.6	5.7	6.1	5.6	7.2	7.1
Sociale positie ¹ met 12 jaar	**48	-.22			.13	*-.35
Sociale positie met 14 jaar			.26	-.02		
Aantal delicten 12 jaar	***.67				***.49	
Aantal delicten 14 jaar			***.47			
R ²	.01	.26	.00	.19	.00	.13
Verschillen significant: * p < .10, * p <.05, ** p < .01, *** p < .001; ¹ Volgens regressiecoëfficiënten gewogen som van bovenstaande onafhankelijke variabelen; Correlaties over tijd: 12-14 jaar .36, 14-18 jaar .33, 12-18 jaar .19						

achterstanden qua sociale positie veel criminelier zijn? Maar dergelijke effecten blijken niet op te treden.

Tabel 4.7 geeft de resultaten in ongestandaardiseerde coëfficiënten. Dat wil bijvoorbeeld zeggen dat 12-jarige jongeren die naar het vmbo denken te gaan 1,9 delicten méér plegen dan andere jongeren, rekening houdend met de andere factoren die in de tabel worden genoemd. In het model is de samenstelling van de buurt (Nederlanders versus andere afkomst, tabel 4.6) niet opgenomen, omdat dit in geen van de drie jaren een significante bijdrage levert, als de andere effecten al in het model zijn opgenomen.

De sociale positie van de ouders zoals die blijkt uit onderwijs- en beroepsniveau, hangt niet zoals verwacht samen met de criminaliteit van de jongeren:

hoe hoger de sociale positie hoe criminel, en met 18 jaar is dit effect zelfs significant. Waarom dit zo is, is onduidelijk. Te denken valt aan criminaliteit uit verveling door kinderen van hoogopgeleide ouders, het zogenaamde *blousson doré* effect. In dat geval zou men verwachten dat vooral baldadige criminaliteit (vernielingen) sterk met de positie van de ouders zou correleren, maar dat blijkt nauwelijks het geval, alleen met 14 jaar is er een tendens in die richting (tabel 4.8). Wel blijkt het middelengebruik sterker met de sociale positie van de ouders samen te hangen dan crimineel gedrag, wat toch enigszins in de richting van verveling wijst.

Werkloosheid en een ziekte- of WAO-uitkering van de ouders hangen niet stelselmatig samen met criminaliteit. Alleen ziekte of WAO van de moeder gaat steeds samen met meer criminaliteit, maar ziekte van de vader leidt tot minder delicten, hoewel dit effect niet significant is. Lagere schooltypen (vmbo) gaan duidelijk samen met meer criminaliteit, maar, zoals we al zagen, voor het allerlaagste type (speciaal onderwijs) geldt dit niet (niet in model opgenomen). Jongeren die nog naar school gaan met 18 jaar plegen ruim twee delicten minder dan jongeren die al werk hebben of die niet meer naar school gaan maar werkloos zijn. Werkloze en werkende jongeren verschillen met 18 jaar niet in criminaliteit. Een slechte buurt ten slotte hangt zeer duidelijk en consistent samen met meer criminaliteit. De verklaringskracht van de verschillende indicaties van sociale positie tezamen genomen, is tamelijk gering, zo blijkt uit de verklaarde varianties (R^2) van 5 tot 9%.

Ook longitudinaal bezien is het effect van de sociale positie niet sterk. De sociale positie, vastgesteld met 12 jaar, verklaart slechts 1% van de variantie van het aantal delicten dat de jongere met 14 jaar pleegt. Het effect van 14 naar 18 jaar en van 12 naar 18 jaar is nog kleiner en niet significant. Als wordt nagegaan of de sociale positie veranderingen in de criminaliteit met het ouder worden kan verklaren, door constant te houden op de criminaliteit met 12 jaar, dan blijkt dat met 14 jaar niet het geval te zijn. Het effect van de sociale positie met 12 jaar op de criminaliteit met 14 jaar is bij constanthouding negatief (maar niet significant). Dat wil zeggen dat jongeren met een sociale positie die tot criminaliteit predisponeert met 12 jaar (dat wil zeggen: met een iets hogere sociale positie), met 14 jaar iets minder crimineel zijn geworden dan men op grond van hun criminaliteit met 12 jaar zou mogen verwachten. Van 12 naar 18 jaar treedt hetzelfde negatieve effect op: kinderen van 12 jaar met een iets hogere sociale positie zijn met 18 jaar iets minder crimineel geworden en dit effect is bijna significant ($p < .10$). Deze negatieve longitudinale effecten zijn wel in overeenstemming met de klassieke achterstandshypothese.

Tabel 4.8: Correlaties tussen onderwijs- en beroepsniveau van de ouders en sociale positie enerzijds en typen criminaliteit en deviant gedrag op drie tijdstippen anderzijds

	Onderwijs- en beroepsniveau ouders			Index sociale positie (tabel 4.7)		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Alle delicten	.06	.06	*.10	***.30	***.26	***.22
Lichte delicten	.03	.02	*.09	***.27	***.22	***.20
Vernielingsdelicten	.05	*.09	.07	***.25	***.18	** .15
Vermogensdelicten	.05	.06	*.09	***.17	***.21	***.19
Gewelddelicten	.05	.01	.05	***.18	***.19	***.18
Andere delicten	--	--	*.10	--	--	***.22
Politiecontact	.01	.06	.04	***.21	** .12	** .14
Middelengebruik	*.08	** .13	***.15	** .13	***.17	***.28
Seksuele partners	--	.04	*.07	--	** .11	***.15
Wapenbezit	*.06	.05	.03	***.14	** .11	** .11

Verschillen significant: * $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Al met al kan gesteld worden dat de klassieke hypothese dat sociale achterstanden leiden tot jeugdcriminaliteit vrij weinig steun vindt in deze gegevens. Mogelijk heeft dit te maken met de oververtegenwoordiging van lagere strata in de steekproef.

4.9 Sociale positie en verschillende typen crimineel en deviant gedrag

Uit tabel 4.7 blijkt dat een hoger onderwijs- en beroepsniveau van de ouders samengaat met méér delicten, ook als constant wordt gehouden op andere indicaties van de sociale positie, zoals onderwijsniveau van de jongere of de aard van de woonbuurt. Om deze onverwachte bevinding nader te toetsen geeft tabel 4.8 de correlaties tussen het onderwijs- en beroepsniveau van de ouders en verschillende typen criminaliteit en deviant gedrag. Het blijkt nu dat de correlaties weliswaar uitgesproken zwak zijn (slechts zelden significant), maar voor alle typen delicten, voor politiecontact en voor de drie typen deviant gedrag geldt steeds hetzelfde: de relatie is positief. Het blijkt dus een systematische bevinding te zijn.

De gewogen som van de factoren die de sociale positie van de jongeren representeren, hangt duidelijk samen met het aantal delicten dat zij de afgelopen twaalf maanden hebben gepleegd, zo blijkt uit de regressieanalyse in tabel 4.7. Als ook hier gekeken wordt of de sociale positie een andere invloed heeft

op de verschillende typen delicten, dan blijkt dat nauwelijks het geval te zijn. De correlaties met lichte, vernielings-, vermogens- en geweldsdelicten liggen in dezelfde orde van grootte. Ook de correlatie met politiecontact is zoals men zou verwachten. De gewogen som van de sociale-positiefactoren is ‘gefit’ op het aantal delicten, dat wil zeggen dat deze som zo is gewogen, dat de correlatie met het aantal delicten optimaal is. Niettemin hangt de zo geconstrueerde sociale positie ook samen met andere vormen van deviant gedrag. Jongeren met een sociale positie die de kans op crimineel gedrag vergroot, gebruiken ook meer middelen, hebben meer seksuele partners en dragen vaker een wapen bij zich. De correlaties zijn iets lager dan de correlaties met de verschillende soorten crimineel gedrag, maar substantieel.

4.10 *Etniciteit en sociale positie*

Zoals hiervoor besproken is, wordt de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit vaak in verband gebracht met hun oververtegenwoordiging in de lagere strata van de maatschappij. Deze verklaring is in het licht van de voorgaande analyses problematisch, want de relatie tussen sociale positie en criminaliteit is geenszins eenduidig. Hoger opgeleide ouders hebben vaker criminele kinderen, werkloosheid en/of ziekte van de ouders gaat niet altijd samen met meer criminaliteit en niet de allerlaagste onderwijsniveaus van de jongeren (speciaal onderwijs), maar de op een na laagste onderwijsniveaus (vmbo, mbo) kennen de hoogste criminaliteit. Alleen bij de kwaliteit van de woonbuurt is de relatie zoals verwacht: in onveilige buurten zijn de jongeren criminel.

In tabel 4.9 is een aantal gegevens bijeengebracht om na te gaan op welke punten allochtone jongeren in een achterstandspositie verkeren. Het onderwijs- en beroepsniveau van hun ouders is lager, zo blijkt. Maar in het licht van het voorgaande betekent dit dus dat allochtone jongeren hierdoor een fractie minder geneigd zullen zijn tot criminaliteit. Ook blijkt dat de ouders van allochtone jongeren (veel) vaker werkloos of ziek zijn. Vooral Marokkaanse en Turkse ouders springen er wat dit betreft uit, maar ook voor jongeren met een Nederlandse en een niet-Nederlandse ouder geldt dat zij vaak werkloze of zieke ouders hebben. Maar werkloosheid en ziekte van vader bleek een dempend effect te hebben op de criminaliteit (tabel 4.7), dus dit impliceert nog niet dat allochtone jongeren om deze reden vaker crimineel zijn. Allochtone jongeren zitten wel vaker op de lage schooltypen die samengaan met meer criminaliteit (vmbo, mbo).

Tabel 4.9: Geboorteland ouders en sociale positie op drie tijdstippen

Geboorteland ouders	Sociaaleconomische positie ouders ^I			Vader/moeder werkloos/WAO (%)		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
	***	***	***	***	***	***
Nederland-Nederland	0,3	0,2	0,4	10	14	13
Nederland-niet-Westers	-0,1	0,3	0,1	18	30	31
Nederland ^{II} -Europees	0,3	0,8	0,5	18	43	30
Suriname-Suriname	0,1	0,3	0,4	11	17	20
Antillen-Antillen	-0,3	-0,4	-0,5	32	14	0
Marokko-Marokko	-0,3	-0,5	-0,6	35	48	55
Turkije-Turkije	-0,3	-0,3	-0,3	32	44	33
Kaapverdië-Kaapverdië	-0,4	-0,6	-0,8	11	14	20
niet-Westers-niet-Westers	0,0	0,1	-0,1	28	33	25
Allen	0,0	0,0	0,0	20	27	25
Geboorteland ouders	Vmbo (%)		Mbo (%)	Onveilige buurt ^{III}		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
		***	+		+	+
Nederland-Nederland	44	52	60	0,0	0,1	0,2
Nederland-niet-Westers	38	65	72	0,4	0,1	0,2
Nederland-Europees	27	29	60	0,1	0,3	-0,2
Suriname-Suriname	38	65	70	0,0	0,0	-0,2
Antillen-Antillen	53	71	70	-0,4	-0,5	-0,5
Marokko-Marokko	33	59	58	0,0	-0,3	-0,3
Turkije-Turkije	42	67	63	0,0	-0,2	0,1
Kaapverdië-Kaapverdië	52	73	76	0,1	0,0	-0,1
niet-Westers-niet-Westers	31	40	43	0,0	0,1	0,0
Allen	40	57	61	0,0	0,0	0,0
Geboorteland ouders	Nog schoolgaand (%)			Index sociale positie ^{IV}		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
			+		+	***
Nederland-Nederland			19	0,0	0,1	0,3
Nederland-niet-Westers			31	0,3	0,2	0,3
Nederland-Europees			10	-0,1	0,1	0,3
Suriname-Suriname			38	0,0	0,1	0,0
Antillen-Antillen			30	-0,3	-0,4	-0,6
Marokko-Marokko			27	0,0	-0,3	-0,6
Turkije-Turkije			25	-0,1	-0,2	-0,1
Kaapverdië-Kaapverdië			15	0,0	0,1	-0,3
niet-Westers-niet-Westers			31	-0,1	0,0	-0,2
Allen			25	0,0	0,0	0,0

* Verschillen significant, * $p < .10$, *** $p < .001$; ^I Combinatie van opleiding en beroepsniveau ouders (14, 18 jaar); ^{II} Inclusief Noord-Europa en Amerika; ^{III} Gestandaardiseerde scores, positief is onveilig; ^{IV} Volgens regressiecoëfficiënten gewogen som van sociale-positiefactoren, vergelijk tabel 4.7

Bij de woonbuurt blijkt iets opmerkelijks. Allochtone jongeren wonen volgens hun eigen opvatting in veilige en prettige buurten, zij beoordelen over het algemeen hun woonbuurt iets positiever dan autochtone jongeren. Dat betekent dat ook achterstanden in de woonomstandigheden allochtone jongeren niet predisponeren tot meer criminaliteit. Ook blijkt dat allochtone jongeren met 18 jaar vaker nog schoolgaand zijn dan autochtone jongeren, wat leidt tot minder criminaliteit (tabel 4.7). Deze factoren tezamen genomen, leiden ertoe dat allochtone jongeren qua sociale positie iets minder geneigd zijn tot criminaliteit. Het effect is met 12 jaar zwak, met 14 jaar bijna significant ($p < .10$) en met 18 jaar duidelijk en significant.

4.11 Samenvatting

De klassieke opvatting dat criminaliteit vooral samenhangt met sociale achterstanden kan slechts gedeeltelijk worden bevestigd in dit onderzoek. Inderdaad blijkt dat jongeren die in slechtere buurten wonen criminelier zijn en hetzelfde geldt voor jongeren die lagere onderwijsniveaus volgen (vmbo, mbo). Ook blijkt dat jongeren die met 18 jaar nog onderwijs volgen minder crimineel zijn dan hun leeftijdgenoten die inmiddels werken of werkloos zijn. Ten slotte blijkt dat jongeren die met 12 jaar een wat hogere sociale positie hebben, weliswaar met 12 jaar criminelier zijn, maar met 14 en vooral met 18 jaar iets minder crimineel zijn geworden dan men op grond van hun criminele gedrag met 12 jaar zou verwachten. Dit zijn bevestigingen voor de hypothese dat achterstanden samengaan met criminaliteit.

Daar staat tegenover dat de relatie tussen werkloosheid of ziekte van de ouders niet eenduidig is. Een zieke (of WAO trekkende) moeder gaat wel samen met meer criminaliteit, maar een zieke vader juist met minder. De relatie met werkloosheid van de ouders is bovendien op de verschillende meetmomenten anders. Daarnaast gaat een hoog onderwijs- en beroepsniveau van de ouders samen met meer, in plaats van met minder criminaliteit.

Met deze verschillende indicatoren voor sociale achterstand kan maar een gering deel van het criminele gedrag worden verklaard. Anders gezegd: informatie over verschillende aspecten van de sociale positie van de jongere (woonbuurt, onderwijs, werkloosheid) of over de sociale positie van diens ouders (werk, opleiding) geeft nauwelijks adequate informatie over de kans op crimineel gedrag. Dit staat haaks op gangbare opvattingen hierover. Het is van belang nogmaals te wijzen op de aard van dit onderzoek, waarin achterstandswijken

oververtegenwoordigd zijn. Dat de sociale positie in deze wijken maar heel weinig van het criminele gedrag kan verklaren, wil niet zeggen dat dat op landelijke schaal ook zo is. Maar voor de politie is dit laatste minder relevant, want die opereert (voornamelijk) op wijkniveau.

Ondanks ouders die vaak werkloos of ziek zijn en ondanks oververtegenwoordiging op de lagere schooltypen zijn allochtone jongeren met 14 en vooral met 18 jaar door hun sociale positie toch iets minder gepredisponneerd tot criminaliteit dan autochtone jongeren. Dit komt doordat zij minder hoog opgeleide ouders hebben, doordat zij – in hun eigen opvatting – vaker in veilige buurten wonen en vooral doordat zij met 18 jaar vaker nog schoolgaand zijn dan jongeren met Nederlandse ouders.

Persoonlijke factoren

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de kenmerken die de jongere heeft meegekregen bij de geboorte, zoals sekse en (deels) IQ, en op persoonlijke factoren die meestal later, tijdens de vroege jeugd, zijn ontstaan, zoals gezondheid, psychische gezondheid en intelligentie, vaak op basis van een wisselwerking tussen de aanleg en omgevingskenmerken, maar soms uitsluitend door invloeden in de omgeving, zoals door gezondheidsschade bijvoorbeeld. In principe vallen dergelijke persoonlijke factoren buiten het bereik van het sociaalwetenschappelijk onderzoek, maar er wordt hier aandacht aan geschonken, omdat gezocht wordt naar een zo goed mogelijke verklaring van het criminele gedrag, ongeacht de oorsprong van de verklaring. Daarnaast is het mogelijk dat sociale netwerken een intermediërende rol spelen tussen persoonlijke factoren en dat deel van de criminaliteit dat teruggevoerd kan worden op deze factoren. Zo wordt verondersteld dat een gunstig sociaal netwerk bescherming biedt tegen de negatieve gevolgen van ADHD (attention deficit hyperactivity disorder) en autisme.

Het gaat dus niet om de genetische aanleg in beperkte zin. Zo gaat onderzoek tijdens de vroege jeugd samen met een lager IQ (LVB-problematiek²⁷) en er is een heel scala aan omgevingsfactoren opgespoord dat predisponeert tot ADHD, zoals een tijdens de zwangerschap rokende of drinkende moeder, een gezin waar streng gestraft wordt, een moeilijke bevalling, placentabloeding en een laag geboortegewicht. De 'aanleg' is in dergelijke gevallen tijdens de zwangerschap of in de vroege jeugd verworven. Hieronder wordt eerst een kort overzicht gegeven van verklaringen voor crimineel gedrag op basis van dergelijke persoonlijke factoren.

5.1 Onderzoek naar aanleg en crimineel gedrag

Rond 1900 propageerde Lombroso (1907) de stelling dat crimineel gedrag voortkomt uit aangeboren afwijkingen. Volgens deze opvatting hebben criminelen een biologische achterstand waardoor ze op een lager niveau van evolutie functioneren. Normale mensen zouden de neiging tot crimineel gedrag, een erfelijke eigenschap volgens Lombroso, tijdens de evolutie zijn kwijtgeraakt. De crimineel miste deze evolutionaire aanpassing en kon volgens Lombroso worden herkend aan verschillende anatomische en fysieke kenmerken²⁸ (Lombroso, 1907). Men moet de opvattingen van Lombroso zien tegen de achtergrond van de in die tijd nog overheersende mening dat criminaliteit was terug te voeren op influisteringen van de duivel en op moreel bederf.

Buikhuisen, een criminoloog die ook meende dat biologische factoren een rol kunnen spelen bij crimineel gedrag, ondervond veel weerstand toen hij in 1979 onderzoek wilde gaan uitvoeren naar mogelijke biologische achtergronden van crimineel gedrag. Volgens Buikhuisen reageert de een anders op bijvoorbeeld stress dan de ander. Iemand die weinig adrenaline aanmaakt, zal minder heftig reageren op stress. Hierdoor zou iemand minder snel bang zijn en minder gauw schrikken, waardoor crimineel gedrag gemakkelijker uitvoerbaar wordt. Ook veronderstelde Buikhuisen dat mensen met meer testosteron sneller agressief worden en daardoor meer crimineel gedrag vertonen (Buikhuisen, 1979).

Buikhuisen kreeg, na een hetze van het weekblad *Vrij Nederland* en columnist Brandt Corstius, geen mogelijkheden zijn onderzoeksprogramma uit te voeren en nam ontslag, maar het afgelopen decennium is deze oude verklaring van crimineel gedrag weer onder de aandacht gekomen. Er wordt gekeken naar het effect van persoonlijkheidsfactoren die niet tot het domein van de cognities gerekend kunnen worden (Blackburn, 1993; Prins, 1999; Popma, 2006). Enerzijds gaat de aandacht uit naar fysiologische factoren, zoals een verlaagd activatieniveau of een vroegtijdige fysieke ontwikkeling. Een verlaagd activatieniveau (blijkend uit een lage polsfrequentie en weinig uitstoot van stresshormoon) kan de omgang met stressvolle situaties (geweld, risico's) vergemakkelijken, waardoor crimineel gedrag beter uitvoerbaar is. Een laag activatieniveau leidt tot 'fearlessness', de jongere kent geen angst voor de eventuele consequenties van

28 Brede kaken, diepliggende ogen, ver uiteenstaande wenkbrauwen, asymmetrisch gezicht, hoge jukbeenderen, afwijkende oren, haviksneus, vlezige lippen.

zijn criminele gedrag. Maar ook 'sensation seeking' kan het gevolg zijn van het lage activatieniveau. In dat geval zoekt de jongere juist naar sensatie om zijn lage activatieniveau op een normaal of optimaal niveau te brengen (Popma, 2006).

Anderzijds is er belangstelling voor min of meer psychopathologische factoren zoals ADHD en emotionele problemen. Hyperactiviteit op jonge leeftijd blijkt een risicofactor te zijn voor antisociaal gedrag op latere leeftijd (Chae e.a., 2001; Satterfield & Schell, 1997). Uit onderzoek onder Koreaanse jongeren blijkt dat delinquente jongeren vaker problemen ervaren met ADHD (42%) dan de niet delinquente jongeren uit de controlegroep (12%; Chae e.a., 2001). Verder komt uit onderzoek naar voren dat de hyperactieve respondenten veel vaker crimineel zijn als adolescent en als volwassene (resp. 46 en 21% tegen 11 en 1%; Satterfield & Schell, 1997).

Naast deze meer psychopathologische factoren blijkt uit onderzoek dat ook gezondheidsproblemen en IQ van invloed zijn op criminaliteit (Hirschi & Hindelang, 1977; Diaz e.a., 1994; Gatzke-Kopp e.a., 2002). Door gezondheidsproblemen en een laag IQ is het voor een jongere bijvoorbeeld niet mogelijk met legale middelen bepaalde doelen te bereiken, waardoor het criminele gedrag kan toenemen. We zullen nu een aantal persoonlijke factoren bespreken, te beginnen de sekse van de jongeren.

5.2 Sekse

Dat sekse een goede voorspeller is van crimineel gedrag, komt uit ieder onderzoek naar voren. Meisjes zijn aanzienlijk minder crimineel dan jongens en hoewel zij iets 'inlopen' op jongens, zijn de verschillen nog steeds onverminderd groot. Algemeen wordt aangenomen dat deze verschillen tussen jongens en meisjes terug te voeren zijn op een grotere bereidheid van jongens om risico's te nemen, wat weer teruggaat op een verschil in testosteronspiegels. Een hoge testosteronspiegel gaat samen met een gering effect van negatieve stimuli (bestrafningen) en een groot effect van positieve stimuli (beloningen). Deze geringere gevoeligheid voor bestraffing gaat samen met een meer verkennende houding ten opzichte van de buitenwereld. Ook pronkgedrag, om de andere sekse te behagen en ter bevestiging van de eigen sociale positie binnen een vriendengroep, speelt een rol bij de veel hogere criminaliteit van jongens.

Volgens een alternatieve hypothese zijn de verschillen tussen jongens en meisjes in criminaliteit echter terug te voeren op de omvangrijke seksespecifieke socialisatie door de ouders en door anderen tijdens de vroege jeugd. Deze

Tabel 5.1: Sekse en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Jongens	52,4	52,4 ¹	52,4 ¹	7,5 ^{***}	10,1 ^{***}	9,6 ^{***}
Meisjes	47,6	47,6	47,6	4,1	6,7	6,3
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

*** p < .001; ¹ Identieke meting 12 jaar

hypothese is enigszins op de achtergrond geraakt, nu steeds meer subtiële verschillen tussen mannen en vrouwen in het functioneren van de hersenen worden aangetoond (Schwaab, 2010). Toch wordt de socialisatiehypothese nog met verve verdedigd, waarbij benadrukt wordt dat de inderdaad bestaande functionele verschillen tussen jongens en meisjes minimaal zijn. Deze kleine verschillen worden echter uitvergroot door de daarop aansluitende en steeds maar voortdurende socialisatie. Deze socialisatie verandert het zelfbeeld, wat weer leidt tot onderprestatie op taken die typerend geacht worden voor de andere sekse. Crimineel gedrag kan beschouwd worden als een dergelijke seksespecifieke ‘taak’.

Tabel 5.1 laat zien dat het verschil in criminaliteit tussen jongens en meisjes groot is en dat dit verschil tussen 12 en 18 jaar niet verandert. Jongens plegen 3,4 delicten per jaar meer dan meisjes en dat is op iedere leeftijd zo. Lichte delicten plegen meisjes met 14 en 18 jaar bijna even vaak als jongens (verschil niet significant), maar de andere typen delicten (vernieling, vermogen, geweld, andere delicten) worden op elke leeftijd veel vaker door jongens gepleegd. Opmerkelijk is dat het gebruik van middelen (alcohol, drugs) niet tussen jongens en meisjes verschilt op de drie tijdstippen, het aantal seksuele partners en wapenbezit wel (jongens meer).

5.3 Leeftijd

De verschillen in leeftijd tussen de jongeren zijn in dit onderzoek zeer beperkt door de wijze van steekproeftrekking, namelijk klassen van groep 8 van de basisschool. 93% van de jongeren is geboren in 1991 of 1992. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de resterende verschillen in leeftijd geen significante verschillen in criminaliteit opleveren (tabel 5.2).

Andere analyses laten zien dat vernielingen iets meer door iets oudere 12-jarigen worden gepleegd en iets oudere 14-jarigen hebben wat vaker sek-

Tabel 5.2: Geboortjaar en criminaliteit op drie tijdstippen

Geboortjaar	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
1990, circa 1 jaar ouder dan gemiddeld	6,3	¹	¹	5,8	9,6	4,3
1991	40,1			6,8	8,3	7,9
1992	52,8			5,6	8,3	8,5
1993, circa 1 jaar jonger dan gemiddeld	0,8			[1,7]	[7,6]	[2,0]
Allen	100,0			5,8	8,4	8,0

Verschillen naar geboortjaar niet significant; ¹ Identieke meting 12 jaar; [...] n < 10

suele ervaring, wat niet verwonderlijk is, een klein leeftijdsverschil telt op die leeftijd. Computercriminaliteit en dergelijke (zie tabel 2.3) wordt iets meer door jongere 18-jarigen gepleegd.

5.4 Lichamelijke gezondheid

Een slechte lichamelijke gezondheid kan op twee manieren van invloed zijn op de criminaliteit van jongeren. Enerzijds kan het voor een jongere met lichamelijke problemen lastig zijn bepaalde doelen te bereiken, bijvoorbeeld schoolsucces of een populaire positie onder klasgenoten. Om die reden kan hij of zij uitwijken naar niet-legale middelen om die doelen alsnog te bereiken of om andere, wel bereikbare doelen te realiseren. Als een jongen bijvoorbeeld door ziekte niet kan meekomen bij sport, dan kan hij zich alsnog een sociale positie verwerven door bijvoorbeeld op te scheppen over illegale inkomsten. Anderzijds zal zware ziekte de mogelijkheid deel te nemen aan criminele activiteiten beperken.

In tabel 5.3 zien we dat de lichamelijke gezondheid²⁹ met het ouder worden niet veel verschuift. Rond de 60% acht zich gezond, rond de 30% heeft enige klachten over hoofd- en buikpijn, menstruatiepijn, hooikoorts of een infectieziekte, bij 4 tot 7% betreft het serieuzere klachten, zoals astma of allergie en bij circa 1% is de problematiek nog ernstiger (bijvoorbeeld diabetes, hartklachten). De groep zonder gezondheidsklachten is een fractie minder crimineel, de groep met gematigde klachten is iets criminel, maar het effect is nauwelijks significant (niet met 14 jaar). De groep met echt serieuze klachten is aanzien-

29 De meting is gebaseerd op een vraag en een item uit de SDQ (Strengths and Difficulties Questionnaire), Cronbach's $\alpha = .26, .38$ en $.45$, wat impliceert dat de gezondheid slecht gemeten is. Correlaties over tijd zijn niettemin redelijk: 12-14 jaar $.35$, 14-18 $.32$, 12-18 $.18$.

Tabel 5.3: Lichamelijke gezondheid en vroegrijpheid en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Gezondheidsklachten				*		*
Geen	58,8	61,4	64,2	5,6	8,3	7,1
Lichte	35,6	23,1	27,8	6,2	8,9	9,6
Serieuze	4,3	3,5	6,8	7,5	8,6	9,6
Zeer serieuze	1,3	2,0	1,2	4,7	5,3	[9,3]
Vroegrijpheid, jongens						
7, 8 of 9 jaar	2,1	¹	¹	11,1	10,4	9,8
10 jaar	4,6			11,1	13,9	14,1
11 jaar	10,3			7,4	11,1	7,5
12 jaar	19,9			6,2	10,7	11,5
13 jaar	27,7			7,9	10,6	11,6
14 jaar	25,2			7,8	9,3	8,4
15 jaar	3,9			8,7	10,6	8,7
16, 17 jaar	6,4			9,6	10,6	8,8
Vroegrijpheid, meisjes				**		
7, 8 of 9 jaar	4,5	¹	¹	3,9	5,5	4,8
10 jaar	5,6			10,9	12,4	8,1
11 jaar	20,8			4,0	6,3	5,9
12 jaar	33,7			3,6	6,7	6,1
13 jaar	19,4			4,1	5,7	6,9
14 jaar	12,5			4,2	7,3	6,6
15 jaar	1,0			[0,0]	[6,0]	[3,5]
16, 17 jaar	2,4			2,4	9,7	10,9
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

 Verschillen significant: * p < .05, ** p < .01; [...] n < 10; ¹Identiek meting 12 jaar

lijk minder crimineel met 12 en 14 jaar, maar met 18 jaar doet dit effect zich niet meer voor. Het is mogelijk dat men inmiddels heeft leren leven met de kwaal, zodat de beperkingen minder spelen. Hoe dit zij, in de gegevens zien we dus beide effecten terug, een toename van de criminaliteit bij lichte gezondheidsklachten en een afname bij serieuze klachten, maar beide effecten zijn zwak en niet consistent aanwezig op iedere onderzochte leeftijd.

5.5 Vroegrijpheid

Jongeren die eerder geslachtsrijp zijn, zouden volgens biologische theorieën ook op latere leeftijd meer geneigd zijn tot crimineel gedrag. Om die reden is aan de jongeren gevraagd op welke leeftijd zij voor het eerst haar onder hun oksels kregen. De met 12 jaar voorgelegde inleidende vraag – Heb je haar

onder je oksels? – gaf interpretatieproblemen. Sommige jongeren dachten dat bedoeld werd op het al dan niet scheren van de oksels. Het niet scheren van de oksels wordt binnen de islamitische cultuur als onhygiënisch gezien. Om die reden werd de vraag in andere bewoordingen met 14 en 18 jaar herhaald en uit de soms toch nog inconsistente antwoorden werd één score (voor alle drie de leeftijden) vastgesteld. Het begin van de schaam- en okselhaargroei kan in leeftijd verschillen van 9 tot 17 jaar, met een gemiddelde van 11-12 jaar bij meisjes en 13-14 jaar bij jongens. Meisjes zijn dus een à twee jaar eerder geslachtsrijp dan jongens, in deze steekproef echter nog geen jaar eerder (meisjes met 12,1 jaar, jongens 12,9). De resultaten worden voor beide seksen afzonderlijk gegeven.

Slechts eenmaal levert het onderscheid naar geslachtsrijpheid een significant verschil op. Meisjes van 12 jaar zijn criminelere als ze met 10 jaar haar onder hun oksels hebben gekregen, maar met 14 en 18 jaar is dit verschil niet meer significant. Bij jongens zijn de verschillen niet significant, hoewel vroegrijpe jongens wat criminelere zijn. Als de categorieën ‘op 7, 8, 9 en 10 jaar rijp’ worden samengenomen en getoetst tegen de overige categorieën (12 jaar of meer, 11 jaar is missend), is het verschil in criminaliteit op 12-jarige leeftijd echter nog steeds niet significant ($p = .08$). Hierna, bij de regressieanalyses, zal blijken dat zowel jongens als meisjes criminelere zijn als ze met 10 jaar al geslachtsrijp zijn. Dat geldt niet voor de groep die met 7, 8 of 9 jaar geslachtsrijp is. Waarschijnlijk bevat deze laatste categorie meetfouten door misinterpretatie van de vragen.

5.6 Psychische gezondheid: hyperactiviteit, emotionele problemen, agressiviteit en pesten

Zoals hiervoor besproken, wordt ADHD (attention deficit hyperactivity disorder) beschouwd als een belangrijke risicofactor voor crimineel gedrag. Een algemeen gebrek aan remming en discipline zal hierbij een rol spelen. In termen van sociale netwerken kan daarnaast verondersteld worden dat jongeren met ADHD door wispelturig gedrag moeite hebben nieuwe relaties aan te gaan. Zo blijkt uit onderzoek dat meisjes van 6-12 jaar met ADHD minder vrienden en vaker helemaal geen vrienden hebben dan meisjes zonder ADHD (Blachman & Hinshaw, 2002).

Er zijn in dit onderzoek een aantal items uit de SDQ (Strengths and Difficulties Questionnaire; Goodman, 1994) gebruikt om de psychische gesteldheid van de jongere te meten, waarvan er drie de dimensie ‘hyperactiviteit/aandachttekort’ meten. Het betreft dus geen test op ADHD, maar op een van de

Tabel 5.4: Indicatie voor psychische gezondheid: hyperactiviteit, emotionele problemen, agressiviteit, gepest worden en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Hyperactiviteit				***	***	***
geen klachten	49,3	28,3	25,5	4,4	5,7	5,8
lichte klachten	39,9	58,2	60,4	7,1	8,4	8,2
vrij veel klachten	9,3	10,9	13,0	8,0	13,8	11,2
veel klachten	1,5	2,5	1,1	[11,2]	17,8	[13,9]
Emotionele problemen				*		
geen klachten	50,1	45,4	37,7	5,3	9,0	7,5
lichte klachten	40,7	45,0	49,8	6,9	8,3	8,6
vrij veel klachten	6,7	6,7	9,1	4,6	7,0	7,3
veel klachten	2,5	2,9	3,4	4,7	7,0	7,9
Agressiviteit					***	***
geen klachten	74,8	64,3	62,8	5,6	6,7	6,1
beetje klachten	19,6	28,6	28,4	6,5	11,3	10,4
veel klachten	5,6	7,1	8,8	7,8	13,7	14,3
Gepest worden						
nee	18,4	89,0	95,2	6,0	8,5	8,0
beetje	17,0	8,0	3,9	5,5	8,0	8,4
zeker	4,6	3,0	0,9	4,1	7,8	[10,7]
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

 Verschillen significant: * $p < .05$, *** $p < .001$; [...] $n < 10$

indicaties voor ADHD.³⁰ Van 12 naar 14 jaar blijkt hyperactiviteit sterk toe te nemen van 51% met enige vorm van klachten naar 72%, daarna loopt dit nog iets verder op naar 74% met 18 jaar. Hyperactiviteit neemt dus toe met de puberale ontwikkeling. Er blijkt een sterke relatie met criminaliteit te zijn. De groep met veel klachten over hyperactiviteit pleegt met 12 jaar zeven delicten meer dan de jongeren zonder klachten, met 14 jaar twaalf delicten meer en met 18 jaar acht delicten meer. De relatie is met 14 jaar sterker dan met 12 of 18 jaar (zie ook de correlaties met criminaliteit in de voetnoot).

Vier items uit de SDQ hebben betrekking op emotionele problemen, het betreft vooral het zelfvertrouwen van de jongeren.³¹ Verrassend veel jongeren hebben wel iets van een dergelijke problematiek, de groep met enige vorm van problematiek neemt van 12 tot 18 jaar toe van 50 naar 62%, maar het percentage met vrij zware problematiek ligt min of meer stabiel rond de 3%. De relatie met criminaliteit is alleen bij 12-jarigen significant: meer emotionele proble-

30 Ik ben rusteloos, ik kan niet lang stilzitten. Ik zit de hele tijd te wiebelen of te friemelen. Ik ben snel afgeleid, ik vind het moeilijk me te concentreren. .76, .70, .60. Correlaties over tijd: 12-14 jaar .35, 14-18 .32, 12-18 .18, met aantal delicten: .17, .27, .18.

men, anders gezegd: meer onzekerheid, gaat op die leeftijd zwak samen met minder criminaliteit. Voor crimineel gedrag is een zekere mate van durf nodig en dat ontberen deze jongeren.

Een gering vermogen agressiviteit te beheersen speelt een belangrijke rol in biologisch georiënteerde theorieën over criminaliteit. Eén item in de SDQ, dat informeert naar drift en boosheid, heeft hier rechtstreeks betrekking op.³² Het aantal jongeren dat moeite heeft met drift neemt toe met de leeftijd van 25% naar 37%. En er is een duidelijke relatie met criminaliteit, snel boze jongeren plegen op 12-, 14- en 18-jarige leeftijd aanzienlijk meer delicten (respectievelijk drie, zeven en zeven of meer) dan de jongeren die geen last van boosheid en drift hebben. Waarom deze relatie met 12 jaar zwakker is dan met 14 en 18 jaar is niet duidelijk.

Men zou verwachten dat problemen met agressiviteit zich vooral doen gelden bij geweldsdelicten, maar dit blijkt nauwelijks het geval. De correlaties tussen agressiviteit en het aantal geweldsdelicten zijn slechts iets hoger dan de correlaties met andere delicten (lichte, vermogens- en vernielingsdelicten).³³

Kinderen die gepest worden verkeren in een moeilijke positie en zouden zich kunnen compenseren door crimineel gedrag. Anderzijds kunnen bepaalde persoonlijkheidskenmerken ertoe leiden dat een kind het mikpunt wordt van pesterijen en die persoonlijkheidskenmerken (verlegen, ontwijkend gedrag) gaan niet goed samen met criminaliteit. In de SDQ is een item opgenomen over pesten.³⁴ Het aantal jongeren dat gepest wordt, neemt sterk af van 22% met 12 jaar, via 11% met 14, naar 5% met 18 jaar. Het blijkt dat 12-jarige kinderen die het mikpunt zijn van pestkoppen minder crimineel zijn, maar dit verschil is niet significant. Met 14 jaar is het al kleine verschil nagenoeg verdwenen en met 18 jaar loopt het verband zelfs andersom, maar ook dit is niet significant. Met 18 jaar gepest worden kan ook iets heel anders betekenen dan met 12 jaar gepest worden. Met 18 jaar kan het gaan om vriendschappelijke plagerijen, die

31 Ik ben zenuwachtig in nieuwe situaties, ik verlies makkelijk mijn zelfvertrouwen. Ik pieker veel, maak me veel zorgen. Ik ben vaak ongelukkig, in de put of in tranen. Ik ben voor heel veel dingen bang, ik ben snel angstig. Cronbach's α 12, 14, 18 jaar: .68, .71, .64. Correlaties over tijd: 12-14 jaar .31, 14-18 .46, 12-18 .17, met aantal delicten ns. Een vijfde item (Ik heb vaak hoofdpijn, buikpijn of ik ben vaak misselijk) dat Goodman bij de emotionele problemen rekent, is hier toegevoegd aan de meting van lichamelijke gezondheid.

32 Ik word erg snel boos en ben vaak driftig. Correlaties over tijd: 12-14 jaar .19, 14-18 .32, 12-18 .12, met aantal delicten .08, .25, .27.

33 Correlatie geweldsdelicten en agressiviteit met 12, 14 en 18 jaar: .09, .25, .23. Gemiddelde andere delictsoorten .05, .18 en .20.

34 Andere kinderen of jongeren pesten of treiteren mij. Correlaties over tijd: 12-14 jaar .26, 14-18 .19, 12-18 .12, correlaties met aantal delicten ns.

het meedraaien in de vriendengroep niet in de weg hoeven te staan. Met 12 jaar zal dat nauwelijks het geval zijn.

Van de vier onderzochte aspecten van de psychische gesteldheid van de jongeren vertonen er twee een duidelijke relatie met criminaliteit, namelijk hyperactiviteit en agressiviteit. Twee andere aspecten, emotionele problemen en gepest worden, blijken niet eenduidig samen te hangen met crimineel gedrag.

5.7 Indicaties voor IQ: schoolsucces

Een redelijke intelligentie is een persoonlijke factor die het functioneren in de complexe maatschappij kan vergemakkelijken en daardoor de weg naar legale doelen in het leven beter begaanbaar maakt. In dit onderzoek is IQ niet gemeten, maar er zijn indicaties gezocht via schoolsucces. Er is naar het aantal onvoldoendes op het laatste rapport gevraagd,³⁵ naar het wel eens zijn blijven zitten³⁶ en naar het schoolniveau dat de scholier na de basisschool denkt te gaan volgen (met 12 jaar), dat hij inmiddels volgt (met 14 en 18 jaar) of dat hij gevolgd heeft (met 18 jaar).

Gesteld kan worden dat twee indicaties (onvoldoendes, blijven zitten) geen adequate meting geven van schoolsucces en al helemaal niet van IQ. Schoolsucces, en zeker IQ, zal door de tijd heen een zekere mate van stabiliteit vertonen, maar daar blijkt bij deze indicaties niets van. De correlaties van deze twee metingen tussen de verschillende tijdstippen zijn niet significant of zwak (rond de .10, zie voetnoten 35 en 36) en eenmaal zelfs negatief. Deze lage correlaties worden veroorzaakt doordat de jongeren na 12 jaar ‘uitgesorteerd’ worden over de verschillende onderwijstypen, waardoor het aantal onvoldoendes en het aantal doublures soms daalt, soms stijgt. Een jongere die moeilijk mee kon komen op de basisschool en daar veel onvoldoendes haalde, zit bijvoorbeeld nu op het speciaal onderwijs en haalt geen onvoldoendes meer. Maar zijn vriendje, die nooit een onvoldoende haalde op de basisschool, is iets te hoog terechtgekomen en haalt nu regelmatig onvoldoendes op het vwo. De relatie van het aantal onvoldoendes met criminaliteit is niet heel eenduidig. Veel onvoldoendes gaat met 14 en 18 jaar inderdaad (significant) samen met

35 Correlaties over tijd: 12-14 jaar ns, 14-18 .13, 12-18 ns, met aantal delicten ns, .13, ns.

36 12 jaar: op de basisschool, 14 en 18 jaar: afgelopen twee jaar. Correlaties over tijd: 12-14 jaar ns, 14-18 -.10 ($p < .05$), 12-18 .13 ($p < .01$). Correlaties met aantal delicten ns, ns, .10 ($p < .05$).

Tabel 5.5: Indicaties voor IQ: onvoldoendes laatste rapport, zitten blijven en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Onvoldoendes laatste rapport					***	*
Geen	37,3	39,3	41,1	5,8	6,1	7,6
1	16,6	20,5	25,7	5,0	7,7	8,2
2	19,0	22,0	20,9	6,7	10,8	6,9
3 of meer	27,1	18,3	12,1	5,9	11,6	11,0
Zitten blijven						**
Niet	69,6	94,9	81,7	5,7	8,6	7,5
1x	27,6	5,1	16,7	6,2	6,1	10,9
2x	2,5	0,0	1,6	5,2	[-]	[6,9]
3x of meer	0,3	--	--	[10,3]	--	--
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; [...] $n < 10$

veel meer criminaliteit (circa vijf delicten meer), maar met 12 jaar is dit niet zo. Met 12 en 18 jaar zijn zittenblijvers criminel, maar met 14 jaar is dit weer niet zo.

5.8 Gezamenlijk effect van persoonlijke factoren

Door middel van regressieanalyse is gezocht naar een model dat het gezamenlijk effect van de onderzochte persoonlijke factoren goed weergeeft.³⁷ In de drie meetjaren zijn steeds dezelfde variabelen opgenomen. Het model is geëxploreerd op zoek naar niet-lineaire effecten en interactie-effecten. Dergelijke effecten blijken nauwelijks op te treden, zijn niet stabiel over de tijd en om die reden zijn ze ook niet in dit model opgenomen.³⁸

Tabel 5.6 geeft de resultaten in ongestandaardiseerde coëfficiënten. 12-jarige jongens plegen bijvoorbeeld gemiddeld drie delicten meer dan meisjes, rekening houdend met de andere factoren die in de tabel worden genoemd. De hierboven besproken resultaten worden grosso modo bevestigd, maar de gezondheidssituatie heeft geen effect meer op de criminaliteit als andere effecten in de

37 Factoranalyse is hier geen optie, want er is geen reden één enkele dimensie te verwachten.

38 Iets oudere 12-jarigen met hyperactiviteit plegen vier delicten meer ($p = .08$), snel boze 12-jarigen met hyperactiviteit plegen twee delicten minder ($p = .003$) en snel boze 12-jarigen met onvoldoendes plegen één delict meer ($p = .007$).

Tabel 5.6: Regressiecoëfficiënten (b) van persoonlijke factoren op crimineel gedrag

Onafhankelijk: persoonlijke factoren	Afhankelijk: aantal delicten			
	Cross-sectioneel			
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	
Constante	3.2	2.4	3.8	
Jongeren	***3.0	**2.5	**2.9	
Geboren in 1990 (iets ouder)	-.1	1.6	*-4.2	
Vroegrijp ¹	***5.4	*4.6	3.4	
Hyperactief	***2.4	***4.4	*2.2	
Emotionele problemen	-.9	***-3.7	-1.2	
Agressief	.1	***3.1	***3.7	
Onvoldoendes	.1	***1.5	.2	
R ²	.09	.19	.12	
Longitudinaal				
	12>14 jaar	14>18 jaar	12>18 jaar	
Constante	2.0	1.9	2.2	2.4
Persoonlijke factor ^{II} gemeten met 12 jaar	***1.1	**5		***1.0
Persoonlijke factor ^{II} gemeten met 14 jaar		***.7	**3	
Aantal delicten 12 jaar		***.6		***.4
Aantal delicten 14 jaar			***.4	
R ²	.07	.27	.09	.20
Verschillen significant: * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ¹ Vroegrijp met 10 of 11 jaar, exclusief vroegrijp op 7, 8 of 9 jaar; ^{II} Volgens regressiemodel gewogen som onafhankelijke variabelen (Ŷ); Correlaties over tijd van deze variabele 12>14, 14>18, 12>18: .50, .45, .44, met criminaliteit: .30, .44 en .34				

beschouwing worden betrokken,³⁹ en hetzelfde geldt voor doubleren op school. Vroegtijdige rijpheid blijkt na constanthouding van andere effecten en nadat de categorie ‘vroegrijp met 7, 8 of 9 jaar’ is verwijderd, een positief effect op het aantal delicten te hebben. Dit maakt aannemelijk dat de verwijderde categorie meetfouten door misinterpretatie van de vraag bevat. De effecten zijn vaak substantieel in de orde van twee tot vier delicten meer per jaar, bijvoorbeeld voor jongeren met hyperactiviteit of snel boze jongeren. Opvallend is het sterke effect van de leeftijd als de jongeren 18 jaar zijn. Slechts één jaar oudere jongeren ple- gen op die leeftijd vier delicten minder dan andere jongeren. Kennelijk is een deel van hen de adolescentencriminaliteit inmiddels ontstegen.

Op basis van de regressieanalyses in tabel 5.6 zijn nieuwe variabelen gecon- strueerd die het gezamenlijk effect van de persoonlijke factoren weergeven. Onderin de tabel is te zien dat de persoonlijke factoren na verloop van tijd nog steeds een flink effect hebben op het criminele gedrag van de jongeren, dus ook

39 Onderzocht met dummy's (0-1 variabelen) per categorie.

als deze twee, vier of zelfs zes jaar tevoren zijn vastgesteld. Dit is zelfs zo als constant wordt gehouden op het aantal delicten in de eerdere periode. De criminaliteit van bijvoorbeeld een 18-jarige kan redelijk, maar niet perfect, voorspeld worden uit het aantal delicten dat hij op 12-jarige leeftijd pleegde. De persoonlijke factoren, zoals vastgesteld met 12 jaar, blijken nu de voorspelling van de criminaliteit met 18 jaar te verbeteren. Jongeren met ongunstige persoonlijke factoren (jongen, vroegrijp, hyperactief, enzovoort) zijn met 18 jaar criminel geworden dan men op grond van hun criminele gedrag met 12 jaar zou verwachten, jongeren met gunstige persoonlijke factoren met 12 jaar (meisje, iets ouder, niet vroegrijp, enzovoort), zijn juist minder crimineel geworden dan men op grond van hun criminaliteit met 12 jaar zou verwachten.

Dit betekent dat de persoonlijke factoren van invloed zijn op de veranderingen in het criminele gedrag tussen het twaalfde en achttiende jaar. Jongeren met ongunstige persoonlijke factoren worden iets criminel, jongeren met gunstige persoonlijke factoren worden juist iets minder crimineel. Een effect dat overeind blijft onder constanthouding van een voorafgaande meting van hetzelfde gedrag, wordt als zeer sterke aanwijzing gezien voor een causale relatie. Dat de persoonlijke factoren in feite zelf beïnvloed worden door voorafgaand crimineel gedrag, is dan immers moeilijk vol te houden.

5.9 Persoonlijke factoren en verschillende typen crimineel en deviant gedrag

Zoals hiervoor bleek, hangt de gewogen som van de persoonlijke factoren van de jongeren sterk samen met het aantal delicten dat zij de afgelopen twaalf maanden hebben gepleegd (correlaties: .30, .44 en .34, zie tabel 5.7). Als gekeken wordt of de persoonlijke factoren een andere invloed hebben op de verschillende typen delicten, dan blijkt dat nauwelijks het geval te zijn. De correlaties met lichte, vernielings-, vermogens- en geweldsdelicten liggen in dezelfde orde van grootte. Ook de correlatie met politiecontact is zoals verwacht.

De gewogen som van de persoonlijke factoren is 'gefit' op het aantal delicten, dat wil zeggen dat deze som zo is gewogen, dat de correlatie met het aantal delicten optimaal is. Niettemin hangt de zo geconstrueerde index sterk samen met vormen van deviant gedrag. Jongeren met persoonlijke factoren die de kans op crimineel gedrag vergroten, gebruiken ook meer middelen, hebben meer seksuele partners en dragen vaker een wapen bij zich. De correlaties zijn iets lager dan de correlaties met de verschillende soorten crimineel gedrag, maar substantieel.

Tabel 5.7: Correlaties tussen index persoonlijke factoren en crimineel en deviant gedrag

	Correlatie met persoonlijke factoren		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Alle delicten	.30	.44	.34
Lichte delicten	.25	.35	.25
Vernielingsdelicten	.24	.35	.26
Vermogensdelicten	.17	.32	.28
Gewelddelicten	.26	.34	.30
Andere delicten	--	--	.18
Politiecontact	.21	.25	.17
Middelengebruik	.16	.23	.22
Seksuele partners	--	.24	.19
Wapenbezit	.14	.18	.24
Alle correlaties $p < .001$			

5.10 Etniciteit en persoonlijke factoren

Het is opmerkelijk dat er sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw veel onderzoek is uitgevoerd naar criminaliteit door (allochtone) jongeren, maar dat er nooit een poging is gedaan om een verklaring te geven mede op grond van deels biologische factoren, zoals bijvoorbeeld ADHD. Uit sommige onderzoeken komt immers naar voren dat allochtone jongeren in Nederland meer psychische problemen ervaren dan autochtone jongeren. Uit de studie Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) naar scholieren tussen 11 en 17 jaar blijkt dat 47% van de scholieren op het voortgezet onderwijs een of meer psychosomatische klachten ervaart.⁴⁰ Allochtone jongeren blijken deze klachten bijna 1,5 keer zo vaak te hebben als autochtone jongeren.⁴¹ Allochtone jongeren blijken ook een fractie vaker internaliserend probleemgedrag te vertonen (zoals teruggetrokkenheid) dan autochtone jongeren (odds ratio 1.04, $p < .05$; Ter Bogt e.a., 2003).

In een ander onderzoek zijn 379 in Nederland wonende Turkse adolescenten vergeleken met 1039 Nederlandse jongeren en 2151 Turkse jongeren die in Turkije wonen (Janssen e.a., 2004).⁴² De Turkse immigranten vinden zichzelf vaker teruggetrokken en angstig/depressief en rapporteren meer sociale, denk- en internaliseringsproblemen dan de Nederlandse jongeren. Ook ervaren zij meer

40 Vaker dan eens per week een of meer psychosomatische klachten, zoals hoofdpijn, maagpijn, rugpijn, duizeligheid, slaapproblemen, ongelukkig, slecht humeur, zenuwachtig.

problemen dan de Turkse jongeren in Turkije (Janssen e.a., 2004). En Boonman e.a. (2012) vonden bij Antilliaanse jongeren die met justitie in aanraking waren gekomen, vaker een gedragsstoornis en een zwakbegaafd functieniveau dan bij Nederlandse jongeren, maar minder vaak ADHD en een ontwikkelingsstoornis.

Uit dit laatste gegeven en uit andere onderzoeken blijkt dat allochtone jongeren soms ook minder (of evenveel) psychische problemen ervaren dan Nederlandse jongeren. Uit een studie van het SCP blijkt dat Marokkaanse 0- tot 12-jarigen veel minder kans hebben op psychosociale problemen dan Nederlandse kinderen (odds ratio .60). Turkse, Surinaamse en Antilliaanse kinderen wijken niet significant af van Nederlandse kinderen (Zeijl e.a., 2005). Ook in een onderzoek naar de prevalentie van psychiatrische stoornissen en ADHD blijken er geen verschillen op te treden tussen allochtone en autochtone jongeren (Zwirs, 2006). Al met al kan uit deze onderzoeken geconcludeerd worden dat er geen eenduidige verschillen zijn tussen de etnische groepen in Nederland wat betreft psychische problematiek, en ook uit onze gegevens komt naar voren dat er wel verschillen zijn in persoonlijke factoren tussen de etnische groepen, maar dat deze verschillen niet groot zijn en over de tijd vaak niet stabiel.

De meest duidelijke verschillen (op drie tijdstippen significant) komen naar voren bij hyperactiviteit. Dit blijkt een typisch Nederlandse aandoening. Jongeren met een of twee Nederlandse ouders hebben veel vaker problemen met hyperactiviteit dan jongeren met twee allochtone ouders (tabel 5.8). Emotionele problemen blijken vooral op te treden bij jongeren met een Nederlandse ouder en een allochtone ouder. Antillianen hebben daarentegen nauwelijks emotionele problemen. Een neiging tot agressiviteit ontwikkelt zich pas met 18 jaar zodanig, dat er verschillen tussen de etnische groepen ontstaan. Met 12 of 14 jaar zijn deze verschillen nog niet significant. Duidelijk is dit te zien bij de Turkse jongeren, die met 12 jaar precies even agressief zijn als alle andere jongeren, met 14 jaar iets agressiever en met 18 jaar flink agressiever. Eenzelfde beeld zien we bij de jongeren met een Nederlandse en een Europese ouder. Allochtone jongeren halen daarnaast met 12 jaar iets meer onvoldoendes dan Nederlandse jongeren, maar met 18 jaar is dit verschil ingelopen, waarschijnlijk door selectie van lagere schooltypen (niet in de tabel opgenomen).

Wanneer de verschillende persoonlijke factoren bijeen worden genomen,

41 Constant gehouden voor sekse en schoolniveau.

42 Met behulp van de Child Behavior Checklist (CBCL) en de Youth-Self-Report (Achenbach & Edelbrock, 1991; Verhulst e.a., 1996).

Tabel 5.8: Geboorteland ouders en persoonlijke factoren op drie tijdstippen

Geboorteland ouders	Hyperactiviteit ¹			Emotionele problemen ¹		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
	***	***	***		*	*
Nederland-Nederland	.15	.23	.20	.02	.07	.07
Nederland-niet-Westers	.08	.10	-.02	.07	.02	-.06
Nederland ^{II} -Europees	.15	.61	.44	.17	1.09	.83
Suriname-Suriname	.21	-.12	-.03	.23	.05	.11
Antillen-Antillen	-.26	-.14	-.02	-.46	-.48	-.41
Marokko-Marokko	-.20	-.27	-.37	-.21	-.21	-.30
Turkije-Turkije	-.27	-.12	-.03	-.05	-.05	.00
Kaapverdië-Kaapverdië	.01	-.05	-.28	.12	.06	.00
niet-Westers-niet-Westers	-.07	-.14	-.04	-.00	.01	-.04
Allen	.00	.00	.00	.00	.00	.00
Geboorteland ouders	Agressiviteit ¹			Index Persoonlijke Fact. ^{III}		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
			***		*	*
Nederland-Nederland	-.09	-.05	-.18	.07	.10	-.08
Nederland-niet-Westers	.09	.01	-.03	.15	.25	-.09
Nederland-Europees	.10	.13	.71	-.26	-.01	.43
Suriname-Suriname	.14	-.02	.11	.12	-.15	.12
Antillen-Antillen	-.08	-.10	-.27	-.22	.02	-.12
Marokko-Marokko	-.19	-.11	-.05	-.07	-.20	-.14
Turkije-Turkije	.00	.27	.47	-.12	.11	.30
Kaapverdië-Kaapverdië	.10	-.09	-.06	.09	.05	-.10
niet-Westers-niet-Westers	.19	.01	-.08	-.12	-.21	-.11
Allen	.00	.00	.00	.00	.00	.00

* Verschillen significant, * $p < .10$, *** $p < .001$; ¹ Gestandaardiseerde scores met gemiddelde 0 en s.d. 1;

^{II} Inclusief Noord-Europa en Amerika; ^{III} Volgens regressiecoëfficiënten gewogen som van persoonlijke factoren, vgl. tabel 5.6

blijken de verschillen gematigd te zijn. Met 12 jaar zijn de verschillen in persoonlijke factoren nog niet significant, met 14 en 18 jaar bijna wel ($p < .10$). Verschillen in persoonlijke factoren worden tijdens de adolescentie meer geprononceerd. Jongeren met een Nederlandse en een niet-Westerse ouder hebben met 14 jaar ongunstiger persoonlijke factoren, met 18 jaar jongeren met een Nederlandse en een Europese ouder, evenals Turkse jongeren (hogere score, zie tabel 5.8). Jongeren met twee niet-Westerse ouders hebben zowel met 12, 14 als 18 jaar iets gunstiger persoonlijke factoren. Voor het overige is het beeld tamelijk wisselend voor de verschillende leeftijden.

5.11 Samenvatting

In dit hoofdstuk is ingegaan op de kenmerken die de jongere bij zijn geboorte heeft meegekregen, zoals sekse en leeftijd, en op andere persoonlijke factoren

die later, tijdens de vroege jeugd, zijn ontstaan, meestal op basis van een wisselwerking tussen aanleg en omgevingskenmerken, zoals gezondheid, psychische gezondheid en intelligentie.

Zoals in ieder onderzoek, blijkt ook hier dat het verschil in criminaliteit tussen jongens en meisjes groot is en dit verschil verandert met de leeftijd niet. Jongens plegen op iedere leeftijd drie tot vier delicten per jaar meer dan meisjes.

Door een slechte lichamelijke gezondheid kan het voor een jongere lastig zijn bepaalde doelen te bereiken, bijvoorbeeld schoolsucces of een populaire positie onder klasgenoten, en om die reden kan hij of zij uitwijken naar crimineel gedrag. Zware ziekte zal daarentegen de mogelijkheid deel te nemen aan criminele activiteiten beperken. In de gegevens zien we deze beide effecten terug, een toename van de criminaliteit bij lichte gezondheidsklachten en een afname bij serieuze klachten, maar beide effecten zijn zwak en houden geen stand in een regressieanalyse.

Jongeren die eerder geslachtsrijp zijn, zijn volgens biologische theorieën ook op latere leeftijd meer geneigd tot crimineel gedrag. Ook hier blijkt dat zowel jongens als meisjes criminelier zijn als ze met 10 of 11 jaar al geslachtsrijp zijn.

ADHD (attention deficit hyperactivity disorder) wordt beschouwd als een belangrijke risicofactor voor crimineel gedrag. Een algemeen gebrek aan remming en discipline speelt hierbij een rol. Van 12 naar 14 jaar blijkt hyperactiviteit, dit is een onderdeel van ADHD, sterk toe te nemen, van 51% met enige vorm van klachten naar 72%. Er is een sterke relatie met criminaliteit. De groep met veel hyperactiviteitsklachten pleegt acht tot twaalf delicten meer dan jongeren zonder klachten.

Emotionele problemen, vooral met betrekking tot het zelfvertrouwen, komen bij veel jongeren voor. De groep met enige vorm van deze problematiek neemt van 12 tot 18 jaar toe van 50 naar 62%, maar het percentage met vrij zware problematiek ligt min of meer stabiel rond de 3%. Meer emotionele problemen, anders gezegd: meer onzekerheid, gaat alleen met 12 jaar zwak samen met minder criminaliteit. Voor crimineel gedrag is een zekere mate van durf nodig en dat ontberen deze 12-jarige jongeren.

Een gering vermogen agressiviteit te beheersen speelt een belangrijke rol in biologisch georiënteerde theorieën over criminaliteit. Het aantal jongeren dat moeite heeft met drift neemt met de leeftijd toe van 25% naar 37%, en deze snel boze jongeren plegen op 14- en 18-jarige leeftijd aanzienlijk meer delicten dan de jongeren die geen last van boosheid en drift hebben. Men zou verwach-

ten dat problemen met agressiviteit zich vooral doen gelden bij geweldsdelicten, maar dit blijkt niet het geval.

Kinderen die gepest worden, verkeren in een moeilijke positie en zouden dit kunnen proberen te compenseren door crimineel gedrag. Anderzijds kunnen bepaalde eigenschappen een kind het mikpunt van pesterijen maken en die eigenschappen, zoals verlegenheid en ontwijkend gedrag, gaan niet goed samen met criminaliteit. Het aantal jongeren dat gepest wordt neemt sterk af van 22% met 12 jaar, naar 5% met 18 jaar. Het blijkt dat 12-jarige kinderen die het mikpunt zijn van pestkoppen minder crimineel zijn, maar dit verschil is niet significant. Met 14 en 18 jaar is er geen verschil.

Een redelijke intelligentie is een persoonlijke factor die het functioneren in de complexe maatschappij kan vergemakkelijken en daardoor de weg naar legale doelen in het leven beter begaanbaar maakt. In dit onderzoek is IQ niet gemeten, er zijn indicaties gezocht via schoolsucces, maar de twee gebruikte indicaties (onvoldoendes, blijven zitten) zijn geen adequate indicatie voor het IQ. Veel onvoldoendes gaat met 14 en 18 jaar inderdaad samen met meer criminaliteit (circa vijf delicten meer), maar met 12 jaar, op de basisschool, is dit niet zo. Met 12 en 18 jaar zijn zittenblijvers criminel, maar met 14 jaar is dit niet zo.

In regressieanalyses worden de hierboven besproken resultaten grosso modo bevestigd, maar de gezondheidssituatie heeft geen effect meer op de criminaliteit als andere effecten in de beschouwing worden betrokken, en hetzelfde geldt voor doubleren op school. Vroegtijdige rijpheid blijkt na constanthouding van andere effecten juist een sterker positief effect op het aantal delicten te hebben.

Het blijkt dat persoonlijke factoren na verloop van tijd nog steeds een flink effect hebben op het criminele gedrag van de jongeren, dus ook als dit twee, vier of zelfs zes jaar tevoren is vastgesteld. Dit is zelfs zo, als constant gehouden wordt op het aantal delicten in de eerdere periode. De criminaliteit van bijvoorbeeld een 18-jarige kan redelijk, maar niet perfect, voorspeld worden uit het aantal delicten dat hij op 12-jarige leeftijd pleegde. Jongeren met ongunstige persoonlijke factoren met 12 jaar zijn met 18 jaar criminel geworden dan men op grond van hun criminele gedrag met 12 jaar zou verwachten, jongeren met gunstige persoonlijke factoren met 12 jaar zijn juist met 18 jaar minder crimineel geworden dan men op grond van hun criminaliteit met 12 jaar zou verwachten. Dit betekent dat de persoonlijke factoren van invloed zijn op de ontwikkeling van het criminele gedrag tussen het twaalfde en achttiende jaar.

Uit sommige onderzoeken komt naar voren dat allochtone jongeren in

Nederland meer psychische problemen ervaren dan autochtone jongeren, in ander onderzoek worden deze verschillen niet aangetroffen. Ook uit onze gegevens komt naar voren dat er wel verschillen zijn in persoonlijke factoren tussen de etnische groepen, maar dat deze verschillen niet groot zijn en over de tijd niet stabiel. Jongeren met een Nederlandse en een Europese ouder hebben met 14 jaar ongunstiger persoonlijke factoren, jongeren met een Nederlandse en een niet-Westerse ouder en Turkse jongeren hebben met 18 jaar ongunstiger persoonlijke factoren. Jongeren met twee niet-Westerse ouders hebben zowel met 12, 14 als 18 jaar juist iets gunstiger persoonlijke factoren.

Geconcludeerd kan worden dat persoonlijke factoren een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van het criminele gedrag tijdens de puberteit. Ongunstige persoonlijke factoren nemen nog iets toe met de leeftijd (hyperactiviteit en agressiviteit) en door ongunstige persoonlijke factoren op jonge leeftijd worden criminele kinderen bij het bereiken van de adolescentie nog criminelier. Gunstige persoonlijke factoren bieden juist bescherming tegen verder afglijden in criminaliteit.

Ouders

De bagage die de jongeren van hun ouders meekrijgen bestaat uit hun persoonlijke eigenschappen, deels op basis van aanleg (hoofdstuk 5), en uit de sociale positie van de ouders (hoofdstuk 4). Behalve aanleg en sociale positie geven de ouders hun kinderen echter ook iets mee door hen op te voeden. Ze interveniëren in het gedrag van hun kinderen door al dan niet aanwezig te zijn, door beloningen en bestraffingen uit te delen, door in de gaten te houden wat hun kinderen doen, door een meer of minder sterke emotionele band met hun kinderen te onderhouden en ten slotte, maar niet in de laatste plaats, door hun kinderen een voorbeeld te geven met hun eigen gedrag.

Kortom, de rol van de ouders is veelzijdig en vaak is deze rol niet zo eenduidig interpreteerbaar als hierboven gesuggereerd wordt. Dat ouders die regelmatig door de politie worden ingerekend, geen goed voorbeeld geven aan hun kinderen, dat is wel duidelijk. Maar wijst een geringe emotionele band met kinderen van 14 jaar op emotionele verwaarlozing of duidt dit erop dat de ouders hun kinderen voorbereiden op zelfstandigheid? En geeft een fulltime werkende moeder een mooi voorbeeld van maatschappelijke integratie of schiet haar controle van het gedrag van de kinderen daardoor tekort? Invloed van de ouders is een van de meest gangbare verklaringen voor criminaliteit van jongeren, niet alleen in de populaire beeldvorming, maar ook in de wetenschap. Er zijn veel theorieën die het criminele gedrag van kinderen in verband brengen met gedrag van ouders of met tekortschietende binding aan ouders.

De sociale-controletheorie legt de nadruk op de directe en indirecte sociale controle die niet alleen thuis door de ouders, maar ook elders (school, vrije tijd) wordt uitgeoefend. De attachmenttheorie benadrukt het belang van de band tussen kinderen en hun ouders. Volgens de social learning theory leren kinderen agressief en deviant gedrag door het zien van dergelijk gedrag, vooral bij de ouders. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op deze kwesties.

Tabel 6.1: Aanwezigheid (eigen) ouders en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Aanwezigheid van				+		***
alleen moeder	19,1	22,8	27,5	7,2	9,6	8,4
alleen vader	1,2	2,7	3,9	4,6	5,5	11,9
vader en moeder	79,9	74,5	65,6	5,6	8,3	7,8
woont alleen	--	--	2,9	--	--	7,2
Ouder is						
stief-/pleegvader	8,1	9,2	6,4	***9,9	***12,9	**13,4
stief-/pleegmoeder	1,6	1,7	1,1	***14,4	10,3	6,3
Twee eigen ouders	70,7	63,3	52,8	***5,1	**7,5	***7,3
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,2

Verschillen significant: * p < .10, ** p < .01, *** p < .001

6.1 Controle door de ouders

De eerste theorieën waarin wordt ingegaan op (sociale) controle dateren uit de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw. In deze theorieën is sprake van een interne en een externe component van controle. De directe controle van ouders en school wordt gezien als extern controlemechanisme. Indirecte controle vindt plaats door internalisering van maatschappelijke normen en door de innerlijke rem die kinderen hebben om iets te doen wat hun ouders niet willen (Nye, 1958). Internalisering wordt bevorderd door de belangen die mensen in de maatschappij hebben, bijvoorbeeld hun reputatie of hun baan (Toby, 1957). Wil er van een effectieve controle door de ouders sprake zijn, dan zullen zij in ieder geval aanwezig moeten zijn en daarop wordt nu eerst ingegaan.

6.1.1 Mogelijkheid voor controle: aanwezigheid van de ouders

Een 'broken home' is een klassieker in de criminologische literatuur als verklaring voor jeugdcriminaliteit. Het is meestal de vader die thuis ontbreekt en in het traditionele gezin is diens rol belangrijk als de verdiener van het gezinsinkomen en als autoritaire handhaver van normen en waarden. Dit laatste duidt op de controle die (deels) door de vader wordt uitgeoefend. Het is de vraag of in de huidige moderne maatschappij het ontbreken van de vader een even belangrijke rol speelt als vroeger, maar het is nog steeds zo dat de ouders aanwezig moeten zijn, willen zij hun kinderen kunnen controleren.

Met 12 jaar woont 71% van de jongeren samen met de eigen vader en moeder en 10% met twee ouders, waarvan er één een pleeg- of stiefouder is. Met

Tabel 6.2: Iemand thuis na school en controle door ouders en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage		Gemiddeld aantal delicten	
	12 jaar	14 jaar	12 jaar	14 jaar
Iemand thuis na school			+	**
niemand	12,6	20,5	8,1	11,0
alleen moeder	50,5	51,4	5,6	7,7
alleen vader	4,3	4,1	4,0	12,0
vader en moeder	21,8	15,1	5,5	6,1
alleen zus of broer	5,9	4,9	4,9	10,3
andere familie	3,4	1,5	6,9	4,5
anders	1,5	2,5	7,3	8,5
Controle door ouders			**	**
geen enkele	0,0	0,7	--	[15,5]
geen	1,6	7,6	7,6	12,0
beetje	22,0	36,1	8,1	10,7
veel	48,1	40,2	5,9	7,1
heel veel	28,3	15,4	3,9	4,7
Allen	100,0	100,0	5,9	8,4

Verschillen significant: * p < .10, ** p < .01, *** p < .001; [...] n < 10

18 jaar woont nog maar 53% samen met beide eigen ouders. Vooral het aandeel jongeren dat woont bij hun alleenstaande moeder is opgelopen, van 19 naar 28%, maar inmiddels woont ook 3% van de jongeren zelfstandig.

De effecten op de criminaliteit zijn niet helemaal zoals onder de klassieke hypothese verwacht kan worden. Jongeren die alleen een moeder hebben, zijn iets criminel, maar dit effect van alleenstaande moeders is klein en met 12 en 14 jaar niet significant. Een alleenstaande vader heeft met 12 en 14 jaar juist een dempend effect op de criminaliteit, maar met 18 jaar zijn de kinderen van alleenstaande vaders veel criminel. Als er twee ouders aanwezig zijn, is de criminaliteit wat lager en als deze twee ouders de eigen ouders zijn, loopt de criminaliteit nog iets terug, maar ook deze effecten zijn vrij zwak.

De aanwezigheid van stief- of pleegouders heeft een veel krachtiger effect dan alleenstaande ouders. Het gaat hier deels om uit huis geplaatste kinderen, die door problemen thuis in een pleeggezin terecht zijn gekomen. In dergelijke gevallen zal het criminele gedrag van de jongere vaak vooraf zijn gegaan aan het aantreden van de pleegouder. Vooral de kinderen met een stief- of pleegvader zijn op iedere leeftijd veel criminel (tot vijf delicten meer per jaar). Met 12 en 14 jaar zijn ook de kinderen met een stief- of pleegmoeder criminel, maar met 18 jaar is dit effect verdwenen. Overeenkomstig de klassieke hypothese hebben kinderen met twee aanwezige eigen ouders lage criminaliteitscijfers. Uit deze cijfers komt naar voren dat het ontbreken van een vaderfiguur veel minder relevant is dan de – waarschijnlijk psychische – problemen die het aantreden van een stief- of pleegouder meebrengt.

6.1.2 Mogelijkheid voor controle: werk van de ouders

In hoofdstuk 4 bleek dat werkloosheid of ziekte van de ouders niet stelselmatig samengaat met meer criminaliteit van de jongeren. Drukke werkzaamheden van de ouders, in de vorm van twee banen of een eigen bedrijf, leiden tot meer criminaliteit van de kinderen, maar niet altijd (tabel 4.3). Het ligt voor de hand te veronderstellen dat ouders met twee banen of een eigen bedrijf te weinig tijd hebben om op de kinderen te letten, zodat ze bijvoorbeeld niet aanwezig zijn als deze uit school komen. Toch blijkt dat het aantal werkuren van de ouders niet samenhangt met de criminaliteit van de jongeren. Het is niet zo dat ouders die (heel) veel uren werken, criminelere kinderen hebben.

Of er iemand van de ouders aanwezig is als de jongere uit school komt, is met 12 en 14 jaar gevraagd. Meestal is moeder thuis (51 en 51%), vrij vaak vader en moeder (22 en 15%), maar met 12 jaar is bij 13% van de jongeren niemand thuis, met 14 jaar is dit opgelopen tot 21% (tabel 6.2). Het aantal delicten ligt significant hoger als er niemand is bij thuiskomst uit school (2,3 en 2,6 delicten meer). Als moeder thuis is (of vader en moeder) of andere familie, dan ligt de criminaliteit duidelijk lager. Als alleen vader thuis is, dan ligt met 14 jaar de criminaliteit flink hoger.

6.1.3 Rechtstreekse controle door de ouders

In Nederland heeft Junger (1990) met behulp van onder andere de sociale-controletheorie geprobeerd crimineel gedrag te verklaren.⁴³ Uit haar onderzoek blijkt dat vooral directe controle sterk met delinquentie correleert.⁴⁴ De controle door de ouders is ook hier rechtstreeks gemeten aan de hand van een door Junger ontwikkeld instrument van vijf items.⁴⁵ Jongeren die niet gecontroleerd worden door hun ouders komen met 12 jaar nauwelijks voor (2%), met 14 jaar is dat opgelopen tot 8%. Over het algemeen wordt driekwart (12 jaar) tot 56% (14 jaar) van de jongeren vrij goed in de gaten gehouden door hun ouders.

43 Daarnaast heeft Junger elementen van de sociale-bindingstheorie gebruikt (zie hierna).

44 Zelfrapportage. Ook ruzie in de familie correleert sterk met crimineel gedrag. Minder sterke correlaties werden gevonden met de emotionele band met de ouders en met de waardering voor het familieleven.

45 Mijn ouders vertellen me hoe laat ik thuis moet komen. Mijn ouders vragen of ik mijn huiswerk heb gedaan. Mijn ouders weten welke televisieprogramma's ik kijk. Mijn ouders weten met welke kinderen ik omga. Ik moet mijn huiswerk afhebben voordat ik naar buiten ga. Alpha .59 en .66. Correlatie 12-14 jaar .38. Met criminaliteit -.21 en -.29.

Het effect van controle door de ouders is systematisch en sterk. 14-jarigen die helemaal niet door hun ouders gecontroleerd worden, plegen per jaar zeven delicten meer dan gemiddeld en tien delicten meer dan de jongeren die wel onder strak toezicht staan, maar dit zijn maar enkele gevallen ($n = 4$). Voor de groep daaronder (nauwelijks controle) zijn de verschillen vier en zeven delicten meer. Opvallend is dat ook de overgang van veel controle naar heel veel controle nog steeds samengaat met een daling van de criminaliteit met twee tot drie delicten per jaar. Kortom, rechtstreekse controle werkt. De ouders kunnen echter niet alles in de gaten houden, de normen moeten geïnternaliseerd worden, en daarbij is de binding aan de ouders van belang.

6.2 Binding aan de ouders

Hirschi brengt in 1969 de *sociale-bindingstheorie* naar voren om crimineel gedrag te verklaren. Volgens Hirschi ondernemen mensen criminele activiteiten als ze weinig bindingen hebben met de samenleving. Gebrek aan binding kan blijken uit weinig emotionele gehechtheid aan andere personen (attachment), weinig verplichtingen (commitment), weinig conventionele bezigheden, zoals school en werk (involvement), en weinig geloof in de regels van de samenleving (belief). Mensen met weinig binding hebben volgens Hirschi meer vrijheid om van de maatschappelijke regels af te wijken. Volgens Hirschi is controle door de ouders dus geen afdoende middel om criminaliteit te voorkomen. Er moet sprake zijn van binding of attachment, zodat de opgelegde regels geïnternaliseerd worden, waardoor ook bij afwezigheid van de ouders (of andere opvoeders) normconform gedrag optreedt. Uit het onderzoek van Junger (1990) blijkt bijvoorbeeld dat jongeren met zwakke banden met familie en school en met een zwakke band met conventionele waarden, vaker deviante activiteiten ondernemen.

Bartholomew en Horowitz (1991) gaan nader in op de 'attachment' van Hirschi, met name op de binding tussen ouders en kind. Zij presenteren vier typen binding tussen ouders en kinderen. Uitgangspunt is de manier waarop het kind zichzelf en anderen ziet (positief of negatief). Deze twee factoren combineren ze tot vier verschillende attachmenttypen met ouders. Als het kind over zichzelf én over de ouder positief denkt (kind verdient liefde, de ouders zijn betrouwbaar en aanwezig) is er sprake van een veilige attachment.

Roelofs e.a. (2006) onderzochten deze attachmentvormen in Nederland. Bijna alle kinderen (9-12 jaar) blijken een veilige attachment met hun ouders te hebben (94% meisjes, 88% jongens). Kinderen die geen veilige band hebben,

Tabel 6.3: Binding met de ouders en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Emotionele band				***	***	*
geen enkele	0,0	0,3	0,2	[--]	[11,0]	[2,0]
geen	0,9	1,2	1,1	[13,3]	[6,8]	[12,8]
beetje	5,5	7,3	7,5	10,0	12,5	11,9
sterk	21,7	32,1	33,0	7,2	11,2	8,5
heel sterk	71,9	59,1	58,2	5,0	6,5	7,2
Steun moeder				**	***	
nooit	2,7	4,1	--	7,5	12,0	--
soms	46,4	52,6		7,1	9,9	
vaak	50,9	43,3		4,8	6,4	
Steun vader				*	***	
nooit	5,7	11,4	--	8,3	11,5	--
soms	59,1	62,0		6,2	9,2	
vaak	35,2	26,6		4,8	5,4	
Allen	100,0	100,0		5,9	8,4	8,0

Verschillen significant: * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; [...] n < 10

zijn angstiger, ervaren meer depressie (alleen bij onveilige band vader) en zijn agressiever. Kinderen waarvan de ouders afwijzend of (over)bezorgd zijn, hebben meer internaliserende en externaliserende symptomen. Emotionele warmte heeft juist het omgekeerde effect. Ook Rutenfrans en Terlouw (1994) hebben in hun onderzoek naar crimineel gedrag onder jongeren gekeken naar attachment met de ouders. Rutenfrans en Terlouw vinden dat het delictgedrag toeneemt als de jongere minder geïntegreerd is in het gezin en het ‘gezinsklimaat’ slechter is. Ook vertonen de jongeren meer crimineel gedrag als de affectieve band met de ouders zwakker is.

De binding met de ouders is hier op twee manieren vastgesteld: de emotionele band tussen ouders en jongere is gemeten⁴⁶ en daarnaast is geïnformeerd naar de meer praktische ondersteuning die de jongere op 12- en 14-jarige leeftijd van de ouders krijgt.⁴⁷

46 Ik kan merken dat mijn ouders van mij houden. Ik vind het vervelend om bij mijn ouders te zijn. Ik kan het goed met mijn ouders vinden. Dit laatste item niet opgenomen met 12 jaar. Alfa resp. 12, 14, 18 jaar: .40, .68, .73. Correlatie 12-14, 14-18 en 12-18 jaar: .29, .40, .20. Correlatie met criminaliteit -.21, -.21, -.14.

47 Hoe vaak geven jouw ouders je complimenten als je iets goeds gedaan hebt? Hoe vaak doe je dingen buitenshuis met jouw ouders (zoals naar de film gaan of in de stad wat eten)? Hoe vaak helpen jouw ouders je als je een klusje te doen hebt (zoals een band plakken, je kamer opnieuw inrichten)? Hoe vaak geven jouw ouders je raad, wanneer je een praktisch probleem hebt? Hoe vaak praat je met jouw ouders over persoonlijke dingen? Antwoorden: nooit, soms, vaak. Alpha moeder 12, 14 jaar .60, .72, vader .64, .73. Correlatie 12-14 jaar: moeder .39, vader .37. Correlatie met criminaliteit 12 jaar, moeder vader: -.13, -.13, 14 jaar: -.18, -.21.

Het merendeel van de onderzochte jongeren heeft een sterke emotionele band met de ouders en houdt dus van zijn of haar ouders. Dat percentage neemt met het ouder worden ook nauwelijks af (respectievelijk 94, 91 en 91%). Een sterke emotionele band gaat samen met minder criminaliteit en ook hier maakt een verschil tussen een sterke band en een heel sterke band nog steeds verschil voor het criminele gedrag. Jongeren met een heel sterke emotionele band met hun ouders plegen een tot vijf delicten minder dan jongeren met ‘gewoon’ een sterke band. Wel is het zo dat het effect met het ouder worden wat afneemt.

Ook de meer praktische steun van vader en moeder (banden plakken, samen op stap, raad geven) is algemeen verbreid en neemt van 12 naar 14 jaar wel iets, maar niet sterk af (van 94% soms of vaak steun met 12 jaar, naar 89% met 14 jaar). Met 18 jaar is dit niet meer gevraagd. Steun hangt zoals verwacht samen met het criminele gedrag, maar praktische steun heeft een kleiner effect dan de emotionele binding. Banden plakken en op stap gaan met de kinderen, het helpt wel, maar gewoon houden van is nog beter. Daarnaast is het voorbeeld dat de ouders geven belangrijk en dat komt nu aan de orde.

6.3 Voorbeeldfunctie van de ouders

Albert Bandura bracht in 1977 de *social learning theory* naar voren. Volgens klassiek behavioristische theorieën wordt gedrag herhaald wanneer mensen geleerd hebben dat er een beloning op dat gedrag volgt. Bandura benadrukte nu dat gedrag ook geleerd kan worden als mensen zien dat anderen voor dat gedrag beloond worden. Dit uitgangspunt is de basis voor de centrale veronderstelling van dit onderzoek, namelijk dat de netwerken van de jongeren een grote rol spelen bij het ontstaan van crimineel gedrag.

Ook agressief gedrag wordt volgens Bandura aangeleerd in een proces dat hij ‘gedragsmodellering’ noemt. Kinderen leren agressief gedrag door agressiviteit van anderen te observeren. Van deze observaties leren ze dat agressief gedrag beloond wordt, bijvoorbeeld doordat de dader van de agressie geld, zelfvertrouwen of waardering van anderen krijgt. Agressief gedrag wordt eerder overgenomen indien het vaak en door meerdere mensen aan het kind wordt vertoond. Vooral agressief gedrag van ouders blijkt van grote invloed te zijn op het agressieve gedrag van het kind (Bandura, 1977).

Ouders zijn echter niet alleen een rolmodel wat betreft agressief gedrag. Ook het middelengebruik van jongeren wordt sterk beïnvloed door het middelengebruik van de ouders (Akers e.a., 1979). Het roken van ouders heeft niet

alleen rechtstreeks effect op het rookgedrag van kinderen, maar ook indirect. Kinderen met rokende ouders hebben vaker vrienden die roken, waardoor ze zelf weer eerder gaan roken (Engels e.a., 2004; Jackson & Henriksen, 1997; Flay e.a., 1994).

De ouders kunnen derhalve op veel verschillende manieren een voorbeeld aan hun kinderen geven. Door maatschappelijk te slagen en zich normconform te gedragen, maar ook door alcoholgebruik, door agressief gedrag, door crimineel gedrag en daaropvolgend politiecontact en eventueel ook door thuis niet de dominante taal in Nederland te spreken. De jongere leert dat het niet onmogelijk is het vertoonde gedrag uit te voeren en bovendien wordt dergelijk gedrag meestal niet gevolgd door sancties, maar door beloningen, zoals machtsgevoel (na agressie), een vrolijke bui (na alcohol) of financieel gewin (na criminaliteit). Navolging is dan een rationele optie. Vier voorbeeldgedragingen van de ouders zijn in dit onderzoek onderzocht: agressie, excessief alcoholgebruik, crimineel gedrag (gemeten via politiecontact van de ouders) en het spreken van Nederlands thuis.

6.3.1 Agressie thuis

De jongeren is gevraagd of er wel eens iemand thuis geslagen wordt en of zijzelf wel eens thuis geslagen worden. Een derde van de scholieren wordt op 12-jarige leeftijd zelf wel eens geslagen thuis en ook bij een derde van de scholieren wordt wel eens iemand thuis geslagen (allebei 32%). Op 14-jarige leeftijd is het percentage scholieren dat thuis geslagen wordt afgenomen van 32 tot 14%, met 18 jaar tot 4%. Deze ontwikkeling is waarschijnlijk te danken aan het ouder worden van de scholieren. Het percentage scholieren waarbij iemand thuis geslagen wordt is ook afgenomen, namelijk van 32 tot 18%, met 18 jaar tot 6%. Dat de jongeren met het ouder worden minder geslagen worden, ligt voor de hand, maar het is merkwaardig dat het agressieve gedrag thuis (tegen 'iemand thuis') precies even sterk terugloopt. Kennelijk hebben de jongeren bij de vraag of er 'iemand' geslagen wordt thuis, vaak ook aan zichzelf gedacht.

Er is een effect van het slaan thuis op de criminaliteit van de jongeren. Als er thuis vaak geslagen wordt, dan plegen de jongeren vijf tot achttien delicten meer per jaar, maar de categorie 'vaak' betreft weinig waarnemingen. Jongeren bij wie thuis 'soms' geslagen wordt, plegen twee tot drie delicten meer per jaar. Het effect van het zelf geslagen worden is zwakker en met 18 jaar verdwenen. Het is niet onaannemelijk dat sommige jongeren van 18 jaar er moeite mee

Tabel 6.4: Voorbeeldgedrag van de ouders en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Thuis wordt iemand geslagen				**	*	**
nee	68,2	81,7	93,4	5,0	8,0	7,8
soms	29,5	16,9	5,9	7,7	10,1	10,0
vaak	1,2	0,8	0,4	[7,9]	[11,7]	[21,0]
heel vaak	1,0	0,5	0,4	[9,9]	[20,3]	[26,5]
Ik word zelf thuis geslagen				**	**	
nee	68,2	85,7	95,5	5,1	7,9	8,0
soms	30,0	13,6	3,8	7,4	12,3	10,4
vaak	1,2	0,5	0,5	[7,4]	[5,8]	[4,3]
heel vaak	0,6	0,2	0,2	[9,5]	[11,0]	[0,0]
Moeder of vader drinkt vaak te veel alcohol				*		**
helemaal niet	73,7	74,6	73,7	5,4	8,5	7,4
nee	18,9	17,8	18,2	7,1	9,7	9,3
enigszins	5,3	5,4	3,8	6,4	10,9	11,8
ja	0,9	1,5	2,9	[11,7]	[5,9]	14,3
jazeker	1,2	0,7	1,4	[5,8]	[2,0]	[2,7]
Ouders hadden contact met politie				***	***	***
nee	78,6	89,8	85,2	5,0	8,0	7,0
wil ik niet zeggen	8,2	4,6	9,6	8,2	12,8	12,9
ja, in verband met verkeersovertreding	5,4	2,6	1,4	10,0	17,0	[15,4]
ja, één keer, exclusief verkeer	5,6	2,4	2,4	9,4	9,0	15,8
ja, meer keer, exclusief verkeer	2,1	0,7	1,4	9,3	[16,9]	[15,8]
Thuis wordt Nederlands gesproken						
nee	4,9	5,2	4,1	5,5	9,2	9,1
soms	27,1	26,4	23,2	5,6	8,4	7,1
vaak	21,5	23,5	23,7	7,1	8,6	7,1
altijd	46,5	44,9	49,0	5,5	8,4	8,9
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,4	8,0

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; [...] n < 10

hebben toe te geven dat ze zelf nog geslagen worden en dat daardoor het effect bij 'iemand thuis' sterker is dan bij 'zelf'. De correlatie tussen 'zelf geslagen' en 'iemand geslagen' is ook hoog met 12 en 14 jaar (.73 en .71), maar veel lager met 18 jaar (.38).

6.3.2 Excessief alcoholgebruik door de ouders

Het is bekend dat alcoholgebruik van de ouders door kinderen gekopieerd wordt en zoals besproken in hoofdstuk 2 is er een samenhang tussen middelen-gebruik van jongeren en criminaliteit. Zo'n 7% van de jongeren zegt dat vader

of moeder te veel drinkt en er is een zwakke relatie met criminaliteit. Opvallend is dat de jongeren die het stelligst onderschrijven dat de ouders te veel drinken, juist veel minder delicten plegen. Misschien lijden deze jongeren onder het alcoholisme van hun ouders en zien zij zodoende af van criminaliteit, maar dat is zuiver speculatie. Het betreft maar enkele jongeren (resp. acht, vier en acht). De relatie tussen alcoholgebruik van de ouders en middelengebruik door de jongeren is ook niet heel sterk (correlatie .16, .14 en .22). Ook blijkt in die analyse dat de paar jongeren die sterk bevestigen dat hun ouders te veel drinken, juist zelf weinig middelen gebruiken. De categorie daarboven gebruikt wel heel veel middelen.

6.3.3 Politiecontact van de ouders

8% van de 12-jarige jongeren zegt dat (een van) de ouders contact heeft gehad met de politie. Dit is exclusief verkeersovertredingen, waarvoor 5% van de ouders contact heeft gehad met de politie. 8% wil hier niets over zeggen. Met 14 en 18 jaar liggen deze cijfers flink lager: 3 en 4% contact politie, 3 en 1% in verband met verkeer en 5 en 10% wil niets zeggen. Logisch gezien, zouden de percentages contact met de politie juist moeten toenemen, omdat er gevraagd is of de ouders wel eens met de politie te maken hebben gehad. Waarschijnlijk hebben de 12-jarigen 'contact met de politie' te ruim genomen.

Jongeren wier ouders contact hadden met de politie, plegen een tot wel negen delicten meer per jaar, zo blijkt. Opvallend is dat ook de jongeren die zeggen dat hun ouders alleen maar in verband met een verkeersovertreding met de politie in aanraking kwamen, veel meer delicten plegen, en ook jongeren die er maar liever het zwijgen toe doen, plegen meer delicten dan de jongeren die zeggen dat hun ouders geen contact hadden met de politie. Het voorbeeld dat de ouders geven, vindt dus navolging en het effect wordt bepaald niet kleiner als de jongeren ouder worden.

6.3.4 De voertaal thuis

Tot slot is nog onderzocht of ouders die thuis Nederlands spreken een goed voorbeeld geven, waardoor hun kinderen beter geïntegreerd en minder crimineel zijn, maar dit blijkt niet het geval. Zo'n 5% van de jongeren spreekt thuis nooit Nederlands en rond de 25% alleen incidenteel en deze jongeren zijn even

crimineel als de jongeren waar thuis altijd Nederlands wordt gesproken. Het percentage dat altijd Nederlands spreekt, neemt iets toe met de leeftijd (of met de tijd, daar kan niet tussen onderscheiden worden).

6.4 Gezamenlijk effect van de verschillende gedragingen van de ouders

Door middel van regressieanalyses is een model opgesteld, dat het gezamenlijk effect van de onderzochte dimensies van de ouderlijke invloed goed weer-geeft.⁴⁸ In de drie meetjaren zijn steeds dezelfde variabelen opgenomen, tenzij een variabele op een meetmoment niet beschikbaar is (controle door de ouders). Niet-lineaire effecten en interactie-effecten blijken nauwelijks op te treden en zijn niet stabiel over de tijd.

Tabel 6.5 geeft de resultaten. Het blijkt dat jongeren die opgroeien bij hun eigen ouders, die flink gecontroleerd worden door hun ouders en die merken dat hun ouders van hen houden, drie tot zes delicten minder per jaar plegen.⁴⁹ Jongeren die thuis worden geslagen (of waar thuis geslagen wordt) en wier ouders gedoe met de politie hadden, plegen juist vijf tot acht delicten meer per jaar. Het verschil tussen beide situaties is dus zeer aanzienlijk: met 12 jaar tien delicten per jaar verschil, met 14 jaar elf delicten en met 18 jaar ook elf delicten verschil. Andere variabelen die hiervoor soms wel een (klein) effect lieten zien, hebben geen effect meer als deze vijf variabelen in de vergelijking zijn opgenomen. Dat geldt voor de steun van de ouders (banden plakken enzovoort, effect weggefallen door het effect van de emotionele band met de ouders), drukke bezigheden van vader of moeder (eigen bedrijf, twee banen, aantal uren werk), de aanwezigheid van een ouder na school (alleen gemeten met 12 en 14 jaar), het alcoholgebruik van de ouders (effect weggefallen door politiecontact ouders) en Nederlands spreken thuis (had al geen effect). Verder blijkt uit de verklaarde varianties dat de invloed van de ouders toch tamelijk beperkt is en – niet verrassend – dat deze invloed afneemt met het ouder worden van de jongeren. Met 12 jaar wordt al niet zo heel veel van alle verschillen in het aantal delicten verklaard door kenmerken van de ouders (13% van de variantie), met 14 jaar is dat teruggelopen tot 11% en met 18 jaar tot 8%.

Ook blijkt (onderste deel van de tabel) dat de invloed van de ouders zich

48 Factoranalyse is hier geen optie, want er is geen reden één dimensie te verwachten.

49 De som van de regressiecoëfficiënten bij deze drie variabelen is met 12, 14, 18 jaar: -5.4, -5.9 en -2.6.

Tabel 6.5: Regressiecoëfficiënten (b) van indicatoren van het gedrag van de ouders op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten					
	Cross-sectioneel					
Onafhankelijk: gedrag ouders	12 jaar		14 jaar		18 jaar	
Constante	21.5		22.3		13.2	
Beide eigen ouders aanwezig	**-1.9		*-2.0		-.9	
Controle door ouders	***-1.7		***-2.8		--	
Emotionele band met ouders	**-1.8		-1.1		**-1.7	
Jongere/anderen worden geslagen	**1.5		1.5		2.1	
Ouders hadden politiecontact ¹	***3.1		***3.6		***6.4	
R ²	.13		.11		.08	
	Longitudinaal					
	12>14 jaar		14>18 jaar		12>18 jaar	
Constante	4.2	4.3	3.4	2.9	7.2	7.1
Gedrag ouders ^{II} met 12 jaar	***.74	.07			***.58	.12
Gedrag ouders met 14 jaar			***.58	.21		
Aantal delicten 12 jaar		***.65				***.45
Aantal delicten 14 jaar				***.44		
R ²	.04	.26	.04	.20	.03	.13
Verschillen significant: * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ¹ Dummy-variabele inclusief 'i.v.m. verkeersdelict' en 'wil niet zeggen'; ^{II} Volgens regressiecoëfficiënten gewogen som van bovenstaande onafhankelijke variabelen; Correlaties over tijd: 12-14 jaar .46, 14-18 jaar .39, 12-18 jaar .30. Geen effect van steun van ouders, druk werk van vader of moeder (eigen bedrijf, twee banen), aanwezigheid ouder na school (12, 14 jaar), alcoholgebruik ouders, Nederlands spreken thuis						

uitstrekt over de tijd, er is een flink effect van het gedrag van de ouders met 12 jaar (en 14 jaar) op het criminele gedrag twee, vier en zes jaar later, met 14 en 18 jaar. Maar deze invloed valt grotendeels weg als ook de criminaliteit op het eerdere tijdstip in de beschouwing wordt betrokken. Het is dus niet zo dat criminele jongeren van 12 jaar die liefhebbende en controlerende ouders hebben, daardoor met 14 jaar minder crimineel geworden zijn, of dat brave niet-criminele 12-jarige kinderen minder gauw crimineel worden als hun ouders hen met 12 jaar maar niet slaan en niet met de politie in contact zijn gekomen. Het effect is klein en niet meer significant.

6.5 De rol van de ouders en verschillende typen crimineel en deviant gedrag

Het gedrag van de ouders van de jongeren hangt dus samen met het aantal delicten dat zij de afgelopen twaalf maanden hebben gepleegd (correlaties:

Tabel 6.6: Correlaties tussen gedrag ouders en crimineel en deviant gedrag

	Correlatie met gedrag ouders		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Alle delicten	.36	.34	.28
Lichte delicten	.33	.33	.20
Vernielingsdelicten	.25	.19	.19
Vermogensdelicten	.26	.29	.26
Gewelddelicten	.24	.22	.19
Andere delicten	--	--	.22
Politiecontact	.19	*.08	.24
Middelengebruik	.14	.27	.21
Seksuele partners	--	.17	.17
Wapenbezit	^{ns} .02	*.07	.16

^{ns} niet significant; verschillen significant: * $p < .10$, * $p < .05$; overige correlaties $p < .001$

.36, .34 en .28, zie tabel 6.6). Als gekeken wordt of de ouders een verschillende invloed hebben op verschillende typen delicten, dan blijkt dat nauwelijks het geval te zijn. De correlaties met lichte, vernielings-, vermogens- en geweldsdelicten liggen in dezelfde orde van grootte. Wel is het effect van de ouders op lichte delicten met 12 en 14 jaar wat groter, maar met 18 jaar is dit weer niet zo. Ook de correlatie met politiecontact is zoals men zou verwachten, hoewel deze correlatie met 14 jaar zwak is.

De gewogen som van de variabelen die de rol van de ouders beschrijven, hangt ook samen met andere vormen van deviant gedrag. De jongeren met ouders die zich zo gedragen dat de kans op crimineel gedrag van hun kinderen groter is, gebruiken ook meer middelen, hebben meer seksuele partners en dragen vaker een wapen bij zich. Dit laatste met name als zij 18 jaar zijn. De correlaties zijn iets lager dan de correlaties met de verschillende soorten crimineel gedrag, maar toch vrij hoog.

6.6 Autochtone en allochtone ouders

Tot slot van dit hoofdstuk over de rol van de ouders kijken we naar verschillen tussen allochtone en autochtone ouders en naar de verschillen tussen allochtone groepen onderling. Verschillen tussen allochtone en autochtone ouders zijn aangegrepen om verschillen in crimineel gedrag tussen allochtone en autochtone jongeren te verklaren. Oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de

Tabel 6.7a: Geboorteland ouders en gedrag ouders op drie tijdstippen

Geboorteland ouders	Twee eigen ouders aanwezig %			Ouders controleren (1-5)		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Nederland-Nederland	72	70	62	4,0	3,5	--
Nederland-niet-Westers	46	33	31	4,0	3,4	--
Nederland-Europees	55	71	40	4,1	3,9	--
Suriname-Suriname	56	44	36	4,1	3,6	--
Antillen-Antillen	16	21	20	4,1	3,6	--
Marokko-Marokko	94	77	67	4,1	3,9	--
Turkije-Turkije	90	82	63	4,1	3,7	--
Kaapverdië-Kaapverdië	52	41	27	3,9	3,6	--
niet-Westers-niet-Westers	74	67	53	4,1	3,6	--
	***	***	***		*	
Allen	71	63	53	4,0	3,6	--

Verschillen significant: * $p < .05$, *** $p < .001$; ¹ Inclusief Noord-Europa en Amerika

criminaliteit is volgens dergelijke theorieën terug te voeren op het feit dat allochtone ouders hun kinderen minder intensief controleren, een minder goede band met hun kinderen hebben en vaker een slecht voorbeeld geven. Junger (1990) heeft bijvoorbeeld met behulp van de sociale-controletheorie geprobeerd het verschil in crimineel gedrag tussen autochtone jongeren enerzijds en Turkse, Marokkaanse en Surinaamse jongeren anderzijds te verklaren. Allochtone jongeren zouden minder (directe) sociale controle ervaren dan autochtone jongeren, doordat allochtone ouders minder op hun kinderen letten dan Nederlandse ouders. Allochtone kinderen spelen meer op straat en dergelijke. Ook zijn zij slechter geïntegreerd op school door taalproblemen thuis en door het lage opleidingsniveau van hun ouders. Met name Marokkaanse ouders zijn laag opgeleid, lager dan Turkse ouders. Zo kan verklaard worden hoe het komt dat Marokkaanse jongeren criminelere zijn dan Turkse. We zullen nu nagaan of dergelijke verschillen tussen allochtone en autochtone ouders ook in dit onderzoek worden aangetroffen. In tabel 6.7a en 6.7b zijn de kenmerken van de ouders die in de regressieanalyse (tabel 6.5) van belang bleken voor het criminele gedrag van de jongeren, uitgesplitst naar het geboorteland van beide ouders.

Bij Nederlandse jongeren zijn in 72 tot 62% van de gevallen beide eigen ouders aanwezig. Bij allochtone ouders maakt het groot verschil over welke groep het gaat. Marokkaanse en Turkse jongeren groeien merendeels op samen met hun beide eigen ouders (met 12 en 14 jaar 77 tot 94%), hoewel het opvallend is dat deze jongeren deze voorsprong met 18 jaar deels verloren hebben (nog circa 65% met beide ouders). Surinaamse, Kaapverdise, maar vooral Antilliaanse jongeren groeien daarentegen slechts in de helft (of veel minder)

Tabel 6.7b: Geboorteland ouders en gedrag ouders op drie tijdstippen

Geboorteland ouders	Emotionele band met ouders (1-5)			Thuis wordt geslagen %		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Nederland-Nederland	4,8	4,4	4,5	30	11	6
Nederland-niet-Westers	4,7	4,4	4,2	50	22	13
Nederland-Europees	4,6	4,1	4,4	27	43	30
Suriname-Suriname	4,7	4,3	4,4	49	36	10
Antillen-Antillen	4,9	4,2	4,5	42	27	20
Marokko-Marokko	4,8	4,7	4,6	28	13	3
Turkije-Turkije	4,8	4,5	4,5	40	19	10
Kaapverdië-Kaapverdië	4,6	4,4	4,3	59	41	7
niet-Westers-niet-Westers	4,6	4,4	4,4	35	25	8
		**		**	***	+
Allen	4,7	4,5	4,5	38	20	8
Geboorteland ouders	Ouders hadden politiecontact %			Index ouderlijk gedrag ¹		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Nederland-Nederland	23	8	18	5,8	8,6	8,1
Nederland-niet-Westers	28	17	19	6,9	10,1	8,9
Nederland-Europees	18	0	10	6,0	8,1	8,2
Suriname-Suriname	24	12	11	6,5	9,2	8,1
Antillen-Antillen	21	7	20	6,7	9,5	8,7
Marokko-Marokko	5	12	7	4,5	7,3	7,1
Turkije-Turkije	25	11	15	5,5	7,7	7,9
Kaapverdië-Kaapverdië	23	14	22	7,0	9,4	8,9
niet-Westers-niet-Westers	22	7	10	5,9	8,5	7,8
	*			***	***	+
Allen	21	10	15	5,9	8,6	8,0

Verschillen significant: * $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; ¹ Samengestelde maat op grond van regressie (tabel 6.5). Score is het aantal delicten dat op grond van ouderlijk gedrag voorspeld wordt

van de gevallen samen met hun beide ouders op en hetzelfde geldt voor kinderen van ouderparen uit Nederland en een niet-Westers land.

De hoeveelheid controle die de ouders uitoefenen blijkt nauwelijks te verschillen tussen de groepen en in ieder geval is er geen spoor van een aanwijzing dat dit een verklaring zou kunnen bieden voor meer allochtone jeugd-criminaliteit. Hetzelfde geldt voor de emotionele band tussen ouders en kinderen. Met 14 jaar ligt deze weliswaar voor Surinaamse en Antilliaanse jongeren een fractie lager, maar met 18 jaar is dit verschil verdwenen. Door de allochtone ouders wordt met 12 en 14 jaar veel vaker geslagen dan door Nederlandse ouders (met uitzondering van Marokkaanse ouders). Met 18 jaar wordt er door alle ouders niet alleen veel minder geslagen, ook de verschillen tussen de groepen zijn afgenomen, maar nog steeds slaan allochtone ouders (en Nederlands-Europese ouders) vaker dan Nederlands-Nederlandse ouders, met uitzondering van Marokkaanse, Kaapverdise en niet-Westerse ouders, die met 18 jaar nauwelijks nog slaan. Zeer opvallend is dat de ouders van

Nederlands-Europese oorsprong met 14 en 18 jaar vaker slaan dan met 12 jaar, dit in tegenstelling tot alle andere groepen, waar het slaan steeds fors afneemt. Het betreft slechts enkele ouderparen ($n = 11$), dus mogelijk is dit een toevalstreffer. Het slechte voorbeeld voor de jongeren bij uitstek, politiecontact van de ouders, blijkt niet sterk en niet systematisch te differentiëren tussen de etnische groepen, hoewel de Marokkaanse ouders wel erg weinig met de politie in aanraking zijn geweest.

Als deze vijf indicatoren voor ouderlijk gedrag dat criminaliteit van de kinderen bevordert, of omgekeerd dit gedrag binnen de perken houdt, samen worden genomen, dan blijkt dat Surinaamse, Antilliaanse en Kaapverdische ouders en ouders van Nederlands- niet-Westerse oorsprong gedrag tentoonspreiden dat crimineel gedrag door hun kinderen in de hand werkt. Marokkaanse en Turkse ouders hebben daarentegen een gedragspatroon dat tegen criminaliteit beschermt, beide ouders zijn hier meestal nog aanwezig, thuis wordt niet zo vaak geslagen en de ouders hebben niet vaak politiecontact gehad. Nederlandse ouders nemen een gemiddelde positie in wat dit betreft en hetzelfde geldt voor ouders van niet-Westerse oorsprong (anders dan Surinaams, Antilliaans, Marokkaans, Turks of Kaapverdisch).

6.7 Samenvatting

Ouders interveniëren in het gedrag van hun kinderen door beloningen en bestraffingen uit te delen, door in de gaten te houden wat hun kinderen doen, door een emotionele band met hun kinderen te onderhouden en ten slotte door hun kinderen een voorbeeld te geven met hun eigen gedrag. In dit hoofdstuk zijn de effecten van dit ouderlijk gedrag onderzocht.

Met 12 jaar woont 71% van de jongeren samen met de eigen vader en moeder, met 18 jaar woont nog 53% samen met beide eigen ouders. Het percentage alleenstaande moeders is opgelopen van 19 naar 28%. De effecten op de criminaliteit zijn niet helemaal zoals onder de klassieke hypothese van het 'broken home' verwacht kan worden. Jongeren die alleen een moeder hebben, zijn iets criminel, maar dit effect is klein en een alleenstaande vader heeft met 12 en 14 jaar juist een dempend effect op de criminaliteit.

Met 12 jaar is bij 13% van de jongeren niemand thuis als de jongere uit school komt, met 14 jaar is dit opgelopen tot 21%. Het aantal delicten ligt significant hoger als er niemand is bij thuiskomst uit school, maar dit effect verdwijnt in een regressieanalyse. Hetzelfde geldt voor ouders die (heel) veel uren

werken. De mogelijkheden om de kinderen te controleren (thuis zijn, weinig werkuren) spelen namelijk geen rol meer als rekening wordt gehouden met de feitelijke rechtstreekse controle door de ouders.

Over het algemeen wordt driekwart (12 jaar) tot 56% (14 jaar) van de jongeren goed in de gaten gehouden door de ouders, en het effect van deze controle door de ouders is systematisch en sterk. 14-jarigen die niet door hun ouders gecontroleerd worden, plegen per jaar zeven delicten meer dan gemiddeld en tien delicten meer dan de jongeren die wel onder strak toezicht staan.

Het merendeel van de onderzochte jongeren heeft een sterke emotionele band met de ouders en houdt dus van zijn of haar ouders. Dat percentage neemt met het ouder worden ook nauwelijks af (respectievelijk 94, 91 en 91%). Een sterke emotionele band gaat samen met minder criminaliteit. Ook meer praktische steun van vader en moeder (banden plakken, samen op stap, raad geven) is algemeen verbreid en neemt van 12 naar 14 jaar wel iets, maar niet sterk af. Ook deze steun hangt zoals verwacht samen met het criminele gedrag, maar praktische steun heeft een kleiner effect dan de emotionele binding en dit effect verdwijnt als in een regressieanalyse ook de emotionele band met de ouders wordt opgenomen. Banden plakken en op stap gaan met de kinderen, het helpt wel, maar gewoon houden van is veel beter.

In hoeverre de ouders het criminele gedrag van hun kinderen beïnvloeden door een slecht (of goed) voorbeeld te geven is onderzocht met betrekking tot agressief gedrag van de ouders (slaan), alcoholgebruik en politiecontact. Een derde van de scholieren wordt op 12-jarige leeftijd zelf wel eens geslagen thuis en ook bij een derde van de scholieren wordt wel eens iemand thuis geslagen. Op 14-jarige leeftijd is het percentage scholieren dat thuis geslagen wordt, afgenomen van 32 tot 14%, met 18 jaar tot 4%. Als er thuis vaak geslagen wordt, plegen de jongeren meer delicten, maar met 14 en 18 jaar is dit niet significant meer.

Zo'n 7% van de jongeren zegt dat vader of moeder te veel drinkt en er is een zwakke relatie met criminaliteit, die niet standhoudt in een regressieanalyse. De relatie tussen alcoholgebruik van de ouders en middelengebruik door de jongeren is ook niet heel sterk.

8% van de 12-jarige jongeren zegt dat (een van) de ouders contact hebben gehad met de politie. Dit is exclusief verkeersovertredingen, waarvoor 5% van de ouders contact heeft gehad met de politie, en 8% van de jongeren wil hier niets over zeggen. Met 14 en 18 jaar liggen deze cijfers flink lager: 3 en 4% contact politie, 3 en 1% in verband met verkeer en 5 en 10% wil niets zeggen. Jongeren wier ouders contact hadden met de politie, plegen een tot wel acht delicten per jaar meer, zo blijkt. Het voorbeeld dat de ouders geven, vindt dus

navolging en het effect wordt bepaald niet kleiner als de jongeren ouder worden. Tot slot is nog onderzocht of ouders die thuis Nederlands spreken een goed voorbeeld geven, waardoor hun kinderen minder crimineel zijn, maar dit blijkt niet het geval te zijn.

Deze effecten samennemend, blijkt dat jongeren die opgroeien bij hun eigen ouders, die flink gecontroleerd worden door hun ouders en die merken dat hun ouders van hen houden, drie tot zes delicten per jaar minder plegen. Jongeren die thuis worden geslagen (of waar thuis geslagen wordt) en wier ouders contact met de politie hadden, plegen juist vijf tot acht delicten meer per jaar. Het verschil tussen beide situaties is dus zeer aanzienlijk: met 12 jaar tien delicten per jaar verschil, met 14 jaar elf delicten en met 18 jaar ook elf delicten verschil. Toch blijkt dat de invloed van de ouders tamelijk beperkt is en – niet verrassend – afneemt met het ouder worden van de jongeren.

Ook blijkt dat de invloed van de ouders zich uitstrekt over de tijd, er is een flink effect van het gedrag van de ouders met 12 jaar (en 14 jaar) op het criminele gedrag twee en zes jaar later, maar deze invloed valt grotendeels weg als ook de criminaliteit op het eerdere tijdstip in de beschouwing wordt betrokken. Het is dus niet zo dat criminele jongeren van 12 jaar die liefhebbende en controlerende ouders hebben, daardoor met 14 jaar minder crimineel zijn geworden, of dat brave niet-criminele 12-jarige kinderen minder gauw crimineel worden als hun ouders hen met 12 jaar maar niet slaan en niet met de politie in contact zijn gekomen.

Tot slot van dit hoofdstuk over de rol van de ouders zijn de verschillen tussen allochtone en autochtone ouders onderzocht. Bij Nederlandse ouders zijn in 72 tot 62% van de gevallen beide eigen ouders aanwezig. Bij allochtone ouders maakt het groot verschil over welke groep het gaat. Marokkaanse en Turkse jongeren groeien merendeels op samen met hun beide eigen ouders (met 12 en 14 jaar 77 tot 94%), hoewel het opvallend is dat deze jongeren deze voorsprong tussen 12 en 18 jaar deels verliezen. Surinaamse, Kaapverdische, maar vooral Antilliaanse jongeren groeien daarentegen slechts in de helft (of veel minder) van de gevallen op samen met hun beide ouders.

De hoeveelheid controle die de ouders uitoefenen blijkt nauwelijks te verschillen tussen de groepen en er is geen spoor van een aanwijzing dat dit een verklaring zou kunnen bieden voor meer allochtone jeugdcriminaliteit. Hetzelfde geldt voor de emotionele band tussen ouders en kinderen. Met 14 jaar ligt deze weliswaar voor Surinaamse en Antilliaanse jongeren een fractie lager, maar met 18 jaar is dit verschil verdwenen. Door de allochtone ouders wordt met 12 en 14 jaar veel vaker geslagen dan door Nederlandse ouders (met uit-

zondering van Marokkaanse ouders). Het slechte voorbeeld voor de jongeren bij uitstek, politiecontact van de ouders, blijkt niet sterk en niet systematisch te differentiëren tussen de etnische groepen.

Als de indicatoren voor ouderlijk gedrag dat criminaliteit van de kinderen bevordert, samen worden genomen, dan blijkt dat Surinaamse, Antilliaanse en Kaapverdische ouders en ouders van Nederlandse-niet-Westerse oorsprong gedrag tentoonspreiden dat crimineel gedrag door hun kinderen in de hand werkt. Marokkaanse en Turkse ouders hebben daarentegen een gedragspatroon dat tegen criminaliteit beschermt, beide ouders zijn hier meestal nog aanwezig, thuis wordt niet zo vaak geslagen en de ouders hebben niet vaak politiecontact gehad. Nederlandse ouders nemen een gemiddelde positie in wat dit betreft en hetzelfde geldt voor ouders van niet-Westerse oorsprong (anders dan Surinaams, Antilliaans, Marokkaans, Turks of Kaapverdisch). Hierbij moet weer in het oog worden gehouden dat dit geldt binnen de hier onderzochte wijken en dat dit niet landelijk gegeneraliseerd kan worden.

Geconcludeerd kan worden dat de invloed van de ouders belangrijk is, maar minder belangrijk dan wel wordt aangenomen. Vooral opvallend is dat het ouderlijk gedrag de (verdere) ontwikkeling van de criminaliteit met de leeftijd niet beïnvloedt. Verder verloopt de invloed van de ouders niet (of nauwelijks) via een aantal 'klassieke' of algemeen geaccepteerde factoren: steun van de ouders, drukke werkzaamheden van de ouders, 'broken home', thuis zijn na school, alcoholgebruik van de ouders en Nederlands spreken thuis. 'Klassieke' factoren die wel ter zake doen zijn, in positieve zin: eigen ouders, controle door de ouders en ouders die van hun kinderen houden, en in negatieve zin: slaande ouders en ouders met politiecontact.

Opvattingen

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de zeer gangbare mening dat crimineel gedrag vooral terug te voeren is op de verkeerde opvattingen van de delinquent of, anders geformuleerd, op diens culturele waarden of op zijn normen en waarden. Hoe men deze bewustzijnsinhouden ook precies noemt, het basisidee is steeds dat een jongere bepaalde, al dan niet cultureel bepaalde, opvattingen huldigt, die hem/haar direct of indirect aanzetten tot crimineel gedrag of die hem/haar er in ieder geval niet van weerhouden delicten te plegen. Zijn/haar normbesef schiet tekort, de normen van de (westerse) maatschappij zijn onvoldoende geïnternaliseerd, waardoor remmingen om crimineel gedrag te vertonen ontbreken en er alleen nog maar een koele berekening plaatsvindt van mogelijke kosten en baten van het te plegen delict. Mogelijke kosten zijn bijvoorbeeld gevangenisstraf, boetes of verlies van sociaal respect, baten kunnen bestaan uit de opbrengst van het delict, maar ook uit een 'kick' of prestige bij peers.

De achtergrond van deze visie op criminaliteit is heterogeen en gaat terug op meerdere tradities, zoals culturele theorieën, attitudetheorieën en socialisatietheorieën. In het vorige hoofdstuk is er bijvoorbeeld op gewezen dat het effect van ouders op criminaliteit verklaard wordt door de ouders te zien als de belangrijkste institutie die ervoor zorgt dat de juiste normen geïnternaliseerd worden. Hieronder wordt eerst ingegaan op verklaringen van criminaliteit die cultuurverschillen als uitgangspunt nemen. Dergelijke verklaringen zijn met name gericht op verschillen in criminaliteit tussen autochtone en allochtone jongeren.⁵⁰

50 Voor voorbeelden van de toepassing van de hier te bepreken theorieën: zie Driessen e.a. (2002).

7.1 Culturele deviantie

Culturele theorieën benadrukken afwijkende waardepatronen (andere doelen of andere middelen) als verklaring voor crimineel gedrag, en dergelijke culturele theorieën zijn er vele. Op de eerste plaats wordt erop gewezen dat bepaalde middelen die in de westerse cultuur duidelijk als niet-legaal te boek staan, in sommige andere culturen wel geaccepteerd worden. Zo zou diefstal in de Marokkaanse cultuur minder verwerpelijk zijn wanneer het diefstal betreft buiten de eigen sociale groep. Men wijst in dit verband op de sterke gerichtheid op de familie in de cultuur van het Rifgebergte. In Turkije daarentegen zou diefstal altijd als niet-toegestaan gedrag beschouwd worden en om die reden zouden criminele Turken zich vooral bezighouden met drugshandel en minder met diefstal.⁵¹ Ook de acceptatie van het ‘hosselen’ in de Surinaamse cultuur, met zijn vloeiende overgangen tussen ‘wat rommelen en handelen’ naar drugshandel en heling, kan verklaren waarom Surinamers gemakkelijker in crimineel vaarwater belanden. Dergelijke afwijkende opvattingen over de toelaatbaarheid van bepaalde gedragingen worden omschreven als culturele deviantie.

7.2 Culturele dissonantie

In de culturele-dissonantietheorie wordt erop gewezen dat de jongeren uit culturele minderheden continu tussen twee culturen leven, wat tot conflicten leidt. Dit zou samengaan met identiteitsproblemen en een geringe zelfwaardering, wat vervolgens tot normloosheid en delinquent gedrag zou leiden. In sommige onderzoeken konden echter geen verschillen in zelfwaardering tussen allochtone en autochtone jongeren worden aangetoond. Volgens een variant van deze theorie keren allochtone jongeren zich juist af van de (zeer) traditionele cultuur van hun ouders. Met name de harde hand van de vader wordt niet meer geaccepteerd door het contrast met alle vrijheden van de westerse cultuur. Dit leidt tot spanningen thuis en normloosheid, omdat er geen vervanging van de traditionele cultuur plaatsvindt. Vooral de oppervlakkige doelen van de moderne westerse cultuur (merkkleding, discobezoek en dergelijke) worden overgenomen, maar de gedragssturende, meer abstracte morele waarden veel minder.

51 De verschillen tussen Turken en Marokkanen zijn waarschijnlijk terug te voeren op het feit dat Turkije al eeuwenlang een sterke centraal geleide staat is. De Turkse sociale structuren passen daardoor beter in een westerse samenleving dan de Marokkaanse, die effectief zijn voor betrekkelijk geïsoleerde en soms onderling verbonden dorpsgemeenschappen.

7.3 Integratieproblemen en marginalisering

In dit verband wordt ook in meer algemene termen gewezen op allerlei aanpassingsproblemen na migratie, die bevorderlijk zouden zijn voor desoriëntatie en vervolgens voor delinquent gedrag. Allochtonen spreken de taal slechter, zij hebben geen steun van een autochtoon sociaal netwerk, de vader is soms jaren eerder dan vrouw en kinderen naar Nederland gekomen, waardoor hij voor de kinderen een betrekkelijke onbekende is, en de verblijfsstatus kan onzeker zijn, wat integratie in de weg staat. Het criminele gedrag wordt zo in verband gebracht met een geringe maatschappelijke integratie. Deze integratiehypothese wijst meestal op twee zaken: geringe overname van waarden en normen van het nieuwe land en geringe deelname aan de instituties, zoals school, arbeidsmarkt en verenigingsleven. Het negatieve equivalent van integratie is marginalisering. De geringe integratie leidt in dat geval tot een bestaan aan de rand van de maatschappij en gaat soms samen met de vorming van randgroepen.

Culturele theorieën leveren tegengestelde voorspellingen op. Enerzijds kan verwacht worden dat het verlies van de traditionele cultuur leidt tot normloosheid en delinquent gedrag. Anderzijds kan verwacht worden dat het verlies van de traditionele cultuur juist integratie en acceptatie van de westerse cultuur vergemakkelijkt en daardoor tot minder delinquent gedrag leidt. De empirische status van de culturele theorieën is zwak. Meestal worden cultuurtheorieën toegepast door bij allochtonen en autochtonen attitudes te meten en gevonden verschillen te interpreteren. Maar deze verschillen zijn doorgaans niet heel systematisch. Als reactie daarop en in reactie op de onduidelijkheden rond het begrip ‘cultuur’, wordt wel gepleit voor een constructivistische visie op cultuur, volgens welke cultuur geen statisch gegeven is, maar wordt gevormd door de migranten zelf. Zij kiezen uit de verschillende bronnen die hun ter beschikking staan, namelijk de cultuur van oorsprong en de cultuur van het immigratieland, elementen die van pas komen in hun nieuwe situatie (Bovenkerk, 2000). In dit verband wordt gewezen op ‘culturele manipulatie’, bijvoorbeeld door Marokkaanse jongens die de politie ervan overtuigen niets aan hun vader te vertellen, omdat zij dan ongenadig hard geslagen zullen worden.

7.4 Gespecificeerde cultuurtheorieën

Het ontbreken van duidelijke cultuurtheorieën hangt waarschijnlijk samen met het feit dat voorstanders van deze theorieën veel oog hebben voor allerlei

details en nuances. Zij zijn van huis uit vaak cultureel antropoloog, een wetenschap met veel belangstelling voor singulariteiten. Iedere poging tot een meeromvattende algemene theorie verdrinkt zodoende in de rijke nuancering van de talrijke uitzonderingen.

In dergelijke theorieën wordt in algemene termen over cultuur gesproken, maar het gat tussen de algemene term ‘cultuur’ en specifieke opvattingen of gebruiken is niet duidelijk ingevuld. Zo blijft bijvoorbeeld de precieze relatie tussen de algemene Surinaamse cultuur en tolerantie ten opzichte van hosselen, of tussen de Marokkaanse cultuur en autoritair optredende vaders, onduidelijk. Ondanks de verwijzing naar algemene begrippen als ‘cultuur’ zijn zodoende geen generalisaties mogelijk naar andere culturen. De hieronder te bespreken gespecificeerde cultuurtheorieën, waarin dimensies worden aangewezen waarop onder andere westerse en niet-westerse samenlevingen verschillen, lijden niet aan dit euvel. Het gaat om de grid-, de moderniserings- en de sociaal-kapitaaltheorieën.

7.5 Acceptatie van regelgeving: gridtheorie

In Nederland is de zogenaamde structuur- en communicatietheorie door Pinto naar voren gebracht (Pinto, 1993; 2000; Pinto & Pinto, 1994; in het buitenland door o.a. Hall, 1976; Douglas, 1978; Mars, 2000). In deze theorie wordt benadrukt dat achter alle kleinere culturele verschillen in feite één dimensie schuilt. Het gaat niet om een cognitieve dimensie, maar om de regeldichtheid in een samenleving. Men onderscheidt grofmazige (westerse) culturen en fijnmazige (niet-westerse culturen). Grofmazige culturen kenmerken zich door globale regels en gedragsvoorschriften en een grote mate van persoonlijke vrijheid. Fijnmazige culturen kennen daarentegen een gedetailleerd stelsel van strikte gedragsvoorschriften en dientengevolge een geringe individuele keuzevrijheid.

Niet-westerse, zogenaamde fijnmazige culturen kennen gedetailleerde voorschriften hoe men zich in allerlei situaties dient te gedragen (sterke ‘grid’). De Indiase kastenmaatschappij is het voorbeeld van een samenleving met een extreem sterke grid. Westerse samenlevingen daarentegen kennen een veel grotere persoonlijke beslissingsvrijheid. Deze verschillen in regeldichtheid tussen westerse en niet-westerse samenlevingen leiden tot een andere oriëntatie op de medemens, op de groep, op verantwoordelijkheden, op verleden, heden en toekomst, enzovoort, en op het individu zelf.⁵² Belangrijk punt is dat deze ver-

schillen tot doorlopende communicatieproblemen leiden tussen allochtonen en autochtonen. Volgens deze theorie lopen allochtone jongeren een groter risico crimineel te worden in een westerse samenleving, naarmate zij meer georiënteerd zijn op een cultuurpatroon dat gekarakteriseerd wordt door een fijnmazige structuur van gedragsregels en codes. Weliswaar oriënteren zij zich sterk op regels, wat tot minder crimineel gedrag zou moeten leiden, maar deze regels hebben alleen betrekking op de eigen groep. Op de maatschappij als geheel hebben deze regels geen betrekking en zodoende is de jongere in zijn contacten buiten de eigen groep stuurloos. Dergelijke jongeren missen de aansluiting op de westerse maatschappij en worden doorlopend met communicatieproblemen geconfronteerd.

Hierbij moet aangetekend worden dat de centrale dimensie (de regelgeving in een maatschappij) op individueel niveau niet gemeten kan worden. De grid heeft echter gevolgen voor de opvattingen van de leden van de maatschappij en deze verschillen in opvattingen kunnen uiteraard wel gemeten worden. In aansluiting op deze gridtheorie is in dit onderzoek de attitude 'respect voor regels en gezag' gemeten. Deze attitude geeft weer in hoeverre de jongere de zin en noodzaak van regelgeving in het algemeen onderschrijft. De veronderstelling is dat weinig sympathie voor regels in het algemeen samengaat met weinig regelconform gedrag, met andere woorden: met meer crimineel gedrag.

7.6 Normloosheid

In de huidige maatschappelijke discussies over criminaliteit wordt veel gesproken over 'normen en waarden'. Hoewel een specificatie van deze normen en waarden zelden plaatsvindt, leek het wenselijk in dit onderzoek na te gaan of een sterke normloosheid onder allochtone jongeren een bijdrage levert aan de verklaring van criminaliteit. De hierboven besproken attitude 'regelgeving' betreft de regels in algemene zin, maar hier gaat het om de specifieke regels ten aanzien van eigendom (stelen), pesten en liegen. De veronderstelling is dat jongeren die deze specifieke regels niet onderschrijven, die dus normloos zijn, meer crimineel gedrag vertonen. Omdat normloosheid erg dicht bij het feitelijke gedrag ligt, kan er van een gedragsintentie gesproken worden.

52 Het gaat om een andere visie op alle universele waarden en normen, zoals die bijvoorbeeld door Kluckhohn en Strodtbeck (1961) geclassificeerd zijn.

7.7 Actiebereidheid

Jongeren kunnen specifieke normen verwerpen en ze kunnen het algemene systeem van regelgeving niet accepteren. Daarnaast is er nog de mogelijkheid dat jongeren wel normen hebben en het regelsysteem accepteren, maar toch in bepaalde gevallen van mening zijn dat de maatschappelijke regels overtreden moeten worden, namelijk wanneer hun eigen opvattingen (of de opvattingen van hun groep) botsen met de maatschappelijk geaccepteerde opvattingen. Soms gaat het om een ver doorgevoerde vorm van individualisme, de eigen opvattingen zijn waardevoller dan de maatschappelijk geaccepteerde, die daarom dan maar moeten wijken. Soms gaat het niet om individuele opvattingen, maar om de opvattingen van een collectief, bijvoorbeeld een religie. Verondersteld kan worden dat jongeren die dergelijke ‘uitzonderingsclausules’ op de algemene regelgeving accepteren, toch ook eerder geneigd zullen zijn andere regels te overtreden. De attitude ‘actiebereidheid’ is daarom in dit onderzoek opgenomen.

7.8 Moderniteit

Niet alleen de gridtheorie, maar ook de opvattingen over moderniteit kunnen gezien worden als een poging de heterogene verschillen tussen culturen terug te brengen tot één meeromvattende dimensie. Tönnies (1887) beschreef al in de negentiende eeuw de ontwikkeling van een traditionele naar een moderne samenleving als de ontwikkeling van het leven in een ‘Gemeinschaft’ naar het leven in een ‘Gesellschaft’. De Gemeinschaft is gebaseerd op banden in families en buurten, waarin tradities en gewoonten belangrijk zijn en individuele belangen geen dominante rol spelen. In een Gesellschaft komen banden tot stand met een instrumenteel doel en worden voornamelijk individuele belangen nagestreefd.

Ook Weber (1904) heeft zich beziggehouden met de moderne samenleving. Volgens Weber deed de rationalisering in de westerse samenleving zich niet alleen voor in de wetenschap, techniek, staatsinrichting en bedrijfsvoering, maar ook op het gebied van kunst en religie, waardoor de westerse samenleving verschilt van andere samenlevingen.

Aan het einde van de twintigste eeuw hielden wetenschappers zich nog steeds bezig met de kenmerken van de moderne samenleving. Beck, Giddens en Lash (1994) bespreken de ‘reflexieve modernisatie’: de toegenomen capaciteit van zelfbewuste individuen en groepen om op kritische wijze kennis op zich-

zelf en op de maatschappij toe te passen. Specialistische kennis komt beschikbaar in het publieke leven, waardoor mensen zich kunnen vrijwaren van sociale structuren en hun eigen leefstijl en identiteit kunnen ontwikkelen.

Ook in Nederland wordt er gewezen op moderniteit als kenmerkend verschil tussen westerse en niet-westerse samenlevingen. Van den Brink (2006) onderscheidt vier kenmerken van 'de moderne samenleving'. Het eerste kenmerk is rationalisering. Door de wetenschappelijke revolutie is er minder ruimte gekomen voor het geloof (secularisatie), er is meer aandacht voor onderwijs en opleiding. Het tweede kenmerk is democratisering, voortgekomen uit de politieke revolutie. De hiërarchische en autoritaire verhoudingen worden teruggedrongen, wat tot minder respect voor gezagsdragers en een meer zelfbewuste houding van de burgerij leidt. Het derde kenmerk is individualisering, ingezet door de industriële revolutie, waarin arbeidsdeling en marktwerking opkwamen, waardoor men minder afhankelijk van elkaar werd. Het laatste kenmerk betreft de emancipatie van de vrouw. Door de komst van de anticonceptiepil werd tijdens de seksuele revolutie seksualiteit losgekoppeld van voortplanting. Vrouwen kregen hierdoor kans tot persoonlijke ontplooiing te komen en ook de taken werden beter verdeeld tussen man en vrouw.

In aansluiting op deze theorieën over moderniteit zijn in dit onderzoek de volgende drie attitudeschalen opgenomen: 'religieuze oriëntatie', 'individualisme' en 'seksedifferentiatie'. Daarnaast is geïnformeerd naar de godsdienst en het kerkbezoek van de jongeren. De voorspelling die hieraan gekoppeld kan worden is echter niet duidelijk. Enerzijds kan verondersteld worden dat traditioneel ingestelde jongeren de aansluiting op de moderne waarden gemist hebben en daardoor eerder crimineel zullen zijn. Anderzijds kan verondersteld worden dat een moderne instelling, met grote nadruk op het individu en het individuele belang, juist samengaat met meer criminaliteit.

7.9 Postmaterialisme en sociaal kapitaal

Een ander kenmerk van de huidige moderne samenleving is een postmaterialistische instelling. Inglehart (1977) stelt dat de toenemende en constante welvaart sinds de Tweede Wereldoorlog ervoor gezorgd heeft dat men zich niet langer zorgen hoeft te maken over de basisbehoeften, zoals een dak boven het hoofd en genoeg te eten. Hiervoor in de plaats komt volgens Inglehart een postmaterialistische instelling met meer zorg voor collectieve goederen, bijvoorbeeld het milieu of het welzijn van andere mensen en ook voor zelfont-

plooiing en individuele vrijheid (Inglehart, 1977; 1997). Uit onderzoek blijkt dat een postmaterialistische instelling inderdaad samenhangt met het doen van vrijwilligerswerk (Bekkers, 1998), deelname aan maatschappelijke verenigingen waar geen individueel voordeel te behalen is (Bekkers & De Graaf, 2002) en doelen die verder gaan dan economische en fysieke zekerheid, zoals spiritualiteit, gelijkheid en innerlijke harmonie (Wilson, 2005).

Volgens Putnam wordt de moderniteit in de Amerikaanse samenleving gekenmerkt door een daling van het sociale kapitaal (Putnam, 2000). Sociaal kapitaal bestaat uit de structuur van relaties met andere personen (Coleman, 1990). Sociaal kapitaal kan op een micro- en op een macroniveau bekeken worden. Op microniveau gezien is sociaal kapitaal een hulpbron voor individuen (Driessen e.a., 2006). Het sociale kapitaal, de relaties met andere personen, vergemakkelijkt het bereiken van doelen die zonder dat kapitaal niet of alleen tegen hogere kosten bereikt zouden kunnen worden.

Het sociale kapitaal waar Putnam op doelt, is echter sociaal kapitaal op macroniveau, een complex van maatschappelijke kenmerken dat belemmeringen voor collectieve actie wegneemt en samenwerking tot wederzijds voordeel bevordert. Volgens Putnam blijkt uit de daling van de participatieniveaus, de afname van de bereidheid tot vrijwilligerswerk, de toename van de politieke apathie en de daling van de vertrouwensniveaus, dat het sociale kapitaal in de samenleving afneemt (Putnam, 2000).⁵³ In aansluiting op de sociaal-kapitaaltheorie is in dit onderzoek een attitudeschaal opgenomen die meet in hoeverre de jongeren vinden dat iedereen (inclusief de jongere zelf) moet meewerken om collectieve goederen te verschaffen, zoals een prettige sfeer op school of een schone buurt. De veronderstelling is dat bereidheid om collectieve goederen te verschaffen samengaat met minder crimineel gedrag.

7.10 In- en outgroup

Een van de kenmerken van de moderne samenleving is de grote heterogeniteit van haar leden, bijvoorbeeld wat betreft etniciteit. Men zou door deze heterogeniteit steeds meer waarde hechten aan mensen die 'hetzelfde' zijn, de zogenaamde 'ingroup', en zich afzetten tegen anderen, de 'outgroup'. Als deze houding

53 Uit het eerder aangehaalde artikel van Bekkers en De Graaf (2002) blijkt dat de secularisatie in Nederland niet samen is gegaan met een afnemende participatie in vrijwilligersorganisaties. Het lidmaatschap van verenigingen is toegenomen en ook het contact met burens, vrienden en familie lijkt in Nederland niet te zijn afgenomen (Scheepers & Janssen, 2001).

bepaald is door de etnische verschillen, kan men spreken van een etnocentrische instelling. Eisinga en Scheepers (1989), die onderzoek hebben gedaan naar de houding van autochtone Nederlanders ten opzichte van etnische minderheden, definiëren etnocentrisme als 'een complex van attitudes, waarbij de positieve attitude tegenover de ingroup samenhangt met de negatieve attitude tegenover outgroups' (1989: 12). In hun onderzoek vonden zij een positieve attitude tegenover de ingroup bij vijftigers en zestigers, lager opgeleiden, handarbeiders, VVD'ers, CDA'ers en aanhangers van andere rechtse partijen. Een negatieve attitude tegenover de outgroup troffen ze aan bij vijftigers en zestigers, laag opgeleiden, handarbeiders en hun supervisors, boeren en hun knechten. Naar etnocentrisme bij allochtonen is niet gekeken. Coenders (2001) vond meer etnocentrisme van autochtonen ten opzichte van allochtonen dan andersom.

Ook Dagevos en Schellingerhout (2003) hebben de identificatie van de respondenten met de eigen groep gemeten met de vraag tot welke etnische groep de respondenten zich rekenen. Opmerkelijk genoeg blijkt het aantal allochtonen dat zich tot de eigen groep rekent de afgelopen jaren toegenomen te zijn. Deze stijging heeft vooral tussen 1994 en 1998 plaatsgevonden. Turken en Marokkanen identificeren zich meer met de eigen groep dan Surinamers en Antillianen.

In dit onderzoek is het etnocentrisme gemeten door middel van een attitudeschaal. Daarnaast is geïnformeerd naar de gepercipieerde etniciteit: tot welke groep vinden de jongeren zelf dat ze behoren? De veronderstelling is dat jongeren die zich meer richten op de eigen beperkte etnische groep, eerder geneigd zullen zijn om de regels van de maatschappij als geheel te veronachtzamen.

7.11 Subculturen

Hoewel de theoretische opvatting die stelt dat criminaliteit van jongeren ontstaat door overname van een deviante jongerencultuur, qua naam aansluit op de bovenstaande cultuurtheorieën, is de subcultuurhypothese (of peergroep-hypothese) van een andere orde. In zijn eenvoudigste vorm komt deze opvatting erop neer dat jongeren crimineel worden, omdat zij criminele vrienden hebben. Maar vriendschap op zich wordt niet als doorslaggevend gezien. Het leren van een nieuwe subcultuur in een nieuwe vriendengroep geeft de doorslag. Deze subcultuur, waaraan de hypothese zijn naam ontleent, bestaat uit de afwijkende normen en waarden van de peergroep van delinquente vrienden. Onderzoeksbevindingen wijzen er overigens op dat de intermediërende rol van

de normen en waarden gering is. Tevens heeft de subcultuurhypothese het nadeel dat niet duidelijk wordt waarom allochtone jongeren vaker in deviante subculturen verzeild zouden raken.

In dit onderzoek komt de peergrouphypothese zeer uitvoerig aan de orde in hoofdstuk 8, voor zover het het kopieergedrag betreft van de vrienden in de verschillende netwerken. Het andere element van deze hypothese, het omarmen van een deviante jongerencultuur, is aanvankelijk verwaarloosd. Bij de meting met 18 jaar is dit gerepareerd door de jongeren te vragen met welke subgroepen zij zich identificeren. Die bevindingen komen in dit hoofdstuk aan de orde.

7.12 Cultureel bepaalde opvattingen in dit onderzoek

De hierboven beschreven theorieën hebben hun weg gevonden in sociaalwetenschappelijk onderzoek waarin allerlei opvattingen van allochtone en autochtone burgers vergeleken worden. In dergelijk onderzoek is de ‘cultuur’ geoperationaliseerd als een aantal attitudes en wordt nagegaan of allochtonen en autochtonen er verschillende attitudes op na houden en of deze verschillen ook verschillen in gedrag met zich meebrengen. Op basis van deze eerdere onderzoeken en op grond van de hierboven besproken theorieën zijn in dit onderzoek acht attitudeschalen opgenomen. Tabel 7.1 geeft een overzicht.

Oorspronkelijk zijn deze attitudes in het onderzoek opgenomen op grond van de theoretische oriëntaties waar zij uit voortkomen (zie tabel 7.1), maar achteraf bezien, geeft een eenvoudige tweedeling helder weer waar het in al deze attitudeschalen steeds om gaat. Deze globale tweedeling betreft enerzijds attitudes die het individuele belang stellen boven het collectieve belang (of omgekeerd) en anderzijds attitudes die het belang van de eigen groep benadrukken boven de belangen van andere leden van (of groepen in) de maatschappij.

Zo bevatten de attitudes over de acceptatie van de regelgeving in de samenleving steeds een afweging van het collectieve tegen het individuele belang: Normloosheid, Respect voor regels en Actiebereidheid. Hetzelfde geldt voor Individualisme, dat oorspronkelijk is opgenomen in verband met moderniteit en voor Collectieve goederen, dat is opgenomen in verband met sociaal kapitaal. Het gaat bij deze vijf attitudes steeds om een afweging van individueel tegen collectief belang, zoals dat laatste is neergelegd in regels en normen. De achterliggende hypothese luidt: hoe meer nadruk er op het eigenbelang gelegd wordt en hoe minder op het collectieve, hoe criminelere een jongere is. Een jongere die vindt dat regels altijd (Normloosheid) of alleen in specifieke gevallen

Tabel 7.1: Overzicht van cultureel bepaalde opvattingen in dit onderzoek

Theoretische traditie	Verondersteld effect op criminaliteit	Gemeten in dit onderzoek
Regelgeving	Meer acceptatie >> minder criminaliteit	- Attitude regels - Attitude normloosheid - Attitude actiebereidheid
Sociaal kapitaal	Meer collectief >> minder criminaliteit	- Attitude collectieve goederen
Moderniteit	A. Modern >> meer criminaliteit B. Modern << minder criminaliteit	- Religie - Kerkbezoek - Attitude religie - Attitude individualisme - Attitude seksedifferentiatie
In- en outgroup	Meer gericht op ingroup >> meer criminaliteit	- Attitude etnocentrisme - Gepercipieerde etniciteit
Subculturen	Meer identificatie >> meer criminaliteit	- Identificatie subculturen - Netwerken (hoofdstuk 8)

(Actiebereidheid) overtreden kunnen worden, dat regels er niet veel toe doen (Respect voor regels) en dat de eigen wil moet prevaleren boven de wil van opvoeders (Individualisme), stelt het eigenbelang boven de regels die door het collectieve belang vereist worden en zal crimineel zijn. Een jongere die graag Collectieve goederen wil verschaffen, stelt daarentegen het collectieve belang juist boven het individuele en zal minder crimineel zijn.

In de tweede categorie attituden staat de relatie tussen de eigen groep in de samenleving (godsdienst, sekse, etnische groep, subcultuur) en het collectief centraal. Is het zo dat de leden van de eigen groep een uitzonderingspositie toekomt? De volgende attituden zijn onder dit gezichtspunt geschaard: de attituden Religie en Seksedifferentiatie, die oorspronkelijk zijn opgenomen in verband met modernisme, en de attitude Etnocentrisme, die is opgenomen in verband met in- en outgroupidentificatie. In verband met Religie wordt ook ingegaan op kerklidmaatschap en -bezoek en in verband met Etnocentrisme is de gepercipieerde etniciteit van de jongeren gevraagd, de etnische groep waar de jongere volgens hemzelf bij hoort. In verband met subculturen is ten slotte geïnformeerd naar de identificatie met een jongerengroep, zoals 'kakkers' en 'rappers'.

Voor deze tweede categorie attituden geldt dat verondersteld wordt dat jongeren die een bijzondere positie toekennen aan een kleine groep in de samenleving, waar zij ook zelf deel van uitmaken, criminelere zullen zijn. Dit kan immers opgevat worden als een uitbreiding van het individuele belang naar de

eigen kleine groep en dus als een ontkenning van het ruimere collectieve belang, en wat dat betreft sluit deze voorspelling aan op het bovenstaande over individuele versus collectieve belangen. Het is echter niet helemaal duidelijk hoe de voorspelling moet luiden voor jongeren die een bijzondere positie toekennen aan een grote groep in de samenleving (alle mannen of vrouwen, alle geloofsgenoten, alle leden van een etnische groep). Enerzijds kan men opmerken dat zij zich gebonden voelen aan een grote groep in de samenleving, dat zij dus het bestaan van collectieve belangen onderkennen, en dat dit crimineel gedrag voorkomt. Anderzijds kan opgemerkt worden dat zij ook een zeer grote groep in de samenleving (andere sekse, niet-gelovigen, allochtonen of autochtonen) min of meer buitensluiten en dat dit criminaliteit in de hand kan werken, in ieder geval ten opzichte van deze buitengesloten.

De attituden die oorspronkelijk in het onderzoek zijn opgenomen om modernisme te meten (Religie, Seksedifferentiatie, Individualisme) leveren vanuit die zienswijze wel een voorspelling met betrekking tot crimineel gedrag. Een moderne instelling wijst op een betere integratie in de moderne maatschappij en meer integratie geeft meer kansen in de moderne maatschappij en zal ook samengaan met een grotere acceptatie van de regels van de moderne maatschappij. Zodoende kan verwacht worden dat modern ingestelde jongeren minder crimineel zijn. We zullen nu de resultaten bespreken.

7.13 *Individueel versus collectief belang*

Eerst komen de attituden aan de orde die ingaan op de voor het collectief belangrijke regels en voorschriften. De attitude Normloosheid geeft heel direct weer of men zich aan algemeen geaccepteerde regels wil houden, zoals de regel 'je mag niet stelen of zomaar iemand slaan'. Deze regels zijn ook in iedere cultuur geaccepteerd. De items die normloosheid meten zijn deels overgenomen van het NSCR (Harland e.a., 2005).⁵⁴

Maar heel weinig jongeren onderschrijven alle zes items van deze schaal volledig en zijn dus volstrekt normloos (0,5% of minder). Van 12 naar 14 jaar

54 Zes items: Inbreken bij rijke mensen is niet zo erg. Je mag best eens iets doen dat echt verboden is, als je maar niet wordt opgepakt. Je mag best eens liegen als je daardoor veel geld krijgt. Je mag wel stelen als je geld nodig hebt. Als je heel boos bent op iemand, mag je hem/haar best slaan. Je mag best iemand pesten die niet leuk is. Laatste twee items niet met 12 jaar. Alpha: .55, .75, .81. Correlaties over tijd (12-14, 14-18, 12-18): .29, .45, .22 (alle $p < .00$). Met aantal delicten: .44, .50, .37 (idem).

Tabel 7.2: Attituden over de verhouding tussen individueel en collectief belang en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Normloosheid				***	***	***
helemaal niet (collectief)	56,7	29,2	32,6	3,8	3,6	4,0
nee	36,0	46,9	48,5	7,5	7,6	7,7
enigszins	6,1	20,7	14,7	12,6	15,6	17,4
ja	0,9	3,0	3,8	[18,6]	17,9	7,8
helemaal (individu)	0,3	0,2	0,5	[34,5]	[34,5]	[21,7]
Respect voor regels				**	**	*
helemaal (collectief)	64,9	54,5	50,3	5,1	7,0	6,9
nee	28,3	35,2	42,6	6,9	9,8	9,4
enigszins	5,6	8,9	5,4	9,6	12,2	9,0
ja	0,9	0,7	1,3	[5,3]	[10,1]	[5,6]
helemaal niet (individu)	0,3	0,7	0,5	[2,0]	[8,9]	[2,0]
Actiebereidheid						***
helemaal niet (collectief)			5,2			6,9
nee			34,2			6,2
enigszins			43,8			8,4
ja			15,4			10,9
helemaal (individu)			1,4			[13,8]
Individualisme				**	*	
helemaal niet (collectief)	0,4	0,5	0,2	[1,3]	[6,2]	[1,0]
nee	3,4	0,7	1,1	4,5	[0,0]	[2,3]
enigszins	18,2	14,3	10,6	4,7	5,9	9,1
ja	52,4	55,0	51,9	5,5	8,6	7,6
helemaal (individu)	25,5	29,5	36,3	7,6	9,8	8,5
Collectieve goederen				***	***	***
helemaal (collectief)	49,9	37,8	39,4	5,3	5,5	6,5
nee	40,9	43,9	43,9	5,8	9,4	8,0
enigszins	7,8	16,6	15,3	8,5	11,8	10,6
ja	1,5	1,5	1,2	[14,1]	[12,8]	[22,7]
helemaal niet (individu)	0,0	0,2	0,2	[-]	[50,0]	[9,0]
Allen				5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; [...] n < 10

loopt de normloosheid flink op en de categorie die alle zes items categorisch verwerpt daalt van 57% naar 29%, maar met 18 jaar is er een zeker herstel naar 33%. De relatie tussen criminaliteit en normloosheid is zeer sterk. De enkele jongeren die volstrekt normloos zijn, plegen met 12 en 14 jaar 35 delicten en met 18 jaar 22, tegen volstrekt normvaste jongeren slechts vier. Ook de jongeren die alleen maar 'enigszins' normloos zijn, plegen heel veel delicten, namelijk dertien, zestien en zeventien. Deze sterke relatie is niet verwonderlijk. Zoals al opgemerkt, is de schaal Normloosheid een gedragsintentie, die de bereidheid om bepaald gedrag uit te voeren weergeeft. Gedragsintenties en gedrag hangen

altijd sterk samen, omdat mensen de neiging hebben hun denkbeelden en hun gedrag op elkaar af te stemmen. Of de denkbeelden altijd voorafgaan aan het gedrag is overigens maar zeer de vraag. Met name Bem (1972) heeft erop gewezen dat het gedrag vaak eerder komt dan de daarbij passende denkbeelden.

De attitude Respect voor regels is ontwikkeld om de eerder besproken grid (regelgeving in een samenleving) op individueel niveau te meten. De dimensie meet hoeveel respect de jongeren hebben voor gezagsdragers, met name de ouders, en de mate waarin ze ontzag voor regels hebben. Hoewel de schaal een redelijke betrouwbaarheid heeft, (alpha rond .70), is ze inhoudelijk beperkt. Het gaat alleen maar over de ouders en over goede manieren.⁵⁵ Respect voor regels blijkt een soort spiegelbeeld van Normloosheid. Heel veel jongeren (meer dan 90%) onderschrijven (bijna) alle drie de items volledig. Er is geen heel duidelijke afname met de leeftijd van het ontzag voor ouders en van het fatsoen, wat redelijkerwijs toch verwacht had kunnen worden.

De relatie met het aantal delicten is echter veel minder duidelijk dan bij Normloosheid. Dit komt vooral door het zeer geringe aantal delicten dat gepleegd wordt door de jongeren die geen enkel ontzag voor regels hebben. Omdat dit maar enkele jongeren betreft (minder dan 1%), gaan we hier niet verder op in, het blijft een onverklaarde anomalie. Afgezien hiervan, blijkt inderdaad dat jongeren die ontzag hebben voor ouders en goede manieren iets minder delicten plegen (vijf à zeven delicten) dan jongeren die dat gezag betwijfelen ('enigszins': negen à twaalf delicten).

Actiebereidheid⁵⁶ is alleen met 18 jaar gemeten. Het betreft de bereidheid het eigen gelijk door te zetten, zelfs als daarvoor collectieve normen zouden moeten worden overschreden. Dit laatste zijn maar weinig jongeren bereid te doen (1,4%), maar onschuldige vormen van het propageren van de eigen mening (demonstratie, vasthouden aan eigen gelijk) worden door veel jongeren (78%) geaccepteerd. Zoals verwacht, gaat een grotere actiebereidheid samen met iets meer crimineel gedrag.

55 Drie items: Het is belangrijk goede manieren te hebben. Het is belangrijk je ouders te gehoorzamen. Je moet je ouders altijd respecteren. Alpha: .63, .77, .75. Correlaties over tijd (12-14, 14-18, 12-18): .33, .34, .26 (alle $p < .00$). Met aantal delicten: -.12 ($p < .01$), -.17 ($p < .00$), -.06 (ns).

56 Vier items: Als het om mijn overtuiging gaat, heb ik er geen bezwaar tegen te gaan demonstreren. Ik heb respect voor mensen die tegen alles in aan hun overtuiging vasthouden. Gewelddadige protestacties zijn in sommige gevallen te begrijpen. Als iemand met dezelfde overtuiging als jijzelf door de politie wordt gezocht, moet je hem een schuilplaats bieden. Alpha .45. Alleen met 18 jaar gemeten. Correlatie met aantal delicten: .16 ($p < .00$).

De schaal Individualisme⁵⁷ meet in hoeverre de jongeren vinden dat vooral zichzelf de beslissingen in hun leven moeten nemen, bijvoorbeeld of hij/zij vindt dat een kind zelf zijn middelbare school mag kiezen en of een kind zelf mag beslissen hoe laat het thuiskomt. Individualisme gaat hier dus vooral over de relatie tussen ouders en opvoeders enerzijds en het kind of de adolescent anderzijds. De schaal is oorspronkelijk opgenomen om modernisme te meten en een meer individualistische instelling geldt als modern.

Het merendeel van deze jongeren is van mening dat kinderen (volledig) zelfstandig moeten zijn (respectievelijk 78, 84 en 88%) en dit percentage loopt wel iets op met de leeftijd, maar toch niet enorm sterk. Kennelijk antwoorden de adolescenten van 18 jaar niet zozeer voor zichzelf, maar voor kinderen in het algemeen. Zoals verwacht, zijn individualistisch ingestelde jongeren van 12 en 14 jaar iets criminel, maar met 18 jaar is dit effect verdwenen.

De attitude Collectieve goederen⁵⁸ meet in hoeverre de jongere rekening wil houden met andere groepen. Vindt hij bijvoorbeeld dat mensen in dezelfde straat aan elkaar moeten denken door geen vuil op straat te gooien en 's avonds geen lawaai te maken? Deze attitudeschaal is voor dit onderzoek nieuw ontwikkeld. Er zijn vier items geformuleerd die de groep waarvoor men zich al dan niet kan inzetten steeds ruimer nemen (school, straat, stad, Nederland). Een ruime meerderheid vindt dat we ons moeten inzetten voor elkaar (respectievelijk 91, 82 en 83%), maar dit percentage loopt met 14 jaar iets terug. De groep die iedere collectieve verantwoordelijkheid verwerpt, blijft echter met het stijgen van de leeftijd praktisch constant (1,5, 1,7 en 1,4%). Zoals verwacht, zijn de jongeren die meer gericht zijn op het collectieve belang ook iets minder crimineel.

Men zou verwachten dat jongeren die veel belang hechten aan het collectieve belang (Collectieve goederen) ook iets vaker bereid zijn aan hun opvattingen

-
- 57 Vijf items: Een jongen of meisje van 18 jaar mag op zichzelf gaan wonen. Een jongere mag zelf beslissen met wie hij/zij wil trouwen. Het is goed als een jongen of meisje van 15 jaar een baantje neemt om zijn/haar eigen zakgeld te verdienen. Je moet zelf kunnen beslissen naar welke middelbare school je gaat. Ik bepaal zelf wel welke opleiding ik ga doen. Laatste item niet met 12 jaar. Alpha: .49, .63, .71. Correlaties over tijd (12-14, 14-18, 12-18): .23, .29, .16 (alle $p < .00$). Met aantal delicten: .15 ($p < .00$), .12 ($p < .05$), .06 (ns).
- 58 Vier items: Alle jongeren op school moeten er samen voor zorgen dat het op school veilig blijft. Mensen in dezelfde straat moeten aan elkaar denken, bijvoorbeeld door geen vuil op straat te gooien en 's avonds geen lawaai te maken. De verschillende groepen in de stad (Nederlanders, Marokkanen, Turken, enzovoort) moeten zo veel mogelijk samenwerken. We moeten in Nederland met z'n allen ons best doen, zodat iedereen het goed heeft. Eerste item niet met 12 jaar. Alpha: .49, .66, .72. Correlaties over tijd (12-14, 14-18, 12-18): .26, .43, .19 (alle $p < .00$). Met aantal delicten: -.16, -.27, -.19 (idem).

Tabel 7.3: Attituden over het belang van specifieke groepen in de samenleving en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Religie						+
helemaal niet	12,3	19,2	21,6	6,7	10,0	9,4
nee	32,9	27,0	31,7	6,0	7,8	8,3
enigszins	38,1	36,3	33,5	5,2	8,4	7,1
ja	14,6	15,7	12,5	6,3	7,9	6,8
helemaal	2,1	1,9	0,7	6,8	6,4	[16,0]
Seksedifferentiatie					+	+
helemaal niet	9,3	10,3	13,4	4,0	6,0	6,2
nee	24,6	28,5	30,6	5,3	8,0	6,9
enigszins	39,9	35,8	31,7	6,3	8,4	9,1
ja	20,7	19,6	19,0	6,2	10,3	8,2
helemaal	5,5	5,9	5,4	7,1	9,2	12,1
Etnocentrisme				**		+
helemaal niet	0,4	0,7	0,9	[9,3]	[10,1]	[21,1]
nee	3,6	1,5	2,7	12,1	[15,6]	9,2
enigszins	27,9	14,8	20,3	5,7	9,0	7,9
ja	45,5	45,7	48,4	5,8	8,4	8,0
helemaal	22,7	37,3	27,7	5,1	7,8	7,6
Totaal	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: + p < .10, * p < .05, ** p < .01; [...] n < 10

vast te houden, zelfs tegen maatschappelijke druk in (Actiebereidheid), maar dat blijkt nauwelijks het geval, de correlatie tussen beide attituden is weliswaar positief, maar zwak (.07, p < .10).

Samenvattend blijkt dat de hypothese dat een grotere gerichtheid op het individuele belang dan op de regels die het collectieve belang representeren, samengaat met meer crimineel gedrag, met alle vijf attituden bevestigd wordt. Er is een zeer sterke relatie met criminaliteit als de betreffende attitude rechtstreeks de toelaatbaarheid van crimineel gedrag beschrijft (Normloosheid). Deze relatie is veel zwakker in alle andere gevallen, waarin er verder geabstraheerd wordt van de toelaatbaarheid van concreet gedrag naar de naleving van collectieve regels in het algemeen.

7.14 Eigen groep versus het grotere collectief

In het voorgaande is ingegaan op de opvattingen van de jongeren over de relatie tussen individu en collectief. De overige drie attituden in dit onderzoek beschrijven het belang van een bepaalde groep in de maatschappij. De schaal

Religie meet de opvatting over het belang van godsdienst in het algemeen, Seksedifferentiatie de opvatting over de bijzondere positie van vrouwen ten opzichte van mannen en Etnocentrisme de opvatting over de bijzondere positie van de eigen etnische groep. Zoals hierboven uiteengezet, is er geen duidelijke voorspelling over de relatie met criminaliteit, omdat dit steeds grote groepen in de maatschappij zijn. Maar uit de modernismethese kan wel afgeleid worden dat modernere jongeren minder crimineel zullen zijn.

De attitude Religie geeft weer hoe belangrijk de godsdienst voor de jongeren is. In de items wordt ingegaan op de waarde van het geloof en ook op de waarde van gelovigen ten opzichte van niet-gelovigen.⁵⁹ Maar weinig jongeren zijn zo sterk religieus gericht dat ze alle items onderschrijven (1 tot 2%), terwijl nogal wat jongeren alle items volledig verwerpen (12 tot 22%), en dit percentage neemt ook fors toe met de leeftijd. De relatie tussen religiositeit en het aantal delicten is zwak. Sterk gelovigen zijn een fractie minder crimineel. Dit is dus in tegenspraak met de modernismethese. Men zou kunnen vermoeden dat de mate van religiositeit voor gelovigen meer verschil maakt dan voor ongelovigen. Maar dit blijkt anders te liggen (zie tabel 7.5). Juist voor ongelovigen geldt dat een wat sterker religieus gevoel samengaat met iets minder criminaliteit. Voor christenen is de correlatie tussen religiositeit en aantal delicten negatief en niet significant en voor moslims geldt dat deze relatie zelfs twee keer positief is (maar zwak en niet significant).

Voor de volledigheid zijn in tabel 7.4 de godsdienst en de kerkgang van de jongeren opgenomen. Opvallend is vooral dat de godsdienstige nominatie die de jongeren opgeven vrij stabiel is. Het aantal jongeren dat zegt geen geloof te hebben neemt weliswaar toe van 12 naar 18 jaar (van 33 naar 39%), maar de verschillende godsdiensten blijven in deze periode toch betrekkelijk constant. Achter deze schijnbare stabiliteit gaan verschuivingen en ook grote verschillen tussen de godsdiensten schuil. 32% van de jongeren die met 12 jaar christelijk waren (katholiek, protestant, gereformeerd of christelijk), blijkt met 18 jaar helemaal geen geloof meer te hebben, terwijl slechts 2% van de 12-jarige moslims met 18 jaar geen geloof meer heeft. Na de ongelovigen (33 tot 39%) zijn

59 Vijf items: Het geloof is erg belangrijk voor mij. Het is jammer dat in Nederland 'het geloof' steeds minder belangrijk wordt.

Het is vervelend als een jongen of meisje uit mijn familie trouwt met iemand die een ander geloof heeft. Mijn school moet aansluiten bij het geloof van mijn ouders (als je ouders bijvoorbeeld christelijk zijn, wil je naar een christelijke school). Je bent een beter mens als je in God gelooft. Laatste item niet met 12 jaar. Alpha .56, .74, .76. Correlaties over tijd (12-14, 14-18, 12-18): .51, .70, .48 (alle $p < .00$). Met aantal delicten: -.01 (NS), -.09 ($p < .05$), -.08 ($p < .10$).

Tabel 7.4: Godsdienst, kerkbezoek en criminaliteit op drie tijdstippen

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Religie					***	
islamitisch	34,0	35,1	33,5	5,2	7,9	6,5
geen geloof	32,5	35,0	39,2	5,9	9,0	9,0
protestant	15,1	9,4	9,8	6,6	9,4	9,2
nl. christelijk	13,2	8,1	7,9	6,2	9,8	10,3
nl. protestant	1,0	1,0	1,6	[14,7]	[9,3]	[4,0]
nl. gereformeerd	0,9	0,3	0,4	[3,1]	[1,8]	[9,8]
katholiek	11,3	13,6	11,4	7,3	7,4	8,7
anders	7,1	6,9	6,1	4,7	8,6	6,7
nl. hindoeïstisch	4,2	5,0	4,3	4,8	6,7	6,9
nl. ander geloof	0,9	0,8	0,7	[5,8]	[21,7]	[4,3]
nl. jehova's getuige	0,7	0,7	0,5	[2,6]	[7,6]	[1,7]
nl. boeddhistisch	0,6	0,2	0,0	[4,3]	[4,0]	--
nl. twee geloven	0,4	0,0	0,5	[7,2]	--	[13,2]
nl. joods	0,3	0,2	0,0	[1,5]	[50,0]	--
Kerkbezoek						
nooit	41,5	45,4	51,4	6,1	8,7	8,6
enkele keren per jaar	20,1	23,3	25,6	6,3	9,1	7,8
enkele keren per maand	13,3	11,6	11,3	5,3	7,4	5,9
één keer per week of vaker	25,1	19,7	11,6	5,5	7,8	7,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: *** p < .001; [...] n < 10

de moslims de grootste groep met 34%, daarna volgen katholieken en christenen met 11 tot 14%.⁶⁰ Hindoes blijken nog een substantiële groep te vormen in deze steekproef (4-5%), alle overige godsdienstige denominaties komen nauwelijks voor. De relatie met criminaliteit is door enige uitschieters weliswaar significant met 14 jaar, maar vergelijking met 12 en 18 jaar laat zien dat dit een zuivere toevalstreffer is,⁶¹ er is geen duidelijk verband tussen religie en criminaliteit.

25% van de 12-jarigen gaat wekelijks naar de kerk, met 18 jaar is dit gedaald naar 11% en met die leeftijd gaat de helft van de jongeren nooit naar kerk of moskee. Niet-kerkgangers blijken met 12, 14 en 18 jaar een fractie criminelers dan zeer frequente kerkgangers (0,6, 0,9 en 1,3 delicten meer), maar deze verschillen zijn zo klein dat ze niet significant zijn. En dit geldt ook voor de afzonderlijke godsdienstige groepen: ook voor moslims en voor christenen geldt dat meer kerkbezoek niet samengaat met minder delicten. Hoewel sterke religiosi-

60 De categorieën 'protestant' en 'gereformeerd' zijn zelden aangekruist, meestal is gekozen voor 'christelijk'.

61 Bij samenvoeging tot vijf categorieën (geen, katholiek, christelijk, islamitisch, anders) verdwijnt de significante samenhang met 14 jaar dan ook.

Tabel 7.5: Correlaties tussen attitudes en crimineel gedrag, voor verschillende subgroepen

	Correlatie aantal delicten en attitude religie		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Allen	-.01	*-.09	*-.08
Ongelovigen	*-.16	-.09	*-.17
Christenen	.04	-.13	-.02
Islamieten	.11	-.01	.06
	Correlatie aantal delicten en attitude seksedifferentiatie		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Allen	*.07	*.10	***.12
Jongens	.05	*.10	.09
Meisjes	-.02	-.00	-.00
	Correlatie aantal delicten en attitude etnocentrisme		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Allen	**-.12	-.07	-.07
Nederlanders	***-.25	*-.17	-.06
Surinamers	-.18	.02	-.17
Antillianen	-.07	.24	*[-.75]
Marokkanen	.11	.02	-.03
Turken	.04	-.09	.12
Kaapverdianen	-.00	.18	.07
Hindoestanen	-.07	-.11	*-.50
Anders	-.19	.06	-.10

Verschillen significant: * $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; [...] $n < 10$; Gepercipieerde etniciteit, vergelijk tabel 7.6

teit en zeer frequente kerkgang soms samengaan met een fractie minder criminaliteit, zijn de gevonden effecten dermate miniem dat samenvattend gesteld kan worden dat religie en religiositeit voor crimineel gedrag nauwelijks ter zake doen.

Een belangrijk aspect van moderniteit is de rolverdeling tussen man en vrouw. Een gedifferentieerde rolverdeling kent de vrouw huishoudelijke en verzorgende taken toe, de man de beslissingen die ertoe doen, zoals over geld-zaken en vertegenwoordiging van het kerngezin naar buiten. Hoewel arbeidsdeling niet per definitie ongelijkheid hoeft te impliceren, impliceert seksedifferentiatie altijd een inferieure en afhankelijke positie van de vrouw, zowel in het gezin als maatschappelijk gezien. De schaal Seksedifferentiatie⁶² meet in hoeverre de jongeren deze traditionele rolverdeling tussen man en vrouw wenselijk achten. Slechts 9, 10 en 13% verwerpt iedere seksedifferentiatie zonder voor-

62 Vijf items: Beslissingen over grote uitgaven (zoals een auto, huis of computer kopen) kan de man het beste nemen. De man kan het beste de verantwoordelijkheid voor het geld hebben. De vrouw kan het beste de kinderen verzorgen. De vrouw kan het beste de verantwoordelijkheid voor het huishouden hebben. Het is voor jongens belangrijker dan voor meisjes dat ze later hun eigen geld kunnen verdienen. Alpha: .75, .81, .84. Correlaties over tijd (12-14, 14-18, 12-18): .35, .53, .35 (alle $p < .00$). Met aantal delicten: .07 ($p < .10$), .10 ($p < .05$), .12 ($p < .01$).

behoud. Hoewel meisjes vaker dan jongens iedere differentiatie verwerpen, is ook onder hen die groep een kleine minderheid (meisjes respectievelijk 13, 13 en 20%, jongens 6, 8 en 8%). Met de leeftijd neemt deze groep wel iets in omvang toe, maar niet veel (jongens van 6 naar 8%, meisjes van 13 naar 20%). De groep jongens die seksedifferentiatie volledig onderschrijft is niet onaanzienlijk (8, 9 en 9%, meisjes 3, 3 en 1%) en deze groep jongens wordt met het ouder worden niet kleiner.

Jongens met traditionele opvattingen over de rol van de vrouw plegen drie, drie en acht delicten meer, maar dit verschil is niet significant. Onder meisjes is er geen relatie. De correlatie van seksedifferentiatie met criminaliteit voor jongens is zwak positief, voor meisjes is deze correlatie nul (tabel 7.5). Hier vinden we dus een bevestiging voor de modernismethese: traditioneel ingestelde jongeren zijn iets criminelere.

Etnocentrisme⁶³ geeft de mate weer waarin de jongeren de eigen etnische groep waarderen, ook boven andere groepen in de samenleving. De groep waarnaar in de items wordt verwezen, is de etnische groep die de respondent de vraag daarboven heeft aangekruist als 'de groep waar jij het meest bij hoort'. Helemaal vrij van etnocentrisme blijkt slechts een zeer kleine minderheid te zijn (2 tot 4%), terwijl de overgrote meerderheid flink etnocentrisch is (respectievelijk 68, 83 en 76%) en dit percentage loopt met de leeftijd op, hoewel er na 14 jaar weer enige teruggang is. Etnocentrische jongeren blijken iets minder crimineel te zijn. De binding aan de eigen groep werkt dus dempend op het criminele gedrag en gaat niet samen met meer crimineel gedrag ten opzichte van andere groepen. Dit is in tegenspraak met de modernismethese.

Tabel 7.6 geeft de etnische groep waar de jongere zichzelf toe rekent. Als de jongere zich tot meerdere groepen rekent, gaat het om de voor hem belangrijkste groep. Bijna de helft (46%) van de jongeren beschouwt zichzelf (op de eerste plaats) als Nederlander. Met 14 jaar daalt dit percentage naar 40% doordat verschillende andere etnische groepen dan vaker als belangrijkste groep gekozen worden, maar met 18 jaar is deze verschuiving naar de eigen etniciteit voorbij en wordt Nederlander weer door 48% als eerste gekozen. Interessant

63 Zes items. Ik ben trots om tot deze groep te behoren. Ik heb een positief gevoel over de leden van mijn groep, het zijn goede mensen. Bij deze groep horen, is enorm belangrijk voor hoe ik mij voel. Ik heb weinig respect voor de waarden en normen van andere bevolkingsgroepen. Over het algemeen zijn mensen van andere bevolkingsgroepen aardig. Ik heb een hekel aan mensen uit andere bevolkingsgroepen. Met 12 jaar alleen de eerste drie items. Alpha: .62, .66, .68. Correlaties over tijd (12-14, 14-18, 12-18): .20, .23, .19 (alle $p < .00$). Met aantal delicten: -.12 ($p < .01$), -.07 (ns), -.07 (ns).

Tabel 7.6: Gepercipieerde etniciteit en criminaliteit op drie tijdstippen.

		Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
		12	14	18	12	14	18
		jaar	jaar	jaar	jaar	jaar	jaar
Gepercipieerde etniciteit							
Nederlands		46,4	40,0	47,6	6,0	8,8	8,8
Surinaams		6,1	7,2	7,7	7,5	10,8	11,9
Hindoestaans		3,9	4,7	4,2	5,5	6,4	6,8
Antilliaans		3,9	4,0	1,5	6,0	9,0	9,5
Marokkaans		9,1	10,2	8,1	3,6	6,6	5,6
Turks		12,6	14,8	13,2	5,1	7,9	6,8
Kaapverdisch		8,4	8,3	7,3	7,0	8,7	7,7
Anders		10,6	10,8	10,4	6,7	9,0	8,3
							*
Geboorteland ouders	Gepercipieerde etniciteit						
Nederlands-Nederlands	Nederlands	34,6	34,4	36,4	5,7	8,8	9,4
Nederlands-Nederlands	niet-Nederlands	1,0	0,9	0,8	[6,1]	[7,1]	[15,4]
Nederlands-niet-Westers	Nederlands	3,8	2,9	3,6	6,9	10,8	10,2
Nederlands-niet-Westers	niet-Nederlands	3,6	5,2	2,1	8,0	12,9	13,0
niet-Westers-niet-Westers	niet-Nederlands	51,4	54,7	50,3	5,6	7,9	7,5
niet-Westers-niet-Westers	Nederlands	6,6	2,7	7,5	7,3	7,8	4,6
Totaal		100,0	100,0	100,0	5,9	8,6	8,2

* p < .05; [...] n < 10

is dat vrij veel Surinaamse jongeren van Indiase oorsprong ‘Hindoestaan’ kiezen in plaats van ‘Surinamer’. Van de, volgens het geboorteland van de ouders, allochtone jongeren kiest slechts een kleine minderheid Nederlander als eerste groep (7, 3 en 8% van alle jongeren, onder in de tabel, dit is 11, 5 en 13% van alle jongeren met twee niet-Nederlandse ouders). Alleen bij jongeren met een Nederlandse en een niet-Nederlandse ouder komt dit vaak voor (49, 36 en 63% van die groep, 4, 3 en 4% van allen).

De relatie tussen de gepercipieerde etniciteit en het aantal delicten dat door de jongeren gepleegd wordt is uitgesproken zwak en ook niet significant. Jongeren die zichzelf als Surinaams beschouwen, lijken iets criminelier te zijn, Marokkaanse jongeren juist iets minder crimineel. De criminaliteit van jongeren die zichzelf als Nederlander zien, ligt iets boven het gemiddelde. Als het geboorteland van de ouders in de beschouwing wordt betrokken, komt een iets duidelijker beeld naar voren. Jongeren met een in Nederland geboren ouder en een niet in Nederland geboren ouder zijn criminelier dan andere jongeren, vooral als zij zich identificeren met een niet-Nederlandse etnische groep. Jongeren met twee elders geboren ouders zijn iets minder crimineel, en nog minder als zij zich toch Nederlander voelen.

Wanneer de relatie tussen etnocentrisme en criminaliteit wordt onderzocht

binnen afzonderlijke groepen jongeren die zich rekenen tot een bepaalde etnische groep (tabel 7.5), dan blijkt dat over het algemeen ook binnen deze groepen meer etnocentrisme samengaat met minder criminaliteit. Soms is deze relatie zelfs uitgesproken sterk, zoals bij 18-jarige Antillianen en Hindoestanen, maar het gaat dan steeds om vrij weinig gevallen (respectievelijk zes en twintig). Positieve correlaties (meer etnocentrisme leidt tot meer criminaliteit) komen ook voor, met name bij 12-jarige Marokkanen en 14-jarige Antillianen en Kaapverdianen, maar deze correlaties zijn niet significant. Het betreft dus mogelijk toevalstreffers of het heeft te maken met de hierboven al gesignaleerde toegenomen gerichtheid op de eigen etniciteit met 14 jaar, die met 18 jaar weer verdwenen is.

7.15 Subculturele identificatie

Zoals hiervoor is behandeld, stelt de subcultuurhypothese dat jongeren in deviante, subculturele groepen afwijkende normen en waarden overnemen, die crimineel gedrag faciliteren. Met name statusverwerving binnen de subculturele groep is gebaseerd op door de groep bewonderd crimineel gedrag. In dit onderzoek is de groep waar de jongeren mee optrekken behandeld als een van de netwerken waar de jongeren deel van uitmaken, naast school, buurt, familie, vereniging en werk, en op die groep wordt ingegaan in hoofdstuk 8. In hoeverre de jongeren zich identificeren met bepaalde subculturen is echter meer een kwestie van opvatting en komt daarom hier aan de orde. Het gaat immers niet om concrete groepen, maar om de identificatie met een leefstijl die bij een subculturele groep hoort.

28% van de jongeren identificeert zich met een of andere subculturele stroming. Meestal (8%) betreft het een andere subculturele groep dan de vijftien in de vragenlijst voorgelegde groepen, zoals een andere cijfercombinatie (5300, 5324), gabbers, hangjongeren, tuig, voetballers, west-side en gamers, maar ook: groep zonder geweld, gewone mensen en normale mensen. Al deze niet in de lijst opgenomen groepen worden steeds door één jongere genoemd, uitgezonderd voetballers (drie keer). Van de voorgedrukte groepen worden R&B'ers, hiphoppers, (gangsta)rappers, 5314 en urban door 2 tot 4% van de jongeren genoemd, andere subculturen blijven daaronder en crips en bloods, gewelddadige groepen van de Amerikaanse westkust, vinden in Rotterdam zelfs geen enkele navolging. Identificatie met een subcultuur gaat in zijn algemeenheid samen met meer criminaliteit, zo blijkt. Jongeren die zich thuis voelen bij een van de sub-

Tabel 7.7: Subcultuur van de jongeren van 18 jaar en crimineel gedrag

	% dat zich hiertoe reken	Gemiddeld aantal delicten
Hoort bij subcultuur		***
ja ¹	28,0	10,5
nee	72,0	7,1
Subculturele groepen		**
geen van onderstaande groepen	72,0	7,1
andere groep dan onderstaand	8,0	9,9
R&B'ers	4,8	9,7
hiphoppers	3,9	9,9
(gangsta)rappers	2,9	9,5
5314	2,5	19,1
urban	2,0	6,8
nerds	1,1	[8,5]
hardrockers	0,7	[20,1]
alto's	0,5	[14,5]
skaters	0,4	[9,3]
gothics	0,4	[1,3]
kakkers	0,4	[2,5]
metalheads	0,2	[1,0]
Lonsdale	0,2	[14,5]
Crips	0,0	--
Bloods	0,0	--
Allen	100,0	8,0

Verschillen significant: ** $p < .01$, *** $p < .001$; [...] $n < 10$; ¹Inclusief 'anders', behalve groepen als 'gewone mensen' enzovoort

culturele leefstijlen plegen gemiddeld 3,4 delicten meer dan jongeren die zich niet vereenzelvigen met een dergelijke groep. Over de verschillen tussen de genoemde groepen valt maar weinig te zeggen, omdat het steeds om zeer kleine aantallen gaat. Zo lijken de hardrockers heel erg crimineel met twintig delicten, terwijl de gothics en metalheads verrassend braaf zijn, met slechts 1,3 en 1,0 delicten, maar in deze gevallen gaat het steeds om maar enkele jongeren.

Aan de jongeren is gevraagd in hoeverre de door hen gekozen subculturele leefstijl ook gedeeld wordt door hun vrienden in de verschillende contexten waar ze vrienden ontmoeten (tabel 7.8). Vooral op school, in de eigen groep en in de buurt wordt de subcultuur ook door andere jongeren aangehangen (38 tot 44% (vrij) veel). Op het werk en op de vereniging zijn er maar zelden veel jongeren met dezelfde leefstijl (13 en 15%), terwijl de familie een middenpositie inneemt met 25%. Men zou verwachten dat een leefstijl die met meer vrienden gedeeld wordt, een sterker effect heeft op het criminele gedrag. In de buurt en in de eigen groep is dit inderdaad zo. Als de gekozen leefstijl in die twee contexten (vrij) veel voorkomt, dan zijn de jongeren criminelier. Maar in de

Tabel 7.8: Subcultuur in de netwerken van de jongeren van 18 jaar en crimineel gedrag. Alleen jongeren met subcultuur

Jongeren waarmee respondent omgaat van ... horen ook bij de subculturele groep van de jongere	%	Gemiddeld aantal delicten
Familie		
nee	42,2	10,9
een paar	32,6	11,5
(vrij) veel	25,2	8,8
School		
nee	31,2	12,0
een paar	29,7	9,8
(vrij) veel	39,1	9,4
Werk		
nee	66,9	11,0
een paar	20,0	7,5
(vrij) veel	13,1	9,8
Eigen groep		
nee	31,3	8,0
een paar	24,6	10,3
(vrij) veel	44,0	12,2
Buurt		
nee	37,0	8,6
een paar	25,2	13,2
(vrij) veel	37,8	11,4
Vereniging		
nee	71,4	10,3
een paar	13,5	12,1
(vrij) veel	15,1	7,9
Allen	100,0	10,7

Verschillen niet significant

andere contexten is het juist omgekeerd: als de subculturele leefstijl helemaal ontbreekt in de familie, op school, op het werk of op de vereniging, dan gaat dat juist samen met meer crimineel gedrag dan wanneer de leefstijl daar goed vertegenwoordigd is. Waarschijnlijk speelt een rol dat het in de buurt en in de groep vaker gaat om sociale criminaliteit, dat wil zeggen: criminaliteit die men samen met anderen onderneemt.⁶⁴ En het aanhangen van een leefstijl die volledig ontbreekt in de familie, op school, op het werk of op de vereniging, kan gezien worden als zich sterk afzetten tegen juist die maatschappelijke instituties die een rol spelen bij normoverdracht.

64 De aantallen met een subculturele identificatie zijn te klein om dit goed na te zoeken.

Tabel 7.9: Regressiecoëfficiënten (b) van indicatoren van (cultureel bepaalde) opvattingen op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten					
	Cross-sectioneel					
Onafhankelijk: attituden, subculturele identificatie, perceptie etniciteit	12 jaar		14 jaar		18 jaar	
Constance	-4.0		-4.5		-2.5	
Individueel versus collectief belang						
Normloosheid	***5.5		***6.2		***4.3	
Individualisme	**1.2		**2.0		*1.8	
Collectieve goederen	*-.9		*1.6		*1.5	
Actiebereidheid	--		--		*1.2	
Eigen groep versus collectief						
Religiositeit	.5		-.3		*-1.1	
Identificeert zich met een subcultuur	--		--		*2.1	
Nederlands, niet-Westers, perceptie: niet-Nederlands	1.5		*3.4		*3.8	
R ²	.21		.27		.18	
	Longitudinaal					
	12>14 jaar		14>18 jaar		12>18 jaar	
Constance	4.2	4.3	3.1	3.1	5.3	5.2
Opvattingen ¹ met 12 jaar	***.73	.07			***.47	.01
Opvattingen met 14 jaar			*.60	*.22		
Aantal delicten 12 jaar	***.64				***.46	
Aantal delicten 14 jaar			***.39			
R ²	.07	.26	.09	.20	.03	.12
Verschillen significant: * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ¹ Volgens regressiecoëfficiënten gewogen som van bovenstaande onafhankelijke variabelen; Correlaties over tijd: 12-14 jaar .34, 14-18 .48, 12-18 jaar .25; Geen effect van drie attituden (regels, seksedifferentiatie, ethnocentrisme), van godsdienst (dummies), van kerkbezoek en van andere percepties etniciteit (dummy's)						

7.16 Gezamenlijk effect van de verschillende opvattingen

Met behulp van regressieanalyses is een model opgesteld dat het gezamenlijk effect van de onderzochte attituden weergeeft.⁶⁵ In de drie meetjaren zijn steeds dezelfde variabelen opgenomen, tenzij een variabele op een meetmoment niet beschikbaar is (Actiebereidheid, subculturele identificatie). Het resulterende model is geëxploreerd op zoek naar niet-lineaire effecten en interactie-effecten. Dergelijke effecten blijken nauwelijks op te treden en zijn niet stabiel over de tijd.

⁶⁵ Factoranalyse is hier een mogelijke optie, want er zou één dimensie kunnen zijn, maar voor de eenvormigheid is van die oplossing geen gebruik gemaakt.

Tabel 7.9 geeft de resultaten. Het blijkt dat jongeren die normloos zijn, die individualistisch zijn ingesteld en die bereid zijn actie te voeren, zeven tot acht delicten meer per jaar plegen.⁶⁶ Dat is een sterk effect, dat grotendeels is terug te voeren op het effect van de normloosheid (vier tot zes delicten meer bij één punt meer normloos). Jongeren die graag collectieve goederen verschaffen, plegen een à twee delicten minder dan andere jongeren. Van de vijf attituden die ingaan op de afweging tussen collectief en individueel belang heeft alleen de attitude Respect voor regels geen effect meer (effect valt weg tegen Normloosheid) en het gezamenlijk effect van de overige vier attituden is sterk.

Jongeren die religieus zijn ingesteld plegen met 18 jaar één delict minder dan andere jongeren en subculturele identificatie leidt op die leeftijd tot twee delicten meer. Daarnaast is er een effect van de perceptie van de etniciteit. Jongeren met een Nederlandse en een niet-Nederlandse ouder die zichzelf als niet-Nederlander beschouwen, plegen twee tot vier delicten meer. Andere attituden over het belang van de eigen groep en daarmee samenhangende variabelen die hiervoor soms wel een (klein) effect lieten zien, hebben geen effect meer als deze vijf variabelen (zeven variabelen met 18 jaar) in de vergelijking zijn opgenomen. Dat geldt voor twee attituden (Seksedifferentiatie, Etnocentrisme, effect valt weg tegen andere attituden, met name Normloosheid), voor de Godsdienstige nominatie (dummy's van verschillende godsdiensten hebben geen van alle enig effect), voor kerkbezoek en voor alle andere percepties van de etniciteit (dummy's). Verder blijkt dat de invloed van de opvattingen sterk is, hoewel deze invloed iets afneemt met 18 jaar (van 21 en 27% verklaarde variantie naar 18%).

Ook blijkt (onder in de tabel) dat de invloed van de opvattingen zich uitstrekt over de tijd, er is een flink effect van de opvattingen met 12 jaar (en 14 jaar) op het criminele gedrag met 14 en 18 jaar. Wel valt deze invloed grotendeels weg als ook de criminaliteit op het eerdere tijdstip in de beschouwing wordt betrokken, maar van 14 naar 18 jaar blijft er ook dan een significant en vrij krachtig effect bestaan van de opvattingen met 14 jaar op het gedrag vier jaar later. Criminele jongeren van 14 jaar die normloos en individualistisch zijn, zijn met 18 jaar nog criminelier geworden, en niet-normloze 14-jarige jongeren die op die leeftijd wél crimineel zijn, zijn met 18 jaar minder crimineel geworden.

Dit is een sterke aanwijzing voor causaliteit. Wel kan er opgemerkt worden dat dit effect bijna geheel op het conto geschreven moet worden van de attitude

66 De som van de regressiecoëfficiënten bij deze variabelen.

Tabel 7.10: Overzicht van uitkomsten in dit onderzoek ten aanzien van cultuurbepaalde opvattingen

Verondersteld effect	Operationalisatie	Bivariaat			Multivariaat		
		12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Meer nadruk op individueel belang, meer crimineel	Attitude normloosheid	+	+	+	+	+	+
	Attitude individualisme	+	+	0	+	+	+
	Attitude regels	+	+	+	0	0	0
	Attitude actiebereidheid			+			+
	Attitude collectieve goederen	+	+	+	+	+	+
Meer nadruk op belang eigen groep, meer crimineel	Hoort bij kerkgenootschap	0	+	0	0	0	0
	Kerkbezoek	0	0	0	0	0	0
	Attitude religie	0	0	-	0	0	-
	Attitude seksedifferentiatie	0	+	+	0	0	0
	Gepercipieerde etniciteit	0	0	0 ¹	0	0	0 ¹
	Attitude ethnocentrisme	-	0	-	0	0	0
	Identificatie subculturen			+			+

0 = geen verband, + = verband conform hypothese, - = verband tegengesteld aan hypothese, blanco = niet gemeten; ¹ Voor één subgroep in combinatie met etniciteit conform hypothese

Normloosheid, een gedragsintentie, die dicht bij het criminele gedrag ligt. Maar dat neemt niet weg dat hier duidelijk is gemaakt dat deze opvatting soms aan het gedrag voorafgaat.

7.17 Overzicht van de onderzoeksresultaten

Tabel 7.10 geeft een overzicht van alle resultaten met attitudes en andere cultuurgerelateerde variabelen. Duidelijk is dat attitudes die een afweging van individueel en collectief belang beschrijven, over het algemeen heel goed uit de verschillende toetsen tevoorschijn komen, terwijl de attitudes (en gedragingen, percepties) die de identificatie met verschillende groepen in de maatschappij beschrijven een overwegend negatief resultaat laten zien. Soms zijn de resultaten tegengesteld aan de voorspelling, maar over het algemeen doen deze attitudes helemaal niet ter zake, de nullen overheersen in dat deel van de tabel.

Volgens de alternatieve modernismethese zouden jongeren die de moderne waarden in de samenleving omarmen, er beter in slagen hun weg in de moderne maatschappij te vinden, met als gevolg dat zij minder crimineel zullen zijn. Onder dat gezichtspunt kan verwacht worden dat individualistische jongeren, jongeren die actiebereid zijn, die graag collectieve goederen verschaffen, niet bij een kerkgenootschap horen, niet naar de kerk gaan, niet religieus zijn, niet naar sekse differentiëren, die zich Nederlander voelen en niet ethnocentrisch

Tabel 7.11: Correlaties tussen opvattingen en crimineel en deviant gedrag

	Correlatie met opvattingen		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Alle delicten	.46	.52	.42
Lichte delicten	.31	.42	.32
Vernielingsdelicten	.40	.39	.26
Vermogensdelicten	.37	.44	.39
Gewelddelicten	.37	.33	.31
Andere delicten	--	--	.29
Politiecontact	.29	.25	.25
Middelengebruik	.32	.29	.37
Seksuele partners	--	.17	.22
Wapenbezit	.15	*.12	.31

* Verschillen significant $p < .01$, overige correlaties $p < .001$

zijn, minder crimineel zijn. Voor twee van deze negen zaken klopt dat min of meer, namelijk voor collectieve goederen verschaffen en voor niet naar sekse differentiëren, voor de overige zeven niet of zelfs helemaal niet, dat wil zeggen dat het verband andersom loopt, zoals bij individualisme en religiositeit: meer klassieke waarden gaan hier juist samen met minder criminaliteit.

Kortom, de simpelste hypothese, namelijk een egoïstische instelling leidt tot crimineel gedrag, voldoet het beste.

7.18 Opvattingen en verschillende typen crimineel en deviant gedrag

De opvattingen van de jongeren hangen zeer sterk samen met het aantal delicten dat zij de afgelopen twaalf maanden hebben gepleegd (correlaties: .46, .52 en .42, zie tabel 7.11). Als gekeken wordt of opvattingen een verschillende invloed hebben op verschillende typen delicten, dan blijkt dat nauwelijks het geval te zijn. De correlaties met lichte, vernielings-, vermogens- en gewelddelicten liggen in dezelfde orde van grootte. Ook de correlatie met politiecontact is als verwacht.

De gewogen som van de variabelen die de opvattingen van de jongeren beschrijven, hangt ook samen met andere vormen van deviant gedrag. Jongeren met opvattingen die de kans op crimineel gedrag vergroten, gebruiken ook meer middelen, hebben meer seksuele partners en dragen vaker een wapen bij zich, met name als zij 18 zijn. De correlaties bij middelengebruik zijn zelfs ongeveer even hoog als bij de verschillende vormen van crimineel gedrag, bij

wapenbezit en seksuele partners zijn ze iets lager, uitgezonderd de correlatie tussen wapenbezit en opvattingen met 18 jaar, die verrassend hoog is.

7.19 Opvattingen van autochtone en van allochtone jongeren

Tot slot van dit hoofdstuk over de rol van de opvattingen kijken we naar verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren en naar de verschillen tussen allochtone groepen onderling. In tabel 7.12 zijn de opvattingen die in de regressieanalyse van belang bleken voor het criminele gedrag van de jongeren, uitgesplitst naar het geboorteland van beide ouders. Alle opvattingen laten significante en flinke verschillen zien tussen de etnische groepen onderling, maar uitgerekend normloosheid, de voorspeller van criminaliteit bij uitstek (vgl. tabel 7.9), vormt hierop de uitzondering: er is nauwelijks enig verschil in normloosheid tussen de etnische groepen. Alleen met 14 jaar bereiken de verschillen zogenaamde 'borderline significance' ($p < .10$). Met die leeftijd zijn Kaapverdiaanse jongeren en jongeren met een Nederlandse en een niet-Westerse ouder iets normlozer, maar met 12 en 18 jaar is dit niet zo, dus er moet niet veel gewicht aan deze bevinding worden gehecht. Individualisme verschilt wel tussen de groepen, het blijkt sterker te leven voor jongeren met twee Nederlandse of met een Nederlandse en een niet-Westerse ouder. Ook Antillianen zijn met 12 en 14 individualistischer, maar met 18 jaar niet meer. Waarschijnlijk komt hun grotere individualisme op jongere leeftijd voort uit een zekere vroegrijpheid, eerder zagen we al dat ze op jonge leeftijd ook wat vaker seksueel actief zijn dan andere groepen. Vooral Marokkaanse en Turkse jongeren werken graag mee aan het collectief belang.

Alleen bij religiositeit treedt een echte waterscheiding op tussen allochtonen en autochtonen. Alle allochtone groepen zijn veel religieuzer dan jongeren met een of twee Nederlandse ouders en ook voor Surinamers en Antillianen geldt dat. De actiebereidheid is ook onder alle allochtone groepen wat groter, uitgezonderd de Surinamers. Heel veel Antilliaanse jongeren identificeren zich met een subcultuur (60%) en wat dit betreft wijken ze echt af van de andere groepen, waar rond de 30% zich identificeert met een subcultuur. De perceptie van de eigen etniciteit geeft slechts in combinatie met één categorie van het geboorteland van de ouders (Nederland-niet-Westers) een significant effect en komt zodoende alleen voor onder jongeren met een Nederlandse en een niet-Westerse ouder.

Als deze vijf (met 18 jaar zeven) indicatoren van opvattingen die samengaan

Tabel 7.12: Geboorteland ouders en opvattingen op drie tijdstippen

Geboorteland ouders	Normloosheid			Individualisme		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Nederland-Nederland	1,5	1,9	1,9	4,0	4,2	4,3
Nederland-niet-Westers	1,5	2,2	1,8	4,0	4,2	4,3
Nederland-Europees	1,3	1,5	1,8	3,8	4,0	4,2
Suriname-Suriname	1,5	1,9	2,0	3,8	4,1	4,1
Antillen-Antillen	1,4	1,8	1,9	4,1	4,3	4,2
Marokko-Marokko	1,3	1,8	1,8	3,9	4,2	4,2
Turkije-Turkije	1,3	1,9	1,7	3,5	3,9	4,0
Kaapverdië-Kaapverdië	1,5	2,1	2,0	3,8	3,8	4,2
niet-Westers-niet-Westers	1,5	2,0	1,8	3,8	4,1	4,3
		+		***	***	+
Allen	1,5	1,9	1,9	3,8	4,1	4,2
Geboorteland ouders	Collectieve goederen			Religiositeit		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Nederland-Nederland	4,1	4,0	3,9	2,0	1,7	1,6
Nederland-niet-Westers	4,5	4,2	4,2	2,4	2,6	2,2
Nederland-Europees	4,3	4,2	3,8	2,3	2,2	2,6
Suriname-Suriname	4,3	4,3	4,2	2,7	2,7	2,6
Antillen-Antillen	4,1	4,2	4,1	2,8	2,8	2,7
Marokko-Marokko	4,5	4,4	4,5	3,0	3,4	3,2
Turkije-Turkije	4,2	4,3	4,4	3,0	3,3	3,2
Kaapverdië-Kaapverdië	4,3	4,1	4,1	2,4	2,7	2,4
niet-Westers-niet-Westers	4,3	4,2	4,4	2,8	2,8	2,5
	***	***	***	***	***	***
Allen	4,3	4,2	4,2	2,5	2,5	2,4
Geboorteland ouders	Actiebe- reidheid	% Sub- cultuur	% etn.perc. NI (NI-nW)	Index opvattingen ¹		
	18 jaar	18 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Nederland-Nederland	2,4	27	0	6,2	9,2	9,3
Nederland-niet-Westers	2,7	28	26 ^{II}	6,8	11,8	9,1
Nederland-Europees	2,8	40	0	4,8	5,1	8,3
Suriname-Suriname	2,6	31	0	6,0	8,2	7,8
Antillen-Antillen	2,8	60	0	6,3	7,5	9,0
Marokko-Marokko	2,9	20	0	5,2	7,0	6,5
Turkije-Turkije	2,7	26	0	5,0	7,0	6,0
Kaapverdië-Kaapverdië	2,8	29	0	6,1	8,5	8,7
niet-Westers-niet-Westers	2,6	31	0	5,8	8,6	7,5
	**		***	+	***	***
Allen	2,6	28	2	5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: + p < .10, ** p < .01, *** p < .001; ¹ Samengestelde maat op grond van regressie (tabel 7.9). Score is het aantal delicten dat op grond van de opvattingen voorspeld wordt; ^{II} Met 12 jaar 42%, 14 jaar 59%

met criminaliteit (normloosheid, individualisme, actiebereidheid, subcultuur, perceptie etniciteit) of die beschermen tegen criminaliteit (collectieve goederen, religiositeit) samen worden genomen, dan blijkt dat Nederlandse jongeren en jongeren van gemengd Nederlandse-niet-Westerse afkomst stelselmatig in

alle drie de jaren vaker opvattingen hebben die predisponeren tot criminaliteit. Zij zijn vooral individualistischer, verschaffen minder graag collectieve goederen en ze zijn aanzienlijk minder religieus. Marokkaanse en Turkse jongeren hebben driemaal opvattingen die beschermen tegen criminaliteit. Zij zijn niet zo individualistisch, ze werken graag met anderen samen (collectieve goederen) en ze zijn bijzonder religieus. Bij de andere groepen is het beeld verdeeld. Zo hebben bijvoorbeeld Kaapverdianen met 12 en 18 jaar iets vaker criminogene opvattingen, maar met 14 jaar weer niet, en voor de andere groepen geldt een vergelijkbaar verdeeld beeld.

7.20 Samenvatting

In dit hoofdstuk is ingegaan op het zeer gangbare idee dat crimineel gedrag vooral is terug te voeren op de verkeerde opvattingen van de delinquent of, anders geformuleerd, op diens normen en waarden. Het basisidee is dat een jongere bepaalde, al dan niet cultureel bepaalde, opvattingen huldigt, die hem/haar direct of indirect aanzetten tot crimineel gedrag of die hem/haar er in ieder geval niet van weerhouden delicten te plegen. Zijn/haar normbesef schiet tekort, of de normen van de (westerse) maatschappij zijn onvoldoende geïnternaliseerd, waardoor remmingen om crimineel gedrag te vertonen ontbreken en er alleen nog maar een koele berekening plaatsvindt van mogelijke kosten en baten van het te plegen delict. In dit onderzoek is deze theorie onderzocht door middel van een aantal attitudeschalen en aan de hand van de identificatie van de jongeren met de eigen etnische groep, met religie en met subculturen.

De attitude Normloosheid geeft weer of de jongere zich aan algemeen geaccepteerde regels wil houden, zoals de regel 'je mag niet stelen of zomaar iemand slaan'. Deze regels worden ook in andere culturen geaccepteerd. Maar heel weinig jongeren zijn volstrekt normloos (0,5% of minder). Van 12 naar 14 jaar loopt de normloosheid flink op, maar met 18 jaar is er een zeker herstel. De relatie tussen criminaliteit en normloosheid is zeer sterk. Volstrekt normvaste jongeren plegen slechts vier delicten, terwijl jongeren die 'enigszins' normloos zijn, dertien, zestien en zeventien delicten plegen. Deze sterke relatie is niet verwonderlijk. Gedragsintenties en gedrag hangen altijd sterk samen, omdat mensen de neiging hebben hun denkbeelden en hun gedrag op elkaar af te stemmen.

De attitude Respect voor regels meet hoeveel respect de jongeren hebben voor gezagsdragers, met name hun ouders, en de mate waarin ze ontzag voor

regels hebben. Respect voor regels blijkt een spiegelbeeld van Normloosheid. Heel veel jongeren (meer dan 90%) hebben respect voor regels en er is geen duidelijke afname met de leeftijd van het ontzag voor ouders en fatsoen, wat redelijkerwijs toch verwacht had kunnen worden. De relatie met het aantal delicten is echter veel minder duidelijk dan bij Normloosheid en dit effect verdwijnt in een regressieanalyse waarin ook Normloosheid is opgenomen.

Actiebereidheid betreft de bereidheid het eigen gelijk door te zetten, zelfs als daarvoor collectieve normen moeten worden overschreden, maar dat willen maar weinig jongeren (1,4%). Het propageren van de eigen mening (demonstratie, vasthouden aan eigen gelijk) wordt wel door veel jongeren (78%) geaccepteerd. Zoals verwacht, gaat een grotere actiebereidheid samen met iets meer crimineel gedrag.

De attitude Individualisme meet in hoeverre jongeren vinden dat vooral zichzelf de beslissingen in hun leven moeten nemen. Het gaat hier vooral over de relatie tussen de ouders en opvoeders enerzijds en het kind of de adolescent anderzijds. Het merendeel van deze jongeren is van mening dat kinderen (volledig) zelfstandig moeten zijn (respectievelijk 78, 86 en 88%), en dit percentage loopt wel iets op met de leeftijd, maar toch niet enorm sterk. Kennelijk antwoorden de adolescenten van 18 jaar niet zozeer voor zichzelf, maar voor kinderen in het algemeen. Zoals verwacht, zijn individualistisch ingestelde jongeren van 12 en 14 jaar iets criminelere.

De attitude Collectieve goederen meet in hoeverre de jongere rekening wil houden met andere groepen. Vindt hij bijvoorbeeld dat mensen in dezelfde straat aan elkaar moeten denken door geen vuil op straat te gooien en 's avonds geen lawaai te maken? Een ruime meerderheid vindt dat we ons moeten inzetten voor elkaar (respectievelijk 91, 82 en 83%), maar dit percentage loopt met 14 jaar iets terug. De groep die iedere collectieve verantwoordelijkheid verworpt blijft echter met het stijgen van de leeftijd praktisch constant (1,5, 1,7 en 1,4%). Zoals verwacht, zijn de jongeren die meer gericht zijn op het collectieve belang ook iets minder crimineel.

Samenvattend blijkt dat de hypothese dat een grotere gerichtheid op het individuele dan op het collectieve belang samengaat met meer crimineel gedrag, met alle vijf besproken attitudes bevestigd wordt. Er is een zeer sterke relatie met criminaliteit als de betreffende attitude rechtstreeks de toelaatbaarheid van crimineel gedrag beschrijft (Normloosheid). Deze relatie is veel zwakker in de andere gevallen, waarin er verder geabstraheerd wordt van de toelaatbaarheid van concreet gedrag naar de naleving van collectieve regels in het algemeen.

De overige drie attitudes in dit onderzoek beschrijven het belang van een

bepaalde groep in de maatschappij. De attitude Religie geeft weer hoe belangrijk godsdienst voor de jongeren is. Maar weinig jongeren zijn zo sterk religieus gericht, dat ze alle items volledig onderschrijven (1 tot 2%), terwijl nogal wat jongeren alle items volledig verwerpen (12 tot 22%), en dit percentage neemt ook fors toe met de leeftijd. De relatie tussen religiositeit en het aantal delicten is zwak. Sterk gelovigen zijn een fractie minder crimineel. Men zou kunnen vermoeden dat de mate van religiositeit voor gelovigen meer verschil maakt dan voor ongelovigen. Maar juist voor ongelovigen geldt dat een wat sterker religieus gevoel samengaat met iets minder criminaliteit.

Het aantal jongeren dat zegt geen geloof te hebben neemt toe van 12 naar 18 jaar (van 33 naar 39%), maar er zijn grote verschillen tussen de godsdiensten in geloofsafval. 32% van de jongeren die met 12 jaar christelijk waren (katholiek, protestant, gereformeerd of christelijk), blijkt met 18 jaar geen geloof meer te hebben, terwijl slechts 2% van de 12-jarige moslims met 18 jaar geen geloof meer heeft. Er is geen duidelijk verband tussen kerkgenootschap en criminaliteit.

25% van de 12-jarigen gaat wekelijks naar de kerk, met 18 jaar is dit gedaald naar 11% en met die leeftijd gaat de helft van de jongeren nooit naar de kerk of de moskee. Niet-kerkgangers blijken een fractie criminelere dan zeer frequente kerkgangers, maar deze verschillen zijn zo klein dat ze niet significant zijn. En ook voor moslims en voor christenen geldt dat meer kerkbezoek niet samenhangt met minder delicten. De gevonden effecten zijn dermate miniem dat samenvattend gesteld kan worden dat religie en religiositeit voor crimineel gedrag nauwelijks ter zake doen.

Een belangrijk aspect van moderniteit is de rolverdeling tussen man en vrouw. De schaal Seksedifferentiatie meet in hoeverre de jongeren deze traditionele rolverdeling tussen man en vrouw wenselijk achten. Slechts 9, 10 en 13% verwerpt iedere seksedifferentiatie zonder voorbehoud. Hoewel meisjes vaker dan jongens iedere differentiatie verwerpen, is ook onder hen die groep een kleine minderheid (meisjes respectievelijk 13, 13 en 20%, jongens 6, 8 en 8%). Met de leeftijd neemt deze groep wel iets in omvang toe, maar niet veel (jongens van 6 naar 8%, meisjes van 13 naar 20%). De groep jongens die sterk voor seksedifferentiatie is, is niet onaanzienlijk (8, 9 en 9%, meisjes 3, 3 en 1%) en deze groep jongens wordt met het ouder worden niet kleiner. Jongens met traditionele opvattingen over de rol van de vrouw plegen drie, drie en acht delicten meer, maar dit verschil is niet significant. Onder meisjes is er geen relatie. De correlatie van seksedifferentiatie met criminaliteit voor jongens is zwak positief, voor meisjes is deze correlatie nul. In een regressieanalyse verdwijnt het effect.

Ethnocentrisme geeft de mate weer waarin de jongeren de eigen etnische

groep waarden boven andere groepen in de samenleving. Helemaal vrij van etnocentrisme blijkt slechts een zeer kleine minderheid te zijn (2 tot 4%), terwijl de overgrote meerderheid flink etnocentrisch is (respectievelijk 68, 83 en 76%), en dit percentage loopt met de leeftijd op, hoewel er na 14 jaar weer enige teruggang is. Etnocentrische jongeren blijken iets minder crimineel te zijn. De binding aan de eigen groep werkt dus dempend op het criminele gedrag en gaat niet samen met meer crimineel gedrag ten opzichte van andere groepen. Het effect houdt geen stand in een regressieanalyse.

Van de, volgens het geboorteland van de ouders, allochtone jongeren kiest slechts een kleine minderheid Nederlander als eerste groep. Alleen bij jongeren met een Nederlandse, dat wil zeggen: in Nederland geboren, ouder en een niet-Nederlandse ouder komt dit vaak voor (49, 36 en 63%). De relatie tussen de gepercipieerde etniciteit en het aantal delicten dat door de jongeren gepleegd wordt is uitgesproken zwak en ook niet significant. Jongeren die zichzelf als Surinaams beschouwen, lijken iets criminelier te zijn, Marokkaanse jongeren juist iets minder crimineel. De criminaliteit van jongeren die zichzelf als Nederlander zien, ligt net iets boven het gemiddelde. Jongeren met één in Nederland geboren ouder en een niet in Nederland geboren ouder zijn criminelier dan andere jongeren, vooral als zij zich identificeren met een niet-Nederlandse etnische groep. Jongeren met twee elders geboren ouders zijn iets minder crimineel, en nog minder als zij zich toch Nederlander voelen.

24% van de jongeren identificeert zich wel met een of andere subculturele stroming, zoals gabbers of hiphoppers. Identificatie met een subcultuur gaat in zijn algemeenheid samen met meer criminaliteit, zo blijkt. Jongeren die zich thuis voelen bij een van de subculturele leefstijlen plegen gemiddeld 3,4 delicten meer dan jongeren die zich niet vereenzelvigen met een dergelijke groep. Over de verschillen tussen de genoemde groepen valt maar weinig te zeggen, omdat het steeds om zeer kleine aantallen gaat.

Wanneer deze effecten worden samengenomen, blijkt dat jongeren die normloos zijn, die individualistisch zijn ingesteld en die bereid zijn actie te voeren, zeven tot acht delicten meer per jaar plegen. Dat is een sterk effect, dat grotendeels is terug te voeren op het effect van de normloosheid (vier tot zes delicten meer bij één punt meer normloos). Jongeren die graag collectieve goederen verschaffen en die religieus zijn ingesteld, plegen slechts een à twee delicten minder dan andere jongeren. Daarnaast is er een effect van de perceptie van de etniciteit. Jongeren met een Nederlandse en een niet-Nederlandse ouder die zichzelf als niet-Nederlander beschouwen, plegen twee tot vier delicten meer. Ook de subculturele identificatie leidt tot twee delicten meer. Andere

variabelen hebben geen effect meer als deze vijf variabelen (zeven met 18 jaar) in de vergelijking zijn opgenomen.

Verder blijkt dat de invloed van de opvattingen sterk is, hoewel deze invloed iets afneemt met 18 jaar (van 21 en 27% verklaarde variantie naar 18%). Ook blijkt dat de invloed van de opvattingen zich uitstrekt over de tijd, er is een flink effect van de opvattingen met 12 jaar (en 14 jaar) op het criminele gedrag twee en zes jaar later, met 14 en 18 jaar. Wel valt deze invloed grotendeels weg als ook de criminaliteit op het eerdere tijdstip in de beschouwing wordt betrokken, maar van 14 naar 18 jaar blijft er ook dan een significant effect bestaan van de opvattingen met 14 jaar op het gedrag vier jaar later. Criminele jongeren van 14 jaar die normloos en individualistisch zijn, zijn met 18 jaar nog criminel geworden, en niet-normloze 14-jarige jongeren die op die leeftijd wél crimineel zijn, zijn met 18 jaar minder crimineel geworden.

Tot slot van dit hoofdstuk over de rol van de opvattingen zijn verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren onderzocht. Alle opvattingen laten significante en flinke verschillen zien tussen de etnische groepen onderling, maar uitgerekend normloosheid, de voorspeller van criminaliteit bij uitstek, vormt hierop de uitzondering: er is nauwelijks enig verschil in normloosheid tussen de etnische groepen. Individualisme verschilt wel tussen de groepen, het blijkt sterker te leven voor jongeren met twee Nederlandse of met een Nederlandse en een niet-Westerse ouder. Vooral Marokkaanse en Turkse jongeren werken graag mee aan het collectief belang. Alleen bij religiositeit treedt een echte waterscheiding op tussen allochtonen en autochtonen. Alle allochtone groepen zijn veel religieuzer dan jongeren met een of twee Nederlandse ouders, ook Surinamers en Antillianen. De actiebereidheid is ook onder alle allochtone groepen wat groter, uitgezonderd de Surinamers. Heel veel Antilliaanse jongeren identificeren zich met een subcultuur (60%), en wat dit betreft wijken ze echt af van de andere groepen, waar rond de 30% zich identificeert met een subcultuur. Als deze vijf (met 18 jaar zeven) indicatoren van opvattingen die samengaan met criminaliteit (normloosheid, individualisme, actiebereidheid, subcultuur, perceptie etniciteit) of die beschermen tegen criminaliteit (collectieve goederen, religiositeit) samen worden genomen, dan blijkt dat Nederlandse jongeren en jongeren van gemengd Nederlandse-niet-Westerse afkomst stelselmatig in alle drie de jaren vaker opvattingen hebben die predisponeren tot criminaliteit. Zij zijn vooral individualistischer, verschaffen minder graag collectieve goederen en ze zijn aanzienlijk minder religieus. Marokkaanse en Turkse jongeren hebben in de drie meetjaren steeds opvattingen die beschermen tegen criminaliteit. Zij zijn niet zo individualistisch, ze werken graag met

anderen samen (collectieve goederen) en ze zijn bijzonder religieus. Bij de andere groepen is het beeld verdeeld. Zo hebben bijvoorbeeld Kaapverdianen met 12 en 18 jaar iets vaker criminogene opvattingen, maar met 14 jaar weer niet en voor de andere groepen geldt een vergelijkbaar verdeeld beeld.

Concluderend kan gesteld worden dat de normen en waarden van de jongeren ter zake doen, met name als er een zeer concrete link is tussen deze normen en het criminele gedrag (gedragsintentie Normloosheid). Meer abstracte normen hebben soms (Actiebereidheid, Individualisme, Collectieve Goederen, Religiositeit), maar lang niet altijd (Respect voor regels, Seksedifferentiatie, Etnocentrisme), invloed op het criminele gedrag, maar deze invloed is vele malen zwakker dan de invloed van de concrete norm.

Er zijn aanzienlijke verschillen tussen etnische groepen met betrekking tot hun normen en waarden, maar deze verschillen hebben nu juist betrekking op deze abstractere waarden en niet op de concrete norm 'gij zult niet crimineel zijn', die door alle etnische groepen in dezelfde mate wordt onderschreven. Ook identificatie met etnische groepen heeft geen enkele invloed op het criminele gedrag. Dat etniciteit door middel van tekortschietend normbesef leidt tot crimineel gedrag van jongeren, blijkt niet staande te houden.

Er is slechts één uitzondering op deze algemene regel: jongeren met een Nederlandse en een niet-Nederlandse ouder zijn criminelere als zij zichzelf als niet-Nederlander zien. Identificatie met een subcultuur, ten slotte, leidt tot meer crimineel gedrag.

Vrienden

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de kern van dit onderzoek: de netwerken van vrienden van de jongeren in relatie tot hun criminele gedrag. De sociale netwerktheorie, het uitgangspunt dat daarbij gehanteerd wordt, heeft overeenkomsten met de eerder besproken subcultuurhypothese. Beide zoeken de verklaring van crimineel gedrag van jongeren bij hun vrienden. Maar volgens de subcultuurhypothese zijn de normen en waarden die de jongeren van elkaar overnemen doorslaggevend, terwijl het volgens de netwerktheorie gaat om rechtstreekse onderlinge beïnvloeding van elkaars gedrag. Deze sociale netwerktheorie is de laatste jaren sterk in opkomst. Netwerkstudies blijken een vruchtbaar perspectief te bieden op een groot aantal vraagstukken, onder meer sociale ongelijkheid en sociale cohesie. Ook in de criminologie wordt er steeds meer aandacht besteed aan de persoonlijke netwerken van delinquenten (bijvoorbeeld Barnes e.a., 2006; Weerman & Smeenk, 2005; Haynie, 2001; McAndrew, 2000; Kleemans e.a., 1998; Fijnaut e.a., 1995).

Volgens de sociale netwerktheorie zijn iemands sociale relaties niet alleen doorslaggevend voor zijn gedrag, maar ook voor zijn opvattingen, normen en waarden. Alle sociale relaties die iemand heeft, vormen tezamen zijn persoonlijke sociale netwerk en dit netwerk is een hulpbron waaruit men kan putten om de eigen doelen te realiseren. Daarnaast geeft het netwerk richting aan iemands normen, waarden en opvattingen. Deze normen en waarden, en dus ook de cultuur, worden als gedragsdeterminanten echter als minder belangrijk gezien. Of iemand bepaalde normen onderschrijft of niet, wordt vooral gezien als een gevolg van de interactie met anderen. Enerzijds hoort men van de interactiepartners welke opvattingen men dient te hebben en welke doelen in het leven nastrevenswaardig zijn, anderzijds zijn de interactiepartners het criterium waaraan eigen succes en falen worden afgemeten. Of een persoon zich conformeert aan het gedrag en de opvattingen van een bepaalde interactiepartner, is afhankelijk van de plaats van beide interactiepartners ten opzichte van elkaar in het persoonlijke netwerk.

Recent is er discussie over de vraag in hoeverre netwerken veranderen als gevolg van rationalisering en modernisering. Zo wordt binnen de sociale wetenschappen momenteel bediscussieerd in hoeverre netwerken uit elkaar vallen en

of dit samengaat met schadelijke consequenties, zoals afname van de maatschappelijke cohesie en een toename van de criminaliteit (Putnam, 2000).

8.1 Beïnvloeding in de netwerken

In de volgende paragrafen wordt besproken hoe de structuur van de netwerken van een jongere (aantal netwerken, aantal netwerkleden, overlap) ertoe leidt dat een jongere een bepaald gedrag gaat vertonen of bepaald gedrag achterwege laat. Er wordt daarbij niet ingegaan op het mechanisme waardoor er overdracht van gedrag plaatsvindt, of op het mechanisme waardoor deze overdracht van gedrag verhinderd wordt. Om dit mechanisme toe te lichten zal hier eerst kort ingegaan worden op de *differential association theory* van Sutherland (1947), de *social learning theory* van Bandura (1977) en de *rational choice benadering* van Coleman (1990).

Volgens Sutherland (1947) is crimineel gedrag aangeleerd. Individuen leren door interactie met anderen waarden, gedrag, technieken en motieven die crimineel gedrag ondersteunen en mogelijk maken. Dit leerproces vindt meestal plaats in intieme persoonlijke groepen. Het leerproces is volgens Sutherland bij het aanleren van crimineel gedrag en bij het aanleren van ‘goed gedrag’ hetzelfde.

Volgens Bandura leren mensen door imitatie, door anderen te observeren (modelling). Hierdoor krijgen ze een beeld van de consequenties en vooral van de opbrengsten van bepaalde gedragingen. Er zijn enkele aspecten die volgens Bandura bepalen of gedrag gekopieerd zal worden of niet: de overeenkomst tussen (eigenschappen van) de observant en het model, en de verwachting van positieve uitkomsten van het gedrag (Bandura, 1977). Ook Akers (1973) brengt een *social learning theory* naar voren, waarin behavioristische elementen (Skinner) en elementen uit de *differential association theory* van Sutherland verwerkt zijn. Akers benadrukt dat jongeren crimineel gedrag leren in een sociale omgeving, die (positieve of negatieve) consequenties verbindt aan crimineel en normconform gedrag. De sociale omgeving biedt ook de definities die het afwijkende gedrag rechtvaardigen als rationele keuze.

Voor het imitatie-effect van Bandura wordt hier als doorslaggevend gezien voor de voorspelde effecten van de netwerken. Jongeren met criminele netwerkleden zien met eigen ogen en van nabij dat crimineel gedrag:

- mogelijk is, dat het uitgevoerd kán worden;
- dat het opbrengsten oplevert (een kick, geld, goederen, prestige onder peers; de aantrekkelijkheid voor de andere sekse);
- en ten slotte dat negatieve consequenties (in de regel) uitblijven.

Dit laatste is belangrijk. Een beeld van mogelijke negatieve consequenties blijft achterwege, omdat de schadelijke gevolgen van crimineel gedrag op jonge leeftijd merendeels pas jaren later optreden (geen opleiding, geen werk, geen perspectieven).

Door deze herhaalde en nabije waarneming van crimineel gedrag door netwerkleden wordt dit criminele gedrag eerst als 'mogelijk', als niet bij voorbaat uitgesloten beschouwd. Door toevallige omstandigheden, bijvoorbeeld door 'meelopen', door er toevallig bij te zijn (vgl. Op den Kamp e.a., 2002), wordt het criminele gedrag een aantal keren uitgevoerd en pas dan treden de door Sutherland genoemde effecten op: het criminele gedrag wordt omgeven met de bijpassende waarden, dit zijn de rationalisaties die cognitieve dissonantie opheffen, en de bijpassende motieven voor het criminele gedrag worden bedacht. Tegelijkertijd worden de technieken en vaardigheden geleerd waarmee het criminele gedrag efficiënt kan worden uitgevoerd. Deze overname van waarden en vaardigheden kan men zien als een professionalisering, waardoor de criminele carrière van de jongere een aanvang kan nemen.

Er kan ook worden uitgegaan van een rational choice benadering (Coleman, 1990), waarin wederkerigheid in de netwerken een belangrijke rol speelt en netwerkleden als hulpbronnen worden opgevat. Navolging van het gedrag van netwerkleden is volgens deze opvatting het resultaat van een weloverwogen afweging, waarin alle mogelijke toekomstige opbrengsten van het criminele en groepsconforme gedrag worden afgewogen tegen de kosten van dat gedrag of tegen alternatieven voor dat gedrag. Een jongere pleegt crimineel gedrag, omdat hij zo bij de groep hoort die voor hem of haar in toekomstige situaties een hulpbron kan zijn. De rationele afweging lijkt echter minder goed dan zuivere imitatie-effecten aan te sluiten op wat jeugdige delinquenten in interviews zeggen (Op den Kamp e.a., 2002; Broekhuizen & Driessen 2006a). Vooral het incidentele, toevallige karakter van de eerste criminele daden valt op. De jongere was nu eenmaal meegegaan met zijn vrienden, waarom zou hij dan niet meedoen? Ook blijkt de steun die in de netwerken wordt ondervonden, geen duidelijke rol te spelen (zie hierna). Ook dat spoort slecht met rationele afweging. Het tegen elkaar toetsen van beide achterliggende mechanismen (imitatie of rational choice) is in dit project overigens niet haalbaar en ook geen doelstelling.

Het bovenstaande betreft veronderstellingen over de wijze waarop interactiepartners elkaars gedrag beïnvloeden, en deze veronderstellingen zijn strikt genomen niet noodzakelijk om tot voorspellingen te komen. Hoe de onderlinge beïnvloeding van jongeren precies te werk gaat, wordt in de criminologie als grotendeels onbekend beschouwd (Warr, 2002). Maar dat er een zeer krachtig

effect is van de netwerkliden, met name van de peers, is volgens Warr even goed gedocumenteerd als het feit dat jongens criminelier zijn dan meisjes.

8.2 Verschillende contexten

Uitgaande van dit netwerkperspectief zijn voorspellingen opgesteld over de toetreding tot de criminele wereld door jongeren. Deze voorspellingen zijn eerder geformuleerd in Driessen e.a. (2002), waarin ze zijn toegespitst op de ontwikkeling van een jongere van 'normaal' naar deviant en van deviant naar crimineel.⁶⁷ In dit onderzoek gaat het in feite om de ontwikkeling van normaal naar deviant en protocrimineel, omdat de onderzochte jongeren nog te jong zijn om van 'criminelen' te spreken.

In principe kan iemand behoren tot een groot aantal (deel)netwerken, die tezamen zijn totale persoonlijke sociale netwerk vormen. In dit onderzoek zijn zo veel mogelijk van dergelijke verschillende deelnetwerken of contexten onderzocht door er een achttal te inventariseren, namelijk de netwerken van peers:

- 1 van de familie (broers, zussen, neven, nichten);
- 2 op school;
- 3 in de buurt;
- 4 op de vereniging;
- 5 van 'het groepje', het clubje jongeren waarmee de jongere vooral optrekt;⁶⁸
- 6 van 'criminele anderen', dit zijn interactiepartners waarmee de respondent optrekt, maar die nog niet in de voorgaande vijf netwerken aan de orde zijn geweest.

Bij de laatste meting zijn daar twee extra contexten aan toegevoegd:

- 7 de vrienden op het werk;
- 8 de vaste relatie.

Dit laatste 'netwerk' bestaat dus uit maar twee netwerkliden.

67 De voorspellingen wijken hier in verband met de operationalisering af van Driessen e.a. (2002), waar uitgegaan werd van drie netwerken (allochtoon, autochtoon en crimineel). Hier wordt niet gesproken van het criminele netwerk, maar van het aantal deviante of criminele jongeren per netwerk.

68 Hier wordt een gewoon vriendengroepje bedoeld, niet een problematische jeugdgroep (Ferwerda & Van Ham, 2013).

8.3 Socialisatie tot deviant gedrag

De belangrijkste voorspellingen over de overgang van een jongere van 'normaal' naar deviant gedrag hebben betrekking op de socialisatie tot deviant gedrag. De overgang van een 'gewone' jongere naar een deviante of protocriminele jongere, wordt afhankelijk verondersteld van de deelname aan deze verschillende netwerken. (Later wordt ingegaan op verschillende vormen van deelname.) De eerste voorspelling luidt: als een jongere contact heeft met meer niet-deviante jongeren in de hier onderscheiden netwerken, dan is het risico dat hij deviant wordt kleiner. Verondersteld wordt dus dat veel sociaal contact met niet-deviante jongeren een beschermend effect heeft. Daarnaast wordt verondersteld dat de bescherming die het familienetwerk biedt, groter is dan de bescherming van andere netwerken, omdat het contact met de familie intensiever is, in de zin van emotioneel meer involverend, maar ook frequenter en zich uitstrekkend over een lange periode.

De tweede voorspelling is dat een jongere die deelneemt aan een netwerk waaraan ook deviante of protocriminele jongeren deelnemen, een sterk verhoogd risico loopt ook zelf deviant te worden. In dat geval bevindt hij zich immers in een situatie waarin hij gemakkelijk in contact komt (of kan komen) met deze deviante jongeren. En als er sprake is van veel contact met protocriminele of deviante jongeren, dan is de beschermende werking van niet-deviante jongeren niet meer afdoende. Er wordt van uitgegaan dat de bescherming die niet-deviante jongeren kunnen bieden, minder gewicht in de schaal legt dan de aanzuigende werking van de contacten met deviante jongeren.

De reden dat de beschermende werking van niet-deviante netwerkleden hier als vrij zwak wordt beschouwd, sluit aan op de genoemde mechanismen van beïnvloeding in de netwerken. De opbrengsten van normconform gedrag liggen op de eerste plaats in de toekomst en zijn zodoende niet direct zichtbaar en voelbaar. Op de tweede plaats worden sommige opbrengsten van normconform gedrag, zoals sociale acceptatie en affectie, waarschijnlijk niet als opbrengsten beschouwd. Dergelijke opbrengsten worden gezien als vanzelfsprekend, niet gekoppeld aan het conformistische gedrag, maar verkregen om wie men is, bijvoorbeeld een kind van de ouders of een vriend, en niet om wat men doet. Op de derde plaats is bekend dat met name jonge jongens graag experimenteren en grote risico's nemen. Dit hangt samen met hun hoge testosterongehalte, dat beloningen aantrekkelijk en bestraffingen minder pijnlijk maakt, en dit geldt dus ook voor de anticipatie op beloningen en bestraffingen die aan risicovol gedrag voorafgaat.

Deze eerste twee voorspellingen zijn voor de hand liggend en zouden in zekere zin ook vanuit cultuurtheorieën kunnen worden opgesteld: identificatie met een niet-deviante (jongeren)cultuur biedt bescherming tegen deviant en crimineel gedrag. En de term 'identificatie' kan met enige goede wil opgevat worden als deelname aan een netwerk. De tweede voorspelling komt overeen met de subcultuurhypothese: deelname aan netwerken met deviante of criminele jongeren verhoogt volgens de netwerktheorie de kans om ook zelf deviant te worden, juist zoals ook de subcultuurhypothese voorspelt. Deze voorspellingen zijn echter anders, omdat normen en waarden en andere culturele elementen er geen rol in spelen. Het gaat alleen over sociale contacten. Overdracht van de dominante waarden, die bescherming bieden tegen afglijden in criminaliteit, komt in deze voorspellingen niet voor en hetzelfde geldt voor de subculturele normen die een criminele loopbaan vergemakkelijken.

Netwerken kunnen verschillen naar het aantal deelnemers. Als het netwerk uit twee personen bestaat, spreekt men van een vriendenpaar, bij grote netwerken van een club en bij criminele netwerken van een bende of gang. Aangenomen wordt hier dat de invloed van grote netwerken groter is dan die van kleine netwerken. In kleine netwerken zal de intimiteit en de sociale gehechtheid groter zijn, maar daar staat tegenover dat in grote netwerken de sociale druk groter is.

In het bovenstaande wordt gesproken over 'deelname'. In zijn eenvoudigste vorm neemt men deel aan een netwerk of niet, maar er zijn uiteraard gradaties mogelijk. Verondersteld wordt dat de invloed van het netwerk op de jongere groter is naarmate zijn deelname frequenter is, naarmate hij met meer deelnemers aan het netwerk sociaal contact onderhoudt, naarmate hij meer steun ontvangt uit het netwerk en naarmate hij het netwerk belangrijker vindt. Als de jongere bijvoorbeeld veel steun krijgt uit het netwerk, dan is dat netwerk voor hem waardevoller en dan heeft het voor hem meer zin om zich te richten naar het gedrag van zijn netwerkleden. Conformerend aan het gedrag in dat netwerk kan gezien worden als een wederdienst voor de uit het netwerk ondervonden steun. Op dezelfde manier kan worden afgeleid dat een netwerk dat door de jongere belangrijk wordt gevonden of waar hij frequenter aan deelneemt, meer invloed op diens gedrag zal hebben dan een netwerk dat hij niet zo belangrijk vindt of waar hij niet zo vaak aan deelneemt.

Zoals deelname aan een netwerk op meerdere wijzen kan worden opgevat (aantal, frequentie, steun, belang), zo kan ook het deviant of crimineel zijn van de netwerkleden op meer manieren worden geïnterpreteerd. Hier is gekozen voor politiecontact van de netwerkleden, crimineel gedrag van de netwerkleden

(vechten, stelen, vernielen) en deviant gedrag door netwerkliden (alcohol- en druggebruik, spelen op een gokkast). Politiecontact en crimineel gedrag spreken voor zich. Alcohol- en druggebruik kan bij jongeren beschouwd worden als deviant gedrag. Voorspeld wordt dat hoe meer netwerkliden door de politie zijn opgepakt, hoe meer netwerkliden crimineel zijn en hoe meer netwerkliden alcohol en/of drugs gebruiken, hoe groter de kans dat de jongere crimineel wordt.

Crimineel gedrag is in deze opvatting afhankelijk van de mogelijkheden via een netwerk deel te nemen aan criminaliteit en deze voorspellingen gaan over deelname aan afzonderlijke netwerken. Jongeren zijn echter tegelijkertijd van meer netwerken lid. Zo zullen zij er meestal én een familienetwerk én een schoolnetwerk én een buurtnetwerk op na houden. Het gaat dan om de vraag in hoeverre het mogelijk is via de verschillende netwerken contact te leggen met criminele jongeren. De overlap tussen de verschillende netwerken bepaalt die mogelijkheden.

Aansluiting zoeken bij een nieuw netwerk zal gemakkelijker zijn als leden van het nieuwe netwerk horen bij een van de netwerken waaraan de jongere al deelneemt. Om een voorbeeld te noemen: een jongen die in de buurt zijn neefjes tegenkomt, zal zich gemakkelijker aansluiten bij een buurtgroepje, en als hij in zijn familienetwerk een criminele neef heeft, vindt hij ook gemakkelijker aansluiting bij een crimineel netwerk. De overlap tussen netwerken is derhalve van belang voor de mogelijkheden aan een nieuw netwerk deel te nemen. Daarnaast leidt overlap van netwerken tot een intensivering van het contact met de netwerkliden, omdat de jongeren elkaar in verschillende contexten treffen.

Bij een grote overlap zal de kans op deelname aan een ander netwerk sterk toenemen. Zo zal overlap tussen het familienetwerk en het buurtnetwerk en het netwerk van het groepje bijvoorbeeld leiden tot meer deelname aan het netwerk van het groepje. Aangenomen wordt nu dat wanneer een van de netwerken waartoe de jongere behoort criminele jongeren bevat en wanneer deze verschillende netwerken sterk overlappen, dat er dan een verhoogd risico is crimineel te worden. Wie bijvoorbeeld thuis veel criminelen tegenkomt, loopt een groot risico zelf crimineel te worden, maar als dit familienetwerk ook nog eens overlapt met het netwerk op school en in de buurt, dan neemt dit risico disproportioneel toe.

8.4 Netwerkhypothesen samengevat

Kort samengevat komt het netwerkperspectief op jeugdcriminaliteit op het volgende neer. Omgang met veel niet-criminele netwerkleiden (ouders, familie, buurt, school, vereniging, werk, partner) biedt een zekere bescherming tegen het risico crimineel te worden. Omgang met (proto)criminelen (of met deviante jongeren) vergroot de kans crimineel te worden sterk. De mensen met wie men omgaat zijn doorslaggevend voor het al dan niet beginnen van een deviante en later criminele carrière. Weliswaar biedt veel omgang met niet-criminele interactiepartners bescherming, maar dit effect is zwakker dan het effect van de omgang met protocriminele elementen. Als men omgaat met deviante jongeren, dan houdt dat een groot risico in. Ofwel omdat men met deze de-viante jongeren langzaamaan in crimineel vaarwater terechtkomt, ofwel omdat men via hen andere interactiepartners ontmoet, met wie wat crimineels ondernomen kan worden. En als de jongere in verschillende sociale contexten (de verschillende netwerken) voor een deel dezelfde interactiepartners treft, dan zijn deze effecten sterker (overlap van de netwerken).

8.5 Netwerken van allochtone en autochtone jongeren

Door het relatieve risico van allochtone en autochtone jongeren te vergelijken kan een antwoord gegeven worden op de vraag: waarom zouden allochtone jongeren vaker crimineel zijn dan autochtone jongeren? Bij toepassing van de voorspellingen op deze vraag komt een belangrijk verschil tussen allochtone en autochtone jongeren naar voren. Voor een allochtone jongere zal het doorgaans van belang zijn een netwerk op te bouwen waaraan ook autochtonen deelnemen. Via autochtonen kan hij immers beter toegang vinden tot de maatschappij, die nu eenmaal overwegend autochtoon georiënteerd is. Dit is weliswaar niet altijd nodig, een allochtone jongere kan ook aan de slag zonder zich op de autochtone wereld te oriënteren, bijvoorbeeld als allochtone ondernemer met allochtone klanten, of als werknemer van een allochtone ondernemer. Maar veel van de werkgelegenheid wordt door autochtonen gedomineerd en gecontroleerd, zodat voor een allochtone jongere een aantal mogelijkheden is afgesloten als hij niet over een deels autochtoon netwerk beschikt. Voor een autochtone jongere is het echter niet nodig om een netwerk op te bouwen waaraan allochtonen deelnemen. Hij kan in onze maatschappij overal terecht zonder een (deels) allochtoon netwerk. De opgave waar een allochtone jongere

zich voor gesteld ziet om een niet-criminele carrière te ontwikkelen zal dus zwaarder zijn dan dezelfde opgave voor een autochtone jongere.

Ook het familienetwerk, dat iedere jongere automatisch meekrijgt, zal bij allochtone jongeren vaak minder steun bieden. Op de eerste plaats is er soms sprake van afstand tussen de allochtone jongere en leden van het familienetwerk: sommige familieleden wonen nog in het herkomstland of de vader is afwezig door scheiding, zoals bij Antillianen vaak het geval is. Op de tweede plaats is het familienetwerk van de allochtone jongere niet verankerd in een web van deels autochtone netwerken. Het allochtone sociale leven in Nederland kent minder aansluiting met de autochtone wereld dan autochtone familienetwerken. In hoeverre deze geringe aansluiting bij de autochtone wereld nu te wijten is aan uitsluiting door autochtonen of aan een gerichtheid op de eigen groep door allochtonen, doet hier niet ter zake. De effecten zijn in beide gevallen dezelfde: het familienetwerk van de allochtone jongere biedt minder hulpbronnen om zich in de autochtone maatschappij staande te houden. Volgens de voorspellingen is daardoor de bescherming die het familienetwerk kan bieden geringer.

Daar komt bij dat de overlap tussen allochtone en autochtone netwerken in Nederland momenteel gering is, terwijl er wel enige overlap is tussen allochtone en criminele netwerken. De oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers dateert immers al van midden jaren tachtig. Dus is de kans dat een allochtone jongere in zijn netwerken (familie, buurt) een crimineel treft, groter dan dezelfde kans voor een autochtone jongere.

Een van de manieren waarop een allochtone jongere kan ontkomen aan criminalisering is het opbouwen van een deels autochtoon netwerk. Daarbij zullen zich echter problemen voordoen door verschillen in omgangscodes en ook zijn zijn ontmoetingskansen met autochtonen slechter dan die van een autochtone jongere. De allochtone jongere kan uitwijken naar meer contact met zijn allochtone netwerk, maar dat biedt weinig hulpbronnen om zich in de westerse maatschappij staande te houden. Wat overblijft, is het contact met de allochtone peers. Dergelijke groepen van peers kunnen evolueren tot deviante clubs, ze komen in contact met degenen die hen op deze weg zijn voorgedaan en belanden zo in de criminaliteit.

In het licht van de voorspellingen zijn het deze sociaal structurele factoren die sommige allochtone jongeren de criminaliteit indrijven. Beschouwingen over (afwijkende) waarden en normen zijn niet nodig om een oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers te voorspellen. De afwezigheid van culturele elementen in deze voorspelling laat zien dat er

aan het probleem van de allochtone jeugdcriminaliteit niets specifiek allochtoons, in de zin van allochtone cultuur of andere specifiek allochtone eigenschappen, te onderkennen valt. De sociale posities bepalen wie er risico loopt crimineel te worden. Of deze risicovolle sociale posities nu door allochtonen of door autochtonen bezet worden, maakt in principe niet uit, maar deze posities worden in de huidige maatschappij nu eenmaal voornamelijk door allochtone jongeren bezet.

8.6 Sociale netwerken in dit onderzoek

In dit hoofdstuk worden de sociale netwerken van de jongeren besproken. De vragen die de netwerken van de scholieren in kaart brengen, komen deels uit het Scholierenonderzoek (Baerveldt e.a., 2000). De ‘netwerkvragen’ zijn in dit onderzoek gesteld over zes onderscheiden netwerken: jongeren uit de familie, van de vereniging, uit de buurt, van school en uit een groepje. Ook criminele contacten buiten deze netwerken zijn in kaart gebracht. Bij de laatste meting met 18 jaar zijn de vaste partner en de contacten op het werk toegevoegd. Dat het sociale contact met peers bijna volledig in beeld gebracht wordt, is het vernieuwende aspect van dit onderzoek (zie tabel 8.1). In onderzoek wordt vaak een beperking aangebracht tot de beste vriend of de schoolvrienden. Maar het gaat niet om de beste vriend, maar om de kansen om in contact te komen met deviante peers, en die rol kan door alle interactiepartners worden gespeeld, niet alleen door de beste vriend of de klasgenoten.

Er is geïnventariseerd met hoeveel jongeren per netwerk de scholier omgaat, hoeveel politiecontact deze netwerkleiden hebben en hoe crimineel en deviant ze zijn. Overlap tussen de verschillende netwerken is in beeld gebracht door te vragen of de jongere bijvoorbeeld de jongeren van school ook tegenkomt in de buurt. De intensiteit van de contacten is op drie manieren vastgesteld: frequentie, belang en steun van vrienden. Omdat uit eerdere analyses bleek dat zowel het belang van vrienden alsook de steun door vrienden nauwelijks nog iets toevoegen aan de verklaring van crimineel gedrag, zijn deze twee metingen met 18 jaar weggelaten.

Gegevens over de achtergrond van de netwerkleiden (leeftijd en etniciteit) zijn verzameld in verband met explorerende analyses. De gangbare hypothese over de leeftijd van peers is dat oudere criminele peers meer invloed hebben dan peers van dezelfde leeftijd, omdat deze als rolmodel kunnen fungeren. De jongere kijkt tegen hen op en doet hen na. De netwerktheorie zou juist voor-

Tabel 8.1: Overzicht van de gemeten kenmerken van de vrienden in verschillende netwerken

		Netwerken							
	Vaste relatie	Familie	School	Werk	Groep	Buurt	Vereni- ging	Ande- ren ¹	
Aanwezigheid vrienden									
Aantal vrienden	18 ^{II}	12, 14, 18	12, 14, 18	18	12, 14, 18	12, 14, 18	12, 14, 18	12, 14, 18	
Deviant en crimineel gedrag vrienden									
Politiecontact ^{III}	18	12, 14, 18	12, 14, 18	18	12, 14, 18	12, 14, 18	12, 14, 18	12, 14, 18	
Crimineel gedrag		12, 14, 18	12, 14, 18	18	12, 14, 18	12, 14, 18	12, 14, 18		
Deviant gedrag		12, 14, 18	12, 14, 18	18	12, 14, 18	12, 14, 18	12, 14, 18		
Overlap in netwerken									
		12, 14, 18	12, 14, 18	18	12, 14, 18	12, 14, 18	12, 14, 18		
Intensiteit contact									
Frequentie contact		12, 14, 18	12, 14, 18	18	12, 14, 18	12, 14, 18	12, 14, 18		
Vrienden belangrijk		12,14	12,14		12,14	12,14	12,14		
Steun van vrienden		12,14	12,14		12,14	12,14	12,14		
Achtergrond vrienden									
Afkomst	18		12, 14, 18	18	12, 14, 18	12, 14, 18	12, 14, 18	12, 14, 18	
Leeftijd	18	12,14			12,14	12,14	12,14	12, 14, 18	

¹ Alleen indien politiecontact; ^{II} Aantal is per definitie 1; ^{III} Inclusief aard van het politiecontact

spellen dat jongeren van dezelfde leeftijd meer invloed hebben. Gelijkheid wordt een belangrijk criterium voor associatie gevonden en twee jongeren met dezelfde leeftijd zijn meer gelijk dan twee jongeren met verschillende leeftijden. Het effect van de etnische samenstelling van de netwerken is onbepaald. Op grond van de voorspellingen wordt hier verwacht dat er geen effect is van de etniciteit van de netwerkliden als voor crimineel gedrag van de netwerkliden gecontroleerd wordt.

Tabel 8.2: Totaal aantal vrienden op drie tijdstippen en crimineel gedrag

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Totaal aantal vrienden				***	+	!
0	0,1	0,5	2,9	[4,0]	[15,8]	7,0
1-4	1,3	1,0	6,4	[3,8]	[7,1]	6,6
5-10	6,0	6,2	14,1	3,6	7,5	7,0
11-20	20,6	25,2	29,9	4,7	6,3	7,1
21-30	35,2	34,6	22,1	5,1	9,2	8,3
31-40	22,1	19,5	13,0	7,1	9,3	9,1
41-50	12,2	10,7	7,7	8,1	9,5	10,5
> 50	2,4	2,3	3,9	11,9	10,7	12,1
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0
Gemiddeld aantal vrienden	27,2	26,5	21,6			

Verschillen significant: * $p < .10$, *** $p < .001$; ! De correlatie is wel significant. Correlaties resp. .20 ($p < .00$), .11 en .12 (beide $p < .01$)

8.7 Aantal vrienden

De hiervoor geformuleerde hypothesen gaan niet over het al dan niet hebben van vrienden, maar over criminele (deviante) of niet-criminele vrienden. In hoofdstuk 2 bleek echter dat de meerderheid van de jongeren (rond 70%) crimineel gedrag vertoont. Daaruit volgt dat het hebben van vrienden de kans aanzienlijk verhoogt dat een jongere óók criminele vrienden heeft. Om die reden gaan we hier eerst na of het aantal vrienden, zonder differentiatie naar deviant of crimineel of niet, al een effect op de criminaliteit heeft.

Tabel 8.2 geeft het totale aantal vrienden van de jongeren. Het gaat alleen over vrienden waar de jongere contact mee heeft. Maar heel weinig jongeren hebben helemaal geen vrienden (inclusief broers, zussen, neven, nichten), maar dit percentage neemt met 18 jaar toe van 0,5 naar 3%. Veel jongeren hebben veel vrienden, het gemiddelde op de verschillende leeftijden is respectievelijk 27, 27 en 22 vrienden. Dit aantal daalt dus met de leeftijd.⁶⁹ Ook de modale klasse daalt van 21-30 vrienden naar 11-20 vrienden. Meer vrienden blijkt inderdaad samen te gaan met meer criminaliteit. 12-jarige jongeren met veel vrienden plegen tweemaal meer delicten dan jongeren met weinig vrienden, en jongeren met heel veel vrienden (> 50) plegen aanzienlijk meer delicten (acht meer). Toch doet dit effect zich voornamelijk met 12 en 14 jaar voor, met 18 jaar is de relatie tussen het aantal vrienden en aantal delicten zwakker.

69 Bovendien zijn met 18 jaar twee extra contexten toegevoegd: vaste relatie en het werk. Daar staat tegenover dat school minder vaak van toepassing is.

Tabel 8.3: Aantal vrienden in verschillende contexten op drie tijdstippen en crimineel gedrag

Contact met ...	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Vaste relatie						*
0	--	--	64,0	--	--	7,3
1	--	--	36,0	--	--	9,2
Broers, zussen, neven, nichten						
0	6,2	5,7	21,7	4,6	11,1	9,4
1-3	23,3	27,0	30,3	6,6	9,0	8,1
4-8	28,3	28,7	31,6	5,8	8,0	6,6
>8 (18 jr: 9-13)	42,3	38,6	8,0	5,7	8,1	7,5
>13	--	--	8,4	--	--	9,7
Vrienden op school						*
0	2,2	2,9	16,8	8,4	7,7	9,4
1-3	12,7	10,1	18,7	4,6	9,8	8,0
4-8	24,9	18,1	33,0	5,3	7,7	6,7
>8 (18 jr: 9-13)	60,2	69,0	12,3	6,3	8,5	6,5
>13	--	--	19,3	--	--	10,0
Vrienden op het werk						
0	--	--	68,1	--	--	8,0
1-3	--	--	18,5	--	--	8,7
4-8	--	--	8,6	--	--	7,4
9-13	--	--	3,2	--	--	6,2
>13	--	--	1,6	--	--	[7,9]
Vrienden in de groep				***	**	**
0	40,1	44,6	58,6	4,0	6,9	7,3
1-3	7,7	2,3	1,6	5,7	5,4	[6,5]
4-8	33,6	22,3	18,0	6,7	9,2	7,7
9-13	12,5	15,6	10,3	7,6	10,2	7,7
>13	6,2	15,1	11,4	10,4	10,9	12,6
Vrienden in de buurt				***	**	***
0	15,9	22,0	46,7	4,0	6,9	6,6
1-3	24,7	26,0	24,2	4,7	7,0	7,0
4-8	27,8	22,3	14,1	6,2	9,5	8,7
>8 (18 jr: 9-13)	31,5	29,7	5,5	7,5	10,2	13,4
>13	--	--	9,4	--	--	13,1
Vrienden van de vereniging						
0	49,5	65,1	76,5	5,3	8,5	7,8
1-3	13,1	12,4	9,8	6,0	8,7	8,9
4-8	14,9	9,4	7,0	6,3	10,2	8,1
>8 (18 jr: 9-13)	22,5	13,1	2,0	6,8	7,1	9,6
>13	--	--	4,8	--	--	8,8
Totaal	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

In tabel 8.3 is te vinden in welke contexten deze grote aantallen vrienden vooral ontmoet worden. De familie, de school en de buurt blijken de meeste vrienden op te leveren. Met 12 jaar heeft 94% contact met jongeren uit de familie (broers, zussen, neven, nichten), 98% met vrienden van school en 84% in de

buurt. 60% van de jongeren heeft met 12 jaar een groepje, het clubje jongeren waarmee de jongere vooral optrekt. Vrienden op een vereniging heeft 50%. Met 18 jaar is dit allemaal een stuk minder geworden: familie 78%, school 83%, buurt 53%, groepje 41% en vereniging 23%. Daarvoor in de plaats is een vaste relatie gekomen (36%) en contact op het werk (32%). Maar, zoals hiervoor al bleek, de totale hoeveelheid sociaal contact loopt terug van 14 naar 18 jaar.

Niet in alle contexten gaat het hebben van meer vrienden samen met meer criminaliteit. Meer vrienden uit de familie en op het werk gaat niet samen met een toename van de criminaliteit, en meer vrienden van de vereniging en op school gaat nauwelijks samen met meer criminaliteit. Met 12 en 18 jaar leidt nul vrienden op school zelfs tot een iets hogere criminaliteitsscore. Vooral een groter aantal vrienden in de buurt en uit het groepje blijkt wel samen te gaan met flink meer criminaliteit. Jongeren met meer dan acht vrienden in het groepje of met meer dan acht vrienden in de buurt plegen drie tot zes delicten meer dan jongeren zonder vrienden in de buurt of van een groepje. En ook jongeren met maar een paar vrienden (een tot drie) in de buurt of uit een groepje zijn iets criminelere dan jongeren zonder buurtcontact of zonder groepje. Een bijzondere vorm van sociaal contact, een vaste relatie, gaat ook samen met iets meer criminaliteit (twee delicten meer als er een vaste relatie is). Uit regressie-analyses blijkt dat deze samenhang tussen de hoeveelheid sociaal contact en criminaliteit volledig voortkomt uit een vergrote kans op deviante en criminele vrienden bij veel sociaal contact (bijlage 3). Maar eerst wordt nu ingegaan op de verschillende vormen van deviantie van de vrienden (politiecontact, crimineel gedrag, deviant gedrag).

8.8 Vrienden met politiecontact

Het blijkt dat heel veel jongeren vrienden hebben die met de politie in contact zijn gekomen.⁷⁰ Al met 12 jaar heeft meer dan de helft van de jongeren (52%) ten minste één vriend die contact heeft gehad met de politie, met 14 jaar loopt dit op naar 59%, met 18 jaar daalt het weer iets naar 55%. En vaak gaat het om substantiële aantallen vrienden met politiecontact, respectievelijk 18, 22 en 17% heeft vijf of meer vrienden die met de politie te maken hebben gehad. Jongeren zonder vrienden met politiecontact (ruim 40%) plegen nauwelijks

⁷⁰ In feite liggen de cijfers nog hoger, want de categorie 'wil ik niet zeggen' is vrij omvangrijk. Deze categorie is als 0,5 meegeteld.

Tabel 8.4: Totaal aantal vrienden met politiecontact op drie tijdstippen en crimineel gedrag

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Aantal vrienden met politiecontact				***	***	***
0	47,6	40,3	44,6	2,7	4,5	4,2
1-4	34,6	37,6	38,0	6,5	8,1	8,3
5-10	11,3	11,9	10,5	10,1	11,7	15,6
11-20	5,4	7,4	4,1	17,0	20,4	13,7
21-30	0,6	2,0	1,2	[28,4]	23,5	[34,8]
> 30	0,4	0,8	1,6	[18,8]	[29,5]	[21,7]
Allen	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0
Gemiddeld aantal vrienden met politiecontact	2,7	3,0	2,4			

*** p < .001, correlaties (continu) resp. .51, .51 en .37 (alle p < .00); [...] n < 10

delicten (respectievelijk drie, vijf en vier delicten per jaar). Een paar vrienden met politiecontact (een tot vier vrienden) gaat al samen met een verdubbeling van dit aantal (zeven, acht en acht delicten). Bij tien tot twintig vrienden met politiecontact is het aantal delicten opgelopen tot zeventien, twintig en veertien delicten. Jongeren met nog meer vrienden met politiecontact (meer dan twintig) plegen nog meer delicten (19 tot 35 delicten), maar hier worden de cijfers wisselvallig door de kleine aantallen in de analyse. Er is sprake van een bijzonder sterk verband tussen de criminaliteit van de vrienden (geïndiceerd door politiecontact) en de eigen criminaliteit. De hoge correlaties laten dat ook zien (zie onder tabel 8.4).

In tabel 8.5 is het aantal vrienden met politiecontact weergegeven voor de verschillende sociale contexten die hier onderscheiden zijn. Het blijkt dat vrij veel jongeren liever niet willen zeggen of hun vrienden politiecontact hebben gehad. Rond de 10% wil hierover liever geen mededelingen doen. Als het percentage lager ligt, komt dit doordat minder jongeren vrienden in die context hebben (werk, vereniging). Het is redelijk te veronderstellen dat er in de meeste gevallen dan toch wel wat aan de hand zal zijn en daarom is deze categorie geschaard tussen de categorieën 'geen vrienden met politiecontact' en 'een tot drie vrienden met politiecontact', met score 0.5. Uit de criminaliteitsscores blijkt dat dat meestal een reële scoretoekenning is, maar soms ligt de criminaliteit van de jongeren die niet openhartig willen zijn zelfs iets hoger dan de score van degenen die een tot drie vrienden met politiecontact melden.

Zeer opvallend is dat in *alle* acht contexten op *alle* drie de onderzochte tijdstippen er steeds een significante en positieve relatie is tussen het aantal vrienden met politiecontact en het aantal delicten dat de jongere pleegt. De zwakste relatie treedt op met het aantal vrienden met politiecontact op de vereniging (met

Tabel 8.5: Vrienden in verschillende contexten met politiecontact op drie tijdstippen en crimineel gedrag

	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Vaste relatie						*
Geen vaste relatie of vaste relatie zonder politiecontact	--	--	91,1	--	--	7,7
Wil ik niet zeggen	--	--	3,0	--	--	10,7
Vaste relatie met politiecontact	--	--	5,9	--	--	12,0
Broers, zussen, neven, nichten				***	***	***
Geen contact familie of familie zonder politiecontact	73,6	75,5	72,0	4,2	7,0	6,6
Wil ik niet zeggen	8,2	10,6	11,6	10,6	12,0	10,7
1-3 familieleden politiecontact	16,1	13,8	14,6	10,3	14,0	11,9
4-8	1,2	0,2	1,4	[14,5]	[0,0]	[17,6]
>8 (18 jr: 9-13)	0,9	0,0	0,0	[13,9]	--	--
>13	--	--	0,4	--	--	[6,3]
Vrienden op school				***	***	***
Geen vrienden of vrienden zonder politiecontact	74,8	57,0	72,4	4,4	5,4	6,4
Wil ik niet zeggen	7,3	12,1	10,5	9,7	10,7	11,2
1-3 vrienden politiecontact	15,4	22,9	13,2	10,0	10,9	11,7
4-8	2,0	4,8	2,4	16,5	20,9	18,7
>8 (18 jr: 9-13)	0,5	3,2	0,5	[2,2]	19,8	[28,5]
>13	--	--	0,9	--	--	[6,3]
Vrienden op het werk						***
Geen vrienden of vrienden zonder politiecontact	--	--	94,2	--	--	7,5
Wil ik niet zeggen	--	--	2,5	--	--	13,3
1-3 vrienden politiecontact	--	--	2,9	--	--	19,0
4-8	--	--	0,4	--	--	[7,5]
9-13	--	--	0,0	--	--	--
>13	--	--	0,0	--	--	--
Vrienden in de groep				***	***	***
Geen vrienden of vrienden zonder politiecontact	84,1	77,1	82,3	4,5	6,8	6,9
Wil ik niet zeggen	4,6	7,3	7,9	10,8	12,3	11,6
1-3 vrienden politiecontact	9,1	10,5	5,7	11,6	11,8	9,6
4-8	1,6	3,0	1,6	22,1	21,6	[20,7]
>8 (18 jr: 9-13)	0,4	2,2	1,3	[39,3]	20,8	[17,6]
>13	--	--	1,3	--	--	[24,5]
Vrienden in de buurt				***	***	***
Geen vrienden of vrienden zonder politiecontact	75,7	72,3	76,8	4,2	6,3	6,1
Wil ik niet zeggen	6,4	9,2	13,4	11,3	14,9	11,6
1-3 vrienden politiecontact	14,5	13,7	5,4	9,1	10,9	12,3
4-8	2,7	2,7	2,4	20,4	25,0	20,4
>8 (18 jr: 9-13)	0,6	2,1	1,1	[25,9]	24,6	[31,9]
>13	--	--	0,9	--	--	[16,9]
Vrienden van de vereniging				***		***
Geen vrienden of vrienden zonder politiecontact	94,0	--	93,7	7,7	--	7,7
Wil ik niet zeggen	3,4	--	2,9	17,4	--	13,3
1-3 vrienden politiecontact	1,9	--	2,7	19,2	--	7,3
4-8	0,7	--	0,5	[37,0]	--	[17,5]
>8 (18 jr: 9-13)	0,0	--	0,2	--	--	[50,0]
>13	--	--	0,0	--	--	--
Criminele andere vrienden				***	***	***
Geen vrienden ¹	79,1	75,5	86,1	4,5	6,9	7,0
1 vriend politiecontact	9,0	11,7	3,6	8,5	10,3	9,2
2	4,6	4,2	2,7	11,3	12,8	10,5
3-5	4,3	5,2	5,2	12,4	18,0	14,1
6-10	1,8	1,2	0,7	16,6	[15,8]	[18,4]
> 10	1,3	2,2	1,8	[14,2]	19,0	29,5
Totaal	100,0	100,0	100,0	5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: * p < .05, *** p < .001; Correlaties met aantal delicten: vaste relatie .11, familie .29, .23, .15, school .26, .39, .19, werk .14, groep .48, .32, .27, buurt .44, .39, .32;¹ Vrienden zonder politiecontact en wil ik niet zeggen komen hier door de vraagstelling niet voor; Correlaties met crimineel gedrag: vereniging .09, .31, .16, andere vrienden .33, .29, .34.

12 jaar, $r = .09$), de sterkste met het aantal vrienden met politiecontact uit het groepje (met 12 jaar, $r = .48$). Het verband tussen vrienden met politiecontact en eigen criminaliteit betreft duidelijk een zeer robuuste samenhang.

Dat wil niet zeggen dat alle sociale netwerken even criminogeen zijn. Op de eerste plaats verschillen de sociale contexten naar het aantal criminele vrienden dat de jongeren daar hebben. Met 18 jaar hebben jongeren niet vaak vrienden met politiecontact op het werk (6%) of op de vereniging (6%) en ook een vaste relatie met politiecontact is betrekkelijk zeldzaam (9%). Dit komt doordat jongeren in deze drie contexten sowieso niet zo vaak vrienden hebben (vergelijk tabel 8.3). Een groepje met politiecontacten (18% met 18 jaar) en vrienden met politiecontact buiten de overige netwerken (14%) komt al wat vaker voor, maar vooral in de buurt (23%), op school (28%) en in de familie (28%) hebben veel jongeren vrienden met politiecontact. Met 12 en 14 jaar liggen deze cijfers min of meer hetzelfde als met 18 jaar, met één opvallende uitzondering. Met 14 jaar blijken heel veel jongeren vrienden op school te hebben die met de politie in aanraking zijn geweest (43%), met 12 jaar was dit nog maar 25%, met 18 jaar is het weer 28%, doordat veel jongeren niet meer naar school gaan. Wat deze uitschieter met 14 jaar voor de school veroorzaakt, is onduidelijk.

Op de tweede plaats is de invloed van de criminele vrienden niet in alle netwerken even sterk. Als er in een sociaal netwerk maar weinig contact bestaat met vrienden met politiecontact, dan zal automatisch de correlatie tussen criminele vrienden en eigen criminaliteit wat lager liggen (vereniging, vaste relatie, werk, 6, 9 en 6% vrienden met politiecontact; gemiddelde correlatie respectievelijk .19, .11 en .14), maar ook in omgevingen met een vergelijkbaar aantal criminele contacten (buurt, school en familie, 23, 28 en 28% vrienden met politiecontact; gemiddelde correlaties .38, .28 en .22) verschilt de samenhang met de eigen criminaliteit van de jongeren. De buurt blijkt duidelijk het meest criminogeen, er worden in de buurt véél criminele contacten opgedaan én deze contacten hebben een sterke invloed op het eigen gedrag, met flinke uitschieters in het aantal delicten voor de jongeren met veel criminele vrienden in de buurt (meer dan drie criminele vrienden in de buurt gaat samen met meer dan twintig delicten). Als tweede na de buurt volgt het groepje (gemiddelde correlatie .36), met een sterke relatie met de eigen criminaliteit, maar met iets minder criminele contacten dan in de buurt (18%, buurt 23%).

De vraag doet zich nu voor in hoeverre de gevonden effecten in feite terug te voeren zijn op een en hetzelfde effect: wie vrienden heeft die met de politie in aanraking komen, pleegt zelf ook delicten, en die vrienden ontmoet men in de familie, op school en in de buurt. Hoewel uit de gevonden verschillen tussen de verschillende netwerken blijkt dat er in ieder geval differentiatie optreedt, zal nu

Tabel 8.6: Regressiecoëfficiënten (b) van aantal vrienden met politiecontact per netwerk op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten					
Onafhankelijk: aantal vrienden met politiecontact in ...	Cross-sectioneel					
	12 jaar		14 jaar		18 jaar	
Model A						
Constante	3.63		5.23		6.13	
Familie	**.68		*1.27		*.58	
School	**.65		***1.00		.18	
Groepje	***2.24		.33		-.13	
Buurt	***.93		***1.16		**.83	
Vereniging	***-.85		***3.47		.94	
In een andere context	***.72		*.44		***1.34	
Vaste relatie	--		--		2.64	
Werk	--		--		.60	
R ²	.34		.29		.17	
Model B						
Constante	-.25		2.77		1.42	
Netwerken (Model A) ^I	***.70		***.62		***.60	
Aantal netwerken tenminste één politiecontact	***1.25		***1.69		***1.59	
Aantal vrienden geen politiecontact	.02		**-.09		-.02	
R ²	.37		.33		.20	
	Longitudinaal					
	12>14 jaar		14>18 jaar		12>18 jaar	
Constante	3.56	3.50	3.19	3.32	4.67	4.63
Netwerken ^{II} met 12 jaar	***.84	**30			***.59	*.20
Netwerken ^{II} met 14 jaar			***.58	*.18		
Aantal delicten 12 jaar		***.55				***.39
Aantal delicten 14 jaar				***.40		
R ²	.15	.27	.11	.20	.07	.13
Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ^I Volgens regressiecoëfficiënten Model A gewogen som onafhankelijke variabelen; ^{II} Volgens Model B gewogen som. Correlaties van deze som: 12-14 jaar .39, 14-18 jaar .38, 12-18 jaar .20						

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ⁱ Volgens regressiecoëfficiënten Model A gewogen som onafhankelijke variabelen; ⁱⁱ Volgens Model B gewogen som. Correlaties van deze som: 12-14 jaar .39, 14-18 jaar .38, 12-18 jaar .20

door middel van regressieanalyse nagegaan worden in hoeverre de verschillende effecten onafhankelijk van elkaar bestaan. In deze regressieanalyse is het aantal vrienden met politiecontact per netwerk opgenomen. Daarna is nagegaan of het aantal vrienden *zonder* politiecontact een effect heeft op de eigen criminaliteit als het aantal vrienden met politiecontact per context al is opgenomen in het model, en of het ertoe doet tot meerdere netwerken met criminele vrienden te behoren.

Tabel 8.6 geeft de resultaten. Informatie over het aantal vrienden met politiecontact op bijvoorbeeld de school, blijkt informatie over vrienden met politiecontact in de buurt of in de familie geenszins overbodig te maken. Integendeel, het aantal vrienden met politiecontact in een bepaalde context heeft bijna steeds een onafhankelijk effect op de eigen criminaliteit, ook als er rekening wordt gehouden met de andere effecten. Er is één duidelijke uitzondering: met 12 jaar

gaat meer vrienden met politiecontact op de vereniging samen met *minder* criminaliteit. Met 14 jaar is er wel een duidelijk positief effect van de vereniging, ook met 18 jaar is het effect positief, maar niet significant.⁷¹ Verder valt op dat de effecten sterk zijn, maar wel met de leeftijd afnemen. Met 18 jaar wordt nog 17% van de variantie verklaard, met 12 jaar was dit nog het dubbele (34%). Dat met 18 jaar de rol van de school, de familie en het groepje flink terugloopt, is begrijpelijk, maar kennelijk wordt de afnemende invloed van deze netwerken niet gecompenseerd door sterke invloeden vanuit de sociale contacten op het werk of via de vaste relatie. Deze beide effecten zijn positief, maar niet significant. Verder valt op dat de invloed van het groepje met 12 jaar zeer sterk is, maar met 14 en 18 jaar is deze invloed verdwenen. De invloed in de buurt handhaaft zich op alle drie de meetmomenten en hetzelfde geldt voor de invloed van de criminele vrienden buiten de genoemde contexten en voor familieleden met politiecontact.

In een tweede model (model B in de tabel) is nagegaan of het wat uitmaakt tot meer dan één netwerk te behoren waar men vrienden met politiecontact treft. Dit blijkt wel degelijk het geval te zijn. In alle drie de onderzochte jaren is er een sterk effect van het behoren tot meerdere netwerken met vrienden met politiecontact, naast de al in het model opgenomen effecten van het aantal vrienden met politiecontact per netwerk. Als men in meerdere netwerken blootstaat aan de invloed van jongeren met politiecontact, dan leidt dit dus tot nog meer criminaliteit dan men op grond van het aantal vrienden met politiecontact al zou verwachten.

Uit hetzelfde model blijkt dat het dempend effect van 'brave' vrienden beperkt is. Het aantal vrienden *zonder* politiecontact heeft met 14 jaar een zwak dempend effect op de criminaliteit, maar niet met 12 of met 18 jaar.⁷² Ook blijkt dat de hiervoor gevonden relatie tussen aantal vrienden en criminaliteit volledig is terug te voeren op een grotere kans op criminele vrienden als men veel vrienden heeft. Het effect van het aantal vrienden op criminaliteit verdwijnt volledig als gecontroleerd wordt voor vrienden met politiecontact (niet in model opgenomen, zie bijlage 3).

71 Hoe dit komt is onduidelijk. Bivariaat is er wel een positieve relatie (vergelijk tabel 8.3). De voor de hand liggende veronderstelling dat het lidmaatschap van een vereniging een dempend effect heeft, wordt niet bevestigd in een analyse waarin het aantal vrienden op de vereniging apart is opgenomen.

72 Als aantal vrienden met en aantal vrienden zonder politiecontact tegelijkertijd in het model worden opgenomen, valt het effect van vrienden zonder politiecontact volledig weg (zie bijlage 4). Het aantal vrienden zonder politiecontact is indirect vastgesteld, namelijk aantal vrienden minus aantal vrienden met politiecontact. Het aantal vrienden met politiecontact is rechtstreeks gevraagd. Het is niet onmogelijk dat het zwakke effect van 'brave' vrienden deels met dit verschil in meetmethode samenhangt.

Onder in de tabel is te zien wat er van deze effecten overblijft als ze longitudinaal bestudeerd worden. Netwerken met vrienden met politiecontact blijken na twee jaar (van 12 naar 14 jaar), na vier jaar (14-18 jaar) en zelfs na zes jaar (12-18 jaar) een duidelijk effect te hebben op crimineel gedrag. Dit effect blijft bestaan als constant wordt gehouden op het eerdere criminele gedrag, zodat alleen veranderingen in het criminele gedrag nog worden meegeteld. Zelfs na een periode van zes jaar (12-18 jaar) is het effect nog net sterk genoeg om onder de significantiegrens van $p < .10$ te komen ($p = .07$),⁷³ van 12 naar 14 en van 14 naar 18 jaar blijft het effect van de netwerken met vrienden met politiecontact ook significant, wat geldt als een sterke aanwijzing voor causaliteit van het verband: de criminaliteit in de netwerken met 12 en 14 jaar veroorzaakt latere veranderingen (14, 18 jaar) in het eigen criminele gedrag.

8.9 De reden van het contact met de politie

Vrienden van de jongeren kunnen om tal van redenen in aanraking zijn gekomen met de politie. Het is redelijk te veronderstellen dat vrienden die voor ernstige delicten met de politie in aanraking zijn gekomen, een veel grotere invloed hebben op het criminele gedrag van de jongere dan vrienden die voor betrekkelijk onschuldige vergrijpen met de politie te maken hebben gehad. De door de jongeren opgegeven redenen komen ieder afzonderlijk echter maar weinig voor, wat de resultaten grillig maakt. Om die reden geeft tabel 8.7 alleen een samenvattend overzicht. Deze tabel geeft het effect van de verschillende oorzaken van het politiecontact op het criminele gedrag, nadat het effect van het aantal vrienden met politiecontact op het criminele gedrag volledig verdisconteerd is. Alleen regressiecoëfficiënten die gebaseerd zijn op zes waarnemingen of meer zijn in de tabel opgenomen.

Op de eerste plaats lijkt het effect van de verschillende oorzaken soms fors te zijn, maar als er gemiddelden worden berekend, dan is het effect toch gematigd. Jongeren die vrienden hebben die voor vuurwerk door de politie zijn opgepakt, plegen gemiddeld genomen 1,8 delicten minder dan men op grond van het aantal vrienden met politiecontact zou verwachten. Voor vrienden die de verkeersregels overtraden geldt dat het effect -0,8 delicten minder wordt. Andere niet-ernstige vergrijpen van de vrienden gaan merkwaardigerwijs samen met meer delicten. Dit komt waarschijnlijk omdat deze

73 Eenzijdige toetsing, wat hier zeker te verdedigen valt, brengt p op .035.

Tabel 8.7: Reden van het politiecontact van de vrienden op drie tijdstippen en crimineel gedrag

Extra aantal delicten na voorspelling met het aantal vrienden met politiecontact (b-coëff.) als de oorzaak van politiecontact het volgende is ...									
context	Vernield/ kapot- gemaakt	Gesto- len	Ge- vochten/ verwond	Lastig- vallen	Ver- keers- regels	Vuur- werk	Anders: niet- ernstig^I	Anders: ernstig^{III}	Wil ik niet zeggen
vaste									
relatie 18	[9,9]	--	-1,7	--	[-0,6]	--	--	--	[-5,0]
familie 12	11,7	0,6	1,0	-0,3	4,1	4,4	1,0	[-3,1]	3,6
familie 14	1,1	-3,1	8,1	[0,2]	-5,7	--	[-7,1]	[4,0]	-0,2
familie 18	6,3	-5,1	4,8	[-5,5]	-2,5	2,0	--	[2,1]	0,9
school 12	4,0	2,7	-1,0	4,9	[0,3]	--	--	--	4,7
school 14	4,2	0,4	1,9	0,2	-2,0	--	[2,5]	--	0,1
school 18	1,6	1,6	4,2	[5,0]	-2,9	-1,7	--	--	6,6
werk 18	[-7,1]	--	--	--	[4,0]	--	--	--	--
groep 12	4,6	5,0	-3,1	1,3	2,5	2,2	--	--	3,9
groep 14	4,4	2,6	-2,0	3,5	-6,3	--	--	--	-1,7
groep 18	3,2	2,1	-0,3	[-2,9]	-1,3	[-1,4]	--	--	2,0
buurt 12	0,5	-3,6	1,9	6,1	3,0	[-4,7]	--	--	0,7
buurt 14	2,1	1,6	1,7	-2,1	-6,2	--	[7,7]	--	-0,0
buurt 18	7,5	2,1	0,9	[-1,4]	2,0	-5,4	--	--	3,0
vereniging									
12	[1,8]	[-4,8]	2,5	--	--	--	--	--	0,5
vereniging									
14	[5,4]	--	[-6,6]	--	--	--	--	--	--
vereniging									
18	[-4,5]	--	[-3,7]	--	--	--	--	--	[6,1]
ander 14	2,5	3,3	1,2	0,9	-1,4	--	[3,0]	--	2,4
ander 18	-2,4	0,3	0,9	5,6	-0,5	[-9,8]	--	--	2,9
gemiddeld									
b	3,0	0,4	0,6	1,1	-0,8	-1,8	1,4	1,0	1,8
aantal b's	19	15	18	14	16	8	5	3	17

^I Regressiecoëfficiënten in model waarin het residu van het aantal delicten (onverklaarde deel na voorspelling met het aantal vrienden met politiecontact in deze context) als afhankelijke is opgenomen;

^{II} Bijvoorbeeld: alcohol op straat, blowen, drugs, eieren gooien, voetballen waar het niet mag, geen legitimatie, illegaal zwemmen; ^{III} Bijvoorbeeld: moord (1x), drugs dealen, overvallen, bedreiging, wapenbezit, brandstichten, beroving, joyriding, inbraak, politie aangevallen, 'van alles'; [...] n < 10; -- n < 5

categorie nauwelijks voorkomt. Alle andere oorzaken leiden tot iets meer delicten dan men op grond van het aantal vrienden met politiecontact zou verwachten. Vrienden die zaken vernielen of kapotmaken hebben een wat grotere invloed (3,0 delicten meer). Het is niet uitgesloten dat dit komt omdat deze categorie boven aan de lijst met alternatieve antwoordmogelijkheden stond. Als de jongere niet wil zeggen wat zijn vrienden uitspookten, is er ook van een iets sterker effect sprake (1,8 delicten meer). De overige effecten zijn klein en uit de tabel komt duidelijk naar voren dat er nauwelijks differentiatie is tussen lastig vallen, vechten of stelen en, zoals gezegd, het iets sterkere effect van vernielen kan een artefact van de vraagstelling zijn.

Maar grosso modo geldt dus dat vrienden die met de politie te maken hadden in verband met vuurwerk of verkeersregels, zoals verwacht, minder effect hebben op het criminele gedrag van de jongere.

Nu kunnen sommige vrienden van de jongere om meerdere redenen politiecontact gehad hebben. De vrienden die voor vuurwerk zijn opgepakt, kunnen ook voor diefstal op het politiebureau terecht zijn gekomen. Ook is het mogelijk dat sommige vrienden voor vuurwerk met de politie te maken kregen, andere voor vechten. Om na te gaan of kennis over de reden van het politiecontact nog iets toevoegt, als al bekend is hoeveel vrienden met politiecontact de jongere heeft in de verschillende contexten, is een variabele gemaakt die weergeeft of er in de verschillende contexten uitsluitend sprake is van vrienden met politiecontact naar aanleiding van verkeersovertredingen, vuurwerk of andere niet-ernstige delicten. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn. Jongeren met vrienden die alleen maar politiecontact hadden voor dergelijke weinig ernstige zaken, plegen bijna twee delicten minder dan men op grond van hun vrienden met politiecontact zou verwachten. Het effect is overigens niet heel sterk.

Interessant is dat deze toevoeging aan het model de verklaring op een en hetzelfde tijdstip een fractie verbetert (vergelijk R^2 Model C en Model B), maar de verklaring over de tijd gaat hierdoor iets achteruit. Ook blijkt dat de stabiliteit van de volgens het vorige Model B vastgestelde aantal vrienden met politiecontact (correlaties: 12-14 jaar .38, 14-18 jaar .38, 12-18 jaar .20) erop achteruit gaat wanneer rekening wordt gehouden met niet-ernstige redenen voor dat politiecontact (correlaties worden .32, .34 en .14). Al met al is dat een reden om deze correctie van het effect van vrienden met politiecontact niet verder mee te nemen. Er lijkt een effect te zijn van de redenen van het politiecontact, maar op langere termijn bezien, werkt dat effect averechts. Jongeren met vrienden die bijvoorbeeld uitsluitend met vuurwerk of zonder achterlicht zijn opgepakt, zijn op het moment van ondervraging iets minder crimineel dan wanneer die vrienden voor iets serieuzers zijn opgepakt, maar twee of vier jaar later zijn ze toch criminelere dan jongeren die dergelijke vrienden niet hebben en even crimineel als jongeren die vrienden hebben die voor serieuze delicten zijn opgepakt.

8.10 Criminele en deviante vrienden

In het bovenstaande is ingegaan op de invloed van vrienden die met de politie te maken hebben gehad. Zoals bekend, komt de politie slechts in aanraking met een fractie van de criminaliteit. Het is derhalve aannemelijk dat een

Tabel 8.8: Regressiecoëfficiënten (b) van niet_ernstige redenen voor het politiecontact van de vrienden op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten					
	Cross-sectioneel					
Onafhankelijk	12 jaar		14 jaar		18 jaar	
Model C						
Constante	.04		.15		.08	
Vrienden met politiecontact volgens Model B ⁱ	***1.01		***1.00		***1.01	
Alleen niet-ernstige redenen politiecontact	*-1.87		*-1.61		*-1.90	
R ²	.38		.33		.20	
R ² model B (tabel 8.6)	.37		.33		.20	
	Longitudinaal					
	12>14 jaar		14>18 jaar		12>18 jaar	
Constante	3.58	3.52	3.47	3.59	4.76	4.72
Netwerken ⁱⁱ met 12 jaar	***.82	**.28			***.58	.16
Netwerken ⁱⁱ met 14 jaar			***.55	.14		
Aantal delicten 12 jaar		***.54				***.41
Aantal delicten 14 jaar				***.41		
R ²	.15	.27	.10	.20	.07	.13
R ² model B (tabel 8.6)	.15	.27	.11	.21	.07	.13
Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ⁱ Volgens regressiecoëfficiënten Model B gewogen som onafhankelijke variabelen (zie tabel 8.6); ⁱⁱ Volgens Model C gewogen som. Correlaties over tijd : 12-14 jaar .32, 14-18 jaar .34, 12-18 jaar .14; Correlaties over tijd Model B .38, .38, .20						

ruimere meting van het criminele gedrag van de vrienden van de jongeren meer inzicht geeft in de invloed van de vrienden. Om die reden is aan de jongeren gevraagd of een aantal delicten door hun vrienden gepleegd wordt, zoals iemand hard slaan, iets goedkoops stelen of iets duurders stelen.⁷⁴ Daarnaast is ook gevraagd of de vrienden deviant gedrag vertonen. Zoals we immers in hoofdstuk 2 zagen, ligt deviant gedrag in het verlengde van crimineel gedrag. Het gaat om spelen op een gokkast en softdruggebruik. Met 12 en 14 jaar is ook gevraagd naar roken en alcoholgebruik. Deze laatste twee gedragingen kunnen op jongere leeftijd als deviant beschouwd worden en uit factoranalyse blijkt dan ook dat met 12 en 14 jaar de vier items voor deviant gedrag (gokken, softdrugs, alcohol en roken) één dimensie vormen.

74 Items: Hoe vaak slaan deze jongeren (12, 14 jaar: kinderen) wel eens iemand zo hard dat daarbij iemand gewond raakt? Hoe vaak stelen deze jongeren wat kleins uit een winkel (goedkope dan 5 euro, bijvoorbeeld snoep of pennen)? Hoe vaak stelen deze jongeren wel eens dingen die duurder zijn dan 5 euro (bijvoorbeeld cd's, tassen, jassen, andere dingen of geld)? Hoe vaak vernielen deze jongeren wel eens iets op straat (bijvoorbeeld fietsen, verkeersborden, bushokjes)? (Met 18 jaar:) Hoe vaak stelen deze jongeren een fiets of brommer? Hoe vaak doen deze jongeren mee aan een vechtpartij? Antwoorden: vaak, soms, nooit. Alpha 12, 14, 18 jaar: familie .76, .68, .76, buurt .83, .74, .85, school .67, .73, .79, groep .71, .76, .81, vereniging .80, .72, .63, werk (alleen 18 jaar) .77.

Tabel 8.9: Crimineel gedrag van de vrienden op drie tijdstippen en crimineel gedrag

Crimineel gedrag van ...	Percentage			Aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Broers, zussen, neven, nichten				***	***	***
nooit ¹	91,8	91,4	94,8	5,2	7,8	7,5
soms	6,9	8,1	5,0	13,0	15,5	17,3
vaak	1,3	0,5	0,2	[11,8]	[12,3]	[30,0]
Vrienden in de buurt				***	***	***
nooit	82,6	79,0	84,3	4,5	6,5	6,3
soms	14,4	19,6	14,8	11,5	15,5	16,8
vaak	2,9	1,3	0,9	15,8	[23,1]	[27,3]
Vrienden op school				***	***	***
nooit	86,5	79,4	89,5	5,0	6,5	7,2
soms	13,0	19,1	9,8	11,6	16,2	15,2
vaak	0,6	1,5	0,7	[14,5]	[17,3]	[17,8]
Vrienden in de groep				***	***	***
nooit	89,0	81,7	89,1	4,8	7,0	6,7
soms	9,9	17,3	10,5	13,5	15,8	18,2
vaak	1,2	1,0	0,4	[20,8]	[26,8]	[28,3]
Vrienden van de vereniging				***	***	***
nooit	92,9	92,6	95,9	5,4	8,0	7,4
soms	5,6	7,0	3,7	12,4	15,7	21,7
vaak	1,5	0,3	0,4	13,0	[0,0]	[33,3]
Vrienden van het werk				***	***	***
nooit	--	--	96,1	--	--	7,6
soms	--	--	3,9	--	--	18,8
vaak	--	--	0,0	--	--	--

*** p < .001; [...] n < 10; ¹ Inclusief geen vrienden in deze context

Met 18 jaar zijn de items over roken en alcoholgebruik niet meer opgenomen.⁷⁵

De meerderheid van de jongeren zegt dat hun vrienden in de verschillende contexten nooit crimineel zijn. Of de jongeren hebben in deze contexten geen vrienden, wat inhoudelijk gezien op hetzelfde neerkomt: geen vrienden impliceert geen criminele vrienden en dus geen sociale druk om deviant te worden. 4 tot 20% zegt dat hun vrienden soms crimineel gedrag vertonen en slechts een kleine minderheid (0 tot 3%) zegt dat dit vaak het geval is. Er zijn geen opzienbarende verschuivingen met het ouder worden, grosso modo is dit zowel met 12, met 14 als met 18 jaar het geval. Deviante vrienden zijn er iets meer: 4 tot

75 Items: Hoe vaak spelen deze jongeren (12, 14 jaar: kinderen) op een gokkast? Hoe vaak gebruiken deze jongeren marihuana/hasj/wiet? (Met 12, 14 jaar:) Hoe vaak drinken deze kinderen alcohol? Hoe vaak roken deze kinderen sigaretten? Antwoorden: vaak, soms, nooit. Alpha 12, 14, 18 jaar: familie .69, .70, .54, buurt .74, .70, .61, school .67, .65, .46, groep .75, .70, .62, vereniging .77, .73, .58, werk (alleen 18 jaar) .48.

Tabel 8.10: Deviant gedrag van de vrienden op drie tijdstippen en crimineel gedrag

Deviant gedrag van...	Percentage			Aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Broers, zussen, neven, nichten				***	**	**
nooit ¹	83,1	75,8	78,8	5,1	7,7	7,2
soms	15,8	22,3	19,4	8,7	10,5	10,7
vaak	1,2	1,8	1,8	19,9	14,5	[14,8]
Vrienden in de buurt				***	***	***
nooit	89,4	76,3	69,7	5,0	6,6	6,0
soms	9,0	22,3	24,8	10,6	14,0	11,5
vaak	1,6	1,3	5,5	25,4	[21,4]	18,4
Vrienden op school				***	***	**
nooit	95,7	65,1	66,5	5,5	6,2	6,9
soms	3,7	33,7	30,5	11,4	12,4	10,0
vaak	0,6	1,2	3,0	[35,5]	[23,9]	12,8
Vrienden in de groep				***	***	***
nooit	94,3	74,7	70,8	5,4	6,5	6,4
soms	5,2	23,8	24,8	13,0	13,5	11,0
vaak	0,6	1,5	4,5	[25,0]	[26,7]	17,4
Vrienden van de vereniging				***	***	**
nooit	96,0	90,4	88,6	5,7	7,9	7,5
soms	3,7	8,7	10,5	9,8	13,4	11,9
vaak	0,3	0,8	0,9	[25,0]	[22,1]	[10,3]
Vrienden van het werk						*
nooit	--	--	88,4	--	--	7,6
soms	--	--	10,0	--	--	11,4
vaak	--	--	1,6	--	--	[9,4]

Verschillen significant: * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; [...] n < 10; ¹ Inclusief geen vrienden in deze context

30% van de vrienden vertoont soms deviant gedrag, 0,3 tot 6% vaak. Over het algemeen neemt de deviantie van de vrienden met de leeftijd iets toe van circa 4 tot 17% met 12 jaar naar 12 tot 23% met 18 jaar.

Zoals te verwachten valt, blijken deze twee andere indicaties voor de criminaliteit van de vrienden sterk samen te hangen met het criminele gedrag van de jongere zelf. Jongeren wiens vrienden nooit crimineel zijn, plegen zelf tussen de vijf en zeven delicten, jongeren wiens vrienden soms crimineel zijn, plegen twee tot drie keer meer delicten en jongeren wiens vrienden vaak crimineel zijn, plegen nog veel meer delicten, tot meer dan dertig. Ook deviante vrienden gaan samen met veel meer crimineel gedrag van de jongere zelf, hoewel het verband hier minder sterk is.

Uit tabel 8.11 blijkt dat de criminaliteit van de vrienden in de verschillende netwerken steeds onafhankelijk van elkaar positief samenhangt met de criminaliteit van de jongeren zelf. Criminele vrienden op de vereniging zijn de uitzondering met soms negatieve, niet significante effecten op het aantal delicten van

de jongeren, maar met 18 jaar is dit effect juist sterk positief. Hetzelfde zagen we bij de vrienden met politiecontact. Vooral criminele vrienden op school en uit de buurt gaan duidelijk samen met veel meer delicten en met de verschillende leeftijden is dit een stabiel effect. Voor de criminele vrienden uit de familie, uit het groepje of van het werk geldt dat het effect minder stabiel en minder krachtig is.

Voor de deviante vrienden geldt min of meer hetzelfde. Meer deviante vrienden op school en in de buurt leidt tot meer delicten, ondanks het feit dat deviantie (druggebruik, gokken, roken, drinken) en criminaliteit van de jongere zelf (aantal delicten) niet alleen andere, maar ook andersoortige gedragingen zijn. Deviante gedragingen zijn maatschappelijk gezien ongewenste gedragingen, maar zelfs dat niet, indien het incidentele gedragingen betreft. Delicten zijn niet alleen ongewenst, maar ook strafbaar. Tegen die achtergrond is het niet verwonderlijk dat het effect van het deviante gedrag van de vrienden wat kleiner is dan het effect van het criminele gedrag van de vrienden.

In twee volgende modellen is nagegaan of het ontbreken van criminele (en deviante) vrienden een dempend effect heeft op de criminaliteit, als de positieve effecten van het hebben van criminele (deviante) vrienden verdisconteerd zijn. Dit blijkt inderdaad het geval, de jongeren zijn minder crimineel als zij tot meer netwerken behoren waar nooit crimineel (deviant) gedrag vertoond wordt. Maar erg robuust en sterk is dit effect niet.⁷⁶

Onder in de tabel zijn de effecten over de tijd te vinden. Zowel criminele als deviante vrienden blijken ook over langere periodes een duidelijk effect te hebben op de eigen criminaliteit. Maar dit effect kan niet causaal geïnterpreteerd worden, want het blijkt volledig te lopen via de criminaliteit op het eerdere tijdstip. Jongeren van 12 jaar met criminele vrienden zijn veel criminel met 12 jaar, maar ook met 14 en met 18 jaar. Maar dit effect op de criminaliteit met 14 en 18 jaar loopt via het criminele gedrag met 12 jaar.

In hoeverre criminaliteit en deviantie van de vrienden nog van invloed zijn, nadat rekening is gehouden met de politiecontacten van de jongeren, blijkt uit tabel 8.12. De drie verschillende manieren om de criminaliteit van de vrienden in de netwerken vast te stellen (politiecontact, crimineel gedrag, deviant gedrag) blijken ieder afzonderlijk een effect te hebben op het aantal delicten dat door de jongeren zelf gepleegd wordt. Met 12 en 14 jaar is het effect van vrienden met politiecontact het sterkst, met 18 jaar is het criminele gedrag van de

76 Het aantal netwerken waarin de vrienden 'soms' of 'vaak' crimineel (deviant) zijn, geeft instabiele resultaten door multicollineariteit (zeer hoge correlatie met gezamenlijk effect netwerken) en is om die reden niet in het model opgenomen.

Tabel 8.11: Regressiecoëfficiënten (b) van criminele en deviante vrienden per netwerk op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten					
	Cross-sectioneel					
Criminele/ deviante vrienden in....	12 jaar	14 jaar	18 jaar			
Model D: Criminele vrienden						
Constante	-12.07	-12.38	-26.08			
Familie	*2.61	1.10	*5.60			
School	***3.62	***6.19	***8.31			
Groepje	*2.20	*3.60	.56			
Buurt	***7.86	***8.15	*4.71			
Vereniging	-.74	-1.75	**7.69			
Werk	--	--	2.96			
R ²	.24	.27	.25			
Model E: Deviante vrienden						
Constante	-9.95	-10.13	-7.51			
Familie	*2.20	*-2.10	*2.38			
School	***6.45	**4.22	***5.52			
Groepje	*4.25	***5.30	.75			
Buurt	*3.89	***6.13	**3.76			
Vereniging	-2.73	1.11	-2.25			
Werk	--	--	1.95			
R ²	.18	.21	.17			
Model F: Criminele vrienden en niet-criminele netwerken						
Constante	1.18	3.13	2.67			
Criminele vrienden (Model D) ¹	***.93	***.65	***.87			
Aantal netwerken nooit crimineel	-.27	*-.65	**-.76			
R ²	.25	.27	.26			
Model G: Deviante vrienden en niet-deviante netwerken						
Constante	-1.41	.95	3.15			
Deviante vrienden (Model E) ¹	***1.09	***.95	***.83			
Aantal netwerken nooit deviant	.32	-.23	**-.92			
R ²	.18	.21	.19			
	Longitudinaal					
	12>14 jaar	14>18 jaar	12>18 jaar			
Criminele vrienden						
Constante	4.10	4.06	4.09	4.39	5.33	5.55
Netwerken ¹¹ met 12 jaar	***.75	.13			***.47	-.06
Netwerken ¹¹ met 14 jaar			***.46	.01		
Aantal delicten 12 jaar		***.62				***.47
Aantal delicten 14 jaar				***.45		
R ²	.09	.26	.06	.19	.03	.12
Deviante vrienden						
Constante	3.83	3.98	4.26	4.62	4.35	4.25
Netwerken ¹¹ met 12 jaar	***.80	.13			***.63	.21
Netwerken ¹¹ met 14 jaar			***.45	-.03		
Aantal delicten 12 jaar		***.62				***.43
Aantal delicten 14 jaar				***.46		
R ²	.07	.26	.04	.19	.04	.13

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ¹ Volgens regressiecoëfficiënten Model D (E) gewogen som onafhankelijke variabelen; ¹¹ Volgens Model F (G) gewogen som; Correlaties over tijd van deze laatste variabelen: criminele vrienden 12-14 jaar .24, 14-18 jaar .30, 12-18 jaar .12, deviante vrienden .12, .27, .18; Correlatie met crimineel gedrag met 12, 14, 18 jaar: criminele vrienden .50, .52, .51, deviante vrienden .43, .46, .44

Tabel 8.12: Regressiecoëfficiënten (b) van vrienden met politiecontact en criminele en deviante vrienden op crimineel gedrag

		Afhankelijk: aantal delicten					
		Cross-sectioneel					
		12 jaar		14 jaar		18 jaar	
Model H: Netwerken met politiecontact, criminaliteit en deviantie							
Constante		-2.63		-3.65		-3.91	
Netwerken met politiecontact (model B)		***.76		***.65		***.51	
Criminele netwerken (model F)		***.39		***.42		***.62	
Deviante netwerken (model G)		**.30		***.35		***.36	
R ²		.43		.40		.33	
		Longitudinaal					
		12>14 jaar		14>18 jaar		12>18 jaar	
Constante		3.88	3.82	3.73	3.90	4.85	4.86
Netwerken ¹ met 12 jaar		***.80	**.27			***.58	.17
Netwerken ¹ met 14 jaar				***.53	.11		
Aantal delicten 12 jaar			***.54				***.39
Aantal delicten 14 jaar					***.41		
R ²		.17	.27	.11	.19	.08	.13
Verschillen significant: ** p < .01, *** p < .001; ¹ Volgens regressiecoëfficiënten Model H gewogen som onafhankelijke variabelen; Correlaties over tijd van deze laatste variabele: 12-14 jaar .36, 14-18 jaar .44, 12-18 jaar .26; Correlatie met crimineel gedrag met 12, 14, 18 jaar: .66, .63, .58							

vrienden het belangrijkst. Ook deviant gedrag heeft op alle drie de onderzochte leeftijden een weliswaar wat minder krachtig, maar toch substantieel onafhankelijk effect op het gepleegde aantal delicten.

Onder in de tabel is te zien dat deze effecten over een langere periode standhouden (tot zes jaar), maar wel is het zo dat er hier maar één keer een aanwijzing gevonden wordt voor causaliteit (12 naar 14 jaar). De andere effecten (14 naar 18 en 12 naar 18) zijn niet langer significant als op het eerdere criminele gedrag constant wordt gehouden. Het merkwaardige feit doet zich voor dat de verklaring van het criminele gedrag op één tijdstip sterk verbeterd wordt door gegevens over crimineel en deviant gedrag van de vrienden toe te voegen (vergelijk de verklaarde varianties van Model H met Model B, tabel 8.6), maar dat deze verbetering niet gepaard gaat met een verbetering van de verklaring over de tijd (vergelijk verklaarde varianties longitudinale gedeelte).

8.11 Overlap tussen netwerken

In het voorgaande is ter sprake gekomen of de jongeren criminele vrienden tegenkomen in hun verschillende netwerken, en drie indicaties voor criminaliteit van deze vrienden zijn aan de orde geweest: politiecontact, crimineel

gedrag en deviant gedrag. Nu is het mogelijk dat de jongeren in de verschillende contexten steeds dezelfde jongeren tegenkomen. Dus als zij bijvoorbeeld zeggen dat zij twee vrienden met politiecontact hebben in de buurt en twee van dergelijke vrienden op school en twee in hun groepje, dan kunnen dat in principe iedere keer dezelfde twee vrienden zijn. Zodoende kunnen twee jongeren in de verschillende contexten evenveel criminele vrienden hebben, bijvoorbeeld zes, zoals in bovenstaand voorbeeld, terwijl er toch van grote verschillen sprake is. Bij de een gaat het om drie keer dezelfde twee vrienden, terwijl bij een ander het werkelijk zes verschillende vrienden zijn. Uit de hiervoor besproken analyses blijkt echter dat het aantal criminele vrienden in de verschillende netwerken steeds onafhankelijk van elkaar een effect heeft op het eigen criminele gedrag. Daaruit blijkt dat de overlap nooit zodanig groot kan zijn, dat het in de verschillende netwerken vaak om dezelfde vrienden gaat. Dan zou er immers van onafhankelijke effecten geen sprake kunnen zijn.

Verondersteld kan worden dat degene die werkelijk zes verschillende criminele vrienden heeft, zelf criminelere is dan de jongere die drie keer dezelfde vrienden noemde. Dit volgt uit de veronderstelling dat meer criminele vrienden tot meer eigen crimineel gedrag leidt. Zodoende kan verwacht worden dat overlap tussen netwerken samengaat met minder crimineel gedrag.

Op grond van een andere veronderstelling wordt echter het tegenovergestelde voorspeld. Als de verschillende netwerken overlappen, kan dat een versterkend effect hebben. Het rolmodel (een criminele vriend) wordt in verschillende contexten (netwerken) waargenomen en het criminele gedrag van de vriend blijkt zodoende in meerdere contexten adequaat, tenminste in de ogen van de jongere. Ook betekent overlap van netwerken dat er vaker en intensiever contact is met de criminele vrienden, wat ook tot meer criminaliteit zal leiden. Aangezien de voorspellingen elkaar hier tegenspreken is de hier volgende analyse explorerend.

Aan de jongeren is gevraagd of ze met de kinderen uit de familie (buurt, school, vereniging, groepje) ook omgaan in de buurt (school, vereniging, groepje).⁷⁷ Tabel 8.13 geeft het percentage jongeren dat vrienden uit de ene context ook in een andere context ziet en geeft het gemiddelde aantal delicten. Overlap van netwerken komt veel voor en de buurt blijkt een knooppunt te zijn van de sociale contacten van de jongeren. 50 à 60% van alle jongeren ziet broers, zussen, neven en/of nichten ook in de buurt, 46 à 52% ziet de vrienden van school ook in de buurt, 23 à 42% ziet de vrienden uit het groepje ook in de buurt, 11 à 21% ziet vrienden van de vereniging ook in de buurt en 17% ziet de vrienden van het werk in de buurt. Ook de school en het groepje hebben een dergelijke knooppuntfunctie, zij het in mindere mate

Tabel 8.13: Overlap van netwerken op drie tijdstippen en crimineel gedrag

Deze vrienden zie ik ook ...	Percentage			Aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Broers, zussen, neven, nichten						
heb ik niet/ga ik niet mee om	8,2	11,1	21,7	*6,7	*10,8	*9,4
zie ik nergens anders	21,6	26,3	18,7	5,4	8,8	7,6
in de buurt	59,9	55,4	49,6	6,1	*7,8	8,1
op school	18,9	13,6	25,5	6,4	*6,8	7,6
in mijn groepje	10,9	13,6	37,4	*7,8	9,8	7,9
op de vereniging	10,9	5,4	16,0	6,8	7,6	8,8
op het werk	--	--	15,3	--	--	7,2
Vrienden in de buurt						
heb ik niet	15,0	19,0	46,7	**3,7	**5,9	**6,6
nergens anders	15,5	9,1	12,1	6,3	7,9	7,2
in de buurt	--	--	--	--	--	--
op school	37,8	26,7	22,1	5,7	8,6	8,9
in mijn groepje	24,2	24,2	20,3	***7,9	**10,5	***12,3
op de vereniging	17,7	9,7	10,3	***8,9	7,9	*11,2
op het werk	--	--	12,7	--	--	*10,2
Vrienden op school						
heb ik niet	5,9	5,4	16,8	5,5	8,6	9,4
nergens anders	13,5	10,6	19,4	7,1	7,3	7,6
in de buurt	52,1	45,8	46,3	5,7	8,3	8,7
op school	--	--	--	--	--	--
in mijn groepje	33,6	36,1	41,4	**7,1	*9,6	8,0
op de vereniging	13,4	8,4	15,7	5,5	7,9	9,1
op het werk	--	--	20,7	--	--	7,9
Vrienden van de vereniging						
heb ik niet	19,0	53,4	76,5	5,9	8,4	7,8
nergens anders	17,4	10,9	8,0	6,3	7,9	7,7
in de buurt	20,6	15,4	10,5	6,0	8,1	9,5
op school	13,1	8,7	7,0	*4,5	6,5	9,5
in mijn groepje	10,9	7,0	7,8	7,3	8,0	**12,1
op de vereniging	--	--	--	--	--	--
op het werk	--	--	3,6	--	--	7,4
Vrienden in de groep						
heb ik niet	21,9	21,1	58,6	***3,5	**6,4	*7,3
nergens anders	11,5	7,2	1,8	6,2	6,9	*13,6
in de buurt	43,2	41,3	33,2	***7,4	***11,0	**9,6
op school	42,4	42,4	22,8	**6,8	8,3	7,1
in mijn groepje	--	--	--	--	--	--
op de vereniging	12,8	8,4	7,3	***8,9	9,0	9,6
op het werk	--	--	7,7	--	--	7,8
Vrienden van het werk						
heb ik niet	--	--	68,1	--	--	8,0
nergens anders	--	--	10,9	--	--	8,4
in de buurt	--	--	16,6	--	--	9,5
op school	--	--	9,4	--	--	7,6
in mijn groepje	--	--	9,8	--	--	7,5
op de vereniging	--	--	3,6	--	--	8,1
op het werk	--	--	--	--	--	--
Allen				5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Tabel 8.14: Regressiecoëfficiënten (b) van aantal keren overlap tussen netwerken op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten		
	<i>Cross-sectioneel</i>		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Model I: Overlap netwerken			
Constante	4.41	7.99	7.51
Keren overlap met ...			
familie	.31	*-.93	-.37
buurt	**1.15	.69	**1.07
school	*-1.01	-.38	.03
vereniging	**1.26	*-1.13	.16
groep	***1.83	**72	.21
werk	--	--	-.41
R ²	.06	.03	.02
Model J: Overlap netwerken en criminele netwerken			
Constante	-2.89	-2.83	-1.27
Model H ⁱ : Criminele, deviante vrienden met politiecontact	***.96	***.99	***.99
Model I: Overlap ⁱⁱ	***.53	*.35	.17
R ²	.44	.41	.34

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ⁱ Volgens regressiecoëfficiënten Model H (tabel 8.12) gewogen som onafhankelijke variabelen; ⁱⁱ Volgens Model I gewogen som; Correlaties over tijd van volgens Model J gewogen som: 12-14 jaar .38, 14-18 jaar .45, 12-18 jaar .26; Correlatie met crimineel gedrag met 12, 14, 18 jaar .66, .64, .58

dan de buurt. De vereniging en het werk zijn vergeleken hiermee betrekkelijk geïsoleerde netwerken met veel minder overlap met de andere netwerken. Met de leeftijd neemt de overlap tussen de netwerken af. Dit komt onder andere doordat veel meer jongeren met 18 jaar in sommige netwerken geen vrienden meer hebben (in de buurt bijvoorbeeld heeft 47% geen vrienden, met 12 jaar was dit 15%).

Het effect van overlap op crimineel gedrag blijkt gematigd, maar positief te zijn. Overlap tussen netwerken gaat steeds samen met meer delicten, met één uitzondering: overlap tussen de vrienden van de school en van de vereniging gaat samen met iets minder delicten. Daarnaast zijn de jongeren die geen vrienden hebben in de buurt of in de groep minder crimineel, maar dat is geen effect van overlap.

Als er echter rekening wordt gehouden met het gelijktijdig effect van de verschillende soorten overlap tussen de netwerken, dan blijkt dat overlap ook een beschermend effect kan hebben. Met 12 jaar blijkt het aantal keren dat de vrienden van de school (en van de vereniging) ook in andere contexten worden gezien een dempend effect te hebben op het aantal delicten en met 14 jaar geldt dit ook voor de overlap tussen de familie en andere contexten (zie tabel

8.14). Overlap met de buurt heeft juist een positief effect op het criminele gedrag (met 12 en 18 jaar, niet met 14 jaar).

Netwerken die van nature verondersteld worden een matigende invloed uit te oefenen (vereniging, familie, school) blijken dit dus inderdaad te doen, als er overlap is met andere, meer criminogene netwerken, zoals de buurt en het groepje. Uit dezelfde tabel blijkt overigens dat het toegevoegde effect van overlap gering is. Met 18 jaar is er nauwelijks sprake meer van significante effecten. Wel blijkt dat overlap nog steeds een effect heeft als gecontroleerd wordt voor de aanwezigheid van criminele vrienden, deviante vrienden of vrienden met politiecontact. Maar de toename in verklaarde varianties is minimaal, hoewel dat bij de hoge verklaarde varianties die al bereikt waren, niet verwonderlijk is. Met 18 jaar is het zelfstandige effect van overlap verdwenen.

8.12 Steun uit de netwerken

In het voorgaande is ingegaan op het gedrag van de vrienden in de netwerken (politiecontact volgend op crimineel gedrag, crimineel gedrag rechtstreeks gemeten, deviant gedrag) en op de structuur van de netwerken (overlap). In de nu volgende drie paragrafen wordt ingegaan op de aard van de relatie tussen enerzijds de jongere (de respondent) en anderzijds de vrienden in de netwerken. Deze relatie kan goed of minder goed zijn en over het algemeen wordt verondersteld dat frequente en hechte relaties meer invloed hebben dan incidentele en afstandelijke relaties. Dit lijkt voor de hand te liggen, maar als zuivere imitatie het mechanisme achter de invloed van de vrienden op het gedrag van de jongeren is, dan is het goed mogelijk dat de aard of de kwaliteit van de relatie niet zoveel ter zake doet. Voor imitatie is het strikt genomen alleen nodig dat het gedrag wordt waargenomen. Blijkt vervolgens dat het waargenomen gedrag geen nadelige gevolgen heeft (statusverlies, onbehaaglijk gevoel, bestraffing), dan zal de kans dat het gedrag geïmiteerd wordt toenemen. Blijkt ook nog dat het waargenomen gedrag aantrekkelijke gevolgen heeft (een zelfvoldaan gevoel, een kick, status, geld), dan zal die kans nog verder toenemen. Als er daarnaast een warme band is met de waargenomen persoon, dan zou dat faciliterend kunnen werken, maar als imitatie als een zuiver rationele afweging wordt gezien, dan is de aard van de relatie in feite irrelevant. Wel is het zo dat bij frequente interactie het te imiteren gedrag vaker wordt waargenomen dan bij incidentele interactie.

De aard of kwaliteit van de relatie is in dit onderzoek op drie manieren vast-

gesteld. Er is gevraagd of de jongeren steun ontvangen van hun vrienden in de netwerken, of ze hun vrienden belangrijk vinden en hoe vaak ze met hun vrienden optrekken. Steun heeft betrekking op de baten van een relatie, belang op de emotionele lading en frequentie op de exposure aan het voorbeeld dat de vrienden geven. Eerst wordt de steun in de netwerken besproken. Deze is met behulp van vier items gemeten,⁷⁸ waarvan er twee in feite ook over de frequentie van de interactie gaan. Aan de 18-jarigen zijn geen vragen over steun gesteld. Uit de analyses van de gegevens van 12- en 14-jarigen bleek dat de steun van de vrienden niet veel gewicht in de schaal legt (Broekhuizen & Driesen, 2006b) en vanwege deze niet erg overtuigende resultaten met 12 en 14 jaar is de meting met 18 jaar achterwege gelaten. Er zijn geen veronderstellingen of steun uit de netwerken op zichzelf zal leiden tot meer of minder crimineel gedrag, steun wordt verondersteld alleen een effect te hebben in combinatie met criminele (of juist niet-criminele) vrienden. Om die reden worden de gegevens gepresenteerd afhankelijk van het criminele gedrag van de vrienden in kwestie: hoeveelheid steun als de vrienden crimineel zijn en hoeveelheid steun als de vrienden niet crimineel zijn.

Tabel 8.15 geeft deze cijfers. De categorie 'niet van toepassing' is steeds het meest omvangrijk. Dit betreft in de eerste regel bijvoorbeeld de jongeren waarvan de vrienden helemaal niet crimineel zijn (nooit), of wiens vrienden slechts in zeer geringe mate crimineel zijn (score tussen 1 en 1.4), of jongeren zonder broers, zussen, neven of nichten, of ten slotte jongeren die de vragen over steun niet hebben ingevuld. De meeste jongeren ontvangen van hun vrienden 'soms' steun (score tussen 1.5 en 2.5). Meer jongeren ontvangen steun van niet-criminele vrienden dan van criminele vrienden, dit komt omdat er meer jongeren zijn met niet-criminele vrienden.

De relatie met het eigen criminele gedrag is niet meteen duidelijk. Alle verbanden zijn weliswaar significant ($p < .001$), maar dat komt door het verschil tussen 'niet van toepassing' en de overige drie categorieën, met andere woorden: door het verschil tussen criminele en niet-criminele vrienden. Als de significantietoets wordt uitgevoerd met weglating van de categorie 'niet van toepassing' en dus alleen verschillen in de hoeveelheid steun worden getoetst, dan blijkt er

78 Hoe vaak helpen deze kinderen jou ergens mee, bijvoorbeeld met je huiswerk, het organiseren van een feestje, het plakken van een band of een klusje? Hoe vaak praat je met deze kinderen over persoonlijke dingen, zoals problemen thuis of verliefdheid? Hoe vaak spreek je met deze kinderen af (bijvoorbeeld om buiten te gaan voetballen of een video te kijken)? Hoe vaak ben je met deze kinderen op straat of ergens buiten? Alpha's 12, 14 jaar: familie .70, .80, buurt .70, .76, school .70, .75, groep .76, .80, vereniging .79, .87.

Tabel 8.15: Steun uit de netwerken op drie tijdstippen en crimineel gedrag

Van deze vrienden krijg ik ...	Percentage		Aantal delicten	
	12 jaar	14 jaar	12 jaar	14 jaar
Broers, zussen, neven, nichten				
<i>Criminele</i>				
niet van toepassing	92,0	91,6	5,3	7,8
geen steun	0,1	0,5	13,5	28,5
soms steun	3,8	3,7	11,1	14,4
vaak steun	4,0	4,2	15,0	14,8
<i>Niet-criminele</i>				
niet van toepassing	24,3	23,3	10,1	13,6
geen steun	8,5	11,4	5,4	*8,6
soms steun	44,6	41,8	4,6	*7,1
vaak steun	22,5	23,5	4,1	*5,6
Vrienden in de buurt				
<i>Criminele</i>				
niet van toepassing	84,1	79,4	4,6	6,5
geen steun	1,5	1,3	*6,9	16,2
soms steun	10,3	13,6	*11,8	14,8
vaak steun	4,1	5,7	*17,3	19,0
<i>Niet-criminele</i>				
niet van toepassing	52,1	47,1	7,6	11,9
geen steun	6,2	9,2	4,3	5,2
soms steun	30,5	30,9	3,7	5,2
vaak steun	11,2	12,8	4,7	6,2
Vrienden op school				
<i>Criminele</i>				
niet van toepassing	86,5	79,4	5,0	6,5
geen steun	0,7	0,8	*9,3	8,4
soms steun	9,6	11,2	*10,2	17,0
vaak steun	3,2	8,6	*16,7	16,0
<i>Niet-criminele</i>				
niet van toepassing	42,3	41,8	8,3	13,0
geen steun	5,6	8,2	4,1	*6,9
soms steun	34,2	29,7	4,1	*5,1
vaak steun	18,0	20,3	4,1	*4,8
Vrienden in de groep				
<i>Criminele</i>				
niet van toepassing	89,1	81,7	4,8	6,7
geen steun	0,7	0,8	8,6	3,0
soms steun	6,8	7,2	14,4	18,4
vaak steun	3,4	10,2	15,5	16,1
<i>Niet-criminele</i>				
niet van toepassing	48,5	48,7	7,6	11,6
geen steun	7,8	9,4	4,1	6,6
soms steun	26,4	24,7	4,0	5,6
vaak steun	17,2	17,3	4,7	4,9
Vrienden van de vereniging				
<i>Criminele</i>				
niet van toepassing	92,9	92,6	5,4	8,0
geen steun	1,8	1,5	14,7	*4,4
soms steun	3,2	3,9	9,6	*18,7
vaak steun	2,1	2,0	15,3	*15,8
<i>Niet-criminele</i>				
niet van toepassing	61,6	51,7	6,6	9,8
geen steun	16,9	28,4	4,5	*7,8
soms steun	17,8	15,3	5,2	*6,8
vaak steun	3,7	4,7	3,1	*3,3

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05; Met 18 jaar niet gevraagd; Niet criminele vrienden score 1 (nooit crimineel), criminele vrienden score > 1.4; Significanties berekend exclusief categorie 'niet van toepassing'. Inclusief deze categorie steeds p < .001

Tabel 8.16: Regressiecoëfficiënten (b) van steun uit de netwerken op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten	
	<i>Cross-sectioneel</i>	
	12 jaar	14 jaar
Model K: Steun netwerken		
Constante	6.5	10.8
<i>Steun van criminele ...</i>		
familie	-.1	-.5
buurt	***2.6	***2.0
school	*.8	*1.2
groep	***1.8	*1.3
vereniging	.3	-.4
<i>Steun van niet-criminele...</i>		
familie	***-1.2	***-1.3
buurt	.2	.1
school	-.2	***-1.4
groep	-.2	-.2
vereniging	-.1	-.4
R ²	.26	.26
Model L: Steun en criminele vrienden		
Constante	-.6	-.8
Netwerken met politiecontact, criminaliteit en deviantie (Model H) ⁱ	***.9	***.9
Steun uit de netwerken (Model K) ⁱⁱ	**-.2	.1
R ²	.43	.41

Verschillen significant: * $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; ⁱ Volgens regressiecoëfficiënten Model H (tabel 8.12) gewogen som onafhankelijke variabelen; ⁱⁱ Volgens Model K gewogen som

niet zo vaak sprake te zijn van een significante relatie (dit zijn de significanties zoals die in de tabel zijn weergegeven), maar dit komt deels ook omdat het aantal waarnemingen sterk terugloopt. Meer steun van criminele vrienden in de buurt (12 jaar), op school (12 jaar) en op de vereniging (14 jaar) gaat samen met twee tot drie keer meer crimineel gedrag van de respondent. Meer steun van niet-criminele familie (14 jaar), vrienden op school (14 jaar) en vrienden op de vereniging (14 jaar) gaat samen met de helft tot een kwart minder crimineel gedrag van de respondent. In deze zes gevallen leidt meer steun dus tot significant meer (of minder) crimineel gedrag, in de overige veertien gevallen is er geen significante relatie tussen de hoeveelheid steun en criminaliteit.

Als de verschillende effecten tezamen genomen worden in een regressie-analyse (tabel 8.16), dan blijkt dat steun van criminele vrienden uit de buurt, van school en uit de groep samengaat met 1 tot 2,5 delicten meer, steun van niet-criminele vrienden uit de familie en met 14 jaar op school gaat samen met ruim één delict minder. In deze effecten speelt het effect van het hebben van criminele of niet-criminele vrienden nog mee, daarom is in het onderste deel van de tabel het gecombineerde effect van de steun van vrienden samengeno-

men met het gecombineerde effect van het hebben van vrienden met politiecontact, criminele vrienden en deviante vrienden. Het blijkt dat steun met 12 jaar nog een kleine maar significante bijdrage levert, bovenop het effect van het hebben van criminele vrienden. Met 14 jaar is dit effect echter zo klein dat het niet significant meer is.

Al met al is het *extra* effect van de steun van de vrienden niet indrukwekkend. Opvallend is dat de steun van niet-criminele vrienden minder gewicht in de schaal legt dan de steun van criminele vrienden. Dit is in lijn met voorgaande bevindingen dat het beschermend effect van niet-criminele vrienden er over het algemeen maar weinig toe doet.⁷⁹

8.13 Belangrijke vrienden

Het belang dat de jongere hecht aan zijn/haar vrienden in een netwerk is, naast steun en frequentie, een indicatie voor de intensiteit van het contact. Het belang van de vrienden in een context is met één vraag geïnventariseerd.⁸⁰ Deze vraag is met 18 jaar weggelaten, omdat in de analyse bleek dat belang van vrienden, evenals steun van vrienden, nauwelijks iets toevoegde.

Er zijn geen veronderstellingen of belangrijke vrienden in de netwerken op zichzelf leiden tot meer of minder crimineel gedrag, belangrijke vrienden worden verondersteld alleen een effect te hebben in combinatie met criminele (of juist niet-criminele) vrienden. Criminaliteit van de vrienden is in deze analyse geïndiceerd door politiecontact.⁸¹ Om die reden worden de gegevens gepresenteerd afhankelijk van het politiecontact van de vrienden in kwestie: belang als de vrienden politiecontact hebben en belang als de vrienden geen politiecontact hebben.

Tabel 8.17 geeft de cijfers. De categorie ‘niet van toepassing’ is meestal het omvangrijkst, uitgezonderd bij de familie en de school, die voor veel jongeren belangrijk zijn. In de eerste regel heeft ‘niet van toepassing’ betrekking op de jongeren waarvan de familieleden geen politiecontact hadden (score 0), of die

79 Model B: zwak effect aantal vrienden geen politiecontact (tabel 8.6). Model F: zwak effect aantal netwerken nooit crimineel. Model G: zwak effect aantal netwerken nooit deviant (tabel 8.11).

80 We hebben vragen gesteld over verschillende kinderen met wie jij omgaat. We willen nu graag weten wie het belangrijkste voor jou zijn. Antwoorden (per context): ga ik niet mee om, niet zo belangrijk, belangrijk, het belangrijkste.

81 Er is niet weer gekozen voor indicatie door middel van de items criminaliteit vrienden zoals bij steun (tabel 8.15), om eventuele toevallige effecten van bepaalde combinaties uit te sluiten.

Tabel 8.17: Belangrijke vrienden in de netwerken en crimineel gedrag

Deze vrienden met/zonder politiecontact zijn voor mij ...	Percentage		Aantal delicten	
	12 jaar	14 jaar	12 jaar	14 jaar
Broers, zussen, neven, nichten				
<i>Met politiecontact</i>				
niet van toepassing ⁱ	82,0	86,1	4,8	7,6
niet zo belangrijk	0,7	0,8	[9,0]	*[15,2]
belangrijk	4,1	5,9	11,6	*9,7
het belangrijkste	13,1	7,2	10,6	*17,1
<i>Zonder politiecontact</i>				
niet van toepassing ⁱⁱ	29,3	26,8	10,0	13,7
niet zo belangrijk	3,1	4,9	6,5	**10,5
belangrijk	19,0	21,0	4,3	**7,3
het belangrijkste	48,6	47,3	3,9	**5,8
Vrienden in de buurt				
<i>Met politiecontact</i>				
niet van toepassing	83,1	82,1	4,7	7,2
niet zo belangrijk	6,6	6,7	10,5	13,7
belangrijk	9,3	9,1	11,4	14,4
het belangrijkste	1,0	2,0	[20,4]	18,3
<i>Zonder politiecontact</i>				
niet van toepassing	37,4	38,9	8,8	12,0
niet zo belangrijk	30,2	24,5	4,1	6,5
belangrijk	29,5	33,7	3,9	6,1
het belangrijkste	2,9	2,9	6,1	5,9
Vrienden op school				
<i>Met politiecontact</i>				
niet van toepassing	83,2	70,3	5,0	6,4
niet zo belangrijk	4,7	8,1	12,7	14,7
belangrijk	10,3	18,1	8,6	13,1
het belangrijkste	1,8	3,5	14,5	11,7
<i>Zonder politiecontact</i>				
niet van toepassing	28,7	44,1	9,3	12,7
niet zo belangrijk	19,4	14,1	5,1	*6,2
belangrijk	43,6	36,2	4,2	*4,6
het belangrijkste	8,2	5,5	4,6	*6,2
Vrienden in de groep				
<i>Met politiecontact</i>				
niet van toepassing	89,7	85,1	5,0	7,3
niet zo belangrijk	3,1	1,7	16,1	*[13,0]
belangrijk	6,6	8,9	12,4	*13,0
het belangrijkste	0,6	4,4	[16,9]	*19,5
<i>Zonder politiecontact</i>				
niet van toepassing	35,1	36,9	7,8	10,9
niet zo belangrijk	17,7	12,8	4,8	6,8
belangrijk	37,7	38,6	4,9	7,0
het belangrijkste	9,6	11,7	5,6	7,5
Vrienden van de vereniging				
<i>Met politiecontact</i>				
niet van toepassing	96,2	97,5	5,7	8,0
niet zo belangrijk	1,2	0,3	[8,0]	[35,5]
belangrijk	2,4	1,8	9,6	23,6
het belangrijkste	0,3	0,3	[12,5]	[14,3]
<i>Zonder politiecontact</i>				
niet van toepassing	45,2	51,8	6,2	9,9
niet zo belangrijk	30,6	25,5	5,5	7,5
belangrijk	20,6	19,8	5,4	6,6
het belangrijkste	3,5	2,9	8,3	4,2

Verschillen significant: * $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$; Met 18 jaar niet gevraagd; Vrienden zonder politiecontact score 0, met politiecontact score > 0.5 (=wil niet zeggen); p's berekend exclusief 'niet van toepassing'; Inclusief 'n.v.t.' steeds $p < .01$, exclusief vereniging; ⁱ N.v.t. = geen vrienden, vrienden zonder politiecontact, niet ingevuld; ⁱⁱ N.v.t. = idem, vrienden met politiecontact, idem

niet wilden zeggen of de familieleden in aanraking zijn gekomen met de politie (score 0.5), of jongeren zonder broers, zussen, neven of nichten, of ten slotte jongeren die de vragen over belang niet hebben ingevuld. De familie wordt door de meeste jongeren het belangrijkste gevonden (62%), op grote afstand gevolgd door de school (10%) en het groepje (10%). De verschuivingen van 12 naar 14 jaar zijn niet heel groot, het belang van de familie neemt iets af, vooral als de familie politiecontact heeft, en het belang van het groepje neemt iets toe. Opvallend is dat de vrienden uit de buurt maar door weinig jongeren het belangrijkste worden gevonden (4%). De vrienden op school vinden meer jongeren belangrijk of het belangrijkste. Hiervoor bleek juist dat deze kennelijk niet zo belangrijke vrienden in de buurt een grote invloed hebben op het criminele gedrag van de jongeren. Hieruit blijkt al dat het belang van de vrienden geen heel eenduidige rol speelt. Nadere inspectie van de cijfers leert hetzelfde. De grootste verschillen in crimineel gedrag treden op tussen de categorie 'niet van toepassing' en de overige categorieën, maar het aantal delicten loopt niet systematisch op (of af) met het oplopend belang van de vrienden in het netwerk.

Toch blijkt uit een regressieanalyse (tabel 8.18) dat toenemend belang van vrienden met politiecontact steeds samengaat met meer delicten, terwijl toenemend belang van vrienden zonder politiecontact (bijna) steeds samengaat met minder delicten. Maar informatie over het belang van de vrienden voegt praktisch niets toe aan de voorspelling van het criminele gedrag, als al bekend is of de vrienden politiecontact hebben en/of crimineel of deviant zijn (zie Model N).

8.14 Frequentie van het contact

Ook voor de frequentie van het contact geldt dat er geen voorspelling is over het effect op het criminele gedrag. Maar als de vrienden crimineel zijn, dan zal frequenter contact samengaan met meer delicten en vice versa. Frequent contact met niet-criminele vrienden zal bescherming bieden tegen crimineel gedrag. Frequentie van het contact is achterhaald door per context een of twee vragen te stellen.⁸² Hier is alleen de regressietabel opgenomen. De resultaten

82 Hoe vaak ga je met je broers, broertjes, zussen en zusjes om? Idem: neven, neefjes, nichten, nichtjes. Deze twee vragen zijn gemiddeld genomen. Hoe vaak ga je buiten schooltijd met kinderen van school om? (Groepje:) Hoe vaak komen jullie of een aantal van jullie bij elkaar? Hoe vaak ga je met deze kinderen uit de buurt om? Hoe vaak ga je met deze kinderen van de vereniging(en) om buiten de vereniging? Antwoorden: nooit, paar keer per jaar, paar keer per maand, paar keer per week, (bijna) elke dag.

Tabel 8.18: Regressiecoëfficiënten (b) van belangrijke vrienden in de netwerken op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten	
	<i>Cross-sectioneel</i>	
	12 jaar	14 jaar
Model M: Belangrijke vrienden in netwerken		
Constante	8.7	9.4
<i>Belang van vrienden met politiecontact uit de ...</i>		
familie	.1	-.0
buurt	***2.2	**1.7
school	.0	.2
groep	***2.2	**1.8
vereniging	.3	***4.8
<i>Belang van vrienden zonder politiecontact uit de ...</i>		
familie	***-1.5	***-1.8
buurt	-.2	-.4
school	**-.9	***-2.0
groep	.3	.5
vereniging	.0	**-.1.3
R ²	.24	.28
Model N: Belang vrienden en criminele vrienden		
Constante	.1	-.7
Netwerken met politiecontact, criminaliteit en deviantie (Model H) ⁱ	***1.0	***.9
Belang vrienden (Model M) ⁱⁱ	-.0	*.2
R ²	.43	.41

Verschillen significant: * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ⁱ Volgens regressiecoëfficiënten Model H (tabel 8.12) gewogen som onafhankelijke variabelen; ⁱⁱ Volgens Model M gewogen som

lijken sprekend op de resultaten met het belang van het contact en de steun uit de netwerken. Inderdaad blijkt frequenter contact samen te gaan met meer delicten indien de vrienden politiecontact hebben gehad, frequenter contact met niet-criminele vrienden leidt tot minder delicten. Maar als de effecten van het hebben van criminele vrienden ook in de beschouwing worden betrokken (onder in de tabel, Model P), dan blijkt informatie over de frequentie van het contact maar weinig toe te voegen. Met 12 jaar is er zelfs sprake van een negatief effect, met 14 jaar is het effect niet significant en alleen met 18 jaar is het effect zoals onder de voorspelling verwacht zou mogen worden.

Samenvattend blijkt dat de drie besproken indicaties voor de intensiteit van het contact tussen de jongere en zijn of haar vrienden (steun, belang, frequentie) weliswaar zoals voorspeld samenhangen met het criminele gedrag, maar deze extra informatie voegt maar weinig toe als al bekend is of de vrienden crimineel zijn of niet.

Tabel 8.19: Regressiecoëfficiënten (b) van frequentie van het contact met vrienden in de netwerken op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten		
	Cross-sectioneel		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Model O: Frequentie contact vrienden			
Constante	5.8	11.4	9.5
<i>Frequentie contact vrienden met politiecontact uit de ...</i>			
familie	*.6	.3	*.9
buurt	*.7	*.6	***2.2
school	.4	*.7	.1
groep	***1.9	**1.0	*.8
vereniging	-.0	***3.5	-.6
<i>Frequentie contact vrienden zonder politiecontact uit de ...</i>			
familie	**-.6	***-1.2	**-.1.0
buurt	-.2	*-.6	-.1
school	-.1	*-.7	**-.1.0
groep	.2	**-.2	-.1
vereniging	-.0	-.9	.0
R ²	.24	.25	.17
Model P: Frequentie contact vrienden en criminele vrienden			
Constante	.5	-.2	-1.0
Netwerken met politiecontact, criminaliteit en deviantie (Model H) ⁱ	***1.1	***.9	***.9
Frequentie contact vrienden (Model O) ⁱⁱ	*-.2	.1	*.2
R ²	.43	.41	.34

Verschillen significant: * $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; ⁱ Volgens regressiecoëfficiënten Model H (tabel 8.12) gewogen som onafhankelijke variabelen; ⁱⁱ Volgens Model O gewogen som.

8.15 Broers en zussen en leeftijd van de vrienden

In dit paragraafje worden twee verschillende zaken tegelijkertijd behandeld, omdat zij in de vraagstelling gecombineerd zijn: het hebben van broers en zussen en de leeftijd van de interactiepartners. Er is namelijk gevraagd of de jongere oudere of jongere broers en zussen heeft. Over het effect van de aanwezigheid van deze 'siblings' is geen voorspelling beschikbaar, de analyse is explorerend. Wat betreft de leeftijd van de interactiepartners blijkt uit onderzoek dat het hebben van (veel) oudere vrienden over het algemeen een negatieve invloed heeft op het criminele gedrag van jongeren. Oudere vrienden bieden een rolmodel waar de jongere nog niet aan toe is. En omgekeerd, adolescenten die aansluiting zoeken bij vrienden die jonger zijn dan zichzelf, hebben soms moeite zich te handhaven onder hun eigen leeftijdgenoten, wat samen kan gaan met allerlei problemen, zoals met name opschepperig gedrag naar de jongere vrienden toe.

Het blijkt dat het hebben van broers met 18 jaar samengaat met veel meer criminaliteit, maar of deze broers nu ouder of jonger zijn blijkt niet ter zake te doen (tabel 8.20). Zussen hebben een enigszins matigende invloed op de criminaliteit en ook hier is er geen duidelijke differentiatie tussen zussen die ouder of jonger zijn dan de respondent.

Ook in dit onderzoek blijkt dat de leeftijd van de interactiepartners in twee contexten van invloed is op het criminele gedrag van de jongere. Als de gemiddelde leeftijd van de vrienden⁸³ in de buurt of in het groepje hoger ligt, dan pleegt de jongere significant meer delicten. Verwacht kan worden dat dit leeftijdseffect afhankelijk is van de criminaliteit van de vrienden: oudere vrienden die door de politie zijn opgepakt, zullen leiden tot extra veel crimineel gedrag, oudere vrienden die nooit politiecontact gehad hebben, zouden juist een goede bescherming kunnen bieden tegen afglijden in criminaliteit. Uit de gegevens blijkt dat dit wel enigszins klopt, voor zover het gaat om de invloed van oudere vrienden met politiecontact. Als het 'kale' leeftijdseffect al verdisconteerd is (Model Q) en als de gemiddelde leeftijd van de vrienden in de buurt (of in het groepje) hoger ligt én deze vrienden hebben politiecontact gehad, dan ligt de criminaliteit nog hoger dan op basis van het zuivere leeftijdseffect verwacht kon worden. De beschermende werking van een hogere gemiddelde leeftijd van vrienden zonder politiecontact is echter bescheiden en niet significant.

Uit de tabel blijkt ook dat met 18 jaar broers en zussen zonder politiecontact een zeer sterk dempend effect hebben op de criminaliteit. Dit heeft echter niets te maken met de leeftijd van deze broers of zussen, want de effecten van jongere broers (zussen) zijn ongeveer even groot als de effecten van oudere broers (zussen). Eerder zagen we dat het dempend effect van niet-criminele vrienden steeds heel beperkt is, maar bij de naaste familie blijkt er wel een sterk dempend effect op te treden: jongeren van 18 jaar met een oudere broer, een jongere broer, een oudere zus en een jongere zus die geen van allen met de politie in aanraking zijn gekomen, plegen maar liefst twaalf delicten minder dan andere jongeren.

Ook als de effecten van het hebben van criminele vrienden, vrienden met politiecontact of deviante vrienden verdisconteerd zijn, blijft het gecombineerde effect van leeftijd en 'siblings' in alle drie de jaren overeind, hoewel het met 14 jaar gaat om 'borderline significance' ($p < .10$).

83 Gevraagd is: het aantal kinderen waarmee jij omgaat jonger dan 12 jaar, 12-14 jaar, 15-16 jaar, ouder dan 16 jaar. Antwoordcategorieën: geen kinderen, 1-3 kinderen, 4-8 kinderen, 9 of meer kinderen. Met behulp van klassenmiddens van de leeftijdscategorieën (11, 13, 15,5, 17) is een gemiddelde berekend. Aan n.v.t. is het gemiddelde toegekend van deze gemiddelden.

Tabel 8.20: Regressiecoëfficiënten (b) van broers/zussen en leeftijd van de vrienden in de netwerken op crimineel gedrag

	Afankelijk: aantal delicten		
	Cross-sectioneel		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Model Q: Broers/zussen en leeftijd van de vrienden			
Constante	-27.9	-16.2	6.0
<i>Aantal ...</i>			
oudere broers	.0	.3	***2.3
jongere broers	-.4	-.7	**1.9
oudere zussen	.1	*-1.4	-.0
jongere zussen	*-.7	-1.5	.6
<i>Gemiddelde leeftijd van de vrienden...</i>			
in de buurt	***1.4	**1.3	--
in het groepje	**1.0	-.0	--
op de vereniging	.3	.6	--
R ²	.08	.05	.09
Model R: Broers/zussen en leeftijd vrienden als wel/geen politiecontact			
Constante	-25.9	-18.9	-2.6
Broers/zussen; Leeftijd vrienden (Model Q)	.7	*.8	***1.7
<i>Vrienden met politiecontact</i>			
oudere broers	.3	1.8	*-3.0
jongere broers	*1.4	1.8	1.9
oudere zussen	-.2	.6	-.4
jongere zussen	1.0	3.5	1.3
gemiddelde leeftijd buurtvrienden	*1.8	**2.7	--
gemiddelde leeftijd vrienden groepje	**2.3	-1.0	--
gemiddelde leeftijd vrienden vereniging	-1.2	-.1	--
<i>Vrienden zonder politiecontact</i>			
oudere broers	-.5	*-1.3	***-4.6
jongere broers	*-1.1	-.4	***-3.2
oudere zussen	-.4	-.3	*-1.7
jongere zussen	-.7	-1.0	**2.5
gemiddelde leeftijd buurtvrienden	-.5	-.3	--
gemiddelde leeftijd vrienden groepje	-.4	-.1	--
gemiddelde leeftijd vrienden vereniging	.3	.3	--
R ²	.18	.09	.17
Model S: Leeftijd en criminele vrienden			
Constante	-.6	-1.5	-2.0
Netwerken met politiecontact, criminaliteit en deviantie (Model H) ⁱ	***.9	***1.0	***1.0
Broers/zussen, leeftijdseffecten (Model R) ⁱⁱ	*.2	*.2	*.3
R ²	.43	.41	.34

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ⁱ Volgens regressiecoëfficiënten model H (tabel 8.12) gewogen som onafhankelijke variabelen; ⁱⁱ Volgens model R gewogen som; Oudere/jongere broers en zussen: ouder/ionqer dan de respondent

8.16 Etnische samenstelling van de vriendennetwerken

In hoofdstuk 3 zagen we dat de etnische herkomst van de jongeren eigenlijk niet ter zake doet voor hun criminele gedrag. In deze paragraaf wordt onderzocht of de etnische herkomst van hun vrienden wel gewicht in de schaal legt. De jongeren is per context gevraagd hoeveel vrienden van een bepaalde afkomst zij hebben.⁸⁴ Om een stabiel beeld te krijgen zijn de gegevens voor de verschillende contexten samengevoegd. Tabel 8.21 geeft het gemiddelde aantal vrienden van een bepaalde herkomst, afhankelijk van de eigen herkomst van de jongere.

Het blijkt dat maar weinig vrienden een Kaapverdische afkomst hebben. Dit komt door de vraagstelling: Kaapverdië was niet als antwoordmogelijkheid voorgedrukt, maar moest worden ingevuld bij 'anders, namelijk'. Ook blijkt dat het aantal vrienden hier hoger ligt dan aan het begin van dit hoofdstuk (tabel 8.2). Ook dit komt door de wijze van vraagstelling.⁸⁵ Vervolgens valt op dat deze jongeren zowel met 12, met 14, als met 18 jaar meer vrienden uit hun eigen etnische groep hebben dan uit iedere andere groep afzonderlijk, ondanks het feit dat neven en nichten, en broers en zussen hier niet zijn meegeteld. Toch is minder dan de helft van alle vrienden uit de eigen etnische groep afkomstig. De enige uitzonderingen op deze regel zijn de 12- en 14-jarige Nederlandse jongeren (Nederland-Nederland) en de 14- en 18-jarige jongeren met ouders uit Nederland en Europa, bij wie iets meer dan de helft van de vrienden uit Nederland komt. Dit hoeft niet (uitsluitend) op etnische voorkeuren te wijzen. Het heeft ook te maken met beschikbaarheid. Nederlandse jongeren vormen nu eenmaal de grootste groep jongeren, dus als er willekeurig gekozen zou worden, zou voor iedereen gelden dat de groep Nederlandse vrienden de grootste groep is.

Het blijkt dan ook dat Nederlanders het meest voorkomen als vrienden (negen tot tien vrienden gemiddeld, andere etniciteiten drie tot zes) en vaak

84 Deze vraag gaat over de kinderen uit de buurt met wie jij omgaat. Welke afkomst hebben deze kinderen? Antwoordcategorieën: Nederlands, Turks, Marokkaans, Surinaams, Antilliaans en anders, namelijk. Antwoorden per categorie: geen kinderen, 1-3, 4-8, 9 of meer. Met 18 jaar jongeren i.p.v. kinderen en 9-13, 14 of meer i.p.v. 9 of meer. Met 12 jaar: groepje, buurt, vereniging, andere criminele vrienden. Met 14 jaar ook school, met 18 jaar ook werk.

85 In tabel 8.2 zijn de door de respondent genoemde aantallen voor acht afzonderlijke contexten gesommeerd. Hier is voor iedere context gevraagd naar het aantal vrienden per etniciteit. Er zijn voor deze somscore dus veel meer antwoorden gegeven en aangezien (onder andere) één vriend leidt tot categorie 1-3 en score 2, gaat meer beantwoorde vragen automatisch samen met een hogere somscore.

Tabel 8.21: Geboorteland ouders en afkomst van de vrienden

Gemiddeld aantal vrienden afkomstig uit ...							
12 jaar							
Geboorteland ouders	Neder-land	Suri-name	Antillen	Marokko	Turkije	Kaap-verdië	Totaal
Nederland-Nederland	16,3	3,8	1,9	2,2	2,7	0,2	27,1
Nederland-niet-Western	11,6	6,7	4,4	7,2	7,2	1,7	38,8
Nederland-Europees	13,1	4,4	2,9	5,3	3,1	0,0	28,8
Suriname-Suriname	6,9	10,3	4,6	4,9	4,7	1,1	32,5
Antillen-Antillen	8,4	5,5	11,1	4,3	3,8	0,1	33,2
Marokko-Marokko	6,8	5,3	3,4	13,8	8,1	0,3	37,7
Turkije-Turkije	4,8	4,5	2,2	5,8	9,6	0,3	27,2
Kaapverdië-Kaapverdië	7,6	7,1	4,9	6,9	6,2	5,4	38,1
niet-Western-niet-Western	7,9	7,1	4,7	5,7	6,3	0,4	32,1
Allen	10,2	5,7	3,4	5,7	5,6	0,8	31,4
14 jaar							
Geboorteland ouders	Neder-land	Suri-name	Antillen	Marokko	Turkije	Kaap-verdië	Totaal
Nederland-Nederland	18,5	3,7	3,2	2,5	2,5	0,1	30,5
Nederland-niet-Western	10,2	7,5	5,7	7,3	7,4	2,6	40,7
Nederland-Europees	16,9	5,4	2,9	2,6	4,3	0,0	32,1
Suriname-Suriname	7,9	11,5	5,8	5,2	4,3	1,7	36,4
Antillen-Antillen	7,4	6,7	13,0	4,3	4,3	0,3	36,0
Marokko-Marokko	4,5	4,9	3,5	16,4	6,7	0,2	36,2
Turkije-Turkije	5,2	3,5	2,5	7,6	14,5	0,1	33,4
Kaapverdië-Kaapverdië	4,1	9,0	7,8	7,4	4,5	12,0	44,8
niet-Western-niet-Western	7,2	7,0	5,2	7,6	7,2	0,1	34,3
Allen	10,4	5,9	4,4	6,5	6,2	1,3	34,7
18 jaar							
Geboorteland ouders	Neder-land	Suri-name	Antillen	Marokko	Turkije	Kaap-verdië	Totaal
Nederland-Nederland	16,9	2,3	1,8	1,8	1,8	0,3	24,9
Nederland-niet-Western	8,8	3,8	3,4	4,7	3,8	0,5	25,0
Nederland-Europees	16,3	1,8	1,4	1,2	4,4	0,0	25,1
Suriname-Suriname	4,9	7,8	4,5	3,8	3,6	0,6	25,2
Antillen-Antillen	7,1	11,7	11,7	4,3	3,1	0,6	38,5
Marokko-Marokko	4,0	2,4	1,1	8,8	4,1	0,0	20,4
Turkije-Turkije	5,3	2,4	1,7	5,8	12,5	0,1	27,8
Kaapverdië-Kaapverdië	3,7	5,7	4,5	3,0	1,7	6,9	25,5
niet-Western-niet-Western	5,7	5,5	5,0	4,3	4,5	0,6	25,6
Allen	9,2	3,8	2,9	4,2	4,5	0,8	25,4

vormen de Nederlanders de tweede groep, na de eigen etnische groep. Met 12 jaar geldt dit voor Surinaamse, Antilliaanse, Turkse en niet-Westerse jongeren, met 14 jaar voor Surinaamse en Antilliaanse jongeren en met 18 jaar alleen voor Surinaamse jongeren. Toch neemt het percentage Nederlandse vrienden (van alle vrienden) met de leeftijd niet af, maar blijft dit min of meer constant

Tabel 8.22: Aantal herkomstlanden onder de vrienden van de jongeren en crimineel gedrag

Aantal etnische achtergronden bij de vrienden van de jongere	Percentage			Gemiddeld aantal delicten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Geen vrienden/geen antwoord	5,2	1,5	7,7	2,8	8,0	6,6
1	18,0	12,2	17,8	3,1	4,7	7,9
2	16,3	15,6	18,0	4,8	7,2	5,9
3	18,7	15,4	17,6	5,8	8,5	7,1
4	20,2	19,5	12,7	5,9	8,4	6,2
5	15,2	23,8	20,9	8,5	10,2	10,8
6-8	6,5	11,9	5,3	12,7	10,6	14,1

Verschillen significant: ** $p < .01$, *** $p < .001$

(33, 30 en 36%). Opvallend is ten slotte dat Marokkanen en Turken onderling vaak bevriend zijn. Dit geldt in iets mindere mate ook voor Surinamers en Antillianen.

Heterogeniteit van de vriendenkring blijkt een effect te hebben op criminaliteit: hoe meer herkomsten de vrienden hebben, hoe criminelere de jongere is (tabel 8.22). Jongeren van 12 die een qua etniciteit homogene vriendenkring hebben, plegen slechts drie delicten, maar met iedere toename van het aantal herkomstlanden onder de vrienden neemt ook het aantal delicten iets toe, tot dertien delicten bij meer dan vijf herkomstlanden onder de vrienden. Met 14 en 18 jaar doet dit effect zich ook voor. In deze cijfers speelt mee dat jongeren met meer vrienden logischerwijs ook meer vrienden uit verschillende herkomstlanden hebben. En, zoals we eerder zagen, meer vrienden gaat samen met meer crimineel gedrag. Toch blijft het effect van het aantal herkomstlanden bestaan in een regressieanalyse waarin de aantallen vrienden per herkomstland ook zijn opgenomen, maar erg sterk is het effect niet (voor ieder extra herkomstland een half delict meer per jaar) en met 14 jaar is het niet significant (tabel 8.23).

Uit dezelfde tabel blijkt dat het criminogene effect van het aantal vrienden van een bepaalde etniciteit bijzonder gering is. Met 12 jaar gaat één extra vriend uit Nederland, uit Suriname of uit de Antillen samen met 0,1 of 0,2 extra delicten per jaar. Met 14 jaar zijn deze effecten niet significant, met 18 jaar gaat één Nederlandse of Antilliaanse vriend weer samen met 0,1 of 0,2 extra delicten. Dat wil dus zeggen dat een jongere met tien Nederlandse vrienden één delict meer pleegt per jaar dan een jongere zonder Nederlandse vrienden. Turkse of Marokkaanse vrienden blijken niet te leiden tot extra delicten.

Tabel 8.23: Regressiecoëfficiënten (b) van aantallen vrienden in de netwerken met een bepaalde herkomst op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten		
	Cross-sectioneel		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Model T: etniciteit van de vrienden			
Constante	1.7	5.2	5.1
<i>Aantal vrienden afkomstig uit...</i>			
Nederland	** .1	.1	** .1
Turkije	.0	.0	-.1
Marokko	.0	-.0	.1
Suriname	** .2	.1	-.1
Antillen	* .1	.1	* .2
Kaapverdië	.1	.0	.1
<i>Etnische heterogeniteit vrienden</i>			
Aantal herkomstlanden	* .5	.5	* .6
R ²	.13	.05	.05
Model U: Etniciteit vrienden en criminele vrienden			
Constante	-1.1	-.4	-.4
Netwerken met politiecontact, criminaliteit, deviantie (Model H) ¹	*** .9	*** 1.0	*** 1.0
Etniciteit vrienden (Model T) ¹¹	** .2	.1	.1
R ²	.43	.40	.33

Verschillen significant: * $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; ¹ Volgens regressiecoëfficiënten Model H (tabel 8.12) gewogen som onafhankelijke variabelen; ¹¹ Idem, Model T

Etniciteit van de vrienden voegt alleen met 12 jaar iets toe aan de verklaring van de criminaliteit uit het aantal criminele vrienden. Deze analyse kan gezien worden als een bevestiging van de bevinding dat de etniciteit van de jongere zelf voor crimineel gedrag niet ter zake doet. Hier blijkt immers dat ook de etniciteit van de vrienden weinig gewicht in de schaal legt, terwijl het overduidelijk is dat de aantallen criminele vrienden een belangrijke criminogene invloed uitoefenen.

8.17 Netwerkeffecten tezamen genomen

Wanneer alle tot nu toe besproken netwerkeffecten samengenomen worden in één model (tabel 8.24), dan blijkt dat het contact van de vrienden met de politie in alle drie de jaren een belangrijke voorspeller is van het criminele gedrag van de jongere. Hetzelfde geldt voor de deviantie van de vrienden in de netwerken. Alle overige effecten blijken niet robuust te zijn: soms zijn ze sterk, soms weer zwak. Sommige effecten zijn met 12 jaar wel als voorspeld, maar met

14 en/of 18 jaar niet meer (overlap, steun, leeftijd, etniciteit). Het criminele gedrag van de vrienden blijkt daarentegen juist met 18 jaar een fors effect te geven, met 14 jaar is dit een zwak effect en met 12 jaar wordt geen effect gevonden. Frequent contact met de vrienden gaat met 12 jaar zelfs samen met minder delicten, maar met 18 jaar met meer.

Duidelijk is dat de verklaringskracht terugloopt met de leeftijd. Met 12 jaar kan met de kenmerken van de vrienden 47% van de variantie verklaard worden, met 14 jaar is dit 42% en met 18 jaar is het teruggelopen naar 35%. Dit komt erop neer dat de grote rol van de vrienden met het ouder worden wat afneemt. Klaarblijkelijk worden de jongeren op latere leeftijd in hun eigen gedrag iets minder gestuurd door het gedrag van hun vrienden.

Alle nadere specificaties van de netwerkeffecten tezamen genomen (overlap, steun, belang, frequentie, leeftijd vrienden, etniciteit vrienden), verbeteren de voorspelling van het criminele gedrag wel iets, maar niet opzienbarend. De verklaarde variantie stijgt niet veel wanneer een vergelijking gemaakt wordt met een model waarin alleen vrienden met politiecontact, criminele en deviante vrienden zijn opgenomen (12 jaar 4% stijging, 14 en 18 jaar 2%; vergelijk de twee regels met R^2).

Ook longitudinaal blijken alle aangebrachte nuanceringsen niet te leiden tot een aanzienlijke verbetering in de voorspelling van crimineel gedrag op latere leeftijd. Het blijkt dat de gezamenlijke netwerkeigenschappen met 12 jaar een sterk effect hebben op de criminaliteit met 14 en 18 jaar. Als alleen gekeken wordt naar de veranderingen in het criminele gedrag (door constant te houden op het criminele gedrag met 12 jaar), dan neemt dit effect (vanzelfsprekend) af. Het is van 12 naar 14 jaar en van 14 naar 18 jaar significant, maar over een periode van zes jaar, van 12 naar 18 jaar, niet meer. Deze significante effecten van 12 naar 14 jaar en van 14 naar 18 jaar impliceren dat aannemelijk is dat er een causaal effect is van de vrienden op het criminele gedrag van de jongere.

Geconcludeerd kan worden dat politiecontact en deviantie in de netwerken van vrienden uitermate waardevol zijn om het criminele gedrag van jongeren te voorspellen. Dit blijkt uit de zeer hoge verklaarde varianties. Politiecontact van de vrienden en deviant gedrag van de vrienden zijn voldoende indicaties voor de criminaliteit in de netwerken, nadere nuancering lijkt min of meer overbodig, hooguit met uitzondering van de criminele vrienden met 18 jaar.

Tabel 8.24: Regressiecoëfficiënten (b) van samengestelde netwerkvariabelen op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten					
	Cross-sectioneel					
	12 jaar	14 jaar	18 jaar			
Model V: Samengestelde netwerkeffecten						
Constante	-6.0	-7.7	-8.2			
Vrienden politiecontact (Model B)	***.8	***.4	*.3			
Criminele vrienden (Model F)	.1	*.3	***.6			
Deviante vrienden (Model G)	**.2	***.3	**.3			
Overlap netwerken (Model I)	***.5	.2	.2			
Steun netwerken (Model K)	***.4	.2	--			
Belang van netwerken (Model M)	.1	*.3	--			
Frequentie contact (Model O)	*.3	-.1	*.3			
Leeftijdseffecten (Model R)	*.1	.2	*.3			
Etniciteit vrienden (Model T)	*.2	.1	.1			
R ²	.47	.42	.35			
R ² Criminele/deviante vrienden met politiecontact (model H)	.43	.40	.33			
	Longitudinaal					
	12>14 jaar	14>18 jaar	12>18 jaar			
Constante	3.8	3.7	3.5	3.6	4.8	4.8
Netwerken ¹ met 12 jaar	***.8	*.3			***.6	.2
Netwerken ¹ met 14 jaar			***.6	*.2		
Aantal delicten 12 jaar		***.5				***.4
Aantal delicten 14 jaar				***.4		
R ²	.18	.27	.12	.20	.08	.13
Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ¹ Volgens regressiecoëfficiënten Model V gewogen som onafhankelijke variabelen; Correlaties over tijd van deze laatste variabele: 12-14 jaar .39, 14-18 jaar .46, 12-18 jaar .27; Correlatie met crimineel gedrag met 12, 14, 18 jaar .68, .64 en .59 (alle p < .00)						

8.18 Vrienden en verschillende typen crimineel en deviant gedrag

Zoals hiervoor bleek, hangen de vriendennetwerken van de jongeren zeer sterk samen met het aantal delicten dat zij de afgelopen twaalf maanden hebben gepleegd (correlaties: .68, .65, .59, zie tabel 8.25). Als gekeken wordt of de vriendennetwerken een verschillende invloed hebben op verschillende typen delicten, dan blijkt dat nauwelijks het geval te zijn. De correlaties met lichte, vernielings-, vermogens- en geweldsdelicten liggen in dezelfde orde van grootte. Ook de correlatie met politiecontact is als men zou verwachten. Alleen de correlatie met vernielingsdelicten met 18 jaar is laag, mogelijk omdat 18-jarigen dergelijke delicten inmiddels ontstegen zijn.

De gewogen som van de variabelen die de netwerken van de jongeren beschrijven is 'gefit' op het aantal delicten, maar hangt ook samen met andere vormen van deviant gedrag. Jongeren met vrienden die de kans op crimineel gedrag vergroten, gebruiken ook veel meer middelen, hebben meer seksuele partners en dragen vaker een wapen bij zich, met name met 18 jaar.

Tabel 8.25: Correlaties tussen vriendennetwerken en crimineel en deviant gedrag

	Correlatie met netwerken		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Alle delicten	.68	.65	.59
Lichte delicten	.49	.44	.42
Vernielingsdelicten	.60	.52	.33
Vermogensdelicten	.49	.54	.55
Gewelddelicten	.54	.48	.51
Andere delicten	--	--	.42
Politiecontact	.47	.44	.38
Middelengebruik	.45	.45	.44
Seksuele partners	--	.22	.22
Wapenbezit	.25	.24	.42
Alle correlaties $p < .001$			

8.19 Netwerken van autochtone en van allochtone jongeren

In de voorlaatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt onderzocht of er verschillen zijn tussen de vriendennetwerken van autochtone en allochtone jongeren, en tussen die van de verschillende allochtone groepen. Tabel 8.26 geeft bovenaan de twee belangrijkste kenmerken van de vriendennetwerken, de vrienden met politiecontact en de deviante vrienden, en in aanvulling daarop daaronder de criminele vrienden en de samengestelde maat, waarin alle netwerkeffecten zijn opgenomen.

Etniciteit van de jongere blijkt het aantal vrienden met politiecontact niet te differentiëren, zowel met 12, met 14, als met 18 jaar zijn de verschillen niet significant. Het aantal deviante vrienden verschilt wel tussen de etnische groepen, tenminste met 14 en 18 jaar. Marokkaanse en Turkse jongeren hebben minder deviante vrienden, wat niet zo verwonderlijk is, want deviantie bestaat uit softdruggebruik en spelen op een gokkast, en met 12 en 14 jaar ook uit roken en alcoholgebruik. Islamiëten horen niet te roken of te drinken en marihuanagebruik hangt sterk samen met roken. Nederlandse jongeren en jongeren met een Nederlandse en een niet-Westerse ouder of met twee niet-Westerse ouders hebben juist vaker deviante vrienden. Ook wat betreft de criminele vrienden zijn er geen grote verschillen tussen de etnische groepen, er is steeds sprake van borderline significance ($.05 < p < .10$). 12-jarige Nederlandse, Marokkaanse en Turkse jongeren hebben weinig criminele vrienden, 12-jarige Surinaamse, Nederlands-niet-Westerse en Kaapverdianse jongeren wat meer.

Tabel 8.26: Geboorteland ouders en kenmerken van de vriendennetwerken op drie tijdstippen

Geboorteland ouders	Netwerken met politiecontact (Model B, tabel 8.6)			Deviantie netwerken (Model G, tabel 8.11)		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Nederland-Nederland	5,7	8,8	8,6	6,3	9,5	8,6
Nederland-niet-Western	7,3	10,4	8,5	6,2	8,8	9,4
Nederland-Europees	3,9	5,9	9,6	5,2	10,3	8,2
Suriname-Suriname	6,3	9,0	7,3	6,2	7,6	7,9
Antillen-Antillen	4,8	7,6	7,0	5,8	8,0	9,3
Marokko-Marokko	5,9	7,5	7,3	5,6	6,4	6,4
Turkije-Turkije	5,4	7,8	7,5	5,4	8,2	7,0
Kaapverdië-Kaapverdië	6,9	8,0	8,6	5,4	7,8	7,8
niet-Western-niet-Western	5,7	8,4	7,7	5,6	8,9	8,5
				***		**
Allen	5,9	8,5	8,0	5,9	8,5	8,0
Geboorteland ouders	Criminele netwerken (Model F, tabel 8.11)			Samengestelde netwerkeffecten (Model V, tabel 8.24) ¹		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Nederland-Nederland	5,3	8,1	8,1	5,6	9,0	8,6
Nederland-niet-Western	7,0	8,9	9,9	7,8	9,9	10,2
Nederland-Europees	4,6	8,3	9,1	3,5	7,5	9,4
Suriname-Suriname	6,4	7,9	8,3	6,6	8,5	7,8
Antillen-Antillen	6,2	7,8	5,5	5,2	7,9	6,4
Marokko-Marokko	5,7	7,5	6,8	5,6	6,4	6,4
Turkije-Turkije	5,8	8,4	7,3	5,3	7,7	6,8
Kaapverdië-Kaapverdië	6,5	10,5	9,0	7,0	9,1	8,8
niet-Western-niet-Western	6,1	9,5	7,9	5,7	8,8	7,9
	+	+	+	+		+
Allen	5,9	8,5	8,0	5,9	8,5	8,0

Verschillen significant: + $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; ¹Samengestelde maat op grond van regressie (tabel 8.24); Score is het aantal delicten dat op grond van de opvattingen voorspeld wordt.

De Nederlandse jongeren lopen met 14 en 18 jaar deze ‘achterstand’ in, Marokkaanse en Turkse jongeren blijven ook op latere leeftijd weinig criminele vrienden houden, terwijl de Surinaamse, Nederlands-niet-Westerse en Kaapverdiaanse jongeren ook met 14 en 18 jaar veel criminele vrienden hebben.

Als de verschillende kenmerken van de vriendennetwerken van de jongeren worden samengenomen op grond van de regressieanalyse (tabel 8.23), dan blijken de verschillen tussen de etnische groepen zeer gematigd te zijn. Met 18 jaar zijn deze verschillen significant ($p = .027$), met 14 jaar zijn ze niet significant en met 12 jaar bijna significant ($p = .059$). Jongeren met een niet-Westerse en een Nederlandse ouder en Kaapverdiaanse jongeren hebben vriendennetwerken die in de drie onderzoeksjaren steeds wat criminogener zijn. Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse jongeren lopen daarentegen wat minder risico dan andere jongeren door hun vrienden in de criminaliteit verzeild te raken.

Hiervoor is de verwachting geformuleerd dat de netwerken van allochtone jongeren vaker criminogeen zullen zijn dan de netwerken van autochtone jongeren. In dit onderzoek kan deze verwachting dus niet bevestigd worden. De netwerken van sommige allochtone jongeren zijn een fractie criminogener (een niet-Westerse en een Nederlandse ouder, Kaapverdiaanse jongeren), maar daar staat tegenover dat de netwerken van andere allochtone jongeren (Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse jongeren) minder criminogeen zijn. Van een duidelijke scheiding tussen de netwerken van autochtone en allochtone jongeren is in ieder geval geen sprake.

8.20 Samenvatting

In dit hoofdstuk is ingegaan op de kern van dit onderzoek: de netwerken van vrienden van de jongeren in samenhang met hun criminele gedrag. Volgens de netwerktheorie zijn de vrienden met wie de jongere omgaat doorslaggevend voor het al dan niet beginnen van een criminele carrière. Omgang met veel niet-criminele netwerkleiden (ouders, familie, buurt, school, vereniging, werk, partner) zal een zekere bescherming bieden tegen het risico crimineel te worden. Omgang met (proto)criminele of deviante jongeren vergroot de kans crimineel te worden echter sterk, zo is de veronderstelling. Omgang met niet-criminele interactiepartners biedt weliswaar bescherming, maar dit effect wordt verondersteld zwakker te zijn dan het effect van de omgang met proto-criminele elementen.

Uitgaande van deze theorie zijn voor dit onderzoek de vrienden in acht sociale contexten (of sociale netwerken) geïnterviewd: 1) familie: broers, zussen, neven, nichten; 2) vrienden van school; 3) in de buurt; 4) op de vereniging; 5) van 'het groepje' (het clubje jongeren met wie de jongere vooral optrekt); 6) vrienden op het werk; 7) de vaste relatie; 8) criminele anderen (vrienden die in de voorgaande zeven netwerken niet aan de orde zijn geweest).

Het blijkt dat de meeste jongeren veel vrienden hebben, het gemiddelde met 12, 14 en 18 jaar is respectievelijk 27, 27 en 22 vrienden. De familie, de school en de buurt blijken de meeste vrienden op te leveren. Omdat de meerderheid van de jongeren (rond 70%) crimineel gedrag vertoont, kan aangenomen worden dat een jongere met veel vrienden vaak óók criminele vrienden heeft. Dit blijkt inderdaad zo te zijn, want meer vrienden gaat samen met meer criminaliteit en uit een regressieanalyse blijkt dat deze samenhang tussen aantal

vrienden en criminaliteit volledig terug te voeren is op de vergrote kans op deviante en criminele vrienden als de jongere veel vrienden heeft. Deze relatie tussen het aantal vrienden en het criminele gedrag laat nog eens zien hoe algemeen crimineel gedrag op deze leeftijd is.

Van deze vele vrienden zijn er veel met de politie in aanraking gekomen. Al met 12 jaar heeft meer dan de helft van de jongeren (52%) ten minste één vriend die contact heeft gehad met de politie, met 14 jaar loopt dit op naar 59%, met 18 jaar daalt het weer iets naar 55%. Vaak gaat het om substantiële aantallen vrienden met politiecontact, met 12, 14 en 18 jaar heeft bijvoorbeeld 18%, 22% en 17% van de jongeren vijf of meer vrienden die met de politie te maken hebben gehad.

Jongeren zonder vrienden met politiecontact (ruim 40% van de jongeren) plegen nauwelijks delicten (gemiddeld drie, vijf en vier delicten per jaar met 12, 14 en 18 jaar). Een paar vrienden met politiecontact (een tot vier vrienden) gaat al samen met een verdubbeling van dit aantal delicten (zeven, acht en acht). Bij tien tot twintig vrienden met politiecontact is het aantal delicten opgelopen tot zeventien, twintig en veertien delicten. Er is sprake van een bijzonder sterk verband tussen de criminaliteit van de vrienden (geïndiceerd door politiecontact) en de criminaliteit van de jongeren zelf. In *alle* acht contexten die hier onderscheiden zijn, en op *alle* drie de onderzochte leeftijden doet die sterke relatie tussen het aantal vrienden met politiecontact en het aantal delicten dat de jongere pleegt zich voor. Het verband tussen vrienden met politiecontact en de eigen criminaliteit betreft duidelijk een zeer robuuste en sterke samenhang.

Dat wil niet zeggen dat alle sociale netwerken even criminogeen zijn. Dit komt op de eerste plaats doordat de jongeren in sommige sociale contexten heel veel en in andere sociale contexten maar weinig criminele vrienden tegenkomen. Met 18 jaar hebben jongeren niet vaak vrienden met politiecontact op het werk (6%) of op de vereniging (6%) en ook een vaste relatie die politiecontact heeft gehad is betrekkelijk zeldzaam (9%), maar in de buurt (23%), op school (28%) en in de familie (28%) hebben de jongeren vaak vrienden met politiecontact. Op de tweede plaats blijkt de invloed van deze criminele vrienden niet even sterk te zijn in alle netwerken. De buurt is duidelijk het meest criminogeen, er worden in de buurt veel criminele contacten opgedaan en deze contacten hebben een sterke invloed op het eigen gedrag.

Deze effecten zijn sterk, maar ze nemen wel met de leeftijd af. Met 18 jaar wordt 17% van de variantie in de eigen criminaliteit verklaard door het aantal vrienden met politiecontact, met 12 jaar was dit nog het dubbele (34%). Dat met 18 jaar de rol van de school, de familie en het groepje flink terugloopt, is

begrijpelijk, maar kennelijk wordt de afnemende invloed van deze netwerken niet gecompenseerd door sterke invloeden van nieuwe sociale contacten op het werk of via de vaste relatie. De invloed in de buurt handhaaft zich op alle onderzochte leeftijden en hetzelfde geldt voor de invloed van familieleden met politiecontact en van de criminele vrienden buiten de genoemde contexten. Daarentegen blijkt het dempend effect van 'brave' vrienden beperkt te zijn. Het aantal vrienden zonder politiecontact heeft met 14 jaar een zwak dempend effect op de criminaliteit, maar met 12 of met 18 jaar is dit niet het geval.

Netwerken met vrienden met politiecontact hebben nog na twee jaar (van 12 naar 14 jaar), na vier jaar (van 14 naar 18 jaar) en zelfs na zes jaar (van 12 naar 18 jaar) een duidelijk effect op het criminele gedrag. Dit effect blijft bestaan als constant wordt gehouden op het eerdere criminele gedrag, zodat alleen tussentijdse veranderingen in het criminele gedrag nog worden meegeteld. Dit geldt als een sterke aanwijzing voor causaliteit van het verband: de criminaliteit in de netwerken met 12 en 14 jaar gaat niet alleen samen met latere veranderingen (met 14 en 18 jaar) in het eigen criminele gedrag, maar *veroorzaakt* die.

In het bovenstaande is ingegaan op de invloed van vrienden die met de politie te maken hebben gehad. Zoals bekend, komt de politie slechts in aanraking met een fractie van de criminaliteit. Het is derhalve aannemelijk dat een ruimere meting van het criminele gedrag van de vrienden van de jongeren meer inzicht geeft in de invloed van de vrienden. Om die reden is aan de jongeren gevraagd of een aantal delicten door hun vrienden gepleegd wordt, zoals iemand hard slaan, iets goedkoops stelen of iets duurs stelen. Daarnaast is ook gevraagd of de vrienden deviant gedrag vertonen. Deviant gedrag ligt immers in het verlengde van crimineel gedrag (hoofdstuk 2). Het gaat om spelen op een gokkast en soft-druggebruik en met 12 en 14 jaar ook om roken en alcoholgebruik.

4 tot 20% van de jongeren zegt dat hun vrienden 'soms' crimineel gedrag vertonen en slechts een kleine minderheid (0 tot 3%) zegt dat dit 'vaak' het geval is. Er zijn geen opzienbarende verschuivingen met het ouder worden, grosso modo is dit zowel met 12, met 14 als met 18 jaar het geval. Deviante vrienden zijn er iets meer: 4 tot 30% van de vrienden vertoont soms deviant gedrag, 0,3 tot 6% vaak. Over het algemeen neemt de deviantie van de vrienden met de leeftijd iets toe van circa 4 tot 17% met 12 jaar naar 12 tot 23% met 18 jaar.

Zoals te verwachten valt, blijken deze twee andere indicaties voor de criminaliteit van de vrienden ook sterk samen te hangen met het criminele gedrag van de jongere zelf. Vooral criminele vrienden uit de buurt en op school gaan duidelijk samen met veel meer delicten en op de verschillende leeftijden is dit

een stabiel effect. Voor de criminele vrienden uit de familie, uit het groepje of van het werk geldt dat het effect minder stabiel en minder krachtig is. Voor de deviante vrienden geldt min of meer hetzelfde.

Weliswaar blijkt dat de jongeren minder crimineel zijn als zij tot netwerken behoren waar nooit crimineel (deviant) gedrag vertoond wordt, maar erg robuust en sterk is dit effect niet. Zowel criminele als deviante vrienden blijken ook over langere periodes een duidelijk effect te hebben op de eigen criminaliteit. Jongeren van 12 jaar met criminele vrienden zijn veel criminel met 12 jaar, maar ook met 14 en met 18 jaar. Maar dit effect op de criminaliteit met 14 en 18 jaar loopt via het criminele gedrag met 12 jaar en kan dus niet causaal geïnterpreteerd worden.

De drie verschillende manieren om de criminaliteit van de vrienden in de netwerken vast te stellen (politiecontact, crimineel gedrag, deviant gedrag) blijken ieder afzonderlijk een effect te hebben op het aantal delicten dat door de jongeren zelf gepleegd wordt. Het blijkt dat de verklaring van het criminele gedrag op één tijdstip sterk verbeterd wordt door gegevens over het criminele en deviante gedrag van de vrienden toe te voegen, maar deze verbetering gaat niet gepaard met een verbetering van de verklaring over de tijd.

Nu is het mogelijk dat de jongeren in de verschillende contexten steeds dezelfde jongeren tegenkomen. Dus als zij bijvoorbeeld zeggen dat zij twee vrienden met politiecontact hebben in de buurt en twee van dergelijke vrienden op school en twee in hun groepje, dan kunnen dat in principe iedere keer dezelfde twee vrienden zijn. Dergelijke overlap van netwerken blijkt veel voor te komen en de buurt blijkt een knooppunt te zijn van de sociale contacten van de jongeren. 50 à 60% van alle jongeren ziet broers, zussen, neven en/of nichten ook in de buurt, 46 à 52% ziet in de buurt de vrienden van school, 23 à 42% ontmoet de vrienden uit het groepje ook in de buurt, 11 à 21% ziet vrienden van de vereniging ook in de buurt en 17% ziet de vrienden van het werk in de buurt. Ook de school en het groepje hebben een dergelijke knooppuntfunctie, zij het in mindere mate dan de buurt. De vereniging en het werk zijn vergeleken hiermee betrekkelijk geïsoleerde netwerken met veel minder overlap met de andere netwerken. Met de leeftijd neemt de overlap tussen de netwerken af.

Overlap tussen netwerken gaat samen met meer delicten. Vooral overlap met de buurt heeft een positief effect op het criminele gedrag (met 12 en 18 jaar, niet met 14 jaar). Maar overlap kan ook een beschermend effect hebben. Overlap tussen de vrienden van de school, van de vereniging en uit de familie (14 jaar) gaat samen met iets minder delicten. Netwerken die van nature verondersteld worden een matigende invloed uit te oefenen (vereniging, familie,

school), blijken dit dus inderdaad te doen, als er overlap is met andere, meer criminogene netwerken, zoals de buurt en het groepje.

In het voorgaande is ingegaan op het gedrag van de vrienden in de netwerken (politiecontact, crimineel gedrag, deviantie) en op de structuur van de netwerken (overlap), maar ook de aard van de relatie tussen enerzijds de jongere (de respondent) en anderzijds de vrienden in de netwerken is onderzocht. Deze relatie kan goed of minder goed zijn en over het algemeen wordt verondersteld dat frequente en hechte relaties meer invloed hebben dan incidentele en afstandelijke relaties. Dit lijkt voor de hand te liggen, maar als zuivere imitatie het mechanisme achter de invloed van de vrienden op het gedrag van de jongeren is, dan is het goed mogelijk dat de aard of de kwaliteit van de relatie maar weinig ter zake doet. De aard of kwaliteit van de relatie is in dit onderzoek op drie manieren vastgesteld. Er is gevraagd of de jongeren steun ontvangen van hun vrienden in de netwerken, of ze hun vrienden belangrijk vinden en hoe vaak ze met hun vrienden optrekken. Samenvattend blijkt dat deze drie indicaties voor de intensiteit van het contact tussen de jongere en zijn of haar vrienden (steun, belang, frequentie) weliswaar zoals voorspeld samenhangen met het criminele gedrag, maar deze extra informatie voegt nauwelijks iets toe als al bekend is of de vrienden crimineel zijn of niet.

Uit onderzoek blijkt dat het hebben van oudere vrienden over het algemeen een negatieve invloed heeft op het criminele gedrag van jongeren. Oudere vrienden bieden een rolmodel waar de jongere nog niet aan toe is. Ook in dit onderzoek blijkt dat de leeftijd van de interactiepartners van invloed is op het criminele gedrag van de jongere. Als de gemiddelde leeftijd van de vrienden in de buurt of in het groepje hoger ligt, dan pleegt de jongere significant meer delicten. Verwacht kan worden dat dit leeftijdseffect afhankelijk is van de criminaliteit van de vrienden: oudere vrienden die door de politie zijn opgepakt, zullen leiden tot extra veel crimineel gedrag, oudere vrienden die nooit politiecontact gehad hebben, zouden juist een goede bescherming kunnen bieden tegen afglijden in criminaliteit. Uit de gegevens blijkt dat dit klopt, voor zover het gaat om de invloed van oudere vrienden met politiecontact. De beschermende werking van oudere vrienden zonder politiecontact is echter heel bescheiden.

Daarnaast blijkt dat met 18 jaar broers en zussen zonder politiecontact een zeer sterk dempend effect hebben op de criminaliteit. Eerder zagen we dat het dempend effect van niet-criminele vrienden steeds heel beperkt is, maar bij de naaste familie blijkt er wel een sterk dempend effect op te treden: jongeren met broers en zussen die geen van allen met de politie in aanraking zijn gekomen, plegen maar liefst twaalf delicten minder dan andere jongeren.

In hoofdstuk 3 zagen we dat de etnische herkomst van de jongeren eigenlijk niet ter zake doet voor hun criminele gedrag. In dit hoofdstuk is onderzocht of de etnische herkomst van hun vrienden wel gewicht in de schaal legt. Het blijkt dat de jongeren zowel met 12, met 14 als met 18 jaar meer vrienden uit hun eigen etnische groep hebben dan uit iedere andere groep afzonderlijk, maar toch is steeds minder dan de helft van alle vrienden uit de eigen etnische groep afkomstig. De enige uitzonderingen op deze regel zijn de 12- en 14-jarige Nederlandse jongeren, bij wie iets meer dan de helft van de vrienden uit Nederland komt. Dit hoeft niet (uitsluitend) op etnische voorkeuren te wijzen. Het heeft ook te maken met beschikbaarheid. Nederlandse jongeren vormen nu eenmaal de grootste groep jongeren, dus als er willekeurig gekozen zou worden, zou voor iedereen gelden dat de groep Nederlandse vrienden de grootste groep is. Het blijkt dan ook dat Nederlanders bij alle groepen het meest voorkomen als vrienden (negen tot tien vrienden gemiddeld, andere etniciteiten drie tot zes) en vaak vormen de Nederlanders de tweede groep, na de eigen etnische groep. Opvallend is dat Marokkanen en Turken onderling vaak bevriend zijn. Dit geldt in iets mindere mate ook voor Surinamers en Antillianen.

Heterogeniteit van de vriendenkring blijkt een effect te hebben op criminaliteit: hoe meer verschillende herkomsten de vrienden hebben, hoe criminelere de jongere is. Jongeren van 12 jaar die een qua etniciteit homogene vriendenkring hebben, plegen slechts drie delicten per jaar, maar met iedere toename van het aantal herkomstlanden onder de vrienden neemt ook het aantal delicten iets toe, tot dertien delicten bij meer dan vijf herkomstlanden van de vrienden. Met 14 en 18 jaar doet dit effect zich ook voor. In deze cijfers speelt mee dat jongeren met meer vrienden logischerwijs ook meer vrienden uit verschillende herkomstlanden hebben. En, zoals we eerder zagen, meer vrienden gaat samen met meer crimineel gedrag. Toch blijft het effect van het aantal herkomstlanden bestaan in een regressieanalyse, maar erg sterk is het effect dan niet meer (voor ieder extra herkomstland een half delict meer per jaar) en met 14 jaar is het niet significant.

Het criminogene effect van het aantal vrienden van een bepaalde specifieke etniciteit is echter bijzonder gering. Met 12 jaar gaat één extra vriend uit Nederland, uit Suriname of uit de Antillen samen met 0,1 of 0,2 extra delicten per jaar. Met 14 jaar zijn deze effecten niet significant, met 18 jaar gaat één Nederlandse of Antilliaanse vriend weer samen met 0,1 of 0,2 extra delicten. Dat wil dus zeggen dat een jongere met tien Nederlandse vrienden één delict per jaar meer pleegt dan een jongere zonder Nederlandse vrienden. Turkse of Marokkaanse vrienden blijken niet te leiden tot extra delicten. Deze analyse bevestigt

dat etniciteit voor crimineel gedrag niet ter zake doet. Eerder bleek dat de etniciteit van de jongere zelf nauwelijks iets toevoegt aan de verklaring van crimineel gedrag, hier blijkt dat ook de etniciteit van de vrienden weinig gewicht in de schaal legt.

Wanneer alle tot nu toe besproken netwerkeffecten samengenomen worden in één model, dan blijkt dat het contact van de vrienden met de politie en de deviantie van de vrienden in de netwerken in alle drie de jaren belangrijke voorspellers zijn van het criminele gedrag van de jongere. Alle overige effecten blijken niet robuust te zijn: soms zijn ze sterk, soms weer zwak (crimineel gedrag van de vrienden, overlap, steun, belang, frequentie, leeftijd, etniciteit). Daarnaast is duidelijk dat de verklaringskracht terugloopt met de leeftijd. Met 12 jaar kan met de kenmerken van de vrienden 47% van de variantie verklaard worden – dit is ontzettend veel –, met 14 jaar is dit 42% en met 18 jaar is het teruggelopen naar 35%, nog steeds veel, maar toch duidelijk minder. Dit komt erop neer dat de grote rol van de vrienden met het ouder worden afneemt. De jongeren worden op latere leeftijd iets minder gestuurd in hun keuzes door het gedrag van hun vrienden.

Alle nadere specificaties van de netwerkeffecten tezamen genomen (overlap, steun, belang, frequentie, leeftijd vrienden, etniciteit vrienden) verbeteren de voorspelling van het criminele gedrag wel iets, maar niet opzienbarend. Vooral longitudinaal blijken alle aangebrachte nuancerings niet te leiden tot een verbetering in de voorspelling van crimineel gedrag op latere leeftijd. Geconcludeerd kan worden dat politiecontact en deviantie in de netwerken van vrienden uitermate waardevol zijn om het criminele gedrag van jongeren te voorspellen. Nadere nuancering lijkt min of meer overbodig, hooguit met uitzondering van de criminele vrienden met 18 jaar.

Daarnaast kan geconcludeerd worden dat de buurt zeer belangrijk is voor het ontstaan van crimineel gedrag, zelfs belangrijker dan de school. Ondanks het feit dat de jongeren hun vrienden uit de buurt niet heel belangrijk vinden, fungeert de buurt als knooppunt in de sociale contacten en de jongeren steken bij de vrienden uit de buurt het meeste op over crimineel gedrag. De beschermende werking van niet-criminele vrienden blijkt meermalen heel beperkt, hoewel 'brave' vrienden in de familie, de school en de vereniging een (kleine) rol kunnen spelen.

Tot slot is in dit hoofdstuk onderzocht of er verschillen zijn tussen de vriendennetwerken van autochtone en allochtone jongeren. De etniciteit van de jongere blijkt het aantal vrienden met politiecontact niet te differentiëren. Het aantal deviante vrienden verschilt wel tussen de etnische groepen. Marokkaanse en

Turkse jongeren hebben minder deviante vrienden, wat niet zo verwonderlijk is, want deviantie bestaat hier uit softdruggebruik en spelen op een gokkast, en met 12 en 14 jaar ook uit roken en alcoholgebruik. Islamieten horen niet te roken of te drinken en marihuanagebruik hangt sterk samen met roken. Nederlandse jongeren en jongeren met een Nederlandse en een niet-Westerse ouder of met twee niet-Westerse ouders hebben juist vaker deviante vrienden. Ook wat betreft de criminele vrienden zijn er geen grote verschillen tussen de etnische groepen. En als de verschillende kenmerken van de vriendennetwerken van de jongeren samen worden genomen, dan blijken de verschillen tussen de etnische groepen zeer gematigd te zijn. Jongeren met een niet-Westerse en een Nederlandse ouder en Kaapverdiaanse jongeren hebben vriendennetwerken die in de drie onderzoeksjaren steeds wat criminogener zijn. Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse jongeren lopen daarentegen wat minder risico dan andere jongeren door hun vrienden in de criminaliteit verzeild te raken.

Voorafgaand aan deze analyses is juist de verwachting geformuleerd dat de netwerken van allochtone jongeren eerder criminogeen zullen zijn dan de netwerken van autochtone jongeren. In dit onderzoek wordt deze verwachting weerlegd. Van duidelijke verschillen tussen de netwerken van autochtone en allochtone jongeren is geen sprake.

Samengestelde effecten

In dit hoofdstuk worden de in de vorige hoofdstukken besproken effecten samengenomen in één model. Zo kan nagegaan worden wat de bijdrage van deze effecten is aan de verklaring van het criminele gedrag, wanneer zij tegelijkertijd in de analyse worden opgenomen. Deze analyse geeft zodoende antwoord op de centrale vraag van dit onderzoek: zijn de vrienden van de jongeren van invloed op hun criminele gedrag, ook als rekening wordt gehouden met meer gangbare verklaringen? Het gaat dus om het effect van de vrienden op het criminele gedrag (hoofdstuk 8), vergeleken met de effecten van de etniciteit van de jongeren (hoofdstuk 3), van hun sociale positie (hoofdstuk 4), van hun persoonlijke factoren (hoofdstuk 5), van het optreden van hun ouders (hoofdstuk 6) en van hun opvattingen (hoofdstuk 7). Deze analyse wordt uitgevoerd met behulp van de samengestelde variabelen die steeds aan het eind van de voorgaande hoofdstukken zijn geconstrueerd en die het gezamenlijke effect representeren van een set van variabelen die inhoudelijk bij elkaar passen.

Nu is het mogelijk dat deze samengestelde variabelen gedomineerd worden door een of enkele van de daarin opgenomen variabelen of dat in een analyse waarin ook de andere effecten zijn opgenomen, de effecten van de basisvariabelen anders uitpakken. Zo is het mogelijk dat de samengestelde variabele 'persoonlijke factoren' geheel gedomineerd wordt door de daarin opgenomen variabele 'seks'. Seks is wel degelijk een persoonlijke factor, maar indien het effect van de persoonlijke factoren toch niet veel meer behelst dan de verschillen tussen jongens en meisjes, dan is het overdreven om over het effect van 'persoonlijke factoren' te spreken. Om die reden wordt een analyse uitgevoerd met behulp van deze basisvariabelen, om te zien of dit tot andere inzichten leidt.

Ook het vervolg van dit hoofdstuk heeft het karakter van een check op de validiteit van de bevindingen uit de eerste paragrafen. De analyse wordt in §9.3 herhaald voor de vier verschillende typen criminaliteit (lichte delicten, vermoensdelicten, vernielingsdelicten, geweldsdelicten) om na te gaan of bijvoorbeeld geweldsdelicten een duidelijk andere achtergrond hebben dan de meer gangbare lichte delicten. De centrale afhankelijke variabele in dit onderzoek, crimineel gedrag, is gemeten door middel van zelfrapportage. In §9.4 wordt

daarom onderzocht of een andere wijze van meting van dit gedrag, namelijk met behulp van politieregistraties, tot nieuwe inzichten leidt. In §9.5 wordt niet een andere meetmethode, maar een andere analysemethode toegepast. De analyse wordt herhaald met multilevelanalyse. Ter afsluiting van dit hoofdstuk wordt verkend wat de gevolgen zijn van crimineel gedrag: is het zo dat jongeren die in crimineel gedrag vervallen, later nog meer criminele vrienden krijgen en nog normlozer worden dan ze aanvankelijk waren?

9.1 Samengestelde effecten

Wanneer de in de voorgaande hoofdstukken besproken effecten worden samengenomen in één model, blijkt het volgende (tabel 9.1). De etniciteit van de jongeren laat cross-sectioneel (bovenste helft van de tabel) zwakke effecten zien, die met 12 jaar niet significant zijn en met 14 en 18 jaar bijna ($p < .10$). Wanneer deze effecten longitudinaal bestudeerd worden (onderste deel tabel), dan blijkt het effect van de etniciteit slechts eenmaal (van de zesmaal) een bijna significant resultaat te leveren. Het tweede kolommetje (en vierde en zesde kolommetje) in het onderste deel van de tabel laat steeds zien of de effecten causaal geïnterpreteerd kunnen worden. Doordat er constant gehouden wordt op de criminaliteit met 12 jaar (of 14 jaar) betreft het de veranderingen door de tijd in het criminele gedrag. Duidelijk is dat de etniciteit van de jongeren nooit een causaal effect veroorzaakt. In de samengestelde variabele etniciteit weegt zwaar dat jongeren met een Nederlandse en een niet-Westerse ouder wat criminelers zijn, terwijl jongeren met twee Marokkaanse ouders minder crimineel zijn (zie tabel 3.2). Geconcludeerd kan worden dat ook in deze analyse etniciteit van weinig waarde blijkt. In een volgende paragraaf wordt nader ingegaan op etniciteit.

De sociale positie van de jongeren heeft met 12 jaar een duidelijk effect, met 14 jaar niet en met 18 jaar een significant maar vrij zwak effect. Longitudinaal bestudeerd (onderste deel tabel), vallen deze effecten nagenoeg helemaal weg. Het negatieve causaal te interpreteren effect van 12 naar 18 jaar (borderline significance) laat zien dat op langere termijn criminogene aspecten in de sociale positie met 12 jaar (hogere onderwijspositie van de ouders, vmbo, onveilige buurt, moeder ziek of WAO, vergelijk tabel 4.7) in het tegendeel kunnen verkeren. Ook ten aanzien van de effecten van de sociale positie geldt dat ze weinig behulpzaam blijken bij het verklaren van het criminele gedrag van de jongeren.

Heel anders is dat ten aanzien van de persoonlijke factoren. Deze samenge-

stelde variabele bestaat met name uit sekse, hyperactiviteit en agressiviteit (vergelijk tabel 5.6) en blijkt een zeer krachtig en stabiel effect te hebben op het criminele gedrag van de jongeren, zowel met 12, met 14 als met 18 jaar. Ook longitudinaal is er sprake van uitgesproken sterke effecten en deze effecten kunnen steeds causaal geïnterpreteerd worden, zelfs over een termijn van zes jaar (van 12 naar 18 jaar). Longitudinaal gezien zijn de persoonlijke factoren het belangrijkste, belangrijker dan het effect van de vrienden. Dit komt ten dele doordat de persoonlijke factoren door de tijd een veel stabiel karakter hebben dan de andere kenmerken van de jongeren. Een meisje van 18 jaar zal andere vrienden en andere opvattingen hebben dan toen ze 12 was, maar haar karakter (bijvoorbeeld snel boos, hyperactief) zal minder gemakkelijk veranderen, terwijl sommige persoonlijke factoren zelfs helemaal niet kunnen veranderen (sekse, iets ouder, vroegrijp).

Een effect van de ouders bestaat, maar is wisselvallig. Met 12 en 18 jaar is het, cross-sectioneel gezien, significant, maar niet met 14 jaar. Opvallend is dat longitudinaal gezien dit effect van de ouders volledig verloren gaat. Het gedrag van de ouders, dat in deze samengestelde variabele vooral wordt bepaald door politiecontact van de ouders, de emotionele band met de ouders en controle door de ouders (zie tabel 6.5), heeft op het moment zelf wel wat effect, maar geen enkel na twee, vier of zes jaar. Deze marginale rol van de ouders op lange termijn staat haaks op de gangbare opvattingen hierover. In de volgende paragraaf wordt deze bevinding overigens enigszins genuanceerd.

Voor de opvattingen van de jongeren geldt iets soortgelijks, maar in mindere mate. De opvattingen hebben op alle drie de onderzochte leeftijden een duidelijk effect op het criminele gedrag. Longitudinaal blijft daar wel iets, maar niet veel van over. Van 12 naar 14 en van 14 naar 18 jaar is er een effect en eenmaal kan dat effect causaal geïnterpreteerd worden (van 14 naar 18 jaar, borderline significance), maar in de andere twee gevallen is dit effect 0. De opvattingen worden in deze samengestelde variabele vooral bepaald door de normloosheid en in mindere mate door individualisme en de bereidheid collectieve goederen te verschaffen. Het is niet onlogisch dat criminele jongeren opvattingen huldigen over normloosheid die hun criminele gedrag vergoelijken, zeker als opvattingen en crimineel gedrag op precies hetzelfde moment bekeken worden. Op langere termijn blijken deze opvattingen over normloosheid echter niet veel invloed te hebben.

Tabel 9.1: Regressiecoëfficiënten (b) van samengestelde variabelen op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten					
	Cross-sectioneel					
	12 jaar	14 jaar	18 jaar			
Model W: Samengestelde effecten						
Constante	-7.0	-10.3	-11.9			
Etniciteit (tabel 3.2)	.1	+.3	+.4			
Sociale positie (tabel 4.7)	***.4	.2	+.3			
Persoonlijke factoren (tabel 5.6)	**-.3	***.5	***.5			
Ouders (tabel 6.5)	***.3	.1	+.3			
Opvattingen (tabel 7.9)	***.4	***.4	***.3			
Vrienden (tabel 8.24)	***.8	***.7	***.7			
R ²	.55	.53	.41			
R ² Criminele, deviante vrienden met pol. cont. (model H, tabel 8.12)	.43	.40	.33			
R ² Persoonlijke factoren (tabel 5.6)	.09	.19	.12			
	Longitudinaal					
	12>14 jaar	14>18 jaar	12>18 jaar			
Constante	4.3	-.9	-2.7	.2	-3.4	-.5
Etniciteit	.6	.6	.4	.3	+.7	.7
Sociale positie	-.0	-.2	-.2	-.2	-.2	+.4
Persoonlijke factoren	***.6	**-.5	***.4	+.3	***.7	**-.6
Ouders	.1	-.0	.1	.1	.2	.1
Opvattingen	+.2	.0	**-.3	+.2	.2	-.0
Vrienden	***.6	**-.3	***.4	+.2	***.4	.1
Crimineel gedrag 12/14 jaar		***.5		***.3		***.4
R ²	.22	.29	.18	.22	.12	.15
R ² Criminele, deviante vrienden met politiecontact	.17	.27	.11	.19	.08	.13
R ² Persoonlijke factoren	.07	.27	.09	.20	.05	.13
Verschillen significant: + p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; Correlaties over tijd van volgens regressiecoëfficiënten Model W gewogen som onafhankelijke variabelen: 12-14 jaar .47, 14-18 jaar .58, 12-18 .35; Correlatie met crimineel gedrag met 12, 14, 18 jaar: .74, .73, .64						

Ten slotte bekijken we het onderwerp van deze studie, de effecten van de vrienden. Cross-sectioneel blijken de vrienden een zeer grote invloed te hebben. De netwerken hebben op alle drie de meetmomenten een circa tweemaal groter effect op het criminele gedrag van de jongeren dan de sociale positie, de persoonlijke factoren, de ouders of de opvattingen. Het longitudinale effect (onderste deel tabel) van de vrienden is echter niet heel krachtig. Er is weliswaar een flink effect door de tijd (coëfficiënten: .6, .4, .4), maar dit effect loopt grotendeels via het criminele gedrag met 12 of 14 jaar. Na controle daarvoor slinkt het effect tot .3, .2 en .1, en dit laatste effect is niet significant meer. Longitudinaal gezien moeten de effecten van de vrienden de effecten van de persoonlijke factoren voor laten gaan. Dit komt deels omdat de vriendenkring door de tijd kan veranderen. Dat neemt niet weg dat de centrale vraag van dit onder-

zoek, of de vrienden van de jongeren nog van invloed zijn op hun criminele gedrag, als rekening wordt gehouden met meer gangbare verklaringen, voldoende met ja beantwoord kan worden.

Onder in het cross-sectionele deel van de tabel zijn de verklaarde varianties opgenomen. Het blijkt dat met 12 en 14 jaar meer dan de helft van het criminele gedrag verklaard kan worden, een zeer hoog percentage. Met 18 jaar is de verklaarde variantie flink gedaald naar 41%, maar nog steeds hoog. Minder rooskleurig zijn de verklaarde varianties bij de longitudinale analyses. Deze komen tot 29% maximaal en hoe langer de periode tussen beide metingen, hoe lager de verklaarde variantie uitvalt. Bij een periode van zes jaar (van 12 naar 18 jaar) kan nog maar 12% (exclusief crimineel gedrag met 12 jaar als predictor) en 15% (inclusief) voorspeld worden. Ongeveer eenzevende, dat is bepaald niet veel en het laat zien hoe moeilijk complex gedrag over langere termijn te voorspellen is.

Ter vergelijking zijn onder deze verklaarde varianties de verklaarde varianties weergegeven die behaald worden met een eenvoudig netwerkmodel, waarin alleen het politiecontact, de criminaliteit en de deviantie van de vrienden zijn opgenomen en waaruit alle andere variabelen (ethniciteit, sociale positie, persoonlijke factoren, ouders, opvattingen) zijn weggelaten, en de verklaarde varianties die behaald worden met een model waarin alleen de persoonlijke factoren zijn opgenomen. Duidelijk is dat met alleen de belangrijkste netwerkvariabelen al een heel eind in de buurt gekomen kan worden van de verklaarde varianties die behaald worden met een volledig model waarin alle samengestelde variabelen zijn opgenomen, en dat geldt zowel cross-sectioneel als longitudinaal. De persoonlijke factoren blijven cross-sectioneel gezien ver achter bij de netwerkvariabelen, en longitudinaal gezien doen ze het rechtstreeks (zonder controle voor het voorgaande criminele gedrag) minder goed dan de netwerkvariabelen, maar in de drie modellen waarin het eerdere criminele gedrag wel is opgenomen, doen de persoonlijke factoren het even goed als de vriendennetwerken.

9.2 De effecten van de onderliggende basisvariabelen

Tabel 9.1 geeft een goed overzicht van de effecten van categorieën van variabelen die op inhoudelijke gronden zijn samengevoegd, maar deze tabel geeft geen precieze informatie welke basisvariabelen binnen deze samengestelde variabelen nu de doorslag geven. Zoals we hierboven bijvoorbeeld zagen, is er een sterk longitudinaal effect van de persoonlijke factoren en dit is mogelijk deels

terug te voeren op het effect van sekse. Tabel 9.2 geeft om die reden de effecten van een aantal van de constituerende variabelen in de samengestelde maten die in tabel 9.1 zijn opgenomen. Dit zijn niet alle basisvariabelen. Om het overzichtelijk te houden zijn de variabelen in een explorerende analyse geselecteerd op grond van het aantal keren dat een significante bijdrage aan het model wordt geleverd (minimaal twee keer in zes analyses $p < .10$).

Veel basisvariabelen voldoen niet aan dit criterium. Geen enkele van de negen etnische groepen die hier onderscheiden zijn, blijkt in deze zes analyses twee keer of vaker significant af te wijken van de andere groepen. Op de effecten van etniciteit wordt in een volgende paragraaf nog uitvoerig teruggeko- men. Ook de tien variabelen die tezamen de sociale positie van de jongeren beschrijven, blijken geen van alle een zodanig systematisch effect te produceren dat ze op eigen kracht in deze analyse worden opgenomen.⁸⁶ Ook veel van de onderliggende variabelen van de dimensie opvattingen laten geen robuuste effecten zien (collectieve goederen, actiebereidheid, religiositeit, subcultuur, perceptie etniciteit). Alleen de gedragsintentie normloosheid en de attitude individualisme blijven over in deze analyse.

De basisvariabelen die persoonlijke factoren, het gedrag van de ouders of kenmerken van de vrienden beschrijven, zijn daarentegen goed vertegenwoor- digd. Van de persoonlijke factoren is alleen het aantal onvoldoendes, een niet zo geslaagde indicatie voor IQ, zoals we in hoofdstuk 5 zagen, weggevallen. Dui- delijk is dat het effect van de persoonlijke factoren, dat vooral longitudinaal krachtig bleek, niet is terug te voeren op het verschil tussen jongens en meisjes. Het sekse-effect blijkt zelfs tweemaal niet significant te zijn, omdat het wordt wegverklaard door de andere persoonlijke factoren, die stabiele en krachtige effecten laten zien, ook longitudinaal.

Op een na zijn alle basisvariabelen die het gedrag van de ouders beschrijven in het model opgenomen, alleen het slaan van de ouders voldoet niet aan het hier gehanteerde criterium. Ook longitudinaal zijn er enkele effecten. In de analyse met de samengestelde variabelen (tabel 9.1) was er juist geen enkel longitudinaal effect te bespeuren. De bevinding dat ouders op lange termijn nauwelijks invloed hebben, wordt hier dus iets genuanceerd. Merkwaardig is dat strikt controlerende ouders met 12 jaar samengaan met minder crimineel gedrag met 12 jaar, zoals te verwachten was, maar dat controle met 14 jaar

86 Een onveilige buurt gaat cross-sectioneel samen met meer criminaliteit (12, 14 jaar), maar longitudinaal met minder. Vanwege deze inconsistentie is dit effect niet in de tabel opgenomen.

Tabel 9.2: Regressiecoëfficiënten (b) van basisvariabelen cross-sectioneel en longitudinaal

	Cross-sectioneel			Longitudinaal		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar	12>14	14>18	12>18
Constante	-1.3	-12.4	-10.6	2.1	-5.5	-1.4
Persoonlijke factoren						
jongen	*1.0	*1.1	.9	.9	**2.7	*1.6
iets ouder	.0	*2.1	**4.8	1.6	*3.6	*3.6
vroegrijp	*2.6	*4.0	1.2	.6	2.0	1.0
hyperactief	*1.0	**1.6	.5	*1.6	**2.8	*1.8
emotionele problemen	-.7	***3.3	-1.2	*2.4	.7	-.1
agressief	-.2	***2.2	**2.0	**2.1	-.9	-.1
Ouders						
beide eigen ouders aanwezig	*1.0	-.9	-.4	*2.1	-.3	-1.4
controle door ouders	**1.1	-.4	--	-.2	**1.5	.5
emotionele band ouders	*.7	-.4	-.4	.2	*.3	.4
ouders politiecontact	.7	*1.8	**2.8	-1.0	*3.4	1.4
Opvattingen						
normeloosheid	***2.1	***2.9	**1.9	.1	1.1	-.1
individualisme	*.5	*1.1	*1.2	.0	*1.1	.4
Netwerken						
vrienden politiecontact	***.6	***.3	**3	*.3	-.2	-.1
criminele vrienden	***.3	***.3	**5	.0	-.1	-.2
deviante vrienden	*.2	*.2	**3	.1	-.1	*.3
overlap netwerken	***.5	.3	-.0	*3	-.0	-.1
belangrijke netwerken	-.1	*.2	--	.0	**4	*.4
leeftijdseffecten netwerken	.1	*.2	*.3	-.1	.2	.1
Criminaliteit 12/14 jaar	--	--	--	***.5	***.3	***.3
R ²	.52	.53	.40	.31	.29	.17

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

samengaat met méér crimineel gedrag vier jaar later, met 18 jaar. Mogelijk speelt rebellerend gedrag van te strak gecontroleerde pubers van 14 jaar hier een rol.

Steun van de vrienden, frequentie van het contact met de vrienden en de etniciteit van de vrienden (met name etnische heterogeniteit van de vriendenkring) blijken geen stabiele effecten te leveren voor opname in dit model van basisvariabelen, de zes overige netwerkvariabelen zijn wel opgenomen. Longitudinaal zijn de effecten niet indrukwekkend, zoals we al eerder zagen (tabel 9.1). Mogelijk verwateren de effecten iets door het grote aantal netwerkvariabelen dat hier is opgenomen. Interessant is dat er een verschuiving optreedt van sterke cross-sectionele effecten van de variabelen die de criminaliteit van de vrienden beschrijven, naar longitudinale effecten van het belang van de netwerken. Op langere termijn blijkt het belang van de vrienden toch gewicht in de schaal te leggen.

Al met al laat deze analyse zien dat de effecten van de samengestelde variabelen niet zijn terug te voeren op enkele daarin opgenomen zeer krachtige afzonderlijke variabelen, zoals bijvoorbeeld sekse. Ook blijkt uit de verklaarde varianties, die in dezelfde orde van grootte liggen als in tabel 9.1, dat de hoge verklaringskracht van de modellen niet is verkregen door het ‘fitten’ van deze samengestelde variabelen middels regressieanalyse. Ten slotte wordt de eerdere bevinding dat ouders op lange termijn niet ter zake doen, door deze analyse enigszins genuanceerd.

9.3 Verschillende typen criminaliteit en deviantie

In de voorgaande hoofdstukken is steeds nagegaan of de gevonden samenhang tussen de samengestelde variabelen en het criminele gedrag van de jongeren zich ook voordoet voor de verschillende typen crimineel gedrag (lichte delicten, vermogens-, vernielings- en geweldsdelicten) en met het politiecontact, met deviant gedrag (seksuele partners, middelengebruik) en met wapenbezit. Steeds bleek dat er geen beduidende differentiatie optreedt. Het is niet zo dat bepaalde vormen van crimineel of deviant gedrag bijzonder goed (of juist bijzonder slecht) verklaard kunnen worden met de onderzochte variabelen. Gezien deze eerdere bevindingen is het niet verrassend dat hetzelfde geldt voor het gezamenlijk effect van de samengestelde variabelen (tabel 9.1) op de verschillende typen crimineel gedrag. Uit tabel 9.3a en 9.3b blijkt dat er geen duidelijke verschillen optreden, zelfs niet tussen lichte en geweldsdelicten, in de resultaten met het volledige model. Zowel voor lichte als voor geweldsdelicten geldt dat de vriendennetwerken belangrijk zijn en dat, op de langere termijn beschouwd, vooral de persoonlijke factoren zich doen gelden. Etniciteit heeft opvallenderwijs longitudinaal gezien alleen effect op lichte delicten, de persoonlijke factoren hebben daar juist geen longitudinaal effect op.

De in de tabel opgenomen coëfficiënten zijn lager dan de coëfficiënten in tabel 9.1 doordat het ongestandaardiseerde b-coëfficiënten zijn. Het bereik van de samengestelde criminaliteitsmaat (9.1) is veel groter (van 0 tot 50) dan de maten voor de vier typen crimineel gedrag (van 0 tot respectievelijk 9, 21, 24 en 12), waardoor de coëfficiënten in tabel 9.1 hoger uitvallen. De verklaarde varianties zijn lager dan in tabel 9.1 doordat de vier typen crimineel gedrag met minder items en daardoor minder betrouwbaar gemeten zijn. Met 18 jaar worden vernielingsdelicten relatief gezien slecht voorspeld (16% verklaarde variantie). Waarom dit zo is, is onduidelijk. Hetzelfde zagen we bij de samenhang tussen vernielingsdelicten en de netwerken (tabel 8.24). Mogelijk speelt een rol dat 18-jarigen vernielingen meestal wel ontgroeid zijn.

Tabel 9.3a: Regressiecoëfficiënten (b) van samengestelde variabelen op vier typen crimineel gedrag

	Cross-sectioneel Afhankelijk: aantal...			
	Lichte delicten	Vermogensdelicten	Vernielingsdelicten	Gewelddelicten
12 jaar				
Constante	-2.2	-1.3	-2.1	-.9
Etniciteit (tabel 3.2)	*.2	-.0	**-.1	-.1
Sociale positie (tabel 4.7)	***.2	.1	.1	.0
Persoonlijke factoren (tabel 5.6)	*.1	.1	.1	** .1
Ouders (tabel 6.5)	***.2	*.1	.0	*.1
Opvattingen (tabel 7.9)	*.1	***.1	***.1	***.1
Vrienden (tabel 8.24)	***.2	***.2	***.3	***.2
R ²	.32	.30	.41	.33
14 jaar				
Constante	-1.7	-2.6	-4.0	-1.3
Etniciteit	.1	-.0	*.2	.0
Sociale positie	.1	.0	.0	.0
Persoonlijke factoren	***.1	** .1	***.2	***.1
Ouders	** .1	*.1	-.1	.0
Opvattingen	***.1	***.1	** .1	*.1
Vrienden	***.1	***.2	***.3	***.1
R ²	.31	.35	.33	.27
18 jaar				
Constante	-1.2	-4.8	-3.8	-1.6
Etniciteit	.1	*.2	.1	.0
Sociale positie	*.1	.1	.1	*.1
Persoonlijke factoren	** .1	** .1	***.2	***.1
Ouders	.1	*.1	*.1	.0
Opvattingen	*.1	** .1	.1	.0
Vrienden	***.2	***.3	***.1	***.1
R ²	.21	.34	.16	.30

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Niet alleen de effecten van de samengestelde variabelen, ook de correlaties van alle effecten tezamen met lichte, vernielings-, vermogens- en gewelddelicten liggen in dezelfde orde van grootte (tabel 9.4). Ook de correlatie met politiecontact is zoals men zou verwachten.

De gewogen som van de samengestelde variabelen die alle effecten op de jongeren beschrijven, is ‘gefit’ op het aantal delicten, maar hangt ook samen met andere vormen van deviant gedrag. Jongeren met kenmerken die de kans op crimineel gedrag vergroten, gebruiken ook meer middelen, hebben meer seksuele partners en dragen vaker een wapen bij zich. Dit laatste vooral als zij 18 jaar zijn.

Tabel 9.3b: Regressiecoëfficiënten (b) van samengestelde variabelen op vier typen crimineel gedrag

	Longitudinaal			
	Afhankelijk: aantal...			
	Lichte delicten	Vermogensdelicten	Vernielingsdelicten	Gewelddelicten
Van 12 naar 14 jaar				
Constante	.2	-.7	-.6	-.0
Etniciteit (tabel 3.2)	*.3	.2	.0	-.0
Sociale positie (tabel 4.7)	-.0	-.1	-.1	-.0
Persoonlijke factoren (tabel 5.6)	.0	*.1	** .2	** .1
Ouders (tabel 6.5)	.1	-.0	-.1	-.0
Opvattingen (tabel 7.9)	-.0	.0	.0	-.0
Vrienden (tabel 8.24)	*.1	*.1	*.1	***.1
... delicten met 12 jaar ¹	***.4	***.4	***.5	*.1
R ²	.20	.18	.25	.15
Van 14 naar 18 jaar				
Constante	-.4	.3	.4	.2
Etniciteit	** .2	.0	.0	-.0
Sociale positie	-.1	-.1	-.1	-.0
Persoonlijke factoren	.1	** .1	*.1	*.1
Ouders	*.1	-.1	-.0	.0
Opvattingen	.1	.1	.0	-.0
Vrienden	*.1	** .1	-.0	*.1
... delicten met 14 jaar ¹	***.3	***.3	***.2	** .2
R ²	.21	.18	.12	.09
Van 12 naar 18 jaar				
Constante	.3	-.6	-.1	-.1
Etniciteit	** .4	.2	-.1	.1
Sociale positie	-.1	*.1	-.1	-.0
Persoonlijke factoren	.0	** .2	** .2	** .1
Ouders	.1	.0	-.0	-.0
Opvattingen	-.0	-.0	.0	-.0
Vrienden	.0	*.1	-.0	** .1
... delicten met 12 jaar ¹	***.3	***.1	***.3	** .2
R ²	.12	.12	.13	.10

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ¹ Resp. lichte, vermogens-, vernielings- en gewelddelicten

9.4 Etniciteit en betrouwbaarheid van de antwoorden

In hoofdstuk 3 is besproken dat in dit onderzoek de gangbare bevinding dat allochtonen sterk oververtegenwoordigd zijn in de criminaliteit, niet bevestigd kan worden. Aangestipt werd dat dit onder andere samenhangt met het feit dat hier zelfrapportage-gegevens gebruikt zijn, in plaats van politieregistraties. Met zelfrapportage-gegevens werd ook in andere onderzoeken geen oververtegenwoordiging van allochtonen gevonden, zoals in het onderzoek van het WODC

Tabel 9.4: Correlaties tussen samengenomen variabelen en crimineel en deviant gedrag

	Correlatie met alle effecten		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
alle delicten	.74	.73	.64
lichte delicten	.55	.55	.45
vernielingsdelicten	.64	.56	.40
vermogensdelicten	.54	.59	.59
gewelddelicten	.56	.51	.54
andere delicten	--	--	.45
politiecontact	.50	.43	.40
middelengebruik	.46	.45	.51
seksuele partners	--	.25	.29
wapenbezit	.25	.24	.44
Alle correlaties $p < .001$			

(Van der Laan & Blom, 2011). Voor dit onderzoek zijn echter ook politieregistraties nagezocht⁸⁷ en hier zullen nu de gegevens met deze andere waarnemingsmethode besproken worden.

Allereerst moet opgemerkt worden dat registratiegegevens niet per definitie superieur zijn aan zelfrapportage-gegevens. Aan beide waarnemingsmethoden kleven nadelen. Bij zelfrapportage heeft men te maken met non-respons en met onwaarheid sprekende respondenten. Respondenten kunnen gedrag waar zij zich voor schamen, verzwijgen. Maar het is ook mogelijk dat jongeren crimineel gedrag uit stoerigheid overdrijven. Bij registratiegegevens speelt een grote rol dat deze cijfers gebaseerd zijn op handelingen die met een heel ander oogmerk worden uitgevoerd dan het zo goed mogelijk in beeld brengen van de jeugdcriminaliteit. Politieagenten baseren hun aanhoudingsbeleid nu eenmaal niet op de behoefte de jeugdcriminaliteit te registreren, maar op prioriteiten die zijn ingegeven door het opsporingsbeleid en het openbareordebeleid. De politie mist hierdoor, en door de beperkte urgentie van het merendeel van de (jeugd)criminaliteit, circa 95% van alle misdrijven die in een maatschappij gepleegd worden, het zogenaamde 'dark number'. Het is duidelijk dat een waarnemingsmethode die 95% van het waar te nemen verschijnsel mist, niet erg betrouwbaar kan zijn, zeker als men weet dat de selectie van de 5% die men wel waarneemt absoluut niet aselekt is. De registratiegegevens van de politie moet men zodoende qua betrouwbaarheid vergelijken met een enquête waarop slechts 5% respons is gekomen.

87 Hiervoor is toestemming verkregen van het Parket-Generaal.

Ook enquêtegegevens hebben op de eerste plaats het bezwaar dat men te maken kan hebben met non-respons en deze non-respons is altijd selectief.⁸⁸ Door de zeer hoge respons in dit onderzoek (96, 88 en 83%) is dat euvel hier binnen de perken gebleven. Op de tweede plaats lijdt de betrouwbaarheid van zelfrapportage-gegevens onder de onwaarachtigheid van de respondenten. Sommige respondenten spreken onwaarheid. Maar niet alle respondenten liegen en degenen die wel liegen, liegen niet altijd en niet over alles. In het hier volgende zullen we daarvan een treffend voorbeeld zien: Antilliaanse jongeren blijken niet heel betrouwbaar te rapporteren, met name met 14 en 18 jaar verzwijgen zij het merendeel van hun contacten met de politie, maar als de verschillende metingen (12, 14 en 18 jaar) samen worden genomen, blijken alle (100%) Antillianen in dit onderzoek ten minste eenmaal toegegeven te hebben dat zij crimineel zijn.

Tabel 9.5 geeft een vergelijking van de verzamelde zelfrapportage-gegevens en politieregistraties. Duidelijk is dat de politieregistratie zeven tot vier keer minder criminele jongeren in beeld brengt dan de zelfrapportage.⁸⁹ Volgens de vragenlijsten heeft 76, 84 en 77% van de jongeren een delict begaan, volgens de politieregistratie is slechts 11, 22 en 44 % crimineel actief. Opvallend is dat met 12 jaar de jongeren zelfs meer contact met de politie rapporteren dan in de politiebestanden is terug te vinden: 15% contact met de politie volgens de vragenlijsten, 11% volgens de registratie. Kennelijk vermelden de 12-jarigen nogal eens een onschuldige aanmaning of berisping van de politie, die verder buiten de registratie blijft. Met 14 jaar blijken deze jongeren echter het contact met de politie nogal eens te verzwijgen: 22% is in de registratie te vinden, maar slechts 17% geeft dat ook toe in de vragenlijst. Met 18 jaar geeft 20% politiecontact toe, terwijl 44% geregistreerd staat. Als alle gegevens over 2003 tot 2010 worden samengenomen, dan blijkt dat 53% van alle jongeren in de politiebestanden te vinden is. 65% van deze door de politie geregistreerde jongeren (35% van alle jongeren) geeft dat ook toe in de vragenlijst, de anderen verzwijgen het politiecontact echter en spreken dus onwaarheid. Geconcludeerd kan worden dat er zeker onderrapportage heeft plaatsgevonden.

88 Non-respons wordt als een groter probleem beschouwd dan sociaal wenselijke, onjuiste antwoorden.

89 Als uitgegaan wordt van het aantal delicten in plaats van het percentage criminele jongeren, is het beeld nog veel extremer. In 2004 zijn er bijvoorbeeld 78 delicten bekend via de politieregistratie, terwijl er in de twaalf maanden vóór de enquête in 2003/2004 3000 delicten gepleegd werden. De politieregistratie mist dus ten minste 97% van alle delicten.

Tabel 9.5: Geboorteland ouders en criminaliteit volgens verschillende indicaties

Percentage crimineel volgens ...						
Geboorteland ouders	12 jaar			14 jaar		
	vragenlijst, lijst delicten	vragenlijst, contact politie	politie-registratie	vragenlijst, lijst delicten	vragenlijst, contact politie	politie-registratie
	2003/04	2003/04	2003/2004	2006	2006	2005/2006
	ns	ns	ns	+	ns	+
Nederland-Nederland	72,9	16,7	8,1	84,6	19,2	17,0
Nederland-niet-Western	88,0	16,0	16,0	93,5	19,6	37,0
Nederland-Europees	72,7	9,0	[0,0]	[71,4]	[14,3]	[14,3]
Suriname-Suriname	80,2	14,1	8,0	86,4	16,7	22,7
Antillen-Antillen	68,4	15,8	15,8	85,7	7,1	35,7
Marokko-Marokko	70,0	11,3	13,8	71,8	11,3	21,1
Turkije-Turkije	71,1	16,5	16,5	86,9	19,1	27,4
Kaapverdië-Kaapverdië	88,6	20,5	13,6	89,2	10,8	27,0
niet-Western-niet-Western	77,7	14,6	8,5	82,9	14,6	17,1
Allen	75,7	14,6	11,1	84,2	16,5	22,2

Percentage crimineel volgens ...						
Geboorteland ouders	18 jaar			12,14,18 jaar		
	vragenlijst, lijst delicten	vragenlijst, contact politie	politie-registratie	vragenlijst 3x lijst delicten	vragenlijst 3x contact politie	politie-registratie
	2010	2010	2007-2010	2003/10	2003/10	2003-2010
	ns	*	ns	ns	**	ns
Nederland-Nederland	77,5	27,0	46,1	97,0	43,0	55,1
Nederland-niet-Western	92,3	15,4	51,2	97,2	33,3	61,5
Nederland-Europees	70,0	40,0	60,0	[83,3]	[50,0]	60,0
Suriname-Suriname	77,1	18,0	44,3	94,8	37,9	57,4
Antillen-Antillen	80,0	20,0	50,0	100,0	[25,0]	70,0
Marokko-Marokko	65,0	16,7	45,0	90,9	21,8	50,0
Turkije-Turkije	71,9	23,6	41,6	97,5	38,8	52,8
Kaapverdië-Kaapverdië	82,9	12,2	34,2	97,1	38,2	46,3
niet-Western-niet-Western	80,6	8,3	36,1	94,0	16,4	45,8
Allen	77,0	20,2	43,6	95,7	34,8	53,4

ns verschillen tussen groepen niet significant ($p > .10$); Verschillen significant: * $p < .10$, * $p < .05$, ** $p < .01$, [...] $n < 10$

Autochtone jongeren laten met 12 jaar een flinke overrapportage zien en hetzelfde geldt soms voor allochtone jongeren van 12 jaar (Surinamers, Kaapverdianen), maar soms is er ook sprake van een kleine onderrapportage (Marokkanen). Met 14 jaar is het beeld echter totaal anders. Autochtone jongeren rapporteren nog steeds iets meer politiecontact dan in de registratie te vinden is, maar de allochtone groepen verzwijgen het politiecontact zeer vaak. Vooral de Antillianen zijn uitzonderlijk met 7% zelfgerapporteerd politiecontact en 36% geregistreerd politiecontact. Met 18 jaar is er zeer forse onderrapportage

ge over de hele linie. Mogelijk speelt ook een rol dat het hier een periode van vier jaar betreft en dat de jongeren politiecontact dat al wat langer geleden is, vergeten zijn of in ieder geval inmiddels liever willen vergeten. Of deze onderrapportage ook verklaart waarom de allochtone groepen in dit onderzoek nauwelijks als criminelere naar voren komen dan autochtone jongeren, valt te bezien. Het blijkt dat de verschillen tussen de etnische groepen niet zodanig groot zijn dat er steeds van zeer significante verbanden sprake is tussen etniciteit en registratie.

Van belang is of de geconstateerde onderrapportage tot zodanige vertekeningen leidt dat aan de onderzoeksresultaten getwijfeld moet worden. Tabel 9.6 geeft een antwoord. In het samenvattende model van dit onderzoek (tabel 9.1) is voor alle etnische herkomsten van de jongeren een aparte variabele toegevoegd (zogenaamde dummy). Op deze wijze wordt de modelmatige verklaringskracht van etnische herkomst gemaximaliseerd. De afhankelijke variabele is hier niet het aantal delicten (zoals in tabel 9.1), maar het aantal keren politiecontact, om de vergelijking met de politiegegevens te optimaliseren. Onder in de tabel is te zien hoeveel alleen de herkomstvariabelen tezamen kunnen verklaren van het aantal keren contact met de politie. Dit blijkt bijzonder weinig te zijn: 1 à 2% verklaarde variantie. Etnische herkomst is, met andere woorden, voor de verklaring van crimineel gedrag nauwelijks relevant en dit geldt dus evenzeer als niet van zelfrapportage, maar van registratiegegevens van de politiegebruik wordt gemaakt.

Verder blijkt dat ook een analyse met registratiegegevens leidt tot de conclusie dat de persoonlijke factoren en de vrienden van de jongeren de doorslaggevende variabelen zijn en dat de rol van de sociale positie, van de ouders en van de opvattingen hier ondergeschikt aan is. Gebruik van politieregistraties leidt dus tot dezelfde conclusies.

Vergelijken we ten slotte beide gegevensbronnen met betrekking tot het effect van de verschillende etnische herkomsten, dan blijkt het volgende. De onderrapportage door allochtone groepen zien we in deze regressieanalyses terug. Allochtone groepen worden op basis van zelfrapportage geclassificeerd als iets minder crimineel dan autochtone jongeren, dat komt door hun onderrapportage, maar op basis van politiegegevens juist als iets criminelere. Met 14 jaar zijn Kaapverdianen, Marokkanen, Turken en jongeren met een niet-Westerse ouder volgens de politiegegevens significant criminelere dan Nederlandse jongeren. Met 12 en 18 jaar zijn alleen de Marokkaanse jongeren significant criminelere volgens de politieregistratie. Uit de verklaarde varianties blijkt echter dat deze oververtegenwoordiging van de genoemde allochtone

Tabel 9.6: Regressieanalyse, geboorteland ouders, samengestelde variabelen en politiecontact volgens twee verschillende gegevensbronnen

Onafhankelijk	Afhankelijk: politiecontact volgens					
	12 jaar		14 jaar		18 jaar	
	vragenlijst	politie-registratie	vragenlijst	politie-registratie	vragenlijst	politie-registratie
Constante	-.45	-.28	-.15	-.20	-.60	-1.31
<i>Geboorteland ouders</i>						
Nederland-Nederland ¹	.00	.00	.00	.00	.00	.00
Nederland-niet-Westers	-.09	.06	.07	*.31	*-.33	.53
Nederland-Europees	.15	-.06	-.11	-.11	.18	.24
Suriname-Suriname	-.10	-.00	-.03	.13	-.12	.10
Antillen-Antillen	.28	.19	-.18	.49	-.25	.18
Marokko-Marokko	-.04	*.16	-.07	*.28	-.09	*.97
Turkije-Turkije	.00	.12	.03	*.29	.04	.15
Kaapverdië-Kaapverdië	-.08	.10	-.08	*.59	-.24	.10
niet-Westers-niet-Westers	*-.13	.05	-.06	.15	*-.26	.09
<i>Samengestelde variabelen</i>						
Sociale positie (4.7)	.02	.00	.00	.02	.01	*.09
Persoonlijke factoren (5.6)	*.02	** .03	** .03	** .04	.01	***.12
Ouders (6.5)	.01	*.02	*.02	-.02	** .05	.06
Opvattingen (7.9)	*.02	.01	.00	.01	.01	.02
Vrienden (8.24)	***.05	** .01	***.05	*.02	***.05	*.05
R ²	.26	.07	.22	.06	.19	.10
R ² alleen etniciteit	.01	.01	.01	.02	.02	.01

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001; ¹ Referentiecategorie, niet opgenomen in model

groepen een betrekkelijk geringe rol speelt, de andere variabelen en met name de persoonlijke factoren en de vrienden van de jongeren zijn vele malen belangrijker.

Interessant is dat deze oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit, zoals vastgesteld met politiegegevens, niet samenhangt met hun sociale positie, niet met hun persoonlijke factoren, niet met het gedrag van hun ouders, niet met hun normen en waarden en ten slotte ook niet met hun vrienden. Want al deze variabelen zijn in dit onderzoek uitvoerig gemeten en ze zijn in het model opgenomen. Er is dus iets anders met deze jongeren aan de hand, buiten de genoemde factoren.

Waarschijnlijk moet de oplossing hiervan niet zozeer gezocht worden in bepaalde eigenschappen van deze allochtone jongeren die we in dit onderzoek over het hoofd zouden hebben gezien, als wel in de sociale omgeving van deze jongeren, die reageert op allochtone jongeren. Over allochtone, met name Marokkaanse en Antilliaanse, jongeren zal eerder geklaagd worden en er zal eer-

der aangifte gedaan worden van een delict dat gepleegd is door een allochtone jongere dan van een delict dat gepleegd wordt door een autochtone jongere. En de politie zal eerder een allochtone dan een autochtone jongere aanhouden in vergelijkbare omstandigheden.

9.5 Multilevelanalyse

Voor de analyses in dit rapport is steeds gebruikgemaakt van regressieanalyse. Deze methode is gebaseerd op een aantal assumpties, waaraan niet altijd is voldaan. Met name is het van belang dat de respondenten onafhankelijk van elkaar in de steekproef terecht zijn gekomen. Omdat hier gebruik is gemaakt van een steekproef van scholen – en niet van individuele jongeren – is aan deze assumptie niet voldaan. Het is nu mogelijk dat de scores van de respondenten op één school sterk op elkaar lijken en sterk verschillen van de scores op een andere school, zowel wat betreft de afhankelijke variabele (in dit geval het criminele gedrag van de jongeren), alsook wat betreft de onafhankelijke variabelen (zoals bijvoorbeeld de vriendennetwerken). Het aantal onafhankelijke eenheden waarmee in de statistische analyses gerekend wordt, wordt dan overschat, waardoor het mogelijk is dat gevonden samenhangen significant genoemd worden, terwijl dit in feite niet gerechtvaardigd is. Multilevelanalyse biedt een oplossing voor dit probleem. Dit is een methode die expliciet rekening houdt met verschillen tussen de jongeren, voor zover die binnen scholen geclusterd zijn, en met het aantal scholen in de steekproef.

Daarnaast is het in principe mogelijk dat de hier gerapporteerde samenhangen tussen bijvoorbeeld het criminele gedrag van de jongeren en de aantallen criminele vrienden veroorzaakt zijn doordat er in de steekproef enerzijds scholen zijn opgenomen met veel criminele jongeren en derhalve ook veel criminele vrienden, en anderzijds scholen met weinig criminele jongeren en dus ook weinig criminele vrienden, zonder dat er feitelijk een relatie is tussen de aantallen criminele vrienden van een jongere en het criminele gedrag van die jongere zelf. In dat geval is het dus niet zo dat een jongere een grotere kans heeft crimineel te zijn doordat hij criminele vrienden heeft, maar wordt de gevonden relatie verklaard door het feit dat een criminele jongere door bepaalde omstandigheden eerder op een school terechtkomt met veel andere criminele jongeren. Deze situatie is niet helemaal denkbeeldig. Het is mogelijk dat bijvoorbeeld sociale achterstanden ertoe leiden dat criminele jongeren een vergrote kans hebben bij

elkaar op school terecht te komen.⁹⁰ Mocht nu uit een multilevelanalyse blijken dat schoolgerelateerde effecten klein (of afwezig) zijn, dan is deze alternatieve interpretatie van de bevindingen uitgesloten. Deze mogelijke alternatieve interpretatie is overigens in het voorgaande al onjuist gebleken in de longitudinale analyses, waarbij steeds constant is gehouden op het criminele gedrag twee, vier of zes jaar eerder. Omdat op die manier alleen *veranderingen* in het criminele gedrag tussen twee tijdstippen geanalyseerd worden en constant wordt gehouden op alle mogelijke oorzaken van het criminele gedrag die voorafgaan aan het eerste meetmoment, blijven ook alle samenhangen op basis van clustering binnen de scholen op het eerste meetmoment buiten de beschouwing.

Voor de multilevelanalyse worden de drie meetmomenten als onafhankelijke waarnemingen beschouwd en de leeftijd van waarneming (12, 14 of 18 jaar) wordt als kenmerk in de analyse opgenomen. Het aantal eenheden loopt zodoende op naar 1788. De waarnemingen op de drie meetmomenten zijn natuurlijk niet onafhankelijk van elkaar en sterk gecorreleerd en om die reden wordt het meetmoment, naast de school, als een level in de analyse opgenomen. Om rekening te kunnen houden met deze correlaties tussen de drie metingen op de verschillende leeftijden is gekozen voor een zogenaamd fully multivariate model, waarin ook de covarianties tussen de meetmomenten vrij worden geschat (Snijders & Bosker, 2012).

Tabel 9.7 geeft de resultaten van deze multilevelanalyse. Het betreft twee modellen: een 'leeg' model, waarin alleen de effecten van de meetmomenten en de varianties op school- en individueel niveau per meetmoment zijn opgenomen, en een volledig model, waarin de samengestelde variabelen uit de voorgaande analyses aan dit lege model zijn toegevoegd. En het betreft twee delen: een fixed deel met regressiecoëfficiënten, die geschat zijn onder de veronderstelling dat deze coëfficiënten en de bijbehorende intercepten binnen de verschillende scholen identiek zijn, en een random deel met de interceptvarianties en covarianties van de scholen en de varianties en covarianties van de individuele jongeren op de drie verschillende meetmomenten.

Uit het lege model blijkt nu dat de schoolvarianties erg klein zijn en niet significant afwijken van nul, wat erop wijst dat de verschillen tussen de scholen te verwaarlozen zijn. Ook blijven de individuele varianties en covarianties groot nadat er rekening is gehouden met clustering binnen scholen. Dit wijst erop

90 In hoofdstuk 4 bleek overigens dat de sociale positie niet veel gewicht in de schaal legt, dus erg aannemelijk is deze redenering toch niet.

Tabel 9.7: Multilevelanalyse¹

Fixed deel	Leeg model		Volledig model	
	b	s.e.	b	s.e.
Constante	5.87	.40	-8.51	.87
12 jaar (referentiecategorie)	0	--	0	--
14 jaar	***2.64	.39	***-3.72	.51
18 jaar	***2.22	.50	***-2.99	.52
Etniciteit			**.39	.12
Sociale positie			***.36	.07
Persoonlijke factoren			***.41	.05
Ouders			***.26	.06
Opvattingen			***.34	.04
Vrienden			***.69	.03
Random deel	(co)-		(co)-	
	variantie	s.e.	variantie	s.e.
<i>Op schoolniveau (intercepten)</i>				
12 jaar variantie	1.79	1.13	.73	.50
14 jaar variantie	1.62	1.60	1.07	.88
18 jaar variantie	1.12	1.57	.18	.79
12*14 jaar covariantie	1.49	1.12	.54	.50
14*18 jaar covariantie	1.45	1.29	.27	.61
12*18 jaar covariantie	.70	1.01	-.11	.45
<i>Op individueel niveau</i>				
12 jaar variantie	57.48	3.21	26.70	1.49
14 jaar variantie	98.73	5.88	47.22	2.83
18 jaar variantie	103.16	6.34	60.93	3.76
12*14 jaar covariantie	38.49	1.12	9.25	1.55
14*18 jaar covariantie	44.00	1.29	14.22	2.51
12*18 jaar covariantie	27.55	1.01	7.10	1.79
-2*log-likelihood	12.672.94		11.666.01	

Verschillen significant: ** p < .01, *** p < .001; ¹ Ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (b) en standaarderrors (s.e.) van samengestelde variabelen op crimineel gedrag (fixed deel) en school en individuele varianties en covarianties (random deel); n=1788 jongeren, drie meetmomenten en 25 scholen

dat de context school nauwelijks gerelateerd is aan de variantie in het criminele gedrag. Het hier gepresenteerde model met schoolniveau blijkt dan ook qua fit niet significant beter te passen dan een model waarin schoolniveau niet is opgenomen.⁹¹ Geconcludeerd kan worden dat clustering van leerlingen in scholen niet geleid heeft tot een overschatting van het aantal significante relaties.

Bij het volledige model, waarin de samengestelde variabelen zijn opgenomen, valt te zien dat in deze analyse de vriendennetwerken een veel sterker

91 Het toevoegen van het level 'school' levert géén significante bijdrage aan het verklaren van de individuele variantie. Log-likelihood zonder school 12.678,62, met school 12.672,94, verschil 5,68. Dit verschil is χ^2 verdeeld, $\chi^2 = 5,68$, df = 6, ns.

effect hebben dan alle andere variabelen. Als tweede komt het effect van de persoonlijke factoren naar voren. Door het grote aantal eenheden (1788) in deze analyse zijn alle effecten significant. In het random deel blijkt dat de varianties en covarianties op schoolniveau, die al klein waren, nog verder zijn afgenomen. Clustering op schoolniveau is dus niet de oorzaak van de significantie van de gevonden samenhangen, maar de samengestelde variabelen verklaren de (al geringe) verschillen tussen scholen weg. Verder blijkt dat de individuele varianties en covarianties tussen meetmomenten sterk teruglopen door de verklaringskracht van de samengestelde variabelen. Hetzelfde bleek in eerdere analyses al uit de gevonden hoge verklaarde varianties.

9.6 Gevolgen van crimineel gedrag

Ter afsluiting van dit hoofdstuk wordt verkend wat de gevolgen voor de jongeren zijn van hun criminele gedrag: is het zo dat jongeren die in crimineel gedrag vervallen, later ook criminelere vrienden krijgen en normlozer worden? Uit het voorgaande is bijvoorbeeld duidelijk dat jongeren die crimineel gedrag vertonen veel vaker normloos zijn en het ligt dus voor de hand dat jongeren die met 12 jaar crimineel zijn, ook met 14 en 18 jaar vaker normloos zijn, want er is een vrij sterke samenhang tussen normloosheid op 12-, 14- en 18-jarige leeftijd. Zodoende is er een samenhang tussen criminaliteit op jongere leeftijd en normloosheid op latere leeftijd. De vraag is hier echter of de criminaliteit op jongere leeftijd een zelfstandig effect heeft, naast het effect dat de normloosheid op jongere leeftijd heeft: is het zo dat criminaliteit zelf een achteruitgang van de omstandigheden van de jongere teweegbrengt, wat betreft zijn normbesef, maar ook wat betreft zijn vrienden; leidt de criminaliteit ertoe dat hij criminelere vrienden krijgt? Ook op andere gebieden kan criminaliteit achteruitgang meebrengen. Een ongunstige persoonlijke aanleg kan zich mogelijkster sterker profileren door crimineel gedrag (meer agressief, hyperactief) en ouders zouden minder om hun criminele kinderen kunnen gaan geven.

Tabel 9.8 geeft een antwoord op dergelijke vragen. De variabelen die in het voorgaande steeds als voorspeller van crimineel gedrag zijn gebruikt (persoonlijke factoren, ouders, opvattingen, vrienden), worden hier als afhankelijke (te voorspellen) variabele opgevoerd en als voorspellers worden dezelfde variabelen gebruikt, twee, vier of zes jaar eerder. Allereerst zien we dat deze variabelen over de tijd sterk samenhangen. Op de diagonaal is steeds een sterk en significant effect te zien: wie met 12 jaar ongunstige persoonlijke factoren had, heeft

Tabel 9.8: Regressiecoëfficiënten (b) van samengestelde variabelen op vier voorspellers voor crimineel gedrag

Onafhankelijk	Longitudinaal Afhankelijk			
	persoonlijke factoren	ouders	opvattingen	vrienden
	12>14 jaar			
Constante	2.6	5.3	4.4	4.7
Criminaliteit 12 jaar	** .1	* .1	* .1	** .1
Persoonlijke factoren 12 jaar (tabel 5.6)	*** .9	.0	* .2	.2
Ouders 12 jaar (tabel 6.5)	* .1	*** .5	.1	.0
Opvattingen 12 jaar (tabel 7.9)	-.1	.0	*** .4	-.0
Vrienden 12 jaar (tabel 8.24)	.0	-.0	.1	*** .3
R ²	.28	.22	.15	.18
14>18 jaar				
Constante	4.8	5.5	3.4	1.6
Criminaliteit 14 jaar	-.0	.0	.0	.1
Persoonlijke factoren 14 jaar (tabel 5.6)	*** .4	.1	** .1	*** .3
Ouders 14 jaar (tabel 6.5)	.0	*** .2	.1	.1
Opvattingen 14 jaar (tabel 7.9)	.0	-.0	*** .3	.0
Vrienden 14 jaar (tabel 8.24)	.1	.0	.0	*** .3
R ²	.20	.11	.25	.27
12>18 jaar				
Constante	3.7	5.8	4.0	4.3
Criminaliteit 12 jaar	.0	* .1	** .1	** .1
Persoonlijke factoren 12 jaar (tabel 5.6)	*** .6	.0	*** .4	** .3
Ouders 12 jaar (tabel 6.5)	* .1	*** .4	.1	.1
Opvattingen 12 jaar (tabel 7.9)	-.0	-.0	** .2	.0
Vrienden 12 jaar (tabel 8.24)	.0	-.0	-.1	* .1
R ²	.20	.16	.13	.11

Verschillen significant: * p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

dat met 14 of 18 jaar nog steeds en hetzelfde geldt voor ouders, opvattingen en vrienden, hoewel de relatie tussen vrienden met 12 jaar en met 18 jaar zwak is. Er zit kennelijk flink wat beweeglijkheid in de samenstelling van de vrienden-groepen door de tijd.

Op de tweede plaats blijkt dat crimineel gedrag inderdaad een zelfstandig en ongunstig effect heeft op de omstandigheden van de jongeren. Wie met 12 jaar crimineel is, heeft met 14 jaar minder gunstige persoonlijke factoren dan men op grond van zijn persoonlijke factoren met 12 jaar zou verwachten. Ook de ouders gedragen zich ongunstiger, de opvattingen worden normlozer en de vrienden worden criminel, uitsluitend ten gevolge van het criminele gedrag met 12 jaar. Van 14 naar 18 jaar zien we deze effecten echter niet, maar van 12 naar 18 jaar weer wel. Kennelijk heeft crimineel gedrag met 12 jaar een blijvende ongunstige invloed. Met 14 jaar ontbreekt deze ongunstige invloed,

mogelijk omdat het op die leeftijd vaker tijdelijke adolescentencriminaliteit betreft.

Ten slotte blijkt uit de tabel dat de persoonlijke factoren ook van invloed zijn op de andere voorspellers. Een 12-jarige met ongunstige persoonlijke factoren is met 14 en 18 jaar normlozer en heeft met 18 jaar criminelere vrienden dan men op grond van zijn scores met 12 jaar zou verwachten. Voor een 14-jarige met ongunstige persoonlijke factoren geldt min of meer hetzelfde met 18 jaar. De samenstelling van de vriendengroep heeft daarentegen geen enkele invloed op de andere voorspellers: het is niet zo dat jongeren door hun criminele vrienden normlozer worden of ongunstiger persoonlijke factoren ontwikkelen.

9.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de in de vorige hoofdstukken besproken effecten samen genomen in één model. Onderzocht is wat de bijdrage van de verschillende onderzochte groepen van variabelen is aan de verklaring van het criminele gedrag, wanneer zij tegelijkertijd in de analyse worden opgenomen. Deze analyse geeft zodoende antwoord op de centrale vraag van dit onderzoek: zijn de vrienden van de jongeren nog van invloed op hun criminele gedrag als rekening wordt gehouden met meer gangbare verklaringen? Uit deze analyses blijkt het volgende.

De etniciteit van de jongeren laat met 14 en 18 jaar zwakke effecten zien, maar longitudinaal nauwelijks en de etniciteit van de jongeren veroorzaakt nooit een causaal te interpreteren effect. Geconcludeerd kan worden dat ook in deze analyse etniciteit van weinig waarde blijkt voor de verklaring van crimineel gedrag. Voor de sociale positie van de jongeren geldt min of meer hetzelfde: geen of onduidelijke en niet stabiele effecten.

Anders ligt dat voor de persoonlijke factoren, die een zeer krachtig en stabiel effect hebben op het criminele gedrag van de jongeren, zowel met 12, met 14 als met 18 jaar. Ook op langere termijn is er sprake van uitgesproken sterke effecten en deze effecten kunnen steeds causaal geïnterpreteerd worden, zelfs over een termijn van zes jaar. Deze sterke effecten op langere termijn hangen samen met het feit dat de persoonlijke factoren (bijvoorbeeld agressief, hyperactief, sekse, iets ouder, vroegrijp) door de tijd een stabiel karakter hebben dan de andere kenmerken van de jongeren (bijvoorbeeld opvattingen, vrienden).

De ouders hebben wel effect, maar dit effect is niet sterk en stabiel en blijkt op termijn niet duurzaam. Deze marginale rol van de ouders op langere termijn

staat haaks op de gangbare opvattingen hierover. Hoewel in een volgende analyse toch nog enkele effecten van de ouders op langere termijn worden aangetroffen, blijkt de rol van de ouders veel zwakker dan algemeen verondersteld wordt.

Voor de opvattingen van de jongeren geldt iets soortgelijks, maar in iets mindere mate. De opvattingen hebben op alle drie de onderzochte leeftijden een duidelijk effect op het criminele gedrag, maar door de tijd blijft daar niet veel van over. De opvattingen worden in deze samengestelde variabele vooral bepaald door de normloosheid, en het is niet onlogisch dat criminele jongeren opvattingen huldigen over normloosheid die hun criminele gedrag vergoelijken, zeker als opvattingen en crimineel gedrag op precies hetzelfde moment onderzocht worden. Op langere termijn blijken opvattingen over normloosheid echter nauwelijks een rol te spelen.

De vrienden blijken op alle drie de onderzochte leeftijden een zeer grote invloed te hebben op het criminele gedrag van de jongeren zelf en dit effect is circa tweemaal groter dan de effecten van de sociale positie, de persoonlijke factoren, de ouders of de opvattingen. Op termijn bezien, is het effect van de vrienden zwakker. Er is weliswaar een flink effect door de tijd, maar dit effect loopt groten-deels via het eerdere criminele gedrag met 12 of 14 jaar. Dit komt deels omdat de vriendenkringen door de tijd veranderen. Dat neemt niet weg dat de centrale vraag van dit onderzoek, of de vrienden van de jongeren nog van invloed zijn op hun criminele gedrag als rekening wordt gehouden met meer gangbare verklaringen, volmondig met ja beantwoord kan worden. Dit temeer daar meer dan de helft van het criminele gedrag verklaard kan worden, een zeer hoog percentage. Bij de longitudinale analyses liggen deze verklaarde varianties lager.

In de volgende paragrafen van dit hoofdstuk is onderzocht of de bevinding dat de netwerken van de jongeren uiterst relevant zijn voor hun criminele gedrag, mogelijksterwijs toegeschreven kan worden aan de keuze van de meet- en analysemethoden. Eerst is bekeken of de samengestelde variabelen gedomineerd worden door een of enkele van de daarin opgenomen basisvariabelen. Dit zou bijvoorbeeld het geval zijn als de samengestelde variabele ‘persoonlijke factoren’ geheel gedomineerd wordt door de daarin opgenomen variabele ‘seksse’. Om die reden is een analyse uitgevoerd met behulp van de basisvariabelen. Deze analyse laat zien dat de effecten van de samengestelde variabelen niet zijn terug te voeren op enkele daarin opgenomen zeer krachtige afzonderlijke basisvariabelen, zoals seksse. Ook blijkt uit de verklaarde varianties, die in dezelfde orde van grootte liggen als met de samengestelde variabelen, dat de hoge verklaringskracht van de modellen niet is verkregen door het ‘fitten’ van deze samengestelde variabelen middels regressieanalyse.

Vervolgens is de analyse herhaald voor de vier verschillende typen criminaliteit (lichte delicten, vermogensdelicten, vernielingsdelicten, geweldsdelicten) om na te gaan of bijvoorbeeld geweldsdelicten een duidelijk andere achtergrond hebben dan de meer gangbare lichte delicten, maar het blijkt niet zo te zijn dat bepaalde vormen van crimineel of deviant gedrag bijzonder goed (of juist bijzonder slecht) verklaard kunnen worden met de onderzochte variabelen, er treden zelfs geen verschillen op tussen lichte en geweldsdelicten. Ook andere vormen van deviant gedrag blijken verklaard te kunnen worden met het hier gebruikte model. Jongeren met kenmerken die de kans op crimineel gedrag vergroten, gebruiken ook meer middelen, hebben meer seksuele partners en dragen vaker een wapen bij zich.

De centrale afhankelijke variabele in dit onderzoek, crimineel gedrag, is gemeten door middel van zelfrapportage. Daarom is onderzocht of een andere wijze van meting van dit gedrag, namelijk met behulp van politieregistraties, tot nieuwe inzichten leidt. Het blijkt dat de politieregistratie zeven tot vier keer minder criminele jongeren in beeld brengt dan de zelfrapportage. Volgens de vragenlijsten heeft 76, 84 en 77% van de jongeren een delict begaan, volgens de politieregistratie is slechts 11, 22 en 44 % crimineel actief. Opvallend is dat met 12 jaar de jongeren zelfs meer contact met de politie rapporteren dan in de politiebestanden is terug te vinden. Kennelijk vermelden de 12-jarigen nogal eens een onschuldige aanmaning of berisping van de politie, die verder buiten de registratie blijft. Met 14 jaar blijken deze jongeren echter het contact met de politie soms te verzwijgen en met 18 jaar geeft 20% politiecontact toe, terwijl 44% geregistreerd staat. Geconcludeerd kan worden dat er zeker onderrapportage heeft plaatsgevonden.

Autochtone jongeren laten met 12 jaar een flinke overrapportage zien en hetzelfde geldt soms voor allochtone jongeren van 12 jaar (Surinamers, Kaapverdianen), maar soms is er ook sprake van een kleine onderrapportage (Marokkanen). Met 14 jaar is het beeld echter totaal anders. Autochtone jongeren rapporteren nog steeds iets meer politiecontact dan in de registratie te vinden is, maar de allochtone groepen verzwijgen het politiecontact zeer vaak. Vooral de Antillianen zijn uitzonderlijk met 7% zelfgerapporteerd politiecontact en 36% geregistreerd politiecontact. Met 18 jaar is er zeer forse onderrapportage over de hele linie. Mogelijk speelt een rol dat het hier een periode van vier jaar betreft en dat de jongeren politiecontact dat al wat langer geleden is, vergeten zijn of in ieder geval inmiddels liever willen vergeten. Ondanks deze onderrapportage blijken de verschillen tussen de etnische groepen klein te zijn.

Van belang is of de geconstateerde onderrapportage tot zodanige verteke-

ningen leidt dat aan de onderzoeksresultaten getwijfeld moet worden. De herkomstvariabelen blijken tezamen echter bijzonder weinig te kunnen verklaren van het aantal keren contact met de politie (1 à 2% verklaarde variantie). Etnische herkomst is, met andere woorden, voor de verklaring van crimineel gedrag nauwelijks relevant en dit geldt dus evenzeer als niet van zelfrapportage, maar van registratiegegevens van de politie gebruik wordt gemaakt.

Verder blijkt dat ook een analyse met registratiegegevens leidt tot de conclusie dat de persoonlijke factoren en de vrienden van de jongeren de doorslaggevende variabelen zijn en dat de rol van de sociale positie, van de ouders en van de opvattingen hier ondergeschikt aan is. Gebruik van politieregistraties leidt dus tot dezelfde conclusies.

Allochtone groepen worden op basis van zelfrapportage geclassificeerd als iets minder crimineel dan autochtone jongeren, dat komt door hun onderrapportage, maar op basis van politiegegevens juist als iets criminelers. Met 14 jaar zijn Kaapverdiënen, Marokkanen, Turken en jongeren met een niet-Westerse ouder volgens de politiegegevens significant criminelers dan Nederlandse jongeren. Met 12 en 18 jaar zijn alleen de Marokkaanse jongeren significant criminelers volgens de politieregistratie. Uit de verklaarde varianties blijkt echter dat deze oververtegenwoordiging van de genoemde allochtone groepen een betrekkelijk geringe rol speelt, de andere variabelen, en met name de persoonlijke factoren en de vrienden van de jongeren, zijn vele malen belangrijker.

Deze oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit, zoals vastgesteld met politiegegevens, hangt niet samen met hun sociale positie, niet met hun persoonlijke factoren, niet met het gedrag van hun ouders, niet met hun normen en waarden en ten slotte ook niet met hun vrienden. Want al deze variabelen zijn in dit onderzoek uitvoerig gemeten en ze zijn in het model opgenomen.

In dit onderzoek is gebruikgemaakt van een steekproef van scholen en niet van individuele jongeren. Het is mogelijk dat de scores van de jongeren op één school sterk op elkaar lijken en sterk verschillen van de scores op een andere school, zowel wat betreft de afhankelijke variabele (het criminele gedrag van de jongeren), alsook wat betreft de onafhankelijke variabelen (zoals de vrienden-netwerken). Het aantal onafhankelijke eenheden waarmee in de statistische analyses gerekend wordt, wordt dan overschat, waardoor het mogelijk is dat gevonden samenhangen significant genoemd worden, terwijl dit in feite niet gerechtvaardigd is. Middels zogenaamde multilevelanalyse is onderzocht of de gevonden samenhangen ten onrechte als significant geclassificeerd zijn. Dit blijkt niet het geval te zijn. De schoolvarianties zijn erg klein, wat erop wijst dat

de verschillen tussen de scholen gering zijn. Ook blijven de individuele varianties en covarianties groot, nadat er rekening is gehouden met clustering binnen scholen. Dit wijst erop dat de context 'school' nauwelijks gerelateerd is aan de variantie in het criminele gedrag. Geconcludeerd kan worden dat clustering van leerlingen in scholen niet geleid heeft tot een overschatting van het aantal significante relaties.

Samenvattend blijkt dat de belangrijkste bevinding van dit onderzoek, namelijk dat de netwerken van de jongeren (en hun persoonlijke factoren) een zeer grote rol spelen bij hun criminele gedrag, niet ondergraven wordt als gebruik wordt gemaakt van de basisvariabelen in plaats van 'gefitte' samengestelde variabelen, als gekeken wordt naar verschillende typen criminaliteit (lichte versus geweld) of naar deviant gedrag (seksuele partners, middelengebruik), als de criminaliteit op een andere manier wordt vastgesteld (politie-registratie in plaats van zelfrapportage) of als van een andere analysemethode gebruik wordt gemaakt (multilevel- in plaats van regressieanalyse).

Ten slotte is onderzocht wat de gevolgen van het criminele gedrag van de jongeren zijn voor hun omstandigheden na twee, vier of zes jaar. Is het zo dat zij door crimineel gedrag normlozer worden, dat hun ouders zich van hen afwenden en krijgen zij steeds criminelere vrienden? Dit blijkt inderdaad het geval: het criminele gedrag genereert zelfstandig omstandigheden die weer tot criminaliteit aanzetten. Dit geldt voor crimineel gedrag met 12 jaar, dat tot het achttiende jaar invloed heeft op de rol van de ouders, de opvattingen en de criminaliteit van de vrienden. Crimineel gedrag met 14 jaar heeft die invloed niet, mogelijk doordat het met 14 jaar veel vaker tijdelijke adolescentencriminaliteit betreft. Naast het criminele gedrag hebben ook de persoonlijke factoren een belangrijke invloed op de omstandigheden die tot criminaliteit leiden. Jongeren met ongunstige persoonlijke factoren hebben jaren later normlozere opvattingen en criminelere vrienden. De vriendennetwerken hebben daarentegen geen invloed op deze omstandigheden.

Samenvatting en conclusie

In dit laatste hoofdstuk wordt eerst een beknopte samenvatting gegeven van de resultaten van dit onderzoek. Meer uitvoerige samenvattingen zijn te vinden aan het eind van de voorgaande negen hoofdstukken. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een opsomming van de belangrijkste conclusies.

10.1 Achtergrond van dit onderzoek

De achtergrond van dit onderzoek wordt enerzijds gevormd door bezorgdheid over de jeugdcriminaliteit. Hoewel de jeugdcriminaliteit iets afneemt, is het van belang te voorkomen dat jongeren een criminele carrière starten en voortzetten. Op latere leeftijd is een criminele loopbaan immers moeilijk nog te keren, zo blijkt uit recidivecijfers. Daarnaast blijkt uit een groot aantal onderzoeken op basis van politiegegevens dat allochtone jongeren oververtegenwoordigd zijn in de jeugdcriminaliteit. Grote aantallen jonge allochtone criminelen zouden op den duur kunnen leiden tot grote aantallen volwassen allochtone criminelen en een hoog niveau van allochtone criminaliteit kan samengaan met stigmatisering van allochtonen in het algemeen, waardoor integratie bemoeilijkt wordt. Oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit kan in zelfrapportage-onderzoek overigens doorgaans niet bevestigd worden.⁹²

In het onderhavige onderzoek is getracht een verklaring te vinden voor enerzijds crimineel gedrag door jongeren en anderzijds voor de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in deze jeugdcriminaliteit. Bij deze verklaring is de nadruk gelegd op de netwerken van de vrienden van de jongeren. Om een goed beeld te krijgen van het relatieve belang van de vrienden bij het ontstaan van crimineel gedrag is ook de houdbaarheid van andere theorieën, zoals de opvatting dat jeugdcriminaliteit vooral gerelateerd is aan sociale achterstanden, aan persoonlijke factoren (zoals agressiviteit), aan tekortschietende ouders of aan een ontbrekend waarden- en normenbesef, uitgebreid onderzocht.

92 Junger (1990) vond wel oververtegenwoordiging met zelfrapportage-onderzoek.

10.2 Aard van de gegevens

Er is gekozen voor een longitudinale onderzoeksopzet met drie metingen bij dezelfde jongeren: met 12 jaar (basisschool), met 14 jaar en met 18 jaar. Met deze gegevens is de ontwikkeling van de criminaliteit tijdens de adolescentie in beeld gebracht en dit design maakt het mogelijk de causaliteit van de verbanden te onderzoeken. In 2003/2004 heeft de eerste meting plaatsgevonden, waarbij 681 scholieren uit groep 8 klassikaal geënquêteerd zijn. In 2006 en 2010 zijn een tweede en derde meting uitgevoerd, waarvoor de jongeren opnieuw zijn benaderd. De follow-uprespons kan met 88 en 83% uitstekend genoemd worden.

De in Rotterdam in 2003 voor het onderzoek geselecteerde deelgemeenten komen qua etnische samenstelling en veiligheid heel redelijk, maar niet perfect, overeen met alle deelgemeenten in Rotterdam. De geselecteerde deelgemeenten zijn iets allochtoner en iets minder veilig dan de overige deelgemeenten van Rotterdam. Met enige terughoudendheid kunnen de gegevens geacht worden representatief te zijn voor Rotterdam, met name voor de iets slechtere wijken, en hetzelfde geldt voor de andere grote steden in Nederland. Utrecht wijkt mogelijk af door de lagere criminaliteit aldaar. Door de zeer hoge respons, zowel van de scholen (69%) als van de respondenten op de drie meetmomenten (96%, 88% en 83%), kan een betrouwbaar beeld gegeven worden van de achtergronden van de jeugdcriminaliteit in de iets mindere wijken van de grote steden.

10.3 Crimineel gedrag

Het criminele gedrag van de jongeren is op de eerste plaats vastgesteld door hun een aantal concrete criminele gedragingen voor te leggen en te vragen hoe vaak zij die het afgelopen jaar hebben gepleegd. Op de tweede plaats is aan de jongeren gevraagd of zij in contact zijn gekomen met de politie. Daarnaast zijn er gegevens over criminaliteit verzameld door middel van politieregistraties. Ook deviant gedrag, zoals middelengebruik, is onderzocht.

Het blijkt dat criminaliteit onder deze jongeren de normaalste zaak van de wereld is. Rond de 80% pleegt delicten, veelal op frequente basis (acht tot tien delicten per jaar gemiddeld).⁹³ Tegen de achtergrond van deze cijfers zijn de

93 Met 12, 14 en 18 jaar: 76, 84 en 77%, exclusief 'lichte' delicten (spijbelen, zonder kaartje OV, pesten/chanteren) 57, 68 en 53%.

verschuivingen tussen 12 en 18 jaar en zeker die tussen 14 en 18 jaar onbeduidend. Er is weliswaar een toename van 12 naar 14 jaar en een teruggang tussen 14 en 18 jaar in het percentage delictplegers, maar deze toename en teruggang vallen in het niet tegenover de grote meerderheid die ook met 18 jaar nog crimineel is (77%).

Op basis van deze percentages zou men globaal genomen kunnen zeggen dat er tussen het twaalfde en achttiende levensjaar in de omvang van de criminaliteit niet veel verandert, afgezien van een verschuiving van meer kinderachtige vormen van criminaliteit (pesten, vernielen) naar meer serieuze vormen (iets kopen dat gestolen is, inbreken, stelen, geweld met een wapen). Wel neemt het aantal gepleegde delicten tussen 12 en 14 jaar fors toe.

Van deze jongeren is 35% volgens eigen zeggen ooit in contact geweest met de politie, volgens de politieregistraties is dit echter 53%. Onderrapportage heeft dus plaatsgevonden, maar uit nadere analyses blijkt dat de resultaten hierdoor niet vertekend zijn.

Uitgezonderd gebruik van marihuana komt druggebruik onder deze jongeren slechts sporadisch voor. Het meedragen van wapens blijkt met de leeftijd nauwelijks te fluctueren, rond de 6% heeft (af en toe) een wapen bij zich. Met 14 jaar heeft 16% van de jongeren seksuele ervaring en met 18 jaar is dit opgelopen tot 53%.

De vier typen criminaliteit (lichte delicten, vernielingsdelicten, vermogensdelicten en geweldsdelicten) zijn niet scherp onderscheiden en ook zijn de grenzen tussen de verschillende delicten, politiecontact en middelengebruik niet scherp. Een jongere die bijvoorbeeld lichte delicten pleegt, heeft een veel grotere kans ook geweldsdelicten te plegen (of drugs te gebruiken) dan een jongere die helemaal geen delicten pleegt.

10.4 Etniciteit

Om de etniciteit van de jongeren zuiver vast te stellen is zowel het geboorteland van de vader als dat van de moeder in de beschouwing betrokken. Met bijvoorbeeld 'Antilliaanse jongeren' worden in dit onderzoek jongeren bedoeld die zowel een Antilliaanse vader als een Antilliaanse moeder hebben.

Jongeren met twee allochtone ouders blijken niet criminelier te zijn dan jongeren met twee Nederlandse ouders. Jongeren met een Nederlandse ouder en een niet-Westerse ouder zijn wel iets criminelier, maar deze verschillen zijn klein. Ook als gekeken wordt naar het geboorteland van de jongere zelf, blijken

er geen verschillen tussen in Nederland en elders geboren jongeren op te treden.

Met dit zelfrapportage-onderzoek is het dus niet mogelijk de op politie-registraties gebaseerde bevinding te repliceren dat allochtone jongeren veel meer crimineel gedrag vertonen. De verschillen tussen allochtonen en autochtonen en tussen allochtone groepen onderling blijken bij deze jongeren ook miniem te zijn als uitgegaan wordt van registraties door de politie. Dat allochtone jongeren in dit onderzoek niet (of nauwelijks) criminel zijn dan autochtone jongeren, komt door de oververtegenwoordiging van wijken met veel allochtone bewoners in dit onderzoek. Binnen dergelijke wijken doet het onderscheid autochtoon-allochtoon niet ter zake bij de voorspelling van crimineel gedrag.

10.5 Sociale achterstanden

De klassieke opvatting dat criminaliteit vooral samenhangt met sociale achterstanden kan slechts gedeeltelijk worden bevestigd in dit onderzoek. Inderdaad blijkt dat jongeren die in slechtere buurten wonen criminel zijn en hetzelfde geldt voor jongeren die lagere onderwijsniveaus volgen (vmbo, mbo). Maar de relatie tussen crimineel gedrag en werkloosheid of ziekte van de ouders is niet eenduidig en op verschillende meetmomenten anders. Bovendien gaat een hoog onderwijs- en beroepsniveau van de ouders samen met meer in plaats van met minder criminaliteit. Pas op langere termijn gaat een hogere sociale positie van de ouders samen met een fractie minder criminaliteit.

Met de verschillende indicatoren voor sociale achterstand kan bovendien maar een gering deel van het criminele gedrag worden verklaard. Anders gezegd: informatie over verschillende aspecten van de sociale positie van de jongere (woonbuurt, onderwijs, werkloosheid) of over de sociale positie van diens ouders (werk, opleiding) geeft nauwelijks adequate informatie over de kans op crimineel gedrag. Dit heeft te maken met de aard van dit onderzoek, waarin achterstandswijken oververtegenwoordigd zijn. De sociale positie kan in deze wijken maar heel weinig van het criminele gedrag verklaren. Voor de politie is dit relevant, want die opereert voornamelijk op wijkniveau. Verder blijkt dat allochtone jongeren door de sociale positie van hun ouders of door hun eigen sociale positie niet meer gepredisposeerd zijn tot criminaliteit dan autochtone jongeren.

10.6 Persoonlijke factoren

Voor de laatste tijd wint de opvatting terrein dat persoonlijke factoren die bij de geboorte zijn meegegeven of die later tijdens de vroege jeugd zijn ontstaan, zoals gezondheid, karakter of psychische gezondheid, een belangrijke rol spelen bij het ontstaan van crimineel gedrag. Om die reden is een aantal van dergelijke factoren, waartoe ook sekse en leeftijd kunnen worden gerekend, in dit onderzoek opgenomen.

Zoals in ieder onderzoek blijkt ook hier dat het verschil in criminaliteit tussen jongens en meisjes groot is, en dit verschil verandert met de leeftijd niet. Jongens plegen ongeacht hun leeftijd drie tot vier delicten per jaar meer dan meisjes.

Door een slechte lichamelijke gezondheid kan het voor een jongere lastig zijn bepaalde doelen te bereiken, bijvoorbeeld schoolsucces of een populaire positie onder klasgenoten, en om die reden kan hij of zij uitwijken naar crimineel gedrag. Zware ziekte zal het daarentegen moeilijk maken om crimineel actief te zijn. In de gegevens zien we deze beide effecten terug, een toename van de criminaliteit bij lichte gezondheidsklachten en een afname bij serieuze klachten, maar beide effecten zijn zwak en houden geen stand in een analyse waarin ook andere factoren zijn opgenomen.

Jongeren die eerder geslachtsrijp zijn, zijn volgens biologische theorieën ook op latere leeftijd meer geneigd tot crimineel gedrag. Ook in dit onderzoek blijkt dat zowel jongens als meisjes criminelers zijn als ze met 10 of 11 jaar al geslachtsrijp zijn. Vroegtijdige rijpheid blijkt vooral na constanthouding van andere factoren een sterk positief effect op het aantal delicten te hebben.

ADHD (attention deficit hyperactivity disorder) wordt beschouwd als een belangrijke risicofactor voor crimineel gedrag. Een algemeen gebrek aan remming en discipline speelt hierbij een rol. Van 12 naar 14 jaar blijkt hyperactiviteit, een onderdeel van ADHD, sterk toe te nemen. Jongeren met hyperactiviteit zijn veel criminelers.

Een gering vermogen agressiviteit te beheersen speelt een belangrijke rol in biologisch georiënteerde theorieën over criminaliteit. Het aantal jongeren dat moeite heeft met drift neemt toe met de leeftijd en deze snel boze jongeren plegen aanzienlijk meer delicten dan de jongeren die geen last van boosheid en drift hebben. Men zou verwachten dat problemen met agressiviteit zich vooral doen gelden bij geweldsdelicten, maar dit blijkt niet het geval te zijn.

Kinderen die gepest worden, verkeren in een moeilijke positie en zouden dit kunnen compenseren door crimineel gedrag. Anderzijds kunnen bepaalde

eigenschappen een kind het mikpunt van pesterijen maken en die eigenschappen, zoals verlegenheid en ontwijkend gedrag, gaan niet goed samen met criminaliteit. Het aantal jongeren dat gepest wordt neemt sterk af, van 22% met 12 jaar naar 5% met 18 jaar. 12-jarige kinderen die het mikpunt zijn van pestkoppen zijn iets minder crimineel, maar dit verschil is niet significant. Met 14 en 18 jaar is er geen verschil.

Wanneer de persoonlijke factoren worden samengenomen, blijkt dat ze vooral na verloop van tijd een flink effect hebben op het criminele gedrag van de jongeren. De persoonlijke factoren zijn dus met name van invloed op de ontwikkeling van het criminele gedrag tussen het twaalfde en achttiende jaar.

Uit sommige onderzoeken komt naar voren dat allochtone jongeren in Nederland meer psychische problemen ervaren dan autochtone jongeren, in ander onderzoek worden deze verschillen niet aangetroffen. Ook uit onze gegevens komt naar voren dat er wel verschillen zijn in persoonlijke factoren tussen de etnische groepen, maar deze verschillen zijn niet groot en over de tijd niet stabiel.

Geconcludeerd kan worden dat persoonlijke factoren een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van het criminele gedrag tijdens de puberteit. Ongunstige persoonlijke factoren nemen nog iets toe met de leeftijd (hyperactiviteit, agressiviteit) en door ongunstige persoonlijke factoren op jonge leeftijd worden criminele kinderen bij het bereiken van de adolescentie nog criminelier. Gunstige persoonlijke factoren bieden juist bescherming tegen verder afglijden in criminaliteit.

10.7 De rol van de ouders

Ouders interveniëren in het gedrag van hun kinderen door beloningen en bestraffingen uit te delen, door in de gaten te houden wat hun kinderen doen, door een emotionele band met hun kinderen te onderhouden en ten slotte door hun kinderen een voorbeeld te geven met hun eigen gedrag. Al deze effecten van het ouderlijk gedrag zijn onderzocht.

Een klassieke hypothese in dit verband is de opvatting dat kinderen uit een 'broken home' vaker crimineel zijn, terwijl ouders die vaak thuis zijn crimineel gedrag voorkomen. De bevindingen volgen deze klassieke hypothese maar ten dele. Jongeren die alleen een moeder hebben, zijn inderdaad iets criminelier, maar dit effect is klein. Een alleenstaande vader heeft echter juist een dempend effect op de criminaliteit. Als er niemand is bij thuiskomst uit school of als de

ouders (heel) veel uren werken, dan zijn de kinderen inderdaad iets criminel, maar dit effect verdwijnt als de controle die de ouders uitoefenen op hun kinderen, door op te letten wat zij doen, in de analyse wordt betrokken. De mogelijkheden om de kinderen te controleren (thuis zijn, weinig werkuren) spelen dus geen rol meer als rekening wordt gehouden met de feitelijke controle door de ouders. Driekwart (12 jaar) tot 56% (14 jaar) van de jongeren wordt goed in de gaten gehouden door de ouders en het effect van deze controle door de ouders op het criminele gedrag is systematisch en sterk.

Het merendeel van de onderzochte jongeren heeft een sterke emotionele band met de ouders en houdt dus van zijn of haar ouders. Dat percentage neemt met het ouder worden ook nauwelijks af. Een sterke emotionele band gaat samen met minder criminaliteit. Hetzelfde geldt voor de meer praktische steun van vader en moeder (banden plakken, samen op stap gaan, raad geven), maar praktische steun heeft een kleiner effect dan de emotionele binding en dit effect verdwijnt zelfs als in de analyse ook de emotionele band met de ouders wordt opgenomen. Banden plakken en op stap gaan met de kinderen, het helpt allemaal wel, maar gewoon houden van is nog veel beter.

In hoeverre de ouders het criminele gedrag van hun kinderen beïnvloeden door een slecht (of goed) voorbeeld te geven, is onderzocht op drie gebieden: agressief gedrag van de ouders (slaan), alcoholgebruik en politiecontact. Eenderde van de scholieren wordt op 12-jarige leeftijd zelf wel eens geslagen thuis, 14% met 14 jaar en 4% met 18 jaar. Als er thuis vaak geslagen wordt, dan plegen de jongeren iets meer delicten. Zo'n 7% van de jongeren zegt dat vader of moeder te veel drinkt en er is een zwakke relatie met criminaliteit. Ook de relatie tussen alcoholgebruik van de ouders en middelengebruik door de jongeren zelf is niet sterk. Jongeren wier ouders contact hadden met de politie, plegen daarentegen wel veel meer delicten per jaar. Slaan en alcoholgebruik door de ouders hebben dus niet zoveel invloed, maar crimineel gedrag van de ouders dat leidt tot politiecontact, vindt veel navolging en dit is ook nog zo als de jongeren ouder worden.

Deze effecten samennemend, blijkt dat jongeren die opgroeien bij hun eigen ouders, die flink gecontroleerd worden door hun ouders en die merken dat hun ouders van hen houden, drie tot zes delicten minder per jaar plegen. Jongeren die thuis worden geslagen (of waar thuis geslagen wordt) en wier ouders gedoe met de politie hadden, plegen juist vijf tot acht delicten meer per jaar. Het verschil tussen beide situaties is dus aanzienlijk, maar toch blijkt dat de invloed van de ouders tamelijk beperkt is en – niet verrassend – afneemt met het ouder worden van de jongeren. Ook blijkt dat de invloed van de ouders zich

uitstrekt over de tijd, maar het is niet zo dat criminele jongeren van 12 jaar die liefhebbende en controlerende ouders hebben, daardoor met 14 jaar minder crimineel zijn geworden, of dat brave niet-criminele 12-jarige kinderen minder gauw crimineel worden als hun ouders hen met 12 jaar niet slaan en niet met de politie in contact zijn gekomen. Anders gezegd: de ouders beïnvloeden de ontwikkeling van het criminele gedrag nauwelijks.

Wanneer de ouders uit de verschillende etnische groepen worden vergeleken, blijkt het volgende. Bij Nederlandse jongeren zijn in 72 tot 62% van de gevallen beide eigen ouders aanwezig. Bij allochtone ouders maakt het groot verschil over welke groep het gaat. Marokkaanse en Turkse jongeren groeien merendeels op samen met hun beide eigen ouders (met 12 en 14 jaar 77 tot 94%), hoewel het opvallend is dat deze jongeren deze voorsprong tussen 12 en 18 jaar deels verliezen. Surinaamse, Kaapverdische, maar vooral Antilliaanse jongeren groeien daarentegen slechts in de helft (of nog minder) van de gevallen samen met hun beide ouders op. De hoeveelheid controle die de ouders uitoefenen blijkt nauwelijks te verschillen tussen de etnische groepen en er is geen spoor van een aanwijzing dat dit een verklaring zou kunnen bieden voor meer allochtone jeugdcriminaliteit. Hetzelfde geldt voor de emotionele band tussen ouders en kinderen. Door de allochtone ouders wordt met 12 en 14 jaar veel vaker geslagen dan door Nederlandse ouders (met uitzondering van Marokkaanse ouders). Het slechte voorbeeld voor de jongeren bij uitstek, politiecontact van de ouders, blijkt niet sterk en niet systematisch te differentiëren tussen de etnische groepen.

Als de indicatoren voor ouderlijk gedrag dat criminaliteit van de kinderen bevordert of afremt, samen worden genomen, dan blijkt dat Surinaamse, Antilliaanse en Kaapverdische ouders en ouders van Nederlands-niet-Westerse oorsprong gedrag tentoonspreiden dat crimineel gedrag door hun kinderen in de hand werkt. Marokkaanse en Turkse ouders hebben daarentegen een gedragspatroon dat tegen criminaliteit beschermt, beide ouders zijn hier meestal nog aanwezig, thuis wordt niet zo vaak geslagen en de ouders hebben niet vaak politiecontact gehad. Nederlandse ouders nemen een gemiddelde positie in wat dit betreft en hetzelfde geldt voor ouders van niet-Westerse oorsprong (anders dan Surinaams, Antilliaans, Marokkaans, Turks of Kaapverdisch). Hierbij moet weer in het oog worden gehouden dat dit geldt binnen de hier onderzochte wijken en dat dit niet landelijk gegeneraliseerd kan worden.

Geconcludeerd kan worden dat de invloed van de ouders belangrijk is, maar minder belangrijk dan wel wordt aangenomen. Vooral opvallend is dat het ouderlijk gedrag de (verdere) ontwikkeling van de criminaliteit met de leeftijd

nauwelijks beïnvloedt. Verder verloopt de invloed van de ouders niet (of nauwelijks) via een aantal 'klassieke' en algemeen geaccepteerde factoren: steun van de ouders, drukke werkzaamheden ouders, broken home, thuis zijn na school en alcoholgebruik ouders. 'Klassieke' factoren die wel ter zake doen, in positieve zin, zijn: eigen ouders, controle door de ouders en ouders die van hun kinderen houden, en in negatieve zin: slaande ouders en ouders met politie-contact.

10.8 Opvattingen van de jongeren

Volgens een gangbaar idee is crimineel gedrag vooral terug te voeren op de verkeerde opvattingen van de delinquent of, anders geformuleerd, op diens normen en waarden. Het basisidee is dat een jongere bepaalde, al dan niet cultureel bepaalde, opvattingen huldigt, die hem/haar direct of indirect aanzetten tot crimineel gedrag of hem/haar er in ieder geval niet van weerhouden delicten te plegen. Zijn normbesef schiet tekort of de normen van de (westerse) maatschappij zijn onvoldoende geïnternaliseerd, waardoor remmingen om crimineel gedrag te vertonen ontbreken en er alleen nog maar een koele berekening plaatsvindt van mogelijke kosten en baten van het te plegen delict. In dit onderzoek is deze theorie onder andere onderzocht met behulp van een achttal attitudeschalen.

Vijf attitudes (Normloosheid, Individualisme, Regels, Actiebereidheid, Collectieve goederen) beschrijven op verschillende manieren de mate waarin de jongere zijn eigen belang wil laten prevaleren boven het collectieve belang, anders gezegd: hoe egoïstisch georiënteerd hij of zij is. De hypothese dat een grotere gerichtheid op het individuele dan op het collectieve belang samengaat met meer crimineel gedrag, wordt met alle vijf de onderzochte attitudes bevestigd. Er is een zeer sterke relatie met criminaliteit als de betreffende attitude rechtstreeks de toelaatbaarheid van crimineel gedrag beschrijft (Normloosheid). De relatie is veel zwakker in alle andere gevallen en zwakker naarmate er verder geabstraheerd wordt van de toelaatbaarheid van concreet gedrag naar de naleving van collectieve regels in het algemeen.

De overige drie attitudes in dit onderzoek beschrijven het belang van een bepaalde groep in de maatschappij. De attitude Religie geeft weer hoe belangrijk godsdienst voor de jongeren is. Sterk gelovigen zijn iets minder crimineel. Men zou kunnen vermoeden dat de mate van religiositeit voor gelovigen meer verschil maakt dan voor ongelovigen, maar dit is niet zo. Juist voor ongelovigen

geldt dat een wat sterker religieus gevoel samengaat met iets minder criminaliteit. Er is geen duidelijk verband tussen kerkgenootschap of bezoek van een kerk of moskee en criminaliteit, en dit geldt ook voor moslims en christenen. Samenvattend kan gesteld worden dat religie en religiositeit voor crimineel gedrag nauwelijks ter zake doen.

Een belangrijk aspect van de moderniteit is de rolverdeling tussen man en vrouw. De attitude Seksedifferentiatie meet in hoeverre de jongeren deze traditionele rolverdeling tussen man en vrouw wenselijk achten. Jongens en meisjes met traditionele opvattingen over de rol van de vrouw plegen niet significant meer delicten.

Etnocentrisme geeft de mate weer waarin de jongere de eigen etnische groep waardeert, boven andere groepen in de samenleving. Etnocentrische jongeren blijken iets minder crimineel te zijn. De binding aan de eigen groep werkt dus dempend op het criminele gedrag en gaat niet samen met meer crimineel gedrag ten opzichte van andere groepen, maar het effect is zwak.

Van de allochtone jongeren kiest slechts een kleine minderheid Nederlander als eerste etnische groep waar ze bij willen horen. Bij jongeren met een Nederlandse en een niet-Nederlandse ouder komt dit wel vaak voor. Er is geen directe relatie tussen de gepercipieerde etniciteit en het aantal delicten dat door de jongeren gepleegd wordt. Jongeren met een in Nederland geboren ouder en een niet in Nederland geboren ouder zijn iets criminel, vooral als zij zich identificeren met een niet-Nederlandse etnische groep. Jongeren met twee elders geboren ouders zijn iets minder crimineel, en nog minder als zij zich toch Nederlander voelen.

24% van de 18-jarige jongeren identificeert zich met een of andere subculturele stroming, zoals gabbers of hiphoppers. Identificatie met een subcultuur gaat samen met meer criminaliteit. Over de verschillen tussen de genoemde groepen valt weinig te zeggen, omdat het steeds om zeer kleine aantallen gaat.

Wanneer deze effecten worden samengenomen, blijkt dat jongeren die normloos zijn, die individualistisch zijn ingesteld en die bereid zijn actie te voeren, zeven tot acht delicten meer per jaar plegen. Dat sterke effect is grotendeels terug te voeren op het effect van de normloosheid. Jongeren die graag collectieve goederen verschaffen en die religieus zijn ingesteld, plegen slechts een à twee delicten minder dan andere jongeren. De invloed van de opvattingen neemt iets af met 18 jaar. De invloed van de opvattingen strekt zich uit over de tijd, er is een flink effect van de opvattingen met 12 jaar (of 14 jaar) op het criminele gedrag twee en zes jaar later, met 14 en 18 jaar. Wel loopt deze invloed grotendeels via het criminele gedrag op het eerdere tijdstip (met 12 of 14 jaar).

De verschillen in opvattingen tussen allochtone en autochtone jongeren zijn onderzocht. Alle opvattingen laten significante en flinke verschillen zien tussen de etnische groepen onderling, maar uitgerekend normloosheid, de voorspeller van criminaliteit bij uitstek, vormt hierop de uitzondering: er is nauwelijks enig verschil in normloosheid tussen de etnische groepen. Individualisme verschilt wel tussen de groepen, het blijkt sterker te leven voor Nederlandse jongeren. Vooral Marokkaanse en Turkse jongeren werken graag mee aan het collectief belang. Alleen bij religiositeit treedt een echte waterscheiding op tussen allochtone en autochtone jongeren. Alle allochtone groepen zijn veel religieuzer dan jongeren met Nederlandse ouders en dat geldt ook voor Surinamers en Antillianen. Maar religiositeit deed voor de criminaliteit nu juist nauwelijks ter zake. Heel veel Antilliaanse jongeren identificeren zich met een subcultuur (60%) en wat dit betreft wijken ze duidelijk af van de andere groepen, waar rond de 30% zich identificeert met een subcultuur.

Als deze indicatoren van opvattingen samen worden genomen, dan blijkt dat Nederlandse jongeren en jongeren van gemengd Nederlands-niet-Westerse afkomst stelselmatig in alle drie de jaren vaker opvattingen hebben die predisponeren tot criminaliteit. Zij zijn vooral individualistischer, verschaffen minder graag collectieve goederen en ze zijn minder religieus. Marokkaanse en Turkse jongeren hebben in de drie meetjaren steeds opvattingen die beschermen tegen criminaliteit. Zij zijn niet zo individualistisch, ze werken graag met anderen samen (collectieve goederen) en ze zijn religieus. Bij de andere groepen is het beeld verdeeld.

Concluderend kan gesteld worden dat de normen en waarden van de jongeren ter zake doen, met name als er een zeer concrete link is tussen deze normen en het criminele gedrag (normloosheid of egoïsme). Meer abstracte normen hebben soms invloed op het criminele gedrag, maar deze invloed is veel zwakker dan de invloed van de concrete norm. Er zijn aanzienlijke verschillen tussen de etnische groepen met betrekking tot hun normen en waarden, maar deze verschillen hebben nu juist betrekking op deze abstractere waarden en niet op de concrete norm 'gij zult niet crimineel zijn', die door alle etnische groepen in dezelfde mate wordt onderschreven. Ook identificatie met etnische groepen heeft nauwelijks invloed op het criminele gedrag. Dat etniciteit door middel van tekortschietend normbesef leidt tot crimineel gedrag van jongeren, blijkt moeilijk staande te houden.

10.9 De vrienden van de jongeren

Onderzoek naar de vrienden van de jongeren vormt de kern van dit onderzoek: hoe beïnvloeden de netwerken van de vrienden van de jongeren hun criminele gedrag? Volgens de netwerktheorie zijn de vrienden met wie de jongere omgaat doorslaggevend voor het al dan niet beginnen van een criminele carrière. Omgang met veel niet-criminele netwerkleden zal een zekere bescherming bieden tegen het risico crimineel te worden. Omgang met (proto)criminele of deviante jongeren vergroot de kans crimineel te worden echter sterk, zo is de veronderstelling. Omgang met niet-criminele interactiepartners biedt weliswaar bescherming, maar dit effect wordt verondersteld zwakker te zijn dan het effect van de omgang met protocriminele elementen.

Uitgaande van deze theorie zijn voor dit onderzoek de vrienden in acht sociale contexten (of sociale netwerken) geïnterviewd: 1) familie, 2) school, 3) buurt, 4) vereniging, 5) 'groepje', 6) werk, 7) vaste relatie en 8) criminele anderen (criminele vrienden die in de voorgaande zeven netwerken niet aan de orde zijn geweest).

De meeste jongeren hebben veel vrienden, het gemiddelde met 12, 14 en 18 jaar is respectievelijk 27, 27 en 22 vrienden. De familie, de school en de buurt blijken de meeste vrienden op te leveren. Omdat de meerderheid van de jongeren (70-80%) crimineel gedrag vertoont, kan aangenomen worden dat een jongere met veel vrienden vaak ook criminele vrienden heeft. Dit blijkt inderdaad zo te zijn, want meer vrienden gaat samen met meer criminaliteit, maar deze samenhang tussen aantal vrienden en criminaliteit is volledig terug te voeren op de vergrote kans op criminele vrienden als de jongere veel vrienden heeft. Deze relatie tussen het aantal vrienden en het criminele gedrag laat nog eens zien hoe algemeen crimineel gedrag op deze leeftijd is.

Van deze vele vrienden zijn er veel met de politie in aanraking gekomen. Al met 12 jaar heeft meer dan de helft van de jongeren (52%) ten minste één vriend die contact heeft gehad met de politie, met 14 jaar loopt dit op naar 59%, met 18 jaar daalt het weer iets naar 55%. Vaak gaat het om substantiële aantallen vrienden met politiecontact, met 12, 14 en 18 jaar heeft bijvoorbeeld 18%, 22% en 17% van de jongeren vijf of meer vrienden die met de politie te maken hebben gehad.

Jongeren zonder vrienden met politiecontact (40% van de jongeren) plegen nauwelijks delicten (gemiddeld drie tot vijf delicten per jaar met 12, 14 en 18 jaar). Een paar vrienden met politiecontact (een tot vier vrienden) gaat al samen met een verdubbeling van dit aantal delicten (zeven tot acht delicten).

Bij tien tot twintig vrienden met politiecontact is het aantal delicten opgelopen tot veertien à twintig delicten. Er is sprake van een bijzonder sterk verband tussen de criminaliteit van de vrienden (geïndiceerd door politiecontact) en de criminaliteit van de jongeren zelf. In *alle* acht contexten die hier onderscheiden zijn, en op *alle* drie de onderzochte leeftijden doet die sterke relatie tussen het aantal vrienden met politiecontact en het aantal delicten dat de jongere pleegt zich voor. Kortom, het verband tussen vrienden met politiecontact en de eigen criminaliteit betreft een zeer robuuste en sterke samenhang.

Dat wil niet zeggen dat alle sociale netwerken even criminogeen zijn. Dit komt op de eerste plaats doordat de jongeren in sommige sociale contexten heel veel en in andere sociale contexten veel minder criminele vrienden tegenkomen. Met 18 jaar hebben jongeren niet vaak vrienden met politiecontact op het werk (6%) of op de vereniging (6%) en ook een vaste relatie die politiecontact heeft gehad is betrekkelijk zeldzaam (9%), maar in de buurt (23%), op school (28%) en in de familie (28%) hebben de jongeren vaak vrienden met politiecontact. Op de tweede plaats blijkt de invloed van deze criminele vrienden niet overal even sterk te zijn. De buurt is het meest criminogeen. Er worden in de buurt veel criminele contacten opgedaan én deze contacten hebben een sterke invloed op het eigen gedrag. De invloed in de buurt handhaaft zich op alle onderzochte leeftijden en hetzelfde geldt voor de (kleinere) invloed van familieleden met politiecontact.

Deze effecten zijn sterk, maar ze nemen wel met de leeftijd af. Dat met 18 jaar de rol van de school, de familie en het groepje flink terugloopt, is begrijpelijk, maar de afnemende invloed van deze netwerken wordt niet gecompenseerd door sterke invloeden van nieuwe sociale contacten op het werk of via de vaste relatie.

Het dempend effect van 'brave' vrienden is beperkt. Het aantal vrienden zonder politiecontact heeft met 14 jaar een zwak dempend effect op de criminaliteit, maar met 12 en 18 jaar niet.

Netwerken met vrienden met politiecontact hebben nog na twee jaar (van 12 naar 14 jaar), na vier jaar (van 14 naar 18 jaar) en zelfs na zes jaar (van 12 naar 18 jaar) een duidelijk effect op het criminele gedrag en dit effect blijft bestaan als constant wordt gehouden op het eerdere criminele gedrag, zodat alleen de tussentijdse veranderingen in het criminele gedrag nog worden meegetekend. Dit geldt als een sterke aanwijzing voor causaliteit van het verband: de criminaliteit in de netwerken met 12 en 14 jaar gaat niet alleen samen met latere veranderingen in het eigen criminele gedrag (met 14 en 18 jaar), maar veroorzaakt die.

In het bovenstaande is ingegaan op de invloed van vrienden die met de politie te maken hebben gehad. Er is ook aan de jongeren gevraagd of een aantal delicten door hun vrienden gepleegd wordt, zoals iemand hard slaan, iets goedkoop stelen of iets duurs stelen. Daarnaast is gevraagd of de vrienden deviant gedrag vertonen. Deviant gedrag ligt immers in het verlengde van crimineel gedrag. Het gaat om spelen op een gokkast en softdruggebruik, en met 12 en 14 jaar ook om roken en alcoholgebruik.

Zoals te verwachten valt, blijken deze twee andere indicaties voor de criminaliteit van de vrienden ook sterk samen te hangen met het criminele gedrag van de jongere zelf. Vooral criminele vrienden uit de buurt en op school gaan duidelijk samen met veel meer delicten van de jongere (de respondent). Voor de criminele vrienden uit de familie, uit het groepje of van het werk geldt dat het effect minder stabiel en minder krachtig is. Voor de deviante vrienden geldt min of meer hetzelfde.

In het voorgaande is ingegaan op het gedrag van de vrienden in de netwerken (politiecontact, crimineel gedrag, deviantie), maar ook de aard van de relatie tussen enerzijds de jongere (de respondent) en anderzijds de vrienden in de netwerken is onderzocht. Deze relatie kan goed of minder goed zijn en over het algemeen wordt aangenomen dat frequente en hechte relaties meer invloed hebben dan incidentele en afstandelijke relaties. De kwaliteit van de relatie is in dit onderzoek op drie manieren vastgesteld. Er is gevraagd of de jongeren steun ontvangen van hun vrienden in de netwerken, of ze hun vrienden belangrijk vinden en hoe vaak ze met hun vrienden optrekken. Het blijkt dat deze drie indicaties voor de intensiteit van het contact tussen de jongere en zijn of haar vrienden (steun, belang, frequentie) weliswaar zoals voorspeld samenhangen met het criminele gedrag, maar deze extra informatie voegt nauwelijks iets toe als al bekend is of de vrienden crimineel zijn of niet.

Uit onderzoek blijkt dat het hebben van oudere vrienden over het algemeen een negatieve invloed heeft op het criminele gedrag van jongeren. Oudere vrienden bieden een rolmodel waar de jongere nog niet aan toe is. Ook in dit onderzoek blijkt dat de leeftijd van de interactiepartners van invloed is op het criminele gedrag van de jongere. Als de gemiddelde leeftijd van de vrienden in de buurt of in het groepje hoger ligt, dan pleegt de jongere meer delicten. De beschermende werking van oudere vrienden zonder politiecontact is echter heel bescheiden. Wel blijkt dat met 18 jaar broers en zussen zonder politiecontact een zeer sterk dempend effect hebben op de criminaliteit. Eerder zagen we dat het dempend effect van niet-criminele vrienden steeds heel beperkt is, maar bij de naaste familie blijkt er wel een sterk dempend effect op te treden: jonge-

ren met broers en zussen die geen van allen met de politie in aanraking zijn gekomen, plegen maar liefst twaalf delicten minder dan andere jongeren.

Eerder zagen we dat de etnische herkomst van de jongeren eigenlijk niet ter zake doet voor hun criminele gedrag. In aanvulling daarop is onderzocht of de etnische herkomst van hun vrienden wel gewicht in de schaal legt, maar het criminogene effect van het aantal vrienden van een bepaalde specifieke etniciteit is gering. Deze analyse bevestigt dat etniciteit voor crimineel gedrag niet ter zake doet. Heterogeniteit van de vriendenkring blijkt echter wel een effect te hebben op criminaliteit: hoe meer verschillende herkomsten de vrienden hebben, hoe criminelere de jongere is. Hierbij speelt mee dat jongeren met meer vrienden logischerwijs ook meer vrienden uit verschillende herkomstlanden hebben. En, zoals we eerder zagen, meer vrienden gaat samen met meer crimineel gedrag.

Wanneer alle netwerkeffecten samengenomen worden in één model, dan blijkt dat met de kenmerken van de vrienden 35 tot 47% van de variantie verklaard kan worden – dit is ontzettend veel. Wel neemt de grote rol van de vrienden met het ouder worden af. De jongeren worden op latere leeftijd in hun keuzes minder gestuurd door het gedrag van hun vrienden dan toen ze 12 jaar waren.

Geconcludeerd kan worden dat de vrienden uiterst belangrijk zijn bij het ontstaan en de ontwikkeling van crimineel gedrag en dat met name de buurt hiervoor een belangrijke locatie is, zelfs belangrijker dan de school. Ondanks het feit dat de jongeren hun vrienden uit de buurt niet heel belangrijk vinden, fungeert de buurt als knooppunt in de sociale contacten en de jongeren steken bij hun vrienden uit de buurt het meeste op over crimineel gedrag. De beschermende werking van niet-criminele vrienden blijkt meermalen heel beperkt, hoewel ‘brave’ vrienden in de familie, de school en de vereniging een rol kunnen spelen.

Ook hier is onderzocht of er verschillen zijn tussen de vriendennetwerken van autochtone en allochtone jongeren, maar de etniciteit van de jongere blijkt het aantal vrienden met politiecontact niet te differentiëren. Ook als de verschillende kenmerken van de vriendennetwerken van de jongeren samen worden genomen, blijken de verschillen tussen de etnische groepen zeer gematigd te zijn. Jongeren met een niet-Westerse en een Nederlandse ouder en Kaapverdiaanse jongeren hebben vriendennetwerken die in de drie onderzoeksjaren steeds wat criminogener zijn. Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse jongeren lopen daarentegen wat minder risico dan andere jongeren via hun vrienden in de criminaliteit verzeild te raken.

Voorafgaand aan de analyses was juist de verwachting geformuleerd dat de netwerken van allochtone jongeren veel criminogener zouden zijn dan de netwerken van autochtone jongeren. In dit onderzoek kan deze verwachting niet bevestigd worden. Er is geen sprake van een duidelijke scheiding tussen de netwerken van autochtone en allochtone jongeren.

10.10 De verschillende benaderingen vergeleken

De hierboven besproken benaderingen zijn samengenomen in één model. Onderzocht is wat de bijdrage van de verschillende onderzochte groepen van variabelen is aan de verklaring van het criminele gedrag, wanneer zij tegelijkertijd in de analyse worden opgenomen. Deze analyse geeft zodoende antwoord op de centrale vraag van dit onderzoek: zijn de vrienden van de jongeren nog wel van invloed op hun criminele gedrag, als er rekening wordt gehouden met meer gangbare verklaringen? Uit deze analyses blijkt het volgende.

De etniciteit van de jongeren laat met 14 en 18 jaar zwakke effecten zien, maar longitudinaal nauwelijks, en de etniciteit van de jongeren veroorzaakt nooit een causaal te interpreteren effect. Geconcludeerd kan worden dat ook in deze analyse etniciteit van weinig waarde is voor de verklaring van crimineel gedrag. Voor de sociale positie van de jongeren geldt min of meer hetzelfde: geen of onduidelijke en niet stabiele effecten.

Anders ligt dat voor de persoonlijke factoren, die een zeer krachtig en stabiel effect hebben op het criminele gedrag van de jongeren, zowel met 12, met 14 als met 18 jaar. Vooral op langere termijn is er sprake van uitgesproken sterke effecten en deze effecten kunnen steeds causaal geïnterpreteerd worden, zelfs over een termijn van zes jaar. Deze sterke effecten op langere termijn hangen samen met het feit dat de persoonlijke factoren (bijvoorbeeld agressief, hyperactief, sekse, iets ouder, vroegrijp) door de tijd een stabiel karakter hebben, terwijl de andere kenmerken van de jongeren door de tijd sterk kunnen veranderen (bijvoorbeeld opvattingen, vrienden).

De ouders hebben wel effect, maar dit effect is niet sterk en stabiel, en blijft op termijn niet duurzaam. De rol van de ouders op langere termijn blijkt veel zwakker dan algemeen wordt aangenomen.

Voor de opvattingen van de jongeren geldt iets soortgelijks, maar in mindere mate. De opvattingen hebben op alle drie de onderzochte leeftijden een duidelijk effect op het criminele gedrag, maar door de tijd blijft daar niet zoveel van over. De opvattingen worden in deze analyse vooral bepaald door de norm-

loosheid en het is niet onlogisch dat criminele jongeren opvattingen huldigen over normloosheid die hun criminele gedrag vergoelijken, zeker als opvattingen en crimineel gedrag op precies hetzelfde moment onderzocht worden. Op langere termijn blijken opvattingen over normloosheid echter nauwelijks een rol te spelen.

De vrienden blijken op alle drie de onderzochte leeftijden een zeer grote invloed te hebben op het criminele gedrag van de jongeren zelf en dit effect is circa tweemaal groter dan de effecten van de sociale positie, de persoonlijke factoren, de ouders of de opvattingen. Er is ook een flink effect door de tijd, maar dit effect loopt voor een deel via het eerdere criminele gedrag met 12 of 14 jaar. Dat neemt niet weg dat de centrale vraag van dit onderzoek of de vrienden van de jongeren nog van invloed zijn op hun criminele gedrag als rekening wordt gehouden met meer gangbare verklaringen, volmondig met ja beantwoord kan worden. Dit temeer daar meer dan de helft van het criminele gedrag verklaard kan worden, een zeer hoog percentage. Bij de longitudinale analyses liggen deze verklaarde varianties veel lager.

Ook is onderzocht wat de gevolgen van het criminele gedrag van de jongeren zijn voor hun omstandigheden na twee, vier of zes jaar. Is het zo dat zij door hun criminele gedrag normlozer worden, dat hun ouders zich van hen afwenden en dat zij steeds criminelere vrienden krijgen? Dit blijkt inderdaad het geval: het criminele gedrag genereert zelf omstandigheden die weer tot meer criminaliteit aanzetten. Dit geldt voor crimineel gedrag met 12 jaar, dat tot het achttiende jaar invloed heeft op de rol van de ouders, op de opvattingen en op de criminaliteit van de vrienden. Crimineel gedrag met 14 jaar heeft die invloed niet, mogelijk doordat het met 14 jaar veel vaker tijdelijke adolescentencriminaliteit betreft. Naast het criminele gedrag hebben ook de persoonlijke factoren een belangrijke invloed op de omstandigheden die tot criminaliteit leiden. Jongeren met ongunstige persoonlijke factoren hebben jaren later normlozere opvattingen en criminelere vrienden. De vriendennetwerken hebben daarentegen geen invloed op deze omstandigheden.

10.11 Validering van de resultaten

Ten slotte is onderzocht of de bevinding dat de netwerken van de jongeren bijzonder relevant zijn voor hun criminele gedrag, mogelijkwerwijs toegeschreven kan worden aan de keuze van de meet- en analysemethoden. Eerst is bekeken of de gebruikte samengestelde variabelen gedomineerd worden door een of enkele

le van de daarin opgenomen basisvariabelen. Dit zou bijvoorbeeld het geval zijn als de samengestelde variabele 'persoonlijke factoren' gedomineerd wordt door de daarin opgenomen variabele 'seks'. Om die reden is een analyse uitgevoerd met behulp van de basisvariabelen. Deze analyse laat zien dat de effecten van de samengestelde variabelen niet zijn terug te voeren op enkele daarin opgenomen zeer krachtige afzonderlijke basisvariabelen, zoals bijvoorbeeld seks. Ook blijkt dat de hoge verklaringskracht van de modellen niet is verkregen door het 'fitten' van deze samengestelde variabelen middels regressieanalyse.

Vervolgens is de analyse herhaald voor de vier verschillende typen criminaliteit (lichte delicten, vermogensdelicten, vernielingsdelicten, geweldsdelicten) om na te gaan of bijvoorbeeld geweldsdelicten een duidelijk andere achtergrond hebben dan de meer gangbare lichte delicten, maar het blijkt niet zo te zijn dat bepaalde vormen van crimineel of deviant gedrag bijzonder goed (of juist bijzonder slecht) verklaard kunnen worden met de onderzochte variabelen. Ook andere vormen van deviant gedrag blijken verklaard te kunnen worden met het hier gebruikte model. Jongeren met kenmerken die de kans op crimineel gedrag vergroten, gebruiken ook meer middelen, hebben meer seksuele partners en dragen vaker een wapen bij zich.

De centrale afhankelijke variabele in dit onderzoek, crimineel gedrag, is gemeten door middel van zelfrapportage. Daarom is onderzocht of een andere wijze van meting van dit gedrag, namelijk met behulp van politieregistraties, tot nieuwe inzichten leidt. Met 12 jaar blijken de jongeren meer contact met de politie te rapporteren dan in de politiebestanden is terug te vinden. Kennelijk vermelden de 12-jarigen nogal eens een onschuldige aanmaning of berisping van de politie, die verder buiten de registratie blijft. Met 14 jaar blijken deze jongeren echter het contact met de politie nogal eens te verzwijgen en met 18 jaar geeft 20% politiecontact toe, terwijl 44% geregistreerd staat. Geconcludeerd kan worden dat er zeker onderrapportage heeft plaatsgevonden. Allochtone groepen worden op basis van zelfrapportage geclassificeerd als iets minder crimineel dan autochtone jongeren, dat komt door hun onderrapportage, maar op basis van politiegegevens juist als iets criminelers. Deze oververtegenwoordiging van allochtone groepen speelt echter een geringe rol, de andere variabelen, met name de persoonlijke factoren en de vrienden van de jongeren, zijn vele malen belangrijker.

Van belang is of deze geconstateerde onderrapportage tot zodanige vertekeningen leidt dat aan de onderzoeksresultaten getwijfeld moet worden. De herkomstvariabelen blijken tezamen echter bijzonder weinig te kunnen verklaren van het aantal keren contact met de politie volgens de registratie van de politie

(1 à 2% verklaarde variantie). Etnische herkomst is, met andere woorden, voor de verklaring van crimineel gedrag niet relevant, en dit geldt dus evenzeer als niet van zelfrapportage maar van registratiegegevens van de politie gebruik wordt gemaakt. Verder blijkt dat ook een analyse met registratiegegevens leidt tot de conclusie dat de persoonlijke factoren en de vrienden van de jongeren de doorslaggevende factoren zijn en dat de rol van de sociale positie, van de ouders en van de opvattingen hier ondergeschikt aan is. Gebruik van politieregistraties leidt dus tot dezelfde conclusies.

De (zeer geringe) oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteit zoals vastgesteld met politiegegevens, hangt niet samen met hun sociale positie, niet met hun persoonlijke factoren, niet met het gedrag van hun ouders, niet met hun normen en waarden en ten slotte ook niet met hun vrienden. Want al deze variabelen zijn in dit onderzoek uitvoerig gemeten en ze zijn in het model opgenomen. Waarschijnlijk wordt deze geringe oververtegenwoordiging veroorzaakt door de wijze waarop de sociale omgeving reageert op allochtone jongeren. Over allochtone, met name Marokkaanse en Antilliaanse, jongeren zal eerder geklaagd worden en er zal eerder aangifte gedaan worden van een delict dat gepleegd is door een allochtone jongere dan van een delict dat gepleegd is door een Nederlandse jongere. En de politie zal eerder een allochtone dan een autochtone jongere aanhouden in vergelijkbare omstandigheden.

In dit onderzoek is gebruikgemaakt van een steekproef van scholen en niet van individuele jongeren. Het is mogelijk dat de scores van de jongeren op één school sterk op elkaar lijken en sterk verschillen van de scores op een andere school, zowel wat betreft de afhankelijke variabele (het criminele gedrag van de jongeren), alsook wat betreft de onafhankelijke variabelen (zoals bijvoorbeeld de vriendennetwerken). Het aantal onafhankelijke eenheden waarmee in de statistische analyses gerekend wordt, wordt dan overschat, waardoor het mogelijk is dat gevonden samenhangen significant genoemd worden, terwijl dit in feite niet gerechtvaardigd is. Middels zogenaamde multilevelanalyse is onderzocht of de gevonden samenhangen ten onrechte als significant geclassificeerd zijn. Dit blijkt niet het geval te zijn.

Samenvattend blijkt dat de belangrijkste bevinding van dit onderzoek, namelijk dat de netwerken van de jongeren een zeer grote rol spelen bij hun criminele gedrag, niet ondergraven wordt als gebruik wordt gemaakt van de basisvariabelen in plaats van 'gefitte' samengestelde variabelen, als gekeken wordt naar verschillende typen criminaliteit (lichte versus geweldsdelicten) of naar deviant gedrag (seksuele partners, middelengebruik), als de criminaliteit

op een andere manier wordt vastgesteld (politieregistratie in plaats van zelfrapportage) of als van een andere analysemethode gebruik wordt gemaakt (multi-level- in plaats van regressieanalyse).

10.12 Conclusies

In deze paragraaf worden de belangrijkste conclusies opgesomd. Aan deze onderzoeksmatige conclusies zijn globale suggesties verbonden voor te voeren beleid.

- 1 Het eerste uitgangspunt van dit onderzoek was het (op eerder onderzoek gebaseerde) vermoeden dat de vriendennetwerken van jongeren een belangrijke rol spelen bij het ontstaan en de ontwikkeling van crimineel gedrag, ook als rekening wordt gehouden met andere factoren, zoals de rol van de ouders of van normen en waarden. Dit uitgangspunt is een gelukkige greep geweest. De aard van de vriendennetwerken blijkt belangrijker voor het verklaren van crimineel gedrag dan alle andere onderzochte factoren. In zijn algemeenheid betekent deze grote rol van de vrienden dat jeugdcriminaliteit vooral benaderd moet worden als een sociaal fenomeen en niet als een kenmerk van afzonderlijke individuen.
- 2 Op langere termijn (zes jaar) speelt de persoonlijke aanleg echter een grotere rol dan de vriendennetwerken. Opvallend is dat niet alleen agressieve delicten (vernietiging, geweld) door de aanleg worden beïnvloed, maar ook lichte en vermogensdelicten. Daarnaast blijkt dat jongeren met een ongunstige persoonlijke aanleg jaren later normlozere opvattingen en criminelere vrienden hebben. De persoonlijke aanleg is op lange termijn dus van groot belang, terwijl deze aanleg niet ontoegankelijk is voor interventies, die een ongunstige uitgangspositie kunnen compenseren. Dergelijke interventies verdienen meer aandacht.
- 3 Het tweede uitgangspunt van dit onderzoek, namelijk dat allochtone jongeren sterk oververtegenwoordigd zijn in de criminaliteit, blijkt binnen de onderzochte wijken onjuist te zijn. En de enkele wel aangetroffen verschillen tussen etnische groepen (op basis van politieregistraties) zijn miniem in omvang. De etnische groep waartoe de jongeren behoren, heeft geen enkele relevantie voor hun criminele gedrag. Ook is het niet

zo – dit is steeds expliciet nagezocht – dat (bepaalde groepen) alloch-tone jongeren extra risico lopen crimineel te worden door hun sociale positie, door hun persoonlijke factoren, door het gedrag van hun ouders, door hun opvattingen of door de aard van hun vriendennetwerk. Er zijn weliswaar aanzienlijke verschillen tussen etnische groepen met betrekking tot hun normen en waarden, maar deze verschillen hebben betrekking op abstracte waarden, bijvoorbeeld op godsdienst, die voor crimineel gedrag niet ter zake doen. De verschillen tussen de etnische groepen hebben geen betrekking op de concrete norm ‘gij zult niet crimineel zijn’, die door alle etnische groepen in gelijke mate wordt onderschreven. Differentiatie in de benadering van etnische groepen moet zodoende als niet effectief beschouwd worden.

- 4 Uit het onderzoek blijkt dat de rol van de opvattingen, de normen en waarden, veel geringer is dan wordt aangenomen. Niet wat een jongere denkt is belangrijk, maar met wie hij of zij optrekt. Vaak wordt veel verwacht van interventies via het onderwijs, maar onderwijs draagt toch op de eerste plaats bewustzijnsinhouden over en deze blijken in dit onderzoek betrekkelijk irrelevant voor het ontstaan van crimineel gedrag. Zodoende kan van interventies via het onderwijs niet veel verwacht worden. Het onderwijs is met het oog op crimineel gedrag vooral belangrijk als ontmoetingsplaats voor (soms criminele) jongeren.
- 5 Behalve van het onderwijs wordt er vaak veel verwacht van een actievere rol van de ouders. Maar ook de rol van de ouders blijkt in dit onderzoek, in ieder geval vanaf het twaalfde jaar, geringer dan algemeen wordt verondersteld. Hier kan op twee manieren op worden gereageerd. Enerzijds kan geprobeerd worden de rol van de ouders toch te versterken, door hen veel duidelijker te betrekken bij de aanpak van jongeren, liefst al in een vroeg stadium. Anderzijds kan men deze bevinding als een gegeven beschouwen. In de moderne maatschappij is ook voor jonge adolescenten de rol van de ouders kennelijk gering. Het is de vraag of het zin heeft tegen een dergelijke maatschappelijke trend in te gaan.
- 6 Crimineel gedrag door adolescenten behoort tot de normaliteit. Dat was natuurlijk al bekend, maar dit onderzoek bevestigt het nog eens. In dat licht moeten alle interventies gezien worden. Pas na het 22e levensjaar is er sprake van criminelen, in die zin dat er van de start van een criminele

carrière gesproken kan worden. Voor die leeftijd zijn er – uitzonderingen daargelaten – adolescenten. Die vertonen (bijna) allemaal crimineel gedrag, de een meer, de ander minder.

- 7 De scheiding tussen typen delicten is gering. Wie zich aan lichte delicten schuldig maakt, heeft ook een veel grotere kans geweldsdelicten te plegen en de risicofactoren voor de verschillende typen delicten zijn precies dezelfde. Over het algemeen – wederom uitzonderingen daargelaten – zijn er derhalve geen typische vermogens- of geweldsdelinquenten. Differentiatie in maatregelen naar type delict is niet zinvol.
- 8 De buurt komt uit dit onderzoek tevoorschijn als verreweg de voornaamste broedplaats voor crimineel gedrag, zelfs belangrijker dan school of familie. Inspanningen om het criminogene karakter van buurten te verminderen verdienen prioriteit. Te denken valt aan toezicht en verstoring van groepen.
- 9 Criminele vrienden hebben heel veel invloed, ‘brave’ vrienden weinig. Egoïstische attituden (normloosheid, individualisme) hebben veel invloed, sociale attituden weinig (collectieve goederen). Ongunstige persoonlijke factoren (agressief, hyperactief) hebben veel invloed, dempende factoren (emotionele problemen) minder. Zelfs criminele ouders hebben veel meer effect dan liefhebbende ouders. De criminogene factoren blijken veel krachtiger te zijn dan de dempende factoren. Het is niet duidelijk hoe dat komt. Waarschijnlijk werken dempende factoren alleen als alle dempende factoren de goede kant op wijzen, terwijl criminogene factoren geïsoleerd hun werk doen. Hoe dit zij, het lijkt efficiënter de aandacht te richten op verstoring van criminogene factoren dan op het stimuleren van dempende factoren.
- 10 Jeugdcriminaliteit is een zichzelf versterkend fenomeen: criminaliteit door jongeren creëert omstandigheden die bevorderlijk zijn voor het ontstaan van criminaliteit door jongeren. Op de eerste plaats doordat criminele jongeren een grote invloed hebben op hun vrienden die nog niet crimineel zijn of die nog niet zo heel erg crimineel zijn. Op de tweede plaats doordat criminele jongeren op latere leeftijd ouders, opvattingen en vrienden hebben die het ontstaan van crimineel gedrag in de hand werken. Dit betekent dat het belang van de aanpak van jeugdcriminaliteit moeilijk overschat kan worden.

10.13 De rol van de politie

In deze voorlaatste paragraaf wordt nader ingegaan op bovenstaande punten, voor zover die met name voor de politie relevant zijn. Hierboven is al aangestipt dat de buurt de focus bij uitstek is voor het ontstaan van crimineel gedrag. De politie is sterk betrokken bij het reilen en zeilen van de buurt, voor zover het relevante zaken betreft, zoals groepsvorming en overlast. Daarmee is de politie een belangrijke speler op het gebied van de preventie van jeugdcriminaliteit, de facto ook belangrijker dan het onderwijs of de gemeenten.

Jeugdcriminaliteit moet vooral gezien worden als een sociaal in plaats van een individueel fenomeen, is hierboven gesteld. Ondanks het feit dat persoonlijke factoren op lange termijn een blijvende invloed hebben, is op één moment het belang van de vrienden veel groter en het ligt voor de hand bij de aanpak van jeugdcriminaliteit op dit sociale aspect de nadruk te leggen. Bij een dergelijke aanpak is het doel immers in eerste instantie een effect op korte tot middellange termijn en pas in tweede instantie zijn effecten op lange termijn relevant.

De politie geeft hier momenteel vorm aan door zich actief te richten op problematische jeugdgroepen,⁹⁴ en gezien de uitkomsten van dit onderzoek is dat een goede ontwikkeling. Crimineel gedrag ontstaat echter niet alleen in dergelijke problematische groepen, maar evenzeer in groepen en groepjes die nog ver van het stadium ‘problematisch’ verwijderd zijn, en crimineel gedrag ontstaat ook in veel lossere sociale verbanden, zoals die vaak in buurten bestaan, maar die men niet als ‘groep’ zou kenschetsen. De ‘leden’ van dergelijke losse verbanden kennen elkaar, ontmoeten elkaar in verschillende contexten, maar vooral in de buurt, vormen geen duidelijk afgebakende groep, maar groeten elkaar wel, spreken elkaar en ‘hangen’ regelmatig in wisselende samenstellingen. Van leiderschap, anders dan verschillen in invloed op basis van prestigeverschillen op grond van leeftijd of trackrecord, is geen sprake. Uit een meer preventief oogpunt zou de politie kunnen overwegen meer aandacht te geven aan dergelijke groepen in een vroeg stadium van groepsvorming. Bij de aanpak van problematische groepen is men gericht op het voorkomen van een verdere ontwikkeling

94 In 2009 zijn er 1760 van dergelijke groepen geïnventariseerd op basis van informatie van wijkagenten, waarvan 76% gekenschetst kan worden als hinderlijk, 19% als overlastgevend en slechts 6% als crimineel. In 2012 is dit gedaald met 46% naar 976 groepen (Ferwerda & Van Ham, 2013). Er is geen verklaring voor deze teruggang. Bij de aanpak wordt gewerkt met de zogenaamde shortlistmethodiek, waarbij de groep eerst in beeld wordt gebracht en vervolgens een plan wordt opgesteld om de groep op drie niveaus aan te pakken: groepsniveau, contextniveau, niveau van de individuele leden.

van een problematische naar een criminele groep. Bij de hier voorgestelde aandacht voor zich ontwikkelende groepen zal het doel zijn om verdere groepsvorming te verhinderen en beginnende criminaliteit te voorkomen of in ieder geval binnen de perken te houden. Interventie is echter niet gemakkelijk, omdat sociaal contact van jongeren in de buurt nu eenmaal tot de gewone gang van zaken hoort. Speciale risico's worden gevormd door de afwezigheid van bezigheden, ongestructureerde bezigheden, afwezigheid van toezicht, een onevenwichtige leeftijdsopbouw en een grote etnische heterogeniteit van deze zich vormende groepen. Een samenscholingsverbod is in het licht van dit onderzoek een uitstekende maatregel, maar wordt terecht als een 'zwaar' middel beschouwd, dat niet lichtvaardig moet worden ingezet. Vooral de afwezigheid van toezicht is van belang en kan deels verholpen worden door intensieve surveillance.

Differentiatie van benadering of aanpak van etnische groepen blijkt op basis van de onderzoeksuitkomsten zinloos, omdat binnen wijken geen differentiatie naar etniciteit optreedt. De overtuiging dat de 'cultuur' die bij etnische groepen hoort van groot belang is voor het ontstaan van crimineel gedrag, is echter diepgeworteld in de samenleving, en zodoende ook bij de politie. Dit leidt ertoe dat regelmatig specifieke maatregelen of benaderingen worden geïntroduceerd, bijvoorbeeld gericht op Antilliaanse of Marokkaanse jongeren. Gezien dit onderzoek zouden etnisch-specifieke initiatieven beter achterwege kunnen blijven.

De allochtone agent wordt door zijn autochtone collega's zeer gewaardeerd. Deze waardering is op de eerste plaats gebaseerd op de professionaliteit van de allochtone collega's, maar vindt ook een basis in de specifieke vaardigheden die de allochtone collega heeft in de omgang met allochtone groepen (Broekhuizen, Raven & Driessen, 2007). Gezien de geringe rol die etnische verschillen spelen bij het ontstaan van crimineel gedrag zou men aan deze meerwaarde van de allochtone collega iets minder zwaar kunnen tillen, hoewel bedacht moet worden dat deze specifieke vaardigheden betrekking hebben op de omgang met allochtone groepen en niet op het ontstaan of voorkomen van criminaliteit.

Verschillende vormen van criminaliteit lopen in elkaar over en hebben dezelfde oorzaken. Beroepshalve richt de politie zich vooral op zwaardere vormen van crimineel gedrag, maar het is de vraag of dit altijd doelmatig is. Het tolereren van lichtere vormen van criminaliteit zal op den duur zwaardere vormen naar boven brengen.

De wijkagent heeft een belangrijke rol in de aanpak van de politie en het gebiedsgebonden team is wel omschreven als 'de kern van de politieorganisatie' (Raad van Hoofdcommissarissen, 2006). Kernpunten van de gebiedsgebonden aanpak door de wijkagent zijn 1) nabijheid, beschikbaarheid en een persoonlijk-

ke aanpak, 2) niet alleen op criminaliteit gericht, maar ook op overlast en onveiligheidsgevoelens, 3) preventie, 4) samenwerking met andere partijen, zoals gemeente, woningbouwcorporaties en welzijns- en hulpverleningsinstellingen (Terpstra, 2009). Nu blijkt volgens Terpstra dat van deze ambities maar weinig terechtkomt. Hij noemt daarvoor een aantal mogelijke oorzaken, namelijk een diffuus beroepsbeeld, onbepaaldheid van het werk en geringe organisatorische inbedding, en hij doet aanbevelingen ter verbetering. Met name stelt hij voor een kader te ontwerpen voor het werk van de wijkagent. Het is hier niet de plaats verder op de organisatie van het gebiedsgebonden politiewerk in te gaan, maar het is duidelijk dat het accent van de inzet van de wijkagent op proactieve en preventieve activiteiten ligt. Uit dit onderzoek blijkt echter dat dempende factoren betrekkelijk weinig invloed hebben, criminogene factoren hebben daarentegen steeds een grote invloed. Bij het ontwerpen van een kader voor het werk van de wijkagent zou men dus vooral de nadruk moeten leggen op het wegnemen van criminogene factoren (bijvoorbeeld hangplekken, afwezigheid toezicht). Aan meer algemene dempende factoren (gericht op een goede sfeer in de wijk en op een goede positie van de wijkagent) zou de wijkagent veel minder aandacht moeten besteden.⁹⁵

Naast de vrienden blijken de persoonlijke factoren van groot belang. Hoewel jongerenwerkers hier de eerstaangewezen personen voor zijn, kan de politie toch een belangrijke rol spelen bij de vroege signalering van ernstige problemen op dit gebied. De aanpak van dergelijke problemen is uiteraard geen politietak, maar verwijzing, na overleg met (of aandrang bij) ouders, zou vaker plaats kunnen vinden, in die gevallen waarin er vanuit andere instanties kennelijk nog niets ondernomen is.

10.14 Nawoord

Ter afsluiting wordt hier kort stilgestaan bij de kwaliteiten en bij de zwakheden van dit onderzoek. Een sterk punt van dit onderzoek is ten eerste de brede aanpak. Niet alleen de vriendennetwerken, de kern van het onderzoek, zijn onderzocht, maar ook de belangrijkste andere factoren die van invloed zijn op crimineel gedrag van jongeren. Juist daardoor kon het belang van de vrienden goed

95 Derhalve: de wijkagent moet niet naar de buurtbarbecue, maar buurtsurveillance lopen. Een ander punt is de veelgeroemde informatiepositie van de wijkagent. Deze zou eens onderzocht moeten worden.

tot zijn recht komen. Daarnaast was er hierdoor belangrijke ‘bijvangst’, zoals de onverwacht grote rol van de persoonlijke factoren op langere termijn, de beperkte rol van sociale achterstanden, ouders en opvattingen en de feitelijk afwezige rol van etniciteit. Deze sterkte van dit onderzoek houdt ook een zwakte in. Door de inherente beperkingen van de onderzoeksmethode zijn deze andere factoren op beknopte wijze gemeten. Men kan jongeren nu eenmaal niet twee dagen achtereenvolgende vragenlijsten laten invullen, maar een specialist op een van die andere gebieden zal deze metingen te summier vinden.

Een tweede sterk punt is de aandacht voor de verschillende contexten in de leefwereld van jongeren en de hierdoor bijna volledig in beeld gebrachte vriendennetwerken van de jongeren. Niet alleen het vaak onderzochte schoolnetwerk is in het onderzoek opgenomen, ook de netwerken in de buurt, op de vereniging, in het groepje en in de familie zijn in kaart gebracht. Wat dit betreft, is dit onderzoek vernieuwend, ook internationaal gezien. Op dit punt zal een netwerkexpert opmerken dat de netwerken onafhankelijk gemeten hadden moeten worden door de vrienden zelf te ondervragen over hun gedrag.⁹⁶ Maar men moet een keuze maken, óf men inventariseert alle vrienden, óf men brengt een of twee vrienden in beeld en ondervraagt hen persoonlijk.

Om ten derde een zwak punt te noemen, de generaliseerbaarheid van het onderzoek blijft beperkt tot grote stadswijken met enige achterstand. Mogelijk en vermoedelijk is de generaliseerbaarheid groter. Achteraf gezien was het beter geweest die grotere generaliseerbaarheid veilig te stellen door een aselechte steekproef van alle scholen in de vier grote steden te trekken.⁹⁷ Daar staat tegenover dat de respons, zowel van scholen als van de jongeren, zeer hoog is. Dus wat dat betreft, is de generaliseerbaarheid meer dan gewaarborgd.

Ten vierde is er gebruikgemaakt van een longitudinale onderzoeksopzet. Dit is misschien wel het sterkste punt van het hele onderzoek. Alle onderzoeksuitkomsten waren driemaal beschikbaar en ook alle ontwikkelingen door de tijd zijn steeds driemaal onderzocht. Zodoende zijn toevalstreffers nagenoeg uitgesloten, wat ons behoed heeft voor allerlei bijzonder interessante en spitsvondige speculaties over onverwachte of buitenissige onderzoeksuitkomsten. Als laatste opmerking daarom: hulde aan de opdrachtgever, die dit prachtige langlopende onderzoek heeft willen financieren.

96 Dit is ook feitelijk gebeurd door de redacteur van *Criminology*.

97 Dat is niet gebeurd om een voldoende vertegenwoordiging van de grotere etnische groepen veilig te stellen. Met een iets grotere steekproef was dat ook gelukt, maar daar was geen financiering voor.

Literatuur

- Achenbach, T.M. & C. Edelbrock (1991). *Manual for the teacher's report form and teacher version of the child behavior profile*. Burlington: University of Vermont Psychiatry.
- Akers, R.L. (1973). *Deviant behavior: a social learning approach*. Belmont: Wadsworth.
- Akers, R.L., M.D. Krohn, L. Lanza-Kaduce & M. Radosevich (1979). 'Social learning and deviant behavior: a specific test of a general theory'. In: *American Sociological Review* 44-4, 636-655.
- Baerveldt, C., M. Vermande & R. van Rossem (2000). 'Over vrienden die het ook doen: De kleine criminaliteit van scholieren en hun sociale netwerken'. In: *Sociale Wetenschappen* 43-3, 7-26.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Barnes, G.M., J.H. Hoffman, J.W. Welte e.a. (2006). 'Effects of parental monitoring and peer deviance on substance use and delinquency'. In: *Journal of Marriage and Family* 68-4, 1084-1104.
- Bartholomew, K. & L.M. Horowitz (1991). 'Attachment styles among young adults: a test of a four-category model'. In: *Journal of Personality and Social Psychology* 61-2, 226-244.
- Beck, U., A. Giddens & S. Lash (1994). *Reflexive modernization politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Stanford: University Press.
- Bekkers, R. (1998). *Individualisering en vrijwilligerswerk*. Landelijke Sociologendag, 9 juni.
- Bekkers, R. & N.D. de Graaf (2002). 'Verschuivende achtergronden van verenigingsparticipatie in Nederland'. In: *Mens en Maatschappij* 77-4, 338-360.
- Bem, D.J. (1972). 'Self-perception theory'. In: L. Berkowitz (red.). *Advances in experimental social psychology*, vol. 6. New York: Academic Press.
- Blachman, D.R. & S.P. Hinshaw (2002). 'Patterns of friendship among girls with and without attention-deficit/hyperactivity disorder'. In: *Journal of Abnormal Child Psychology* 30-6, 625-640.
- Blackburn, R. (1993). *The psychology of criminal conduct. Theory, research and practice*. Canada: Wiley.
- Blom, N., J. Oudhof, R.V. Bijl & B.F.M. Bakker (2005). *Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken*. Den Haag: WODC.

- Bogt, T. ter, S. van Dorsselaer & W. Vollebergh (2003). *Psychische gezondheid, risicogedrag en welbevinden van Nederlandse scholieren*. (Health Behaviour in School-aged Children HBSC Nederland 2002). Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Boonman, P. (2008). *Jaarrapportage Antilliaanse jongeren*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Boonmann, C., D.J. Vinkers & T.A.H. Doreleijers (2012). 'Antilliaanse pro justitia gerapporteerde adolescenten. Een onderzoek naar psychiatrische stoornissen, verstandelijke beperkingen, toerekeningsvatbaarheid en behandeladvies'. In: *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid* 67-1/2, 46-57.
- Bovenkerk, F. (2000). "Wanted: Maffia boss": essay on the personology of organized crime'. In: *Crime, Law and Social Change* 33-3, 225-242.
- Bovenkerk, F. (2001). 'Essay over de oorzaken van allochtone misdaad'. In: J. Junger-Tas & F. Bovenkerk (red.). *De oorzaken van criminaliteit onder etnische minderheden*. Leiden/Utrecht: NWO.
- Brink, G. van den (2006). *Culturele contrasten. Het verhaal van de migranten in Rotterdam*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Broekhuizen, J. & F.M.H.M. Driessen (2006a). *Criminele jongeren aan het woord over vrienden, normen en waarden en de politie*. Utrecht: Bureau Driessen.
- Broekhuizen, J. & F.M.H.M. Driessen (2006b). *Van je vrienden moet je het hebben. Structurele en culturele determinanten van de jeugdcriminaliteit*. Utrecht: Bureau Driessen.
- Broekhuizen, J. & F.M.H.M. Driessen (2007a). *Sociaal structurele en andere determinanten van jeugdcriminaliteit*. Dag van de Sociologie, 31 mei, Rotterdam, NSV.
- Broekhuizen, J. & F.M.H.M. Driessen (2007b). *Van kattenkwaad naar criminaliteit? Scholieren tussen 12 en 14 jaar, hun vrienden, deviant en crimineel gedrag en de rol van de politie*. Utrecht: Bureau Driessen.
- Broekhuizen, J., J. Raven & F.M.H.M. Driessen (2007). *Positie en expertise van de allochtone politiemedewerker*. Den Haag: Elsevier Overheid.
- Buikhuisen, W. (1979). *Kriminologie in biosociaal perspectief*. Deventer: Kluwer.
- Centrum voor Onderzoek en Statistiek (2003). *Bevolkingsontwikkeling Rotterdam 2003 – 2017*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Chae, P.K., H.O. Jung & K.S. Noh (2001). 'Attention deficit hyperactivity disorder in Korean juvenile delinquents'. In: *Adolescence* 36-144, 707-725.
- Coenders, N. (2001). *Nationalistic attitudes and ethnic exclusionism in a comparative perspective. An empirical study of attitudes toward the country and ethnic immigrants in 22 countries*. Nijmegen: ICS.
- Coleman, J.S. (1990). 'Social capital'. In: J.S. Coleman. *Foundations of social theory*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

- Dagevos, J. & R. Schellingerhout (2003). 'Sociaal-culturele integratie: contacten, cultuur en oriëntatie op de eigen groep'. In: J. Dagevos, M. Gijsberts & C. van Praag (red.). *Rapportage minderheden 2003*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Boom, J., A. Weltevrede, P. van Wensveen, M. van San & P. Hermus (2010). *Marokkaanse Nederlanders 2010. Een nulmeting van hun positie op de terreinen van onderwijs, arbeid en uitkering en criminaliteit in 22 gemeenten*. Rotterdam: RISBO.
- De Graaf, H., S. Meijer, J. Poelman & I. Vanwesenbeeck (2005). *Seks onder je 25e*. Delft: Eburon.
- Diaz, A., A. Belena & M. Baguena (1994). 'The role of gender in juvenile delinquency: personality and intelligence'. In: *Personality and individual differences* 16-2, 309-314.
- Douglas, M. (1978). 'Cultural bias'. In: M. Douglas (1982). *The active voice*. London: Routledge.
- Driessen, F.M.H.M., T.J. Ester & L. Spel (2008). *Geweld in Nederland. Een verkenning van de aard en omvang van geweldsdelicten in de Nederlandse samenleving*. Utrecht: Bureau Driessen.
- Driessen, F.M.H.M., M. Kokx & B.G.M. Völker (2006). *De politie en het verdwenen sociale kapitaal. Een verkenning*. Utrecht: Bureau Driessen.
- Driessen, F.M.H.M., B.G.M. Völker, H.M. op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Moolenaar (2002). *Zeg me wie je vrienden zijn, allochtone jongeren en criminaliteit*. Zeist: Kerckebosch.
- Eisinga, R.N. & P.L.H. Scheepers (1989). *Etnocentrisme in Nederland. Sociaal-culturele ontwikkelingen in Nederland*. Nijmegen: ITS.
- Engels, C.M.E., F. Vitaro, E. Den Exter Blokland, R. de Kemp & R.H.J. Scholte (2004). 'Influence and selection processes in friendships and adolescent smoking behaviour: the role of parental smoking'. In: *Journal of adolescence* 27-5, 531-544.
- Essers, A.A.M. & P.H. van der Laan (1988). *Jeugd en justitie; contacten van strafrechtelijk minderjarigen met justitie in de arrondissementen Amsterdam en Haarlem in de periode 1 september 1986 tot en met 31 augustus 1987*. Den Haag: WODC.
- Ferwerda, H. & T. van Ham (2013). *Problematische jeugdgroepen in Nederland*. Arnhem: Bureau Beke.
- Fijnaut, C.J.C.F., F. Bovenkerk, G.J.N. Bruinsma & H.G. van de Bunt (1995). *Inzake opsporing. Enquêtecommissie opsporingsmethoden. Bijlage VII*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

- Flay, B.R., F.B. Hu, O. Siddiqui, E. Day, D. Hedeker, J. Petraitis, J. Richardson & S. Sussman (1994). 'Differential influence of parental smoking and friends' smoking on adolescent initiation and escalation of smoking'. In: *Journal of Health and Social Behavior* 35-3, 248-265.
- Gatzke-Kopp, L.M., A. Raine, R. Loeber, M. Stouthamer-Loeber & S.R. Steinhauer (2002). 'Serious delinquent behaviour, sensation seeking and electrodermal arousal'. In: *Journal of Abnormal Child Psychology* 30-5, 477-486.
- Gerris, M. (2002). *Criminaliteit onder Antilliaanse jongeren: 'criem de passage'?* Preventiebeleid ten aanzien van allochtone jongeren in Nederland. Maastricht: Wetenschapswinkel Universiteit Maastricht.
- Goodman, R. (1994). 'A modified version of the Rutter parent questionnaire, including extra items on children's strength'. In: *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 35-8, 1483-1494.
- Goodman, R. (1997). 'The strengths and difficulties questionnaire'. In: *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 38-5, 581-586.
- Hall, E.T. (1976). *Beyond culture*. New York: Anchor Books.
- Harland, P., S.A. Reijneveld, E. Brugman, S.P. Verloove-Vahorick & F.C. Verhulst (2002). 'Family factors and life events as risk factors for behavioural and emotional problems in children'. In: *European Child & Adolescent Psychiatry* 11-4, 176-184.
- Harland, P., P. van der Laan & F. Weerman (2005). *Wangedrag en delinquentie bij vmbo-leerlingen: prevalentie en overlap*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Haynie, D.L. (2001). 'Delinquent peers revisited: does network structure matter?' In: *American Journal of Sociology* 106-4, 1013-1057.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hirschi, T. & M.J. Hindelang (1977). 'Intelligence and delinquency: a revisionist review'. In: *American Sociological Review* 42-4, 571-587.
- Hulst, H. van & J. Bos (1993). *Pan i rèspèt. Criminaliteit van geïmmigreerde Curaçaose jongeren*. Utrecht: Onderzoeksbureau OKU.
- Inglehart, R. (1977). *The silent revolution: changing values and political styles among Western publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization*. Princeton: Princeton University Press.
- ISEO/COS (2002). *Minderhedenmonitor 2001*. Rotterdam: ISEO/COS.
- IVR (1993, 1994, 1998, 2000). *Integrale Veiligheids Rapportage*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.

- Jackson, C. & L. Henriksen (1997). 'Do as I say: parent smoking, antismoking socialization, and smoking onset among children'. In: *Addictive Behaviors* 22-1, 107-114.
- Janssen, M., F. Verhulst, L. Bengi-Arslan, N. Erol, C. Slater & A. Crijnen (2004). 'Comparison of self-reported emotional and behavioral problems in Turkish immigrant, Dutch and Turkish adolescents'. In: *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 39-2, 133-140.
- Junger, M. (1990). *Delinquency and ethnicity: an investigation on social factors relating to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys*. Deventer/Boston: Kluwer.
- Junger, M. & W. Polder (1991). *Achtergronden van delinquent gedrag onder jongens uit etnische minderheden II: Onderzoek en beleid*. Arnhem: Gouda Quint.
- Junger, M., K. Wittebrood & R. Timman (2001). 'Etniciteit en ernstig en gewelddadig crimineel gedrag'. In: R. Loeber, W. Slot & J.A. Sergeant (red.). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Junger, M. & M. Zeilstra (1989). *Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden*. Arnhem: Gouda Quint.
- Kassenberg, A. (2002). *Wat scholieren bindt. Sociale gemeenschap in scholen*. ICS-dissertatie, Groningen.
- Kemper, E. (1998). *Water in de thee. Een onderzoek naar criminaliteit van Turkse jongens in Deventer*. Den Haag: Politia Nova, Directie Politie, Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Kleemans, E.R., E.A.I.M. van den Berg, H.G. van der Bunt, M.M.V.M. Brouwers, R.F. Kouwenberg & G. Paulides (red.) (1998). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland*. Den Haag: WODC.
- Kluckhohn, C. & F. Strodtbeck (1961). *Variations in value orientation*. Evanston, Ill.: Row, Peterson & Co.
- Komen, M. (2006). *Straatkwaad en jeugdcriminaliteit. Naar een algemene of een etnisch-specifieke aanpak?* Apeldoorn-Antwerpen: Het Spinhuis.
- Korte, B.E.M. & A. van Sluis (1991). 'Criminaliteit onder autochtone en allochtone jongeren in Den Haag'. In: *Tijdschrift voor criminologie* 33-2, 101-114.
- Kromhout, M. & M. van San (2003). *Schimmige werelden; nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit*. Den Haag: WODC.
- Kruissink, M. & A.A.M. Essers (2004). *Zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit in de periode 1990-2001*. Den Haag: WODC.

- Laan, A.M. van der & M. Blom (2006). *Jeugddelinquentie: risico's en bescherming: bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005*. Den Haag: WODC.
- Laan, A.M. van der & M. Blom (2011). *Jeugdcriminaliteit in de periode 1996-2010: ontwikkelingen in zelfgerapporteerde daders, door de politie aangehouden verdachten en strafrechtelijke daders op basis van de Monitor Jeugdcriminaliteit 2010*. Den Haag: WODC.
- Lancee, B. & J. Dronkers (2008). *Ethnic diversity in neighborhoods and individual trust of immigrants and natives: a replication of Putnam (2007) in a West-European country*. International Conference on Theoretical Perspectives on Social Cohesion and Social Capital. Royal Flemish Academy of Belgium for Science and the Arts, Brussels. 15 mei.
- Lombroso, C. (1907). *Le crime: causes et remèdes*. Paris: Alcan.
- Maagdenberg, V. van den (red.) (2004). *Jaarrapport integratie 2004*. Rotterdam: ISEO.
- Maanen, H. van (2007). 'Misschien maken de autoriteiten allochtone jongeren wel criminel'. In: *de Volkskrant* 13-01-2007.
- Mars, G. (2000). 'Culture and crime'. In: D. Canter & L. Alison (red.). *The social psychology of crime, groups, teams and networks*. Dartmouth: Ashgate.
- McAndrew, D. (2000). 'The structural analysis of criminal networks'. In: D. Canter & L. Alison (red.). *The social psychology of crime, groups, teams and networks*. Dartmouth: Ashgate.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2001). *Interne veiligheidsrapportage 2000*. Den Haag: BZK.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties & Bureau Beke (2010). *Masterplan Aanpak Jeugdgroepen voor gemeenten*. Den Haag: BZK.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (2009a). *Kabinetsbeleid Antilliaans-Nederlandse probleemjongeren vanaf 2010*. Den Haag: VROM.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (2009b). *Aanpak Marokkaans-Nederlandse probleemjongeren: grenzen stellen en perspectief bieden*. Den Haag: VROM.
- Moffit, T.E. (1993). 'Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy'. In: *Psychological Review* 100-4, 674-701.
- Nye, F.I. (1958). *Family relationships and delinquent behavior*. New York: Wiley.
- Op den Kamp, H.M., C. Halfhide & F.M.H.M. Driessen (2002). *Het ging gewoon vanzelf. De vroege loopbaan van criminele allochtone jongens*. Utrecht: Bureau Driessen.

- Pinto, D. (1993). *Onderwijs over cultuurverschillen: effecten van cursussen interculturele communicatie*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Pinto, D. (2000). *Een nieuw perspectief. Herziening van beleid, onderwijs, maslowpiramide dringend nodig*. Oratie. Amsterdam: Vossiuspers AUP.
- Pinto, Y. & D. Pinto (1994). *Interculturele conflicten. Theorie en praktijk van conflictmanagement*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Popma, A. (2006). *Neurobiological factors of antisocial behavior in delinquent male adolescents*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Prins, H. (1999). *Will they do it again? Risk assessment and management in criminal justice and psychiatry*. London: Routledge.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R.D. (2007). 'E Pluribus Unum: Diversity and community in the twenty-first century. The 2006 Johan Skytte prize lecture'. In: *Scandinavian Political Studies*, 30-2 137-174.
- Raad van Hoofddcommissarissen (2006). *Referentiekader Gebiedsgebonden politie*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Roelofs, J., C. Meesters, M. ter Huurne, L. Bamelis & P. Muris (2006). 'On the links between attachment style, parental rearing behaviors, and internalizing and externalizing problems in non-clinical children'. In: *Journal of Child and Family Studies* 15-3, 331-344.
- Rutenfrans, C.J.C. & G.J. Terlouw (1994). *Delinquentie, sociale controle en 'life events'*. Eerste resultaten van een longitudinaal onderzoek. Arnhem: Gouda Quint.
- Satterfield, J.H. & A. Schell (1997). 'A prospective study of hyperactive boys with conduct problems and normal boys: adolescent and adult criminality'. In: *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 36-12, 1726-1735.
- Scheepers, P. & J. Janssen (2001). 'Informeel aspecten van sociaal kapitaal. Ontwikkelingen in Nederland 1970-1998'. In: *Mens en Maatschappij* 76-3, 183-201.
- Schwaab, D. (2010). *Wij zijn ons brein*. Amsterdam: Contact.
- Snijders, A.B. & R.J. Bosker (2012). *Multilevel analysis: an introduction to basic and advanced multilevel modeling*. London: Sage Publishers.
- Sprinkhuizen, F. & C.H.M. van Oosterwijk (1996). *Jeugdige delictplegers in de regio Haaglanden*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Sutherland, E.H. (1947). *Principles of criminology*. Philadelphia: Lippincott.

- Tabibian, N. (1994). *Criminaliteit en Antilliaanse jongeren, feit en fictie*. Amsterdam: Amsterdams Bureau voor Onderzoek en Statistiek.
- Terpstra, J. (2009). 'Wijkagenten, en hoe nu verder?' In: *Tijdschrift voor de Politie* 71-3, 6-10.
- Toby, J. (1957). 'Social disorganization and stake in conformity: Complementary factors in the predatory behavior of young hoodlums'. In: *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science* 48-1, 12-17.
- Tönnies, F. (1887). *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (herdruk 2005).
- Verhulst, F.C., J. van der Ende & H.M. Koot (1996). *Handleiding voor de CBCL/Y-18*. Rotterdam: Academisch Ziekenhuis Rotterdam.
- Völker, B. & F.M.H.M. Driessen (2003). 'Delinquent gedrag, netwerken en sociaal kapitaal. Een netwerktheoretisch perspectief op criminaliteit van jongeren'. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 45-3, 271-285.
- Warr, M. (2002). *Companions in crime, the social aspect of criminal conduct*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, M. (1904). *The protestant ethic and the spirit of capitalism*. Mineola, NY: Dover Publications (herdruk 2003).
- Weerman, F.M. & W.H. Smeenk (2005). 'Peer similarity in delinquency for different types of friends: a comparison using two measurement methods'. In: *Criminology* 32-2, 499-524.
- Weerman, F. & C. Bijleveld (2007). 'Leerlingnetwerken en delinquent gedrag'. In: F. Weerman, W. Smeenk & P. Harland (red.). *Probleemgedrag van leerlingen tijdens de middelbare schoolperiode*. Amsterdam: Aksant.
- Werdmölder, H. & P. Meel (1993). 'Jeugdige allochtonen en criminaliteit: een vergelijkend onderzoek onder Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongens'. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 35-3, 252-276.
- Wilson, M.S. (2005). 'A social-value analysis of postmaterialism'. In: *The Journal of Social Psychology* 145-2, 209-224.
- Zeijl, E., M. Crone, K. Wiefink, S. Keuzenkamp & M. Reijveld (2005). *Kinderen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Zwirs, B.W.C. (2006). *Externalizing disorders among children of different ethnic origin in the Netherlands*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Bijlagen

1 In het kader van het onderzoeksproject uitgebrachte publicaties

In chronologische volgorde:

Driessen, F.M.H.M., B.G.M. Völker, H.M. op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Moolenaar (2002). *Zeg me wie je vrienden zijn, allochtone jongeren en criminaliteit*. Zeist: Kerckebosch.

Op den Kamp, H.M., C. Halfhide & F.M.H.M. Driessen (2002). *Het ging gewoon vanzelf. De vroege loopbaan van criminele allochtone jongens*. Utrecht: Bureau Driessen.

Völker, B. & F.M.H.M. Driessen (2003). 'Delinquent gedrag, netwerken en sociaal kapitaal. Een netwerktheoretisch perspectief op criminaliteit van jongeren'. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 3-45, 271-285.

Driessen, F.M.H.M. (2003). *Sociale netwerken en allochtone jeugdcriminaliteit*. Studiedag Politie & Wetenschap, Bilthoven 16 januari 2003.

Broekhuizen, J. & F.M.H.M. Driessen (2006a). *Criminele jongeren aan het woord over vrienden, normen en waarden en de politie*. Utrecht: Bureau Driessen.

Broekhuizen, J. & F.M.H.M. Driessen (2006b). *Van je vrienden moet je het hebben. Structurele en culturele determinanten van de jeugdcriminaliteit*. Utrecht: Bureau Driessen.

Broekhuizen, J. & F.M.H.M. Driessen (2007a). *Sociaal structurele en andere determinanten van jeugdcriminaliteit*. Dag van de Sociologie, 31 mei 2007, Rotterdam, NSV.

Broekhuizen, J. & F.M.H.M. Driessen (2007b). *Van kattenkwaad naar criminaliteit? Scholieren tussen 12 en 14 jaar, hun vrienden, deviant en crimineel gedrag en de rol van de politie*. Utrecht: Bureau Driessen.

Broekhuizen, J., F.M.H.M. Driessen & B.G.M. Völker (2008). 'Sociale netwerken en jeugdcriminaliteit'. In: *Justitiële Verkenningen* 34-5, 93-108.

Völker, B.G.M., C. Baerveldt & F.M.H.M. Driessen (2008). 'Vriendschap en criminaliteit bij jongeren'. In: I. Weijers & C. Eliaerts (red.). *Jeugdcriminologie*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Broekhuizen, J., B.G.M. Völker & F.M.H.M. Driessen (2013). 'Differentiating peer influence on adolescent delinquency according to social contexts: family, neighborhood, school and (sports)club'. *Submitted*.

2 Steekproef, veldwerk, respons

In deze bijlage wordt de verzameling van de gegevens besproken. Er wordt ingegaan op de steekproef voor de eerste meting van dit onderzoek in 2003 en op het veldwerk van de tweede en derde meting in 2006 en in 2010.

Selectie van de respondenten voor de eerste meting

De leerlingen zijn in de laatste klas van de basisschool onderzocht, wat als voordeel heeft dat de schooluitval nog zo minimaal is dat de facto van populatieonderzoek onder alle 12-jarigen gesproken kan worden. Eerder is al gebleken dat meer serieus crimineel gedrag zich kort na deze leeftijd begint te manifesteren (Op den Kamp e.a., 2002). Bij onderzoek op latere leeftijd zou men dus een ontwikkeling ‘voorspellen’ die al heeft plaatsgevonden. Onderzoek op jongere leeftijd heeft het nadeel dat men langer moet wachten (tot het vijftiende jaar) met een vervolgonderzoek.

Het onderzoek is uitgevoerd in Rotterdam. De eerste reden om te kiezen voor Rotterdam is het hoge percentage allochtone jongeren dat in deze stad woont. Van alle 0- tot 24-jarigen in Rotterdam is per 1 januari 2003 64% allochtoon. De allochtone problematiek kan in Rotterdam dus goed onderzocht worden. De tweede reden is dat Rotterdam tot de vier grootste steden van Nederland behoort. In grotere steden zijn de problemen met criminele jongeren groter dan in kleinere steden. Rotterdam is als grote stad voor dit onderzoek dus interessant.

De doelstelling van het onderzoek was bij 600 leerlingen enquêtes af te nemen. Voor de eerste meting eind 2003, begin 2004, is ernaar gestreefd om tot ongeveer een aandeel van 70-75% allochtone leerlingen te komen, zodat elke afzonderlijke grotere etnische groep (Surinamers, Marokkanen, Turken en Antillianen) voldoende in de data vertegenwoordigd zou zijn met circa 75 leerlingen.

Om 600 vragenlijsten af te nemen zijn 36 scholen geselecteerd. Voordat deze scholen geselecteerd werden, zijn eerst enkele deelgemeenten uitgekozen. Hierna zijn er scholen aselekt gekozen in deze deelgemeenten, maar wel zo dat de verschillende typen school (bijv. protestant, algemeen bijzonder) door een aantal scholen vertegenwoordigd waren.

Deelgemeenten in Rotterdam

Om tot een goede selectie te komen is allereerst gekeken naar de deelgemeenten in Rotterdam. In Rotterdam worden veertien deelgemeenten onderscheiden.⁹⁸ In tabel B2.1 worden de kerngegevens van deze gemeenten getoond. Het percentage allochtone inwoners verschilt sterk per deelgemeente. Zo is in Delfshaven 72% van de bevolking allochtoon, in Prins Alexander 27% en in Pernis 15%. Uit de gegevens is af te lezen dat het gestandaardiseerde inkomen in deelgemeenten met veel allochtonen lager ligt dan in deelgemeenten met minder allochtonen.

Om tot dertig scholen te komen met ongeveer het beoogde aantal allochtone leerlingen zijn vervolgens zes deelgemeenten geselecteerd met een vrij hoog, maar wel variërend percentage allochtone inwoners. Er is niet gekozen voor de zes deelgemeenten met de allerhoogste aantallen allochtone inwoners. Enerzijds om een redelijke afspiegeling van de gehele stad te behouden. Anderzijds zou in dat geval het aandeel autochtone jongeren in de steekproef te laag kunnen uitvallen, want het percentage allochtone jongeren is in de deelgemeenten met veel allochtonen hoger dan het percentage van de gehele bevolking (vergelijk tabel B2.2, 11 à 12-jarigen kolom autochtonen met tabel B2.1 kolom allochtonen).

De deelgemeenten die geselecteerd zijn, zijn Delfshaven (72% allochtoon, zie tabel B2.1), Kralingen-Crooswijk (49% allochtoon), Noord (50% allochtoon), IJsselmonde (37% allochtoon), Pernis (15% allochtoon) en Feyenoord (63% allochtoon).⁹⁹ Uit de tabel is af te lezen dat deze deelgemeenten iets afwijken door een hoger percentage allochtonen (48%, heel Rotterdam 39%) en een vrij groot aandeel van jongeren onder de 25 jaar in de bevolking (30%, heel Rotterdam 24%). Voor het overige is de overeenkomst van deze deelgemeenten met de gemeente als geheel groot (vijf grootste allochtone groepen: geselecteerde wijken 32%, heel Rotterdam 30%; jongeren onder 15 jaar 18% en 16%, inkomen 15.667 en 15.429).

98 Volgens het COS zijn er veertien deelgemeenten, volgens het CBS zijn er dertien, omdat het COS Haven en Industriegebieden wel als een aparte deelgemeente beschouwt en het CBS niet.

99 Ook gekozen in verband met een islamitische school aldaar.

Tabel B2.1: Basisgegevens deelgemeenten Rotterdam (Geselecteerde wijken vetgedrukt)

	% allochtonen ^{III}							gestan- daardi- seerd inkomen x 1000 ^V
	aantal inwoners ^I	% vesti- ging buiten- land ^{II}	vijf groot- ste groe- pen		aantal basis- scholen ^{IV}	% jongeren onder 25 jaar ^I		
			alle	pen		jaar ^I	jaar ^I	
Delfshaven	72.440	3	72	57	34	28	21	14
Noord	51.209	2	50	34	17	30	15	16
Kralingen- Crooswijk	51.926	2	49	31	19	31	16	17
Feyenoord	73.048	2	63	47	38	35	21	14
IJsselmonde	61.057	3	37	21	25	29	18	16
Pernis	4552	0	15	4	3	27	17	17
Stadscentrum	29.226	3	51	32	9	25	10	18
Overschie	16.184	1	33	20	6	27	17	16
Hillegersberg								
Schiebroek	41.131	1	27	9	19	27	18	20
Prins								
Alexander	84.733	1	27	12	28	27	17	18
Charlois	66.851	3	51	33	22	31	17	15
Hoogvliet	36.446	1	33	19	13	29	19	16
Hoek van								
Holland	9392	0	13	3	3	27	17	19
Haven en								
Industrie- gebieden ^{VI}	272	2	26	N.B.	0	16	7	N.B.
Rotterdam	598.467	2	39	30	236	24	16	15.429
Geselecteerde deelgemeenten	314.232	2	48	32	136	30	18	15.667

Bron: Gegevens verstrekt door Bureau Onderzoek en Statistiek (O+S), Amsterdam, website Centraal Bureau voor de Statistiek en Centrum Onderzoek en Statistiek (COS), gemeente Rotterdam (2002 en 2003);
^I Per 1 januari 2002; ^{II} Vestiging uit het buitenland in 2001, in percentage van het inwonertal; ^{III} Per 1 januari 2002. Allochtonen: zelf in het buitenland geboren of vader of moeder in het buitenland geboren. Eerste cijfer is alle allochtonen, tweede cijfer is allochtonen van de Antillen/Aruba, Suriname, Kaapverdië, Turkije, Marokko en Noord-Mediterraan gebied; ^{IV} Schooljaar 2002/2003; ^V In 2000. Gestandaardiseerd inkomen: besteedbaar huishoudinkomen gecorrigeerd voor omvang en samenstelling van het huishouden; ^{VI} Deze wijk wordt door het CBS niet onderscheiden

In aanvulling hierop geeft tabel B2.2 detailcijfers over de etniciteit van 11- à 12-jarige jongeren per deelgemeente, aangevuld met gegevens over de etniciteit van de respondenten, de 11- à 12-jarige jongeren die voor dit onderzoek geënquêteerd zijn. De voor dit onderzoek geselecteerde deelgemeenten blijken goed overeen te komen met Rotterdam als geheel. In de geselecteerde deelgemeenten zijn er meer Turken (Rotterdam en geselecteerde deelgemeenten: 13 en 15%) en Marokkanen (10 en 14%) en minder autochtonen (40 en 37%), maar groot zijn deze verschillen niet. Onder onze respondenten treden dezelfde verschillen op met de cijfers voor Rotterdam als geheel. Ook hier zien we meer

Tabel B2.2: Etniciteit van 11- à 12-jarigen in Rotterdamse deelgemeenten in 2003. Rijpercentages

	Surinamers	Antillianen	Kaapverdianen	Turken	Marokkanen	Overig niet-Westers	Autochtonen	Overig Europese Unie	Overig Westers
Delfshaven	15,7	3,3	13,0	22,8	21,1	7,3	11,3	2,8	2,6
Noord	13,1	1,8	6,6	22,6	20,3	5,9	24,3	2,6	2,7
Kralingen-Crooswijk	13,2	2,8	5,6	12,1	19,3	8,1	30,8	3,2	4,7
Feyenoord	13,4	6,2	2,7	28,7	13,0	9,1	22,7	2,2	2,1
IJsselmonde	15,3	9,8	2,0	5,0	3,8	10,4	47,2	3,6	2,9
Pernis	1,8	2,7	0,9	0,9	4,5	1,8	86,6	0,9	0,0
Stadscentrum	18,5	1,8	7,3	21,2	17,3	9,7	17,0	2,1	5,2
Overschie	9,8	3,6	1,9	5,5	7,4	6,0	57,9	4,1	3,8
Hillegersberg-									
Schiebroek	4,5	2,2	1,3	3,2	3,3	7,6	68,9	4,2	4,7
Prins Alexander	10,1	2,2	2,0	2,2	2,1	5,5	67,0	5,1	3,8
Charlois	13,5	13,8	2,6	11,8	8,6	11,7	31,3	2,8	3,7
Hoogvliet	10,6	9,4	1,7	3,9	2,3	5,2	59,7	2,8	4,3
Hoek van Holland	1,6	0,4	0,4	0,4	0,4	2,7	85,2	6,3	2,7
Haven en									
Industriegebied	12,3	5,5	4,4	13,0	10,3	7,9	39,9	3,1	3,6
Rotterdam	12,3	5,3	4,3	13,0	10,4	7,7	40,3	3,5	3,2
Geselecteerde									
deelgemeenten	12,1	4,4	5,2	15,3	13,7	7,1	37,2	2,6	2,5
Etniciteit respondenten	13,8	4,6	7,8	15,3	13,2	10,3 ¹	31,1	1,2 ¹	2,8 ¹

¹ Verschillen in omschrijving: 'Overig niet-Westers', 'Overig Europese Unie' en 'Overig Westers' in onderste regel respectievelijk 'Overige arme landen', 'Noord-Mediterraan' en 'Overige rijke landen'

Turken (Rotterdam en ondervraagde jongeren: 13 en 15%) en Marokkanen (10 en 13%) en vooral minder autochtonen (40 en 31%).

De etnische samenstelling in Rotterdam verschilt natuurlijk wel hemelsbreed van de etnische samenstelling in Nederland als geheel, terwijl de overeenkomst met de andere grote steden (Amsterdam, Den Haag, Utrecht) weer groot is. Zo is 14% van de 11- à 12-jarigen in Rotterdam Surinaams, tegen 3% in Nederland en 16% in Amsterdam. Voor Antillianen liggen deze cijfers op 5% Rotterdam, 1% Nederland en 2% Amsterdam; Turken 15% Rotterdam, 4% Nederland en 10% Amsterdam; Marokkanen 13% Rotterdam, 3% Nederland en 18% Amsterdam; en van de 11- à 12-jarigen is in Rotterdam 31% autochtoon, in Nederland 78% en in Amsterdam 33%.¹⁰⁰

Er is ook gekeken of de geselecteerde deelgemeenten sterk afwijken van de

100 Bron 11- à 12-jarigen Rotterdam: gegevens verstrekt door COS Rotterdam; Amsterdam: O+S Amsterdam; Nederland: website CBS.

Tabel B2.3: Veiligheidsindex deelgemeenten Rotterdam¹

	Algemene veiligheids- score	Diefstal	Drugs- en drank- overlast	Geweld	Inbraken	Vanda- lisme	Overlast	Schoon en heel
Noord	5,8	4,5	4,5	5,5	5,5	5,5	5,5	2,5
Delfshaven	4,8	4,5	4,5	5,5	6,5	6,5	5,5	2,5
Kralingen- Crooswijk	5,4	5,5	6,5	5,5	4,5	6,5	4,5	4,5
Feyenoord	5,2	5,5	5,5	5,5	4,5	5,5	5,5	4,5
IJsselmonde	6,6	6,5	8,5	6,5	4,5	4,5	6,5	8,5
Pernis	8,7	8,5	8,5	8,5	8,5	8,5	8,5	5,5
Stadscentrum	3,0	2,5	2,5	2,5	2,5	4,5	2,5	2,5
Charlois	5,1	6,5	5,5	5,5	5,5	6,5	4,5	2,5
Overschie	7,9	8,5	8,5	8,5	4,5	6,5	8,5	5,5
Prins Alexander	8,2	8,5	8,5	8,5	5,5	6,5	8,5	8,5
Hillegersberg								
Schiebroek	8,3	8,5	8,5	8,5	5,5	6,5	8,5	8,5
Hoogvliet	7,3	8,5	8,5	6,5	2,5	6,5	6,5	8,5
Hoek van Holland	9,5	8,5	8,5	8,5	6,5	8,5	8,5	8,5
Rotterdam gemiddeld	6,5	6,7	6,7	6,6	5,1	6,3	6,4	5,6
Geselecteerde deelgemeenten	6,1	5,8	6,3	6,2	5,7	6,2	6,0	4,7

Bron: Gemeente Rotterdam (2003); ¹ Deelgemeente Haven en industriegebieden komt niet voor in de index; Meetjaar 2002; Rotterdam heeft per deelgemeente per delict een veiligheidsscore vastgesteld (1-10): score 2,5 (klassemidden van categorie 1 tot 3,9) = onveilig; score 4,5 = probleem; score 5,5 = bedreigd; score 6,5 = aandacht en score 8,5 = veilig. Deze scores zijn opgebouwd uit objectieve feiten (meldingen, aangiften) en een subjectieve score op basis van enquêtes (slachtofferschap en buurtproblemen volgens buurtbewoners). Veiligheidsindex Rotterdam Voorjaar 2003, p. 109. Veiligheidsindex 2004. Meting van de veiligheid in Rotterdam. Rapportage bevolkingsenquête januari-februari 2004 en feitelijke criminaliteitsgegevens en stadsgegevens over 2003 (mei 2004), p. 177. Omdat de publicaties geen precieze cijfers geven voor de deelelementen van de veiligheidsindex, zijn de categoriescores in de tabel opgenomen.

andere deelgemeenten wat betreft de veiligheid. Rotterdam geeft de deelgemeenten een veiligheidsscore, die is opgebouwd uit criminaliteitsstatistieken in combinatie met gegevens over de beleving van de burgers. Een lagere score duidt op een onveiligere situatie. Het blijkt (tabel B2.3) dat de geselecteerde wijken over de gehele linie iets onveiliger zijn dan de gemeente als geheel, met uitzondering van het aantal inbraken. De veiligheid ten aanzien van het aantal inbraken is in de geselecteerde deelgemeenten 5,7 tegen 5,1 voor heel Rotterdam. De algehele veiligheidsscore is hierdoor lager dan de veiligheidsscore voor geheel Rotterdam (6,1 versus 6,5 voor heel Rotterdam).

Ook hier geldt dat de veiligheid in Rotterdam sterk verschilt van de veiligheid in Nederland als geheel, terwijl de overeenkomst met de andere grote ste-

den (Amsterdam, Den Haag)¹⁰¹ groot is. Zo is het percentage van de bevolking dat zich onveilig voelt in de buurt in Nederland 1,7%, in Rotterdam 3,6%, in Den Haag 3,6% en in Amsterdam 2,9% (CBS, Veiligheidsmonitor 2012); het gerapporteerde slachtofferschap afgelopen twaalf maanden is in Nederland 20%, in Rotterdam 22%, in Den Haag 23% en in Amsterdam 28%; en het aantal geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners is in Nederland 72, in Rotterdam 91, in Den Haag 93 en in Amsterdam 118 (website CBS, 2011).

De selectie van de scholen

Nadat de deelgemeenten geselecteerd waren, zijn basisscholen geselecteerd. Om een goede steekproef te trekken is eerst gekeken naar alle 240 basisscholen in Rotterdam. Er zijn twintig scholen voor lichamelijk en/of geestelijk gehandicapten, zeer moeilijk lerende kinderen en zeer moeilijk opvoedbare kinderen (speciaal onderwijs). Ook zijn er zestien speciale scholen voor basisonderwijs: onderwijs voor kinderen met leer- en ontwikkelingsproblemen en moeilijk lerende kinderen (Gemeente Rotterdam, 2002).

Van alle scholen is 39% openbaar, 31% protestants-christelijk, 18% rooms-katholiek en 12% anders. Deze scholen zijn islamitisch, gereformeerd, hindoeïstisch, reformatorisch of algemeen bijzonder. Deze laatste scholen accepteren alle levensbeschouwelijke overtuigingen en worden veelal opgericht door ouders die zich niet kunnen vinden in het normale onderwijs. Er zijn in Rotterdam verder negentien scholen met speciale uitgangspunten, waarvan er elf Montessorischolen zijn. De overige acht scholen geven Daltononderwijs, Jenaplanonderwijs of het betreft een vrije school (antroposofisch onderwijs).

Er zijn scholen geselecteerd die verschillen qua onderwijsvisie (bijvoorbeeld Montessori- of Daltononderwijs), levensbeschouwelijke visie (bijvoorbeeld protestants, islamitisch of openbaar) en leer- en ontwikkelingsniveau van de kinderen (bijvoorbeeld moeilijk lerende of moeilijk opvoedbare kinderen). Er is naar gestreefd om binnen de wijken zodanig scholen te selecteren dat de verhouding tussen verschillende soorten scholen enigszins gelijk is aan de verhouding in heel Rotterdam. Zo zitten er meer openbare scholen in de steekproef dan rooms-katholieke, omdat dit ook het geval is in heel Rotterdam.

101 Utrecht wijkt qua veiligheid niet af van Nederland als geheel: percentage onveiligheidsgevoelens in de buurt 1,6%, slachtofferschap 21%, misdrijven per 1000 inwoners 70.

Uiteindelijk zijn er elf openbare scholen, tien protestantse scholen, acht rooms-katholieke scholen, twee algemeen bijzondere scholen, vier islamitische scholen en één zogenaamde combinatieschool (openbaar-protestants) in de steekproef opgenomen. Van de 36 scholen in de steekproef zijn twee scholen ‘speciale scholen voor basisonderwijs’. Dit zijn, zoals eerder vermeld, scholen voor moeilijk lerende kinderen en kinderen met leer- en ontwikkelingsproblemen. Er zijn 36 van dergelijke scholen in Rotterdam. Het speciale onderwijs (met gehandicapte en zeer moeilijk lerende of opvoedbare kinderen) is hier terzijde gelaten, omdat de kinderen op deze scholen slecht in staat zijn om een vragenlijst in te vullen. Omdat er negentien scholen in Rotterdam zijn met een speciaal uitgangspunt, zijn er in dit onderzoek ook een Montessori- en een Jenaplanschool in de steekproef opgenomen.

Respons van scholen

Vanaf november 2003 zijn de scholen benaderd voor het onderzoek. De scholen kregen een brief van Bureau Driessen en een brief van de wethouder Integratie van Rotterdam.¹⁰² In deze brieven werd het belang van het onderzoek benadrukt en de scholen werd een strikt vertrouwelijke uitdraai beloofd, waarin de eigen school op enkele belangrijke punten zou worden vergeleken met de andere basisscholen in Rotterdam. De meeste scholen die niet mee wilden doen, gaven als reden dat ze het druk hadden met andere zaken of dat ze al aan veel onderzoeken hadden meegewerkt dit schooljaar. Twee scholen zeiden dat er op hun school helemaal geen problemen waren met criminaliteit, waardoor zij het onderzoek op hun school niet zinvol vonden.

Uiteindelijk zijn er 36 scholen benaderd. 25 scholen zijn opgenomen in het onderzoek, een respons van 69,4% (tabel B2.4). De respons van de scholen is opmerkelijk hoog. Soms worden lagere responspercentages gehaald. Zo realiseerde Kassenberg (2002) 11% respons onder scholen voor voortgezet onderwijs voor haar dissertatieonderzoek en Weerman bij het NSCR-scholenproject een respons van 30% onder veertig vmbo-scholen (Harland e.a., 2005).

Van de 25 scholen waar de vragenlijst is afgenomen, waren acht scholen openbaar, acht protestants-christelijk, vijf katholiek, drie islamitisch en één protestants-openbaar. De respons van rooms-katholieke scholen ligt relatief laag

102 De heer Van der Tak.

Tabel B.4: Aantal scholen en respons per soort school

	Rotterdam	Benaderd	Deelgenomen	% respons
Openbaar	90	11 ^I	8	72,7
Protestants-christelijk	75	10	8	80,0
Rooms-katholiek	43	8 ^{II}	5	62,5
Algemeen bijzonder	17	2 ^{III}	0	0,0
Islamitisch	5	4	3	75,0
Openbaar/protestants	2	1	1	100,0
Overig	8	0	0	n.v.t.
Totaal	240	36	25	69,4

^I Waarvan één speciale en één Daltonschool; ^{II} Waarvan twee speciale scholen; ^{III} Waarvan één Montessorischool

Tabel B.5: Respons van de scholen per deelgemeente

	Benaderd	Deelgenomen	% respons
IJsselmonde	11	6	54,5
Delfshaven	10	7	70,0
Kralingen-Crooswijk	8	6	75,0
Noord	5	4	80,0
Pernis	1	1	100,0
Feyenoord	1	1	100,0
Totaal/gemiddeld	36	25	69,4

(63%), de respons van protestants-christelijke scholen hoog (80%). De islamitische scholen zijn in het onderzoek oververtegenwoordigd (12% van de scholen in het onderzoek tegen 2% van alle scholen in Rotterdam). In Noord waren de meeste scholen bereid mee te werken (80%) en in deelgemeente IJsselmonde de minste scholen (55%; tabel B2.5).

Helaas is het niet gelukt een algemeen bijzondere school in het onderzoek op te nemen. Wel zijn een Daltonschool en twee speciale scholen voor basis-onderwijs (moeilijk lerende kinderen) bereid gevonden te participeren in het onderzoek.

Veldwerk en respons scholieren

Het veldwerk heeft van november 2003 tot en met maart 2004 plaatsgevonden. Van de 709 scholieren uit groep 8 op deze 25 scholen (38 klassen) heeft 96% (681 scholieren) de vragenlijst ingevuld. 4% was op het moment van de enquête absent of kreeg geen toestemming van de ouders om mee te werken.

Met scholen die mee wilden werken aan het onderzoek werd een datum en tijd afgesproken waarop de onderzoekers langs zouden komen. Na het gesprek

werd de school een conceptbrief voor de ouders gestuurd, die de directie van de school naar eigen inzicht kon wijzigen.

Vanaf november 2003 tot en met maart 2004 zijn de 25 basisscholen bezocht voor het onderzoek. Op bijna alle scholen gebeurde dit met twee onderzoekers. Bij drie scholen met maar zeven, acht en veertien kinderen in een klas, is één onderzoeker langs geweest. Bij de twee scholen voor speciaal onderwijs hebben drie onderzoekers de vragenlijst afgenomen.

Op sommige scholen waren er enkele kinderen van wie de ouders hadden gezegd dat hun kind de vragenlijst niet in mocht vullen. Soms werd het onderzoeksbureau gebeld om dit te melden, maar meestal ging dit via de school. In de conceptbrief voor de ouders werd uitgegaan van 'passieve instemming'. Als de ouders het er niet mee eens waren dat hun kind mee zou doen aan het onderzoek, kon opgebeld worden. Per schoolklas was er gemiddeld één kind dat niet mee mocht doen. Op één school werd gewerkt met antwoordstrookjes en daar lag de non-respons wat hoger, namelijk rond de drie, vier kinderen per klas. De totale respons van de leerlingen ligt uiteindelijk op 96,1%.

Voor het afnemen van de lijst werd eerst een korte inleiding gehouden. Er werd verteld waar het onderzoek over ging en hoe verkeerd gezette kruisjes gecorrigeerd konden worden. Ook werd er gezegd dat er stil, dus zonder overleg gewerkt moest worden (de leerlingen werden in de zogenaamde 'toetsopstelling' geplaatst). Verder konden de leerlingen vragen aan de onderzoekers stellen door hun vinger op te steken. Als ze klaar waren, konden ze iets anders gaan doen (door de leraar te kiezen wat). Na de inleiding werd de leerlingen gevraagd om het adrespapier dat los in de vragenlijst zat, in te vullen, waarna dit direct opgehaald werd. Door middel van de adresgegevens konden de jongeren voor de tweede meting weer opgespoord en ondervraagd worden en door middel van codes op het adresblad en op de vragenlijst zijn de gegevens van beide meetmomenten per respondent samengevoegd.

De meeste leerlingen waren tussen 45 en 60 minuten bezig met het invullen van de vragenlijst. Enkele kinderen waren al na 30 minuten klaar en in sommige gevallen waren kinderen na 1 uur en 15 minuten nog niet klaar met de lijst. Sommige kinderen waren lang bezig omdat ze doorverwijzingen niet begrepen en onnodig alle vragen beantwoordden. Afhankelijk van de leraar en de orde-lijkheid van de klas konden de langzame kinderen doorgaan met de vragenlijst of er werd besloten om verder te gaan met de les. Wanneer de laatste kinderen nog niet klaar waren bij het vertrek van de onderzoekers, werd aan de leraar gevraagd de lijst op een later tijdstip af te laten maken en op te sturen. In het geval van zieke leerlingen werd hetzelfde gevraagd. Er werden dan twee ant-

woordenveloppen achtergelaten, één voor de adresbladen en één voor de vragenlijsten.

Soms kwam het voor dat leraren vragen gingen beantwoorden van de leerlingen of mee gingen kijken bij het invullen. Wanneer dit gebeurde, werd de leraar apart genomen om te zeggen dat dit niet de bedoeling was in verband met de anonimiteit van de kinderen.

Het afnemen van de lijst verliep op bijna alle scholen voorspoedig. De kinderen werden doorgaans wat rumoeriger tegen het einde van het uur, omdat velen dan al klaar waren, maar waren verder goed stil. De school ontving een boekenbon als dank voor de deelname, de kinderen een Marsje.

Op de speciale scholen voor basisonderwijs is een iets gewijzigde aanpak gevolgd. De vijftig kinderen die in het onderzoek zijn opgenomen, zijn verdeeld in groepjes van vijf kinderen. Op elk groepje is een onderzoeker gezet die in anderhalf à twee uur tijd (met een pauze) de lijst met de kinderen doorwerkte. Hierbij werden de vragen voorgelezen en konden de kinderen meteen vragen stellen. Voor de kinderen op deze speciale scholen is ook de lay-out van de vragenlijst aangepast. De verwijzingen zijn uit de originele vragenlijst gehaald en de vragen zijn over meer bladzijden verspreid, zodat de lijst overzichtelijker werd.

Veldwerk in 2006

De in 2003/2004 geënquêteerde scholieren zijn tweeënhalf jaar later teruggekomen naar hun oude basisschool om de vragenlijst klassikaal in te vullen. Het invullen van de vragenlijst op de basisschool heeft de voorkeur boven het thuis invullen van de vragenlijst, omdat thuis het risico bestaat dat de lijst niet helemaal zonder bemoeienis van de ouders ingevuld wordt. Verder konden de veldwerkers in deze klassikale setting eventuele vragen van de jongeren beantwoorden. Dergelijke vragen bleken er op de beide meetmomenten overigens nauwelijks te zijn. Ook werd verondersteld dat de jongeren het leuk zouden vinden om elkaar weer te zien, zoals op een reünie, en dat bleek voor veel jongeren ook werkelijk zo te zijn, waardoor een hoge respons gerealiseerd kon worden.

Veldwerk op de basisscholen

Alle basisscholen die eind 2003, begin 2004 hebben meegewerkt aan het onderzoek wilden in 2006 opnieuw meewerken. Het ging om 38 klassen op

25 basisscholen. Het veldwerk op de scholen is tussen 22 mei en 23 juni 2006 uitgevoerd.

Door middel van een brief aan de ouders en aan de scholier zelf werden de scholieren voor de bijeenkomst uitgenodigd. In de brief stonden datum, tijd en locatie vermeld en er werd een beloning van 15 euro aangekondigd. De bijeenkomst werd altijd ingeleid door een veldwerker. Verteld werd waar het onderzoek over ging en hoe verkeerd gezette kruisjes gecorrigeerd dienden te worden. Ook werd benadrukt dat er zonder overleg gewerkt moest worden en dat het de bedoeling was dat de hele klas een heel uur stil aan het werk zou gaan.

Gemiddeld waren de scholieren 35 tot 40 minuten met de vragenlijst bezig, met enkele uitschieters van 25 minuten en 60 minuten. Op de meeste scholen waren de scholieren het hele uur stil en geconcentreerd bezig met het invullen van de lijst.

Extra bijeenkomst

Na de schoolvakantie is er in Congrescentrum Engels, nabij station Rotterdam Centraal, een extra bijeenkomst georganiseerd voor de scholieren die nog geen lijst ingevuld hadden (200 scholieren, in twee sessies uitgenodigd). De jongeren kregen voor het invullen ditmaal 20 euro. De twee sessies zijn stil en rustig verlopen.

Vragenlijsten opsturen

Om het responspercentage na de schoolbijeenkomsten verder omhoog te brengen is na de extra bijeenkomst aan alle jongeren die nog niet gerespondeerd hadden de vragenlijst thuis toegestuurd. In de bijgevoegde brief werd benadrukt dat het de bedoeling was dat de jongere de vragenlijst helemaal alleen invulde en dat niemand mee mocht kijken (ook de ouders niet). Als het adres niet (meer) juist bleek (envelop retour), werd steeds bij de gemeente het nieuwe adres opgevraagd en naar het nieuwe adres werd een vragenlijst gestuurd. De jongeren kregen 25 euro overgemaakt als zij een vragenlijst instuurden.

Veldwerkers langs de deuren

Ten slotte zijn alle resterende scholieren vanaf eind oktober tot en met december 2006 thuis bezocht. De veldwerkers kregen voor het bezoek een uitgebreide instructie hoe zij te werk moesten gaan indien zij voor een intercom kwa-

Tabel B2.6: Respons en non-respons per veldwerkmethode

	Veldwerk 2003		Veldwerk 2006		Veldwerk 2010	
	n	%	n	%	n	%
Te bereiken doelgroep	709	100	681	100	681	100
Gerealiseerde enquêtes						
Klassikaal op scholen	681	96,1	468	68,7	316	46,4
Thuis ingevuld ¹			--	--	24	3,5
In zaaltje op alternatieve locatie			41	6,0	42	6,2
Schriftelijk na verzending			65	9,5	117	17,2
Na huisbezoek			30	4,4	66	9,7
Brutorespons	681	96,1	600	88,1	565	83,0
Non-respons vanwege ...						
Onbereikbaar ¹	28	3,9	23	3,4	41	6,0
Wil/mag niet meewerken			31	4,6	35	5,1
Niet bereikt (na 1-5 bezoeken niemand thuis)			20	2,9	37	5,4
Zegt te hebben ingevuld, maar niets ontvangen			3	0,4	1	0,1
Niet serieus ingevuld			4	0,6	2	0,3
Nettorespons (exclusief onbereikbaar)	681	100	600	91,2	565	88,3

¹ Aan enkele jongeren die niet op school konden komen, is de vragenlijst in 2010 opgestuurd; ² Buitenland, niet gevonden in GBA, verhuisd naar onbekend. In 2003 waren deze leerlingen absent in de klas.

men te staan, als er een ouder opendeed, als er werd gezegd dat de jongere niet thuis was, enzovoort.

Respons 2006

Van alle scholieren die in 2003/2004 zijn opgenomen (681 scholieren) heeft 88,1% de lijst ingevuld. Van de 658 scholieren die zijn benaderd,¹⁰³ hebben er 600 de vragenlijst (serieus) ingevuld (netto respons 91,2%). Dit is een zeer goede respons, zeker wanneer in aanmerking wordt genomen dat de respons in 2003 zeer hoog lag, omdat de vragenlijst toen klassikaal werd afgenomen (96% respons). Tabel B2.6 geeft een overzicht van de respons per veldwerkmethode. De voornaamste reden voor non-respons was weigering, gevolgd door onbereikbaarheid. Dit zijn jongeren die in de GBA niet meer kunnen worden teruggevonden.

Tijdens de analyse bleek dat vier lijsten niet serieus waren ingevuld. De gegevens van deze vier scholieren zijn bij de analyses buiten beschouwing gelaten.

103 Alle scholieren waarvan het adres bekend is.

Veldwerk in 2010

Alle 681 in 2003/2004 geënquêteerde scholieren zijn zes jaar later zo mogelijk voor de derde keer uitgenodigd om de vragenlijst in te vullen.

Veldwerk op de basisscholen

Ook voor dit tweede vervolgonderzoek zijn in eerste instantie de 25 basisscholen benaderd. Twee scholen wilden niet meewerken en twee scholen waren gefuseerd, waardoor de jongeren op 21 scholen zijn uitgenodigd. Het veldwerk op de basisscholen is tussen 11 januari en 2 maart 2010 uitgevoerd. De werkwijze was hetzelfde als bij het eerste vervolgonderzoek. Dit keer is het echter wel een paar keer voorgekomen dat een groepje jongeren eerder het lokaal uit mocht, omdat zij niet stil konden zijn en anders de jongeren die nog bezig waren te veel zouden storen. De jongeren kregen voor het invullen 20 euro.

Extra bijeenkomsten

De 312 jongeren die niet op hun oude basisschool zijn verschenen om de vragenlijst in te vullen, zijn in drie verschillende buurtcentra uitgenodigd in de wijken Lombardijen, Delfshaven en het Oude Noorden. De buurtcentra zijn geselecteerd op ligging (goed verspreid over de stad) en op bereikbaarheid voor zo veel mogelijk omwonende jongeren. Er is voor deze derde meting niet gekozen voor het congrescentrum omdat een buurtcentrum wellicht laagdrempeliger is. De jongeren kregen voor het invullen dit keer 25 euro. Alle sessies zijn stil en rustig verlopen.

Vragenlijsten opsturen

De jongeren die niet op de bijeenkomsten zijn gekomen, hebben de vragenlijst thuis ontvangen. Hierbij is dezelfde werkwijze gevolgd als in 2006. Als het adres niet (meer) juist bleek (envelop retour), werd steeds bij de gemeente het nieuwe adres opgevraagd en werd een vragenlijst naar het nieuwe adres gestuurd. De respons na het opsturen van de vragenlijsten lijkt in 2010 hoger dan in 2006 (117 versus 65 teruggestuurde lijsten, tabel B2.6). In 2006 zijn er echter veel minder vragenlijsten verstuurd dan in 2010. Het percentage teruggestuurde lijsten, berekend op het aantal verstuurd lijsten, is voor beide jaren nagenoeg gelijk.

Veldwerkers langs de deuren

Ook in 2010 was dit de laatste methode die is ingezet. Vanaf begin juni tot half oktober 2010 zijn de veldwerkers bij de jongeren thuis langsgegaan. Ook deze keer kregen zij een instructie voordat ze op pad gingen.

Respons 2010

De bruto respons van het veldwerk in 2010 is 83%. Van de 640 jongeren die zijn benaderd, hebben 565 de vragenlijst (serieus) ingevuld (netto respons 88,3%).

Tijdens de analyse bleek dat twee lijsten niet serieus waren ingevuld. De gegevens van deze jongeren zijn bij de analyses buiten beschouwing gelaten.

Bespreking respons

De in dit onderzoek gerealiseerde respons is zeer hoog, vergeleken met ander onderzoek. Deze hoge respons heeft een aantal oorzaken. Op de eerste plaats betreft het follow-uponderzoek. Responscijfers bij follow-ups liggen altijd veel hoger dan bij gewoon survey-onderzoek. Een potentiële respondent die gevraagd wordt mee te werken aan een onderzoek, moet beslissen of hij iemand is die aan dergelijk onderzoek meewerkt of niet. Bij follow-up is die beslissing al eerder genomen: de respondent heeft eerder meegewerkt en is dus iemand die aan onderzoek meewerkt, dus hij werkt dit keer ook mee. Hierdoor ligt de respons in follow-ups doorgaans boven de 60%. Op de tweede plaats zijn de jongeren aanzienlijke beloningen in het vooruitzicht gesteld indien zij mee zouden werken. Voor deze leeftijdsgroep is 25 euro een fors bedrag. Op de derde plaats hadden de bijeenkomsten het karakter van een schoolreünie, wat zeker veel extra respons heeft opgeleverd. Op de vierde plaats zijn de jongeren niet alleen herhaaldelijk, maar ook met verschillende methoden benaderd (bijeenkomst, schriftelijk, face to face op het woonadres). Wie niet zwicht voor de ene methode (uitnodiging reünie), bezwijkt soms wel voor de vriendelijke veldwerker die voor de deur staat. Op de vijfde (maar zeker niet de laatste) plaats is er door de medewerkers van Bureau Driessen enorm achter de jongeren aangejaagd, door adressen steeds opnieuw op te vragen bij de gemeente, door voor de zoveelste keer iemand langs een adres te sturen, door mailtjes te sturen, op te bellen, enzovoort.

Veldwerk politieregistraties

De ondervraagde jongeren zijn opgezocht in de politieregistratie van het Korps Rotterdam-Rijnmond. Ten eerste is in het systeem Basisvoorziening Handhaving (BVH)¹⁰⁴ gekeken. BVH is een algemeen registratiesysteem waarbinnen bijvoorbeeld meldingen worden geregistreerd, aangiftes worden verwerkt en incidenten worden afgehandeld. Eigenlijk is BVH het oude systeem XPol, maar met nieuwere functies en een andere lay-out. Indien de jongere in BVH voorkwam, werd in het Justitieel Casus Overleg (JCO) informatie over de strafafdoening nagezocht. In het JCO bespreken partners uit de jeugdstrafrechtketen (bijvoorbeeld politie, de Raad voor de Kinderbescherming en het OM) minderjarigen die over de schreef zijn gegaan. JCO support is door middel van elektronische koppelingen verbonden met Xpol, Genesys, BPS en BVH.

Conclusie

De in Rotterdam geselecteerde deelgemeenten komen qua etnische samenstelling en veiligheid heel redelijk, maar niet perfect, overeen met alle deelgemeenten in Rotterdam. De geselecteerde deelgemeenten zijn iets allochtoner en iets minder veilig dan de overige deelgemeenten van Rotterdam. Met enige terughoudendheid kunnen de gegevens geacht worden representatief te zijn voor Rotterdam, met name voor de iets slechtere wijken, en hetzelfde geldt voor de andere grote steden in Nederland. Utrecht wijkt mogelijk af door de lagere criminaliteit aldaar. Door de zeer hoge respons, zowel van de scholen (69%) als van de respondenten op de drie meetmomenten (96, 88 en 83%), kan een betrouwbaar beeld gegeven worden van de achtergronden van de jeugdcriminaliteit in de iets mindere wijken van de grote steden.

104 Eind 2009 zijn alle politiekorpsen overgestapt van XPol, Genesys of BPS naar BVH.

3 Aanvullende regressieanalyse netwerken

Aantal vrienden, aantal vrienden met politiecontact en aantal vrienden zonder politiecontact kunnen niet tezamen in één model worden opgenomen, wegens overidentificatie: de derde variabele volgt logisch uit de combinatie van de twee andere. Het effect van aantal vrienden en van aantal vrienden zonder politiecontact valt volledig weg als aantal vrienden met politiecontact in het model is opgenomen. Als aantal vrienden met politiecontact niet in het model wordt opgenomen, ‘delen’ de twee andere variabelen (aantal vrienden, aantal vrienden zonder politiecontact) het effect van aantal vrienden met politiecontact.

Tabel B3.1: Regressiecoëfficiënten (b) van aantallen vrienden op crimineel gedrag

	Afhankelijk: aantal delicten		
	Cross-sectioneel		
	12 jaar	14 jaar	18 jaar
Constante	2.8	6.6	6.2
Aantal vrienden	.0	-.0	.0
Aantal vrienden met politiecontact	*.8	*.9	*.5
R ²	.26	.26	.14
Constante	2.8	6.6	6.2
Aantal vrienden	*.8	*.8	*.5
Aantal vrienden zonder politiecontact	*-.8	*-.9	*-.5
R ²	.26	.26	.14
Constante	2.8	6.6	6.2
Aantal vrienden met politiecontact	*.8	*.8	*.5
Aantal vrienden zonder politiecontact	.0	-.0	.0
R ²	.26	.26	.14

* p < .05

4 Vragenlijst eerste meting

Vragen over jou

- Ben je een ☐ jongen of ☐ meisje?
- Wat is je geboortedatum?.....(bijvoorbeeld 19 september 1992)
- Kun je een kruisje zetten bij het land waar jij, je eigen vader en je eigen moeder geboren zijn?

	Nederland	Suriname	Antillen	Marokko	Turkije	Ander land (invullen welk land)
Mijn eigen geboorteland	☐	☐	☐	☐	☐
Geboorteland van mijn vader	☐	☐	☐	☐	☐
Geboorteland van mijn moeder	☐	☐	☐	☐	☐

- Bij welke groep of groepen hoor jij (wat ben jij)?

- ☐ Nederlanders ☐ Berbers ☐ Antillianen
☐ Koerden ☐ Arabieren ☐ Hindoestanen
☐ Marokkanen ☐ Creolen ☐ Surinamers
☐ Turken ☐ Kaapverdianen ☐ andere groep, namelijk.....

Zet nu een rondje om de groep waar jij vindt dat je het meeste bij hoort!

- Deze vraag gaat over de groep waar jij **het meest** bij hoort (waar je bij vraag 4 een rondje om gezet hebt). Vind jij dat de volgende zinnen kloppen?

	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt een beetje	Klopt wel	Klopt helemaal
Ik ben trots om tot deze groep te behoren	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb een positief gevoel over de leden van mijn groep, het zijn goede mensen	☐	☐	☐	☐	☐
Bij deze groep horen is enorm belangrijk voor hoe ik mij voel	☐	☐	☐	☐	☐

6. Hoor je bij een geloof? Bij welk?

- ☐ Nee ☐ Islam ☐ Boeddhisme
☐ Katholiek ☐ Joods ☐ ander geloof, namelijk.....
☐ Protestant ☐ Hindoeïsme
☐ Gereformeerd ☐ Christelijk

7. Hoe vaak ga je ongeveer naar de kerk, een moskee, een religieuze viering of een gebedsdienst?

- ☐ nooit ☐ enkele keren per maand
☐ enkele keren per jaar ☐ 1 keer per week of vaker

8. Wil je bij de volgende zinnen steeds een kruisje zetten? Denk bij de antwoorden aan hoe het **de laatste zes maanden** is geweest.

	Niet waar	Een beetje waar	Zeker waar
<i>Ik ben rusteloos, ik kan niet lang stilzitten</i>	[]	[]	[]
<i>Ik ben zenuwachtig in nieuwe situaties. Ik verlies makkelijk mijn zelfvertrouwen</i>	[]	[]	[]
<i>Ik word erg snel boos en ben vaak driftig</i>	[]	[]	[]
<i>Ik pieker veel, maak me veel zorgen</i>	[]	[]	[]
<i>Ik maak af waarmee ik bezig ben. Ik kan mijn aandacht er goed bij houden</i>	[]	[]	[]
<i>Andere kinderen of jongeren pesten of treiteren mij</i>	[]	[]	[]
<i>Ik denk na voordat ik iets doe</i>	[]	[]	[]
<i>Ik ben vaak ongelukkig, in de put of in tranen</i>	[]	[]	[]
<i>Ik zit de hele tijd te wiebelen of te friemelen</i>	[]	[]	[]
<i>Ik ben voor heel veel dingen bang, ik ben snel angstig</i>	[]	[]	[]
<i>Ik ben snel afgeleid, ik vind het moeilijk me te concentreren</i>	[]	[]	[]
<i>Ik heb vaak hoofdpijn, buikpijn of ik ben misselijk</i>	[]	[]	[]

9. Heb je wel eens problemen met je gezondheid?

- ☐ nee
☐ ja, namelijk

10. Heb je haar onder je oksels?

☐ nee

☐ ja, ik was jaar toen ik voor het eerst haar onder mijn oksels had

Familie en wonen

Denk bij de volgende vragen aan het huis waar je (meestal) woont.

11. Hoeveel mensen wonen er nu bij jou in huis (met jou erbij geteld)?

.....

12. Hoeveel van hen zijn 18 jaar of ouder?

.....

13. Omcirkel wie van de volgende familieleden bij jou thuis wonen:

<i>eigen moeder</i>	<i>eigen vader</i>	<i>broers/broertjes</i>	<i>zussen/zusjes</i>	<i>oma</i>	<i>opa</i>
<i>pleegmoeder</i>	<i>pleegvader</i>	<i>stiefmoeder</i>	<i>stiefvader</i>	<i>tante</i>	<i>oom</i>
<i>stiefzussen</i>	<i>stiefbroers</i>	<i>neven</i>	<i>nichten</i>	<i>anderen, namelijk.....</i>	

14. Wordt er bij jou thuis wel eens iemand geslagen?

☐ nee

☐ ja, best vaak

☐ ja, soms

☐ ja, heel vaak

15. Word jij thuis wel eens geslagen?

☐ nee

☐ ja, best vaak

☐ ja, soms

☐ ja, heel vaak

16. Spreken jullie thuis Nederlands?

☐ nee

☐ ja, best vaak

☐ ja, soms

☐ ja, altijd

17. Hoeveel oudere broers en zussen heb je en hoeveel jongere?
(pleegbroers, stiefbroers, pleegzussen en stiefzussen tellen ook mee)
- oudere broers oudere zussen
..... jongere broers jongere zussen
18. Met hoeveel kinderen uit je familie (neven, nichten, broers, zussen) ga je om?
- ☐ geen kinderen ☐ 4-8 kinderen
☐ 1-3 kinderen ☐ 9 of meer kinderen
19. Hoe vaak ga je met je broers, broertjes, zussen en zusjes om?
- ☐ (bijna) elke dag ☐ paar keer per maand ☐ nooit
☐ paar keer per week ☐ paar keer per jaar
20. Hoe vaak ga je met je neven, neefjes, nichten en nichtjes om?
- ☐ (bijna) elke dag ☐ paar keer per maand ☐ nooit
☐ paar keer per week ☐ paar keer per jaar
21. Hoeveel van **de kinderen uit je familie** (je broers, zussen, neven en nichten) hebben wel eens met de politie te maken gehad (voor dingen die niet mogen)?
- ☐ geen kinderen → ga naar vraag 23
☐ wil ik liever niet zeggen → ga naar vraag 23
☐ 1-3 kinderen → ga naar vraag 22
☐ 4-8 kinderen → ga naar vraag 22
☐ 9 of meer kinderen → ga naar vraag 22
22. Waarvoor was dat?
(je kunt meer dan één kruisje zetten)
- ☐ wat vernield of kapot gemaakt (bijvoorbeeld graffiti, vandalisme, iets in brand steken)
☐ wat gestolen (in een winkel, op straat, op school)
☐ gevochten of iemand verwond
☐ andere mensen lastig vallen of bang maken

- ☐ iets gedaan tegen de verkeersregels
- ☐ iets anders gedaan dat verboden is, namelijk.....
- ☐ wil ik liever niet zeggen

LET OP! Als je geen moeder hebt, mag je de volgende vragen invullen voor je pleegmoeder of stiefmoeder. Het je die niet, dan mag je de vakjes voor 'moeder' leeg laten. Dat geldt ook voor als je geen vader hebt.

23. Hebben je VADER en MOEDER een betaalde baan? Je kunt meer dan één kruisje zetten!

	MOEDER	VADER
<i>Ja, moeder/vader heeft één baan</i>	[]	[]
<i>Ja, hij/zij heeft twee banen</i>	[]	[]
<i>Nee, hij/zij heeft een eigen bedrijf</i>	[]	[]
<i>Nee, hij/zij is huisvrouw/huisman</i>	[]	[]
<i>Nee, hij/zij is werkloos</i>	[]	[]
<i>Nee, hij/zij is afgekeurd, kan niet werken omdat hij/zij lange tijd ziek is</i>	[]	[]
<i>Anders, namelijk</i>	[]	[]

24. Hoe vaak werken je ouders?

	MOEDER	VADER
<i>Nooit</i>	[]	[]
<i>1 dag per week</i>	[]	[]
<i>2 of 3 dagen per week</i>	[]	[]
<i>4 of 5 dagen per week</i>	[]	[]
<i>6 of meer dagen per week</i>	[]	[]
<i>Anders, namelijk</i>	[]	[]

25. Wat voor werk doet je moeder? Schrijf zo veel mogelijk op, dus niet alleen 'op kantoor' invullen!

.....

.....

.....

.....

26. Wat voor werk doet je vader? Schrijf weer zo veel mogelijk op!

.....

.....

.....

.....

27. Wat voor opleiding hebben je ouders gedaan?

	MOEDER	VADER
<i>geen opleiding</i>	[]	[]
<i>lagere school</i>	[]	[]
<i>middelbare school</i>	[]	[]
<i>hoger onderwijs</i>	[]	[]
<i>anders, namelijk.....</i>	[]	[]
<i>weet ik niet</i>	[]	[]

28. Hebben jouw ouders/verzorgers wel eens met de politie te maken gehad (voor dingen die niet mogen)?

- ☐ ja, namelijkkeer → ga naar vraag 29
- ☐ nee nooit → ga naar vraag 30
- ☐ wil ik liever niet zeggen → ga naar vraag 30

29. Waarvoor was dat?
(je kunt meer dan één kruisje zetten!)

- ☐ wat vernield of kapot gemaakt (bijvoorbeeld vandalisme, iets in brand steken)
- ☐ wat gestolen (in een winkel, op straat, op school, uit een huis)
- ☐ gevochten of iemand verwond
- ☐ andere mensen lastig vallen of bang maken
- ☐ iets gedaan tegen de verkeersregels
- ☐ problemen met familie, namelijk
- ☐ iets anders gedaan dat verboden is, namelijk
- ☐ wil ik liever niet zeggen

30. Wie is/zijn er thuis als jij uit school komt?

(je kunt meer dan één kruisje zetten!)

- ☐ meestal niemand

 ☐ oudere zus of oudere broer
☐ vader

 ☐ iemand anders uit de familie, namelijk
☐ moeder

 ☐ iemand anders, namelijk

31. Vind jij dat deze zinnen kloppen?

	Klopt helemaal niet	Klopt niet	Klopt een beetje	Klopt wel	Klopt helemaal
<i>Als ik niet thuis ben weten mijn ouders waar ik ben</i>	[]	[]	[]	[]	[]
<i>Mijn moeder of vader drinkt vaak te veel alcohol</i>	[]	[]	[]	[]	[]
<i>Mijn ouders vertellen me hoe laat ik thuis moet komen</i>	[]	[]	[]	[]	[]
<i>Ik kan merken dat mijn ouders van mij houden</i>	[]	[]	[]	[]	[]
<i>Mijn ouders vragen of ik mijn huiswerk heb gedaan</i>	[]	[]	[]	[]	[]
<i>Ik vind het vervelend om bij mijn ouders te zijn</i>	[]	[]	[]	[]	[]
<i>Ik moet mijn huiswerk afhebben voordat ik naar buiten ga</i>	[]	[]	[]	[]	[]
<i>Mijn ouders weten welke televisieprogramma's ik kijk</i>	[]	[]	[]	[]	[]
<i>Mijn ouders weten met welke kinderen ik omga</i>	[]	[]	[]	[]	[]

32. Kan je de volgende vragen voor je MOEDER en VADER beantwoorden:

		(Bijna) nooit	Soms	(Heel) vaak
<i>Hoe vaak helpen jouw ouders je als je een klusje te doen hebt (zoals een band plakken, je kamer opnieuw inrichten)?</i>	MOEDER	[]	[]	[]
	VADER	[]	[]	[]
<i>Hoe vaak geven jouw ouders je raad wanneer je een praktisch probleem hebt?</i>	MOEDER	[]	[]	[]
	VADER	[]	[]	[]
<i>Hoe vaak geven jouw ouders je complimenten als je iets goeds gedaan hebt?</i>	MOEDER	[]	[]	[]
	VADER	[]	[]	[]
<i>Hoe vaak praat je met jouw ouders over persoonlijke dingen?</i>	MOEDER	[]	[]	[]
	VADER	[]	[]	[]
<i>Hoe vaak doe je dingen buitenshuis met jouw ouders (zoals naar de film gaan of in de stad wat eten)?</i>	MOEDER	[]	[]	[]
	VADER	[]	[]	[]

School en kinderen op school

33. Hoeveel onvoldoendes had je op je laatste rapport?
☐ geen onvoldoendes	☐ 2 onvoldoendes
☐ 1 onvoldoende	☐ 3 of meer onvoldoendes
34. Ben je wel eens blijven zitten (dat je de klas nog een jaar moest doen)?
- ☐ nee
- ☐ ja,keer
35. Welke school denk je dat je na deze school gaat doen? (je kunt meer dan één kruisje zetten!)
☐ school voor speciaal onderwijs	☐ HAVO
☐ VBO	☐ HAVO/VWO
☐ VMBO	☐ VWO
☐ MAVO	☐ een andere school, namelijk
36. Zijn er leerlingen uit andere klassen dan je eigen klas waar je veel mee omgaat?
- ☐ nee
- ☐ ja, ik ga ook om met kinderen uit andere klassen
37. Met hoeveel kinderen van school ga je om?
☐ geen kinderen	→	ga naar vraag 41	☐ 4-8 kinderen
☐ 1-3 kinderen			☐ 9 of meer kinderen
38. Hoe vaak ga je **buiten schooltijd** met kinderen van school om?
☐ (bijna) elke dag	☐ paar keer per maand	☐ nooit
☐ paar keer per week	☐ paar keer per jaar	
39. Hoeveel van de kinderen van school, waarmee jij omgaat, hebben wel eens met de politie te maken gehad (voor dingen die niet mogen)?
- ☐ geen kinderen
- **ga naar vraag 41**

- ☐ wil ik liever niet zeggen → ga naar vraag 41
☐ 1-3 kinderen → ga naar vraag 40
☐ 4-8 kinderen → ga naar vraag 40
☐ 9 of meer kinderen → ga naar vraag 40

40. Waarvoor was dat? (je kunt meer dan één kruisje zetten)

- ☐ wat vernield of kapot gemaakt (bijvoorbeeld graffiti, vandalisme, iets in brand steken)
☐ wat gestolen (in een winkel, op straat, op school)
☐ gevochten of iemand verwond
☐ andere mensen lastig vallen of bang maken
☐ iets gedaan tegen de verkeersregels
☐ iets anders gedaan dat verboden is, namelijk.....
☐ wil ik liever niet zeggen

41. Voor de volgende vragen heb je de namenlijst nodig: gebruik de nummers die voor de namen staan. Vul alleen de nummers in van de leerlingen waarvoor de vraag klopt. Als een vraag voor niemand klopt, vul dan geen nummers in.

Welke leerlingen helpen jou wel eens ergens mee, bijvoorbeeld met je huiswerk, het organiseren van een feestje, het plakken van een band of een klusje? Schrijf de nummers van de namenlijst in de vakjes!	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
Met welke kinderen van school spreek je wel eens af buiten school (bijvoorbeeld om buiten te voetballen of een video te kijken)?	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
Met wie haal je wel eens iets uit dat eigenlijk niet mag, bijvoorbeeld iemand pesten, iets jatten of iets vernielen?	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
Met wie bespreek je persoonlijke dingen, zoals problemen thuis of verliefdheid?	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
Met wie wil je absoluut niet omgaan?	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
Met welke kinderen uit je klas ga je het meeste om?	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
Wie zijn de populairste kinderen uit de klas? (Wie wordt door bijna iedereen aardig gevonden?)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>

Een groepje

42. Vaak vormen kinderen van jouw leeftijd een groepje of clubje, dat vaak met elkaar omgaat (we bedoelen niet een sportvereniging of club).
Hoor jij ook bij zo'n groepje?

☐ ja → ga naar vraag 43
☐ nee → ga naar vraag 51

43. Hoeveel kinderen horen ongeveer bij dit groepje (met jou erbij geteld)?

..... jongens

..... meisjes

44. Deze vraag gaat over **de kinderen uit het groepje waarmee je omgaat**.
Welke afkomst hebben deze kinderen?

	<i>geen kinderen</i>	<i>1-3 kinderen</i>	<i>4-8 kinderen</i>	<i>9 of meer kinderen</i>
Nederlands	☐	☐	☐	☐
Turks	☐	☐	☐	☐
Marokkaans	☐	☐	☐	☐
Surinaams	☐	☐	☐	☐
Antilliaans	☐	☐	☐	☐
anders, namelijk	☐	☐	☐	☐

45. Hoe oud zijn deze kinderen uit je groepje?

	<i>geen kinderen</i>	<i>1-3 kinderen</i>	<i>4-8 kinderen</i>	<i>9 of meer kinderen</i>
jonger dan 12 jaar	☐	☐	☐	☐
12 tot 14 jaar	☐	☐	☐	☐
15 tot 16 jaar	☐	☐	☐	☐
ouder dan 16 jaar	☐	☐	☐	☐

46. Hoe vaak komen jullie of een aantal van jullie bij elkaar?

☐ (bijna) elke dag
☐ paar keer per week
☐ paar keer per maand
☐ paar keer per jaar

47. Waar komen jullie meestal bij elkaar met het groepje?
(je kunt meer dan één kruisje zetten)

☐ bij iemand thuis	☐ in een buurt- of clubhuis
☐ op straat	☐ in het winkelcentrum
☐ in het park	☐ ergens anders, namelijk.....

48. Wat doen jullie meestal als jullie met je groepje samen komen?

.....

.....

.....

49. Hoeveel kinderen uit je groepje waarmee jij omgaat, hebben wel eens met de politie te maken gehad (voor dingen die niet mogen)?

☐ geen kinderen	→	ga naar vraag 51
☐ wil ik liever niet zeggen	→	ga naar vraag 51
☐ 1-3 kinderen	→	ga naar vraag 50
☐ 4-8 kinderen	→	ga naar vraag 50
☐ 9 of meer kinderen	→	ga naar vraag 50

50. Waarvoor was dat?
(je kunt meer dan één kruisje zetten)

☐ wat vernield of kapot gemaakt (bijvoorbeeld graffiti, vandalisme, iets in brand steken)
☐ wat gestolen (in een winkel, op straat, op school)
☐ gevochten of iemand verwond
☐ andere mensen lastig vallen of bang maken
☐ iets gedaan tegen de verkeersregels
☐ iets anders gedaan dat verboden is, namelijk.....
☐ wil ik liever niet zeggen

Buurt en buurtkinderen

51. Vind jij dat de volgende zinnen kloppen?

	<i>klopt helemaal niet</i>	<i>klopt niet</i>	<i>klopt een beetje</i>	<i>klopt wel</i>	<i>klopt helemaal</i>
Ik voel me in mijn buurt wel eens onveilig op straat	[]	[]	[]	[]	[]
In mijn buurt is er vuilnis of gebroken glas op de straten, voetpaden en tuinen	[]	[]	[]	[]	[]
Ik woon in een leuke buurt	[]	[]	[]	[]	[]
In mijn buurt verkopen of gebruiken mensen drugs	[]	[]	[]	[]	[]
Er is in mijn buurt genoeg plaats voor kinderen om te spelen	[]	[]	[]	[]	[]
Er zijn in mijn buurt veel mensen die dingen doen die niet mogen	[]	[]	[]	[]	[]
Er zijn lege en dichtgetimmerde huizen in mijn buurt	[]	[]	[]	[]	[]
Ik vind het stoer als jongens in mijn buurt een dure auto en mooie kleren hebben	[]	[]	[]	[]	[]

52. Wonen er meer mensen van Nederlandse of meer mensen van een andere afkomst in jouw buurt?

- ☐ meer mensen van Nederlandse afkomst
- ☐ meer mensen van een andere afkomst, namelijk.....
- ☐ van allebei evenveel

53. Met hoeveel kinderen uit de buurt ga je om?

- ☐ geen, ze wonen er wel maar ik ga niet met ze om → ga naar vraag 59
- ☐ geen, er wonen nauwelijks of geen kinderen in de buurt → ga naar vraag 59
- ☐ 1-3 kinderen → ga naar vraag 54
- ☐ 4-8 kinderen → ga naar vraag 54
- ☐ 9 of meer kinderen → ga naar vraag 54

54. Deze vraag gaat over **de kinderen uit de buurt waarmee jij omgaat**.
Welke afkomst hebben deze kinderen?

	<i>geen kinderen</i>	<i>1-3 kinderen</i>	<i>4-8 kinderen</i>	<i>9 of meer kinderen</i>
Nederlands	☐	☐	☐	☐
Turks	☐	☐	☐	☐
Marokkaans	☐	☐	☐	☐
Surinaams	☐	☐	☐	☐
Antilliaans	☐	☐	☐	☐
anders, namelijk	☐	☐	☐	☐

55. Hoe oud zijn ze?

	<i>geen kinderen</i>	<i>1-3 kinderen</i>	<i>4-8 kinderen</i>	<i>9 of meer kinderen</i>
jonger dan 12 jaar	☐	☐	☐	☐
12 tot 14 jaar	☐	☐	☐	☐
15 tot 16 jaar	☐	☐	☐	☐
ouder dan 16 jaar	☐	☐	☐	☐

56. Hoe vaak ga je met deze kinderen uit de buurt om?

- ☐ (bijna) elke dag ☐ paar keer per maand ☐ nooit
☐ paar keer per week ☐ paar keer per jaar

57. Hoeveel kinderen uit de buurt waarmee jij omgaat hebben wel eens met de politie te maken gehad (voor dingen die niet mogen)?

- ☐ geen kinderen → ga naar vraag 59
☐ wil ik liever niet zeggen → ga naar vraag 59
☐ 1-3 kinderen → ga naar vraag 58
☐ 4-8 kinderen → ga naar vraag 58
☐ 9 of meer kinderen → ga naar vraag 58

58. Waarvoor was dat?
(je kunt meer dan één kruisje zetten)

- ☐ wat vernield of kapot gemaakt (bijvoorbeeld graffiti, vandalisme, iets in brand steken)
☐ wat gestolen (in een winkel, op straat, op school)
☐ gevochten of iemand verwond
☐ andere mensen lastig vallen of bang maken

- ☐ iets gedaan tegen de verkeersregels
☐ iets anders gedaan dat verboden is, namelijk
☐ wil ik liever niet zeggen

Vereniging en kinderen op de vereniging

59. Ben je lid van een vereniging of club?

- ☐ ja → ga naar vraag 60
☐ nee → ga naar vraag 68

60. Van welke vereniging(en) of club(s) ben je lid? (je kunt meer dan één kruisje zetten!)

- ☐ sportvereniging ☐ jeugdvereniging, clubhuis
☐ voetbalvereniging ☐ scouting
☐ muziekvereniging ☐ andere vereniging, namelijk
☐ dans of toneelvereniging

61. Hoe vaak ga je per week ongeveer naar deze vereniging(en)?

- ☐ minder dan 1 keer per week ☐ 3-4 keer per week
☐ 1-2 keer per week ☐ 5 keer per week of meer

62. Met hoeveel kinderen van de vereniging(en) ga je om?

- ☐ geen kinderen → ga naar vraag 68
☐ 4-8 kinderen
☐ 1-3 kinderen
☐ 9 of meer kinderen

63. Deze vraag gaat over de kinderen van de vereniging(en) waarmee jij omgaat. Welke afkomst hebben deze kinderen?

	geen kinderen	1-3 kinderen	4-8 kinderen	9 of meer kinderen
Nederlands	☐	☐	☐	☐
Turks	☐	☐	☐	☐
Marokkaans	☐	☐	☐	☐
Surinaams	☐	☐	☐	☐
Antilliaans	☐	☐	☐	☐
anders, namelijk	☐	☐	☐	☐

64. Hoe oud zijn de **kinderen van de vereniging waarmee jij omgaat**?

	<i>geen kinderen</i>	<i>1- 3 kinderen</i>	<i>4-8 kinderen</i>	<i>9 of meer kinderen</i>
jonger dan 12 jaar	[]	[]	[]	[]
12 tot 14 jaar	[]	[]	[]	[]
15 tot 16 jaar	[]	[]	[]	[]
ouder dan 16 jaar	[]	[]	[]	[]

65. Hoe vaak ga je met deze kinderen van de vereniging(en) om **buiten de vereniging**?

- ☐ (bijna) elke dag
 ☐ paar keer per maand
 ☐ nooit
☐ paar keer per week
 ☐ paar keer per jaar

66. Hoeveel **kinderen van de vereniging waarmee jij omgaat** hebben wel eens met de politie te maken gehad (voor dingen die niet mogen)?

- ☐ geen kinderen → ga naar vraag 68
☐ wil ik liever niet zeggen → ga naar vraag 68
☐ 1-3 kinderen → ga naar vraag 67
☐ 4-8 kinderen → ga naar vraag 67
☐ 9 of meer kinderen → ga naar vraag 67

67. Waarvoor was dat?
(je kunt meer dan één kruisje zetten)

- ☐ wat vernield of kapot gemaakt (bijvoorbeeld graffiti, vandalisme, iets in brand steken)
☐ wat gestolen (in een winkel, op straat, op school)
☐ gevochten of iemand verwond
☐ andere mensen lastig vallen of bang maken
☐ iets gedaan tegen de verkeersregels
☐ iets anders gedaan dat verboden is, namelijk
☐ wil ik liever niet zeggen

68. We hebben in de vragenlijst vragen gesteld over verschillende kinderen waarmee jij omgaat. We willen nu graag van je weten **wie het belangrijkste voor jou zijn.**

	<i>ga ik niet mee om</i>	<i>niet zo belangrijk</i>	<i>belangrijk</i>	<i>het belangrijkste</i>
Kinderen uit mijn familie (broers, zussen, neven en nichten)	[]	[]	[]	[]
Kinderen uit de buurt waarmee ik omga	[]	[]	[]	[]
Kinderen van school waarmee ik omga	[]	[]	[]	[]
Kinderen van de vereniging waarmee ik omga	[]	[]	[]	[]
Kinderen van mijn groepje waarmee ik omga	[]	[]	[]	[]
Andere kinderen, namelijk	[]	[]	[]	[]

69. Kun je voor de kinderen waarmee je omgaat invullen of ze de volgende dingen wel eens doen? Als je niet met die kinderen omgaat, mag je bovenaan een kruisje zetten in het vakje 'ga ik niet mee om'. Als je het niet begrijpt, mag je je vinger opsteken!

		Kinderen uit de buurt Neven, nichten, zussen, broers	Kinderen van waarmee je school omgaat	Kinderen uit het groepje waarmee je omgaat	Kinderen van de vereniging waarmee je omgaat
		☐ ga ik niet mee om	☐ ga ik niet mee om	☐ ga ik niet mee om	☐ ga ik niet mee om
Hoe vaak helpen deze kinderen jou ergens mee, bijvoorbeeld met je huiswerk, het organiseren van een feestje, het plakken van een band of een klusje?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Denk eraan: vul de vragen ook in voor buurtkinderen, kinderen van school, groepje en vereniging!					
Hoe vaak praat je met deze kinderen over persoonlijke dingen, zoals problemen thuis of verliefdheid?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak haal je iets met deze kinderen uit dat eigenlijk niet mag, zoals iemand pesten, iets jatten of iets vernielen?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak spreek je met deze kinderen af (bijvoorbeeld om buiten te gaan voetballen of een video te kijken)?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak ben je met deze kinderen op straat of ergens buiten?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak slaan deze kinderen wel eens iemand zo hard dat daarbij iemand gewond raakt?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak stelen deze kinderen wat kleins uit een winkel (goedkope dan 5 euro, bijvoorbeeld snoep of pennen)?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak stelen deze kinderen wel eens dingen die duurder zijn dan 5 euro (bijvoorbeeld cd's, tassen, jassen, andere dingen of geld)?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak vernielen deze kinderen wel eens iets op straat (bijvoorbeeld fietsen, verkeersborden, bushokjes)?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak drinken deze kinderen alcohol?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak spelen deze kinderen op een gokkast?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak gebruiken deze kinderen marihuana/hasj/wiet?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit
Hoe vaak roken deze kinderen sigaretten?	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit	☐ vaak ☐ soms ☐ nooit

70. Vind jij dat de volgende zinnen kloppen?

	<i>klopt helemaal</i>		<i>klopt een beetje</i>		<i>klopt helemaal</i>
	<i>niet</i>	<i>klopt niet</i>		<i>klopt wel</i>	
Je mag best eens liegen als je daardoor veel geld krijgt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik laat duidelijk merken met wat voor een soort mensen ik om wil gaan	☐	☐	☐	☐	☐
Inbreken bij rijke mensen is niet zo erg	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn school moet aansluiten bij het geloof van mijn ouders (als je ouders bijvoorbeeld christelijk zijn, wil je naar een christelijke school)	☐	☐	☐	☐	☐
Het is vervelend als een jongen of meisje uit mijn familie trouwt met iemand die een ander geloof heeft	☐	☐	☐	☐	☐
We moeten in Nederland met z'n allen ons best doen, zodat iedereen het goed heeft	☐	☐	☐	☐	☐
Je mag best eens iets doen dat echt verboden is, als je maar niet wordt opgepakt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik wil dat anderen weten wat voor iemand ik ben	☐	☐	☐	☐	☐
Dat mensen in arme landen het slecht hebben kan mij niet zoveel schelen	☐	☐	☐	☐	☐
Het geloof is erg belangrijk voor mij	☐	☐	☐	☐	☐
Je mag wel stelen als je geld nodig hebt	☐	☐	☐	☐	☐
Het is jammer dat in Nederland 'het geloof' steeds minder belangrijk wordt	☐	☐	☐	☐	☐

71. Kan je hier voor de kinderen waarmee je omgaat een kruisje in de vakjes zetten bij waar je verder nog met ze omgaat? Als je helemaal niet met de kinderen omgaat mag je een kruisje zetten bij 'ga ik niet mee om'.
Je kunt meer kruisjes per regel zetten.

	<i>ik ga ook met ze om in de buurt</i>	<i>ik ga ook met ze om op school</i>	<i>ik ga ook met ze om op de vereniging</i>	<i>ik ga ook met ze om in mijn groepje</i>	<i>ik ga nergens anders met ze om</i>	<i>ga ik niet mee om</i>
Waar ga je nog meer om met de kinderen uit de familie?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Waar ga je nog meer om met de kinderen uit de buurt?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Waar ga je nog meer om met de kinderen van school?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Waar ga je nog meer om met de kinderen van de vereniging?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Waar ga je nog meer om met de kinderen van je groepje?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jouw gedrag

72. Hoe oud was je toen je voor het eerst de volgende dingen deed (als je ze ooit gedaan hebt). Zet op elke regel een kruisje!

	<i>NOOIT gedaan</i>	<i>6 of jonger</i>	<i>7 jaar</i>	<i>8 jaar</i>	<i>9 jaar</i>	<i>10 jaar</i>	<i>11 jaar</i>	<i>12 jaar</i>	<i>13 of ouder</i>
Je eerste sigaret roken(1 trekje van een sigaret telt niet!)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Elke dag sigaretten roken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De eerste keer een alcoholische drank proberen(1 slokje alcohol telt niet!)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Elke week alcohol drinken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kalmerende of slaapmiddelen proberen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Marihuana/hasj/wiet proberen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Op een gokkast spelen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

73. Hoe vaak heb je de afgelopen 4 weken alcohol gedronken? Je mag een kruisje zetten bij hoe vaak je dat hebt gedaan.

☐ 0 keer	☐ 6 keer
☐ 1 keer	☐ 7 keer
☐ 2 keer	☐ 8 keer
☐ 3 keer	☐ 9 keer
☐ 4 keer	☐ 10 keer
☐ 5 keer	☐ 11 of meer

74. Hoeveel sigaretten en sjekkies heb je ongeveer gerookt in de afgelopen 4 weken?

☐ ik rook nooit	☐ 1-5 sigaretten per dag
☐ ik heb de afgelopen 4 weken niet gerookt	☐ 6-10 sigaretten per dag
☐ minder dan 1 sigaret per week	☐ 11-20 sigaretten per dag
☐ minder dan 1 sigaret per dag	☐ meer dan 20 sigaretten per dag

75. Draag je wel eens een wapen bij je (bijvoorbeeld om je te beschermen tegen anderen of om anderen mee te bedreigen)?

- ☐ nooit → ga naar vraag 77
☐ ja, af en toe
☐ ja, altijd

76. Zo ja, wat voor een wapen?

- ☐ zakmes
☐ vlindermes, stiletto, ander steekwapen
☐ boksbeugel, knuppel, (wapen)stok of ander
☐ stoot of slagwapen
☐ luchtdrukpistool, gaspistool, alarmpistool
☐ traangas
☐ een echt vuurwapen
☐ anders, namelijk

77. Vind jij dat de volgende zinnen kloppen?

	klopt helemaal niet	klopt niet	klopt een beetje	klopt wel	klopt helemaal
Het is belangrijk de eer van de familie hoog te houden, zodat je familie zich niet voor jou hoeft te schamen	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen in dezelfde straat moeten aan elkaar denken, bijvoorbeeld door geen vuil op straat te gooien en 's avonds geen lawaai te maken	☐	☐	☐	☐	☐
Een kind mag zelf beslissen met wie het wil trouwen	☐	☐	☐	☐	☐
De vrouw kan het beste de kinderen verzorgen	☐	☐	☐	☐	☐
Je moet zelf kunnen beslissen naar welke middelbare school je gaat	☐	☐	☐	☐	☐
Het is voor jongens belangrijker dan voor meisjes dat ze later hun eigen geld kunnen verdienen	☐	☐	☐	☐	☐
Het is belangrijk je ouders te gehoorzamen	☐	☐	☐	☐	☐
Het is goed als een jongen of meisje van 15 jaar een baantje neemt om zijn/haar eigen zakgeld te verdienen	☐	☐	☐	☐	☐
De man kan het beste de verantwoordelijkheid voor het geld hebben	☐	☐	☐	☐	☐
Een jongen of meisje van 18 jaar mag op zichzelf gaan wonen	☐	☐	☐	☐	☐
De vrouw kan het beste de verantwoordelijkheid voor het huishouden hebben	☐	☐	☐	☐	☐
Het is belangrijk goede manieren te hebben	☐	☐	☐	☐	☐
De verschillende groepen in de stad (Nederlanders, Marokkanen, Turken enz.) moeten zo veel mogelijk samenwerken	☐	☐	☐	☐	☐
Beslissingen over grote uitgaven (zoals een auto, huis of computer kopen) kan de man het beste nemen	☐	☐	☐	☐	☐
Je moet je ouders altijd respecteren	☐	☐	☐	☐	☐
Een kind van 14 jaar moet zelf kunnen beslissen hoe laat hij/zij 's avonds thuis komt	☐	☐	☐	☐	☐

78. Hieronder staan dingen die eigenlijk niet mogen. Je hoeft niet bang te zijn dat we iets doorvertellen. Alles blijft geheim!

Heb je het AFGELOPEN JAAR wel eens één van de volgende dingen gedaan? Kun je ook opschrijven hoe oud je was toen je het voor de eerste keer deed?	<i>Nooit</i>	<i>1 keer</i>	<i>2 of 3 keer</i>	<i>4 keer of meer</i>	<i>Leeftijd 1°</i>
Iets uit de winkel gestolen	☐	☐	☐	☐
In een winkel prijskaartjes verwisseld, om iets goedkoper te krijgen	☐	☐	☐	☐
Een dag gespijbeld	☐	☐	☐	☐
Zonder betalen met de bus/tram/metro/trein meegegaan	☐	☐	☐	☐
Iets gekocht waarvan je eigenlijk wel wist dat het gestolen was	☐	☐	☐	☐
Spullen van school (schriften, krijt, pennen) meegenomen, gestolen	☐	☐	☐	☐
Geld van thuis meegenomen (gestolen)	☐	☐	☐	☐
Ergens in een gebouw, huis of winkel ingebroken	☐	☐	☐	☐
Een fiets of brommer gestolen	☐	☐	☐	☐
Iets anders gestolen, namelijk.....	☐	☐	☐	☐
Met stiften of een spuitbus dingen bewerkt	☐	☐	☐	☐
Iets in een bus, tram, metro of trein beschadigd of kapotgemaakt	☐	☐	☐	☐
Iets op straat (bushuisje, straatlantaarn) beschadigd of kapotgemaakt	☐	☐	☐	☐
Een brandje aangestoken, bijvoorbeeld in een kelder of op straat	☐	☐	☐	☐
Expres een fiets beschadigd of kapotgemaakt	☐	☐	☐	☐
Een auto beschadigd	☐	☐	☐	☐
Iets op school beschadigd of kapotgemaakt	☐	☐	☐	☐
Een ruit van een gebouw ingegooid of ingeslagen	☐	☐	☐	☐
Iets anders beschadigd of kapotgemaakt, namelijk	☐	☐	☐	☐
Iemand gepest of gechanteerd	☐	☐	☐	☐
Meegegaan aan vechtpartij (op school, straat of met een relletje)	☐	☐	☐	☐
Iemand ernstig in elkaar geslagen	☐	☐	☐	☐
Iemand bedreigd met een mes of een ander wapen	☐	☐	☐	☐

79. Kun je hieronder opschrijven welk van de hierboven aangekruiste dingen je het laatste gedaan hebt?

.....

.....

☐ ik heb helemaal niets gedaan → ga naar vraag 89

80. Hoelang geleden was dat?

- ☐ een week of korter geleden ☐ tussen een halfjaar tot een jaar geleden
- ☐ 4 weken of korter geleden ☐ langer dan een jaar geleden
- ☐ een halfjaar of korter geleden

81. Deed je het alleen of samen met anderen?

- ☐ samen → ga naar vraag 82
☐ alleen → ga naar vraag 84

82. Waar kende je de ander/anderen van waarmee je dat deed? (je kunt meer dan één kruisje zetten!)

- ☐ we zijn broer/zus ☐ ik ken ze van de (sport)vereniging of club
☐ we zijn neef/nicht ☐ ik ken ze van mijn groepje
☐ ik ken ze uit de buurt ☐ anders, namelijk
☐ ik ken ze van school

83. Welke afkomst hebben diegenen waarmee je dat gedaan hebt? (je kunt meer dan één kruisje zetten)

- ☐ Nederlands ☐ Turks ☐ Antilliaans
☐ Marokkaans ☐ Surinaams ☐ anders, namelijk

84. Noem hier wat je **het een na laatste** gedaan hebt (uit de lijst bij vraag 78).

.....

- ☐ ik heb niets anders gedaan → ga naar vraag 89

85. Hoe lang geleden was dat?

- ☐ een week of korter geleden ☐ tussen een halfjaar tot een jaar geleden
☐ 4 weken of korter geleden ☐ langer dan een jaar geleden
☐ een halfjaar of korter geleden

86. Deed je het alleen of samen met anderen?

- ☐ samen → ga naar vraag 87
☐ alleen → ga naar vraag 89

87. Waar kende je de ander/anderen van waarmee je dat deed? (je kunt meer dan één kruisje zetten!)

☐ we zijn broer/zus	☐ ik ken ze van de (sport)vereniging of club
☐ we zijn neef/nicht	☐ ik ken ze van mijn groepje
☐ ik ken ze uit de buurt	☐ anders, namelijk.....
☐ ik ken ze van school	

88. Welke afkomst hebben diegenen waarmee je dat gedaan hebt? (je kunt meer dan één kruisje zetten)

☐ Nederlands	☐ Surinaams
☐ Marokkaans	☐ Antilliaans
☐ Turks	☐ anders, namelijk.....

89. Ben je **zelf** wel eens slachtoffer geweest van geweld, bijvoorbeeld aangevallen, verwond of gestoken?

☐ nee	→	ga naar vraag 91
☐ ja keer	→	ga naar vraag 90

90. Wat gebeurde er toen?

.....

91. Heb je **zelf** wel eens in het echt (dus niet op tv) gezien dat andere mensen slachtoffer werden van geweld, bijvoorbeeld werden aangevallen, verwond of gestoken?

☐ nee	→	ga naar vraag 93
☐ ja keer	→	ga naar vraag 92

92. Wat gebeurde er toen?

.....

93. Heb je zelf wel eens met de politie te maken gehad (voor dingen die niet mogen?)

☐ ja → ga naar vraag 94
☐ nee → ga naar vraag 101

94. Hoe vaak heb je met de politie te maken gehad voor iets dat niet mag?

☐ 1 keer ☐ 3 keer
☐ 2 keer ☐ 4 keer of meer

95. Voor welke dingen heb je wel eens met de politie te maken gehad? (je kunt meer dan één kruisje zetten)

☐ ik had wat vernield of kapot gemaakt (bijvoorbeeld graffiti, vandalisme, iets in brand steken)
☐ ik had wat gestolen (in een winkel, op straat, op school)
☐ ik had gevochten of iemand verwond
☐ ik had andere mensen lastig gevallen of bang gemaakt
☐ ik had iets gedaan tegen de verkeersregels
☐ ik had vuurwerk afgestoken terwijl dat niet mocht
☐ ik was op verboden terrein
☐ ik had iets anders gedaan dat verboden is, namelijk

96. Wanneer heb je voor het laatst contact gehad met de politie voor iets dat niet mag?

☐ een week of korter geleden ☐ tussen een halfjaar tot een jaar geleden
☐ 4 weken of korter geleden ☐ langer dan een jaar geleden
☐ een halfjaar of korter geleden

97. Voor welke dingen heb je **het laatst** met de politie te maken gehad?

.....

98. Wat gebeurde er toen op het politiebureau? Schrijf zo veel mogelijk op!

.....

.....

.....

.....

.....

99. Hoe reageerde de politie op wat jij gedaan had? (je kunt meer dan één kruisje zetten!)

- ☐ de politie heeft je thuis gebracht
- ☐ je mocht met een waarschuwing naar huis
- ☐ je moest een boete betalen
- ☐ je kreeg een Stop-reactie
- ☐ je werd verwezen naar Bureau Halt
- ☐ je werd verwezen naar project Pak je Kans
- ☐ je werd verwezen naar project Nieuwe Perspectieven
- ☐ je werd verwezen naar Plan van Herstel
- ☐ je gezin kreeg een gezinsvoogd
- ☐ je kreeg begeleiding bij de jeugdreclassering opgelegd
- ☐ je mocht niet meer thuis blijven wonen (uithuisplaatsing)
- ☐ je moest op gesprek bij de Raad voor de Kinderbescherming
- ☐ je moest bij de kinderrechter komen
- ☐ je moest naar een zogenaamde SIL-zitting
- ☐ je kreeg een werk- of leerstraf
- ☐ andere reactie, namelijk.....

100. Wat vond je van de reactie van de politie?

.....

.....

.....

.....

.....

106. We hebben ook veel vragen gesteld over dingen die niet jij maar anderen hebben gedaan. Zijn er vragen geweest waar je niet precies hebt ingevuld wat ZIJ wel eens gedaan hebben?
- ☐ ik heb alles helemaal eerlijk ingevuld
 - ☐ bij sommige vragen heb ik gezegd dat zij iets niet hebben gedaan terwijl dat wel zo is
 - ☐ bij heel veel vragen heb ik gezegd dat zij iets niet hebben gedaan terwijl dat wel zo is
 - ☐ ik heb van dingen gezegd dat ze het wel gedaan hebben terwijl dat helemaal niet zo is

Bedankt voor het invullen!

Bureau Driessen
Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

Voorzitter prof. dr. H.G. van de Bunt
Hoogleraar Criminologie
Erasmus Universiteit Rotterdam

Leden mr. drs. C. Bangma
Districtschef Flevoland-Noord, Politie Eenheid
Midden-Nederland
Lid Commissie Politie & Wetenschap

drs. P. Holla
Hoofd Operatiën/plv. Politiechef Eenheid Noord-Holland

mr. W.M. de Jongste
Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie

prof. dr. P. van Reenen
Van Reenen-Russel Consultancy b.v.
Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM)
Universiteit Utrecht

Secretariaat Programmabureau Politie & Wetenschap
Politieacademie
Arnhemseweg 348
7334 AC Apeldoorn

Postbus 834
7301 BB Apeldoorn
www.politieenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap

1. **Kerntaken van de politie. Een inventarisatie van heersende opvattingen**
C.D. van der Vijver, A.J. Meershoek & D.F. Slobbe, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2001
2. **Bevoegdheden overd(r)acht. Een onderzoek naar delegatie en mandaat van beheersbevoegdheden in de politiepraktijk**
H.B. Winter & N. Struiksma, Pro Facto B.V., Universiteit Groningen, 2002
3. **Sturing van politie en politiewerk. Een verkennend onderzoek tegen de achtergrond van een veranderende sturingscontext en sturingsstijl**
J. Terpstra, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2002
4. **Woninginbrekers en zware jongens. Daders vanuit het voormalig Joegoslavië aan het woord**
M. van San, E. Snel & R. Boers, Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2002
5. **Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongeren en criminaliteit**
F.M.H.M. Driessen, B.G.M. Völker, H.M. Op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Molenaar, Bureau Driessen, Utrecht, 2002
6. **Op deugdelijke grondslag. Een explorerende studie naar private forensische accountancy**
J. van Wijk, W. Huisman, T. Feuth & H.G. van de Bunt, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2002
7. **Voorbij de dogmatiek. Publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg**
A.B. Hoogenboom & E.R. Muller, COT, Den Haag, 2003
8. **Hennepteelt in Nederland. Het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding**
F. Bovenkerk, W.I.M. Hogewind, D. Korf & N. Milani, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht, 2003
9. **Politiekennis in ontwikkeling. Een onderzoek naar het verzamelen en veredelen van informatie voor het Politie Kennis Net**
I. Bakker & C.D. van der Vijver, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2003
- 10a. **Politie en geweld. Een verkenning van politiereacties op geweldsincidenten in vier Nederlandse regiokorpsen**
C.J.E. In 't Velt, W.Ph. Stol, P.P.H.M. Klerks, H.K.B. Fobler, R.J. van Treeck & M. de Vries, NPA-Politie Onderwijs- en Kenniscentrum, LSOP, Apeldoorn, 2003
- 10b. **Geweldige informatie? Onderzoek naar de informatiehuishouding van geweldsmeldingen bij de politie**
R. van Overbeeke, O. Nauta, A. Beerepoot, S. Flight & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam, 2003

11. **Blauwe Bazen. Het leiderschap van korpschefs**
R.A. Boin, P. 't Hart & E.J. van der Torre, Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2003
12. **Over de grens. Een verkenning van projecten voor probleemjeugd in Duitsland, Engeland en Zweden**
I. van Leiden, G. Verhagen & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2003
13. **Integriteit in het dagelijkse politiewerk. Meningen en ervaringen van politiemensen**
J. Naeyé, L.W.J.C. Huberts, C. van Zweden, V. Busato & B. Berger, Centrum voor Politiewetenschappen, VU Amsterdam, 2004
14. **Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing**
W. Ph. Stol, A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer & L. van Heel, Nederlandse Politieacademie, Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2004
15. **De kern van de taak. Kerncompetenties van de politie als criterium voor de afbakening van kerntaken in de praktijk**
A. Mein, A. Schutte & A. van Sluis, ES&E, Den Haag, 2004
16. **Professionele dienstverlening en georganiseerde criminaliteit. Hedendaagse integriteitsdilemma's van advocaten en notarissen**
F. Lankhorst & J.M. Nelen, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Sectie Criminologie, Amsterdam, 2004
17. **Paradoxaal Politiebestel. Burgemeesters, Openbaar Ministerie en Politiechefs over de sturing van de politie**
L.W.J.C. Huberts, S. Verberk, K. Lasthuizen & J.H.J. van den Heuvel, Vrije Universiteit Amsterdam/B&A Groep, 's-Gravenhage, 2004
18. **Illegale vuurwapens in Nederland: smokkel en handel**
A.C. Spapens & M.Y. Bruinsma, IVA, Tilburg, 2004
19. **Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg**
J. Terpstra & R. Kouwenhoven, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2004
20. **Uit balans: politie en bestel in de knel. State-of-the-art: bundeling van kennis en inzicht**
H.G. van de Bunt, A.B. Hoogenboom, L.W.J.C. Huberts, E.R. Muller, J. Terpstra, C.D. van der Vijver & C. Wiebrens, 2004
Redactie: G.C.K. Vlek, C. Bangma, C. Loef & E.R. Muller
21. **Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek**
H. Beunders & E.R. Muller, Erasmus Universiteit Rotterdam/COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Leiden, 2005 (2e druk 2009)

22. **Integriteit van de politie. State-of-the-art: wat we weten op basis van Nederlands onderzoek**
L.W.J.C. Huberts & J. Naeyé, Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen/Vrije Universiteit, Amsterdam, 2005
23. **De sociale organisatie van mensensmokkel**
R. Staring, G. Engbersen, H. Moerland, N. de Lange, D. Verburg, E. Vermeulen & A. Weltevrede; m.m.v. E. Heyl, N. Hoek, L. Jacobs, M. Kanis & W. van Vliet, Erasmus Universiteit Rotterdam: Criminologie – Sociologie – Risbo, 2005
24. **In elkaars verlengde? Publieke en private speurders in Nederland en België**
U. Rosenthal, L. Schaap J.C. van Riessen, P. Ponsaers & A.H.S. Verhage, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Universiteit Gent, 2005
25. **De strafrechtelijke rechtshulpverlening van Nederland aan de lidstaten van de Europese Unie. De politieke discussie, het juridische kader, de landelijke organisatie en de feitelijke werking**
C.J.C.F. Fijnaut, A.C. Spapens & D. van Daele, Universiteit van Tilburg, Vakgroep Strafrechtwetenschappen, 2005
26. **Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingskracht van de Nederlandse politie**
J. Naeyé, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam, 2005
27. **Preventief fouilleren. Een analyse van het proces en de externe effecten in tien gemeenten**
E.J. van der Torre & H.B. Ferwerda, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
28. **Zedenmisdrijven in Nederland. Aangiften- en verdachtenanalyses op basis van HKS-gegevens**
A.Ph. van Wijk, S.R.F. Mali, R.A.R. Bullens, L. Prins & P.P.H.M. Klerks, Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn, Vrije Universiteit Amsterdam. KLPD, 2005
29. **Groepszedenmisdrijven onder minderjarigen. Een analyse van een Rotterdamse casus**
I. van Leiden & J. Jakobs, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
30. **Omgaan met conflictsituaties: op zoek naar goede werkwijzen bij de politie**
O. Adang, N. Kop, H.B. Ferwerda, J. Heijnemans, W. Olde Nordkamp, P. de Paauw & K. van Woerkom, Onderzoeksgroep Politieacademie, Apeldoorn/Advies en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
31. **De strategische analyse van harddrugsscenes. Hoofdpijnen voor politie en beleid**
E.J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2006
- 32a. **Cijfers en stakeholders. Prestatiesturing en de gevolgen voor de maatschappelijke en politiek-bestuurlijke relaties van de politie**
A. van Sluis, L. Cachet, L. de Jong, C. Nieuwenhuyzen & A. Ringeling, Centre for Local Democracy, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006

- 32b. **Operationele betrokkenheid. Prestatiesturing en bedrijfsvoering Nederlandse politie**
A.B. Hoogenboom, Nivra-Nyenrode, Breukelen, 2006
- 32c. **Op prestaties gericht. Over de gevolgen van prestatiesturing en prestatieconvenanten voor sturing en uitvoering van het politiewerk**
M.P.C.M. Jochoms, F. van der Laan, W. Landman, P.S. Nijmeijer & A. Sey, Politie-academie, Apeldoorn/Twynstra Gudde, Amersfoort/Universiteit van Amsterdam, 2006
33. **Het nieuwe bedrijfsmatig denken bij de politie. Analyse van een culturele formatie in ontwikkeling**
J. Terpstra & W. Trommel, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente 2006
34. **De legitimiteit van de politie onder druk? Beschouwingen over grondslagen en ontwikkelingen van legitimiteit en legitimiteitstoekenning**
Bundel onder redactie van C.D. van der Vijver & G.C.K. Vlek, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente/Politie & Wetenschap, 2006
35. **Naar beginselen van behoorlijke politiezorg**
M.J. Dubelaar, E.R. Muller & C.P.M. Cleiren, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden, 2006
- 36a. **Asielmigratie en criminaliteit**
J. de Boom, G. Engbersen & A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2006
- 36b. **Criminaliteitspatronen en criminele carrières van asielzoekers**
M. Althoff & W.J.M. de Haan, m.m.v. S. Miedema, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, 2006
- 36c. **'Ik probeer alleen maar mijn leven te leven'. Uitgeprocedeerde asielzoekers en criminaliteit**
A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam; Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek/Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2006
37. **Positie en expertise van de allochtone politiemedewerker**
J. Broekhuizen, J. Raven & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, Utrecht, 2007
38. **Lokale politiechefs. Het middenkader van de basispolitiezorg**
E. J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2007
39. **Nog niet verschenen**
40. **Conflict op straat: strijden of mijden? Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in interactie met de politie**
N. Kop, Martin Euwema, m.m.v. H.B. Ferwerda, E. Giebels, W. Olde Nordkamp & P. de Pauw, Politieacademie, Apeldoorn, Universiteit Utrecht, 2007

41. **Opsporing onder druk**
C. Liedenbaum & M. Kruijsen, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
42. **Symbolen van orde en wanorde. Broken windows policing en de bestrijding van overlast en buurtverval**
B. van Stokkom, Centrum voor Ethiek, Radboud Universiteit Nijmegen, 2008
43. **Verkeershandhaving: prestaties leveren, problemen aanpakken**
G. Meershoek & M. Krommendijk, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
44. **De frontlinie van opsporing en handhaving. Stelselmatige bedreigingen door burgers als contrastrategie**
M.J.G. Jacobs, M.Y. Bruinsma & J.W.M.J. van Poppel, IVA Tilburg, 2008
- 45a. **‘Kracht van meer dan geringe betekenis’. Deel A: Politiegeweld in de basispolitiezorg**
R. Bleijendaal, J. Naeyé, P. Chattellon & G. Drenth, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45b. **‘Kracht van meer dan geringe betekenis’. Deel B: Sturing en toetsing van de politieke geweldsbevoegdheid**
G. Drenth, J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45c. **Agressie en geweld tegen politiemensen. Beledigen, bedreigen, tegenwerken en vechten**
J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45d. **Belediging en bedreiging van politiemensen**
J. Naeyé, m.m.v. M. Bakker & C. Grijsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2009
- 45e. **Uitgangspunten voor politieoptreden in agressie- en geweldssituaties**
J. Naeyé, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
46. **Wijkagenten en hun dagelijks werk. Een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk**
J. Terpstra, 2008
47. **Bijzonder zijn ze allemaal! Vergelijkend onderzoek naar reguliere en bijzondere opsporing**
W. Faber, A.A.A. van Nunen & C. la Roi, Faber Organisatievernieuwing, Oss, 2009
48. **Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude: achtergronden, dadenkenmerken en aanpak**
Y.M.M. Schoenmakers, E. de Vries Robbé & A.Ph. van Wijk, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2009
49. **Het betwiste politiebestel. Een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkeling van het politiebestel in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland & Wales**
A. Cachet, A. van Sluis, Th. Jochoms, A. Sey & A. Ringeling, Erasmus Universiteit Rotterdam/Politieacademie, Apeldoorn/Korps landelijke politiediensten, Driebergen, 2009

50. **Leven met bedreiging. Achtergronden bij aangiften van bedreiging van burgers**
B. Bieleman, W.J.M. de Haan, J.A. Nijboer & N. Tromp, IntraVal & Rijksuniversiteit Groningen, 2010
- 51a. **Het publieke belang bij private preventie. Een economische analyse van inbraakpreventiebeleid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2009
- 51b. **Het effect van langdurige opsluiting van veelplegers op de maatschappelijke veiligheid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2010
52. **Lokale politiek over politie**
T.B.W.M. van der Torre-Eilert, H. Bergsma & M.J. van Duin, met medewerking van R. Eilert, LokaleZaken, Rotterdam, 2010
53. **Trainen onder stress. Effecten op de schietvaardigheid van politieambtenaren**
R.R.D. Oudejans, A. Nieuwenhuys & G.P.T. Willemsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
54. **Politie en publiek. Een onderzoek naar de communicatievormen tussen burgers en blauw**
H.J.G. Beunders, M.D. Abraham, A.G. van Dijk & A.J.E. van Hoek, DSP-groep, Amsterdam/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2011
55. **Managing collective violence around public events: an international comparison**
O.M.J. Adang with cooperation from: S.E. Bierman, E.B. Brown, J. Dietermann, C. Putz, M. Schreiber, R. van der Wal, J. Zeitner, Police Science & Research Programme, Apeldoorn, 2011
56. **Stads- en regioScan in de grootste Brabantse gemeenten. De achtergronden van onveilige GVI-scores**
B.M.W.A. Beke, E.J. van der Torre, M.J. van Duin, COT, Den Haag; LokaleZaken, Rotterdam & Beke Advies, Arnhem, 2011
57. **De mythe ontrafeld? Wat we weten over een goed politieleiderschap**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
58. **Proactief handhaven en gelijk behandelen**
J. Svensson, H. Sollie & S. Saharso, Vakgroep Maatschappelijke Risico's en Veiligheid, Institute of Governance Studies, Universiteit Twente, Enschede, 2011
- 59a. **De sterkte van de arm: feiten en mythes**
J.H. Haagsma, T.M. Rumke, I. Smits, E. van der Veer & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 59b. **Blauw, hier en daar. Onderzoek naar de sterkte van de politie in Nederland, België, Denemarken, Engeland & Wales en Nordrhein-Westfalen**
J.H. Haagsma, I. Smits, H. Waarsing & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
60. **De nachtdienst 'verlicht'**
M.C.M. Gordijn, Rijksuniversiteit Groningen, 2012

61. **Opsporing Verzocht. Een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma Opsporing Verzocht aan de oplossing van delicten**
J.G. van Erp, F. van Gastel & H.D. Webbink, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2012
62. **Jeugdige zedendelinquenten en recidive. Een onderzoek bij jeugdige zedendelinquenten naar de voorspellende waarde van psychiatrische stoornissen en psychosociale problemen voor (zedes)recidive**
C. Boonmann, L.M.C. Nauta-Jansen, L.A. 't Hart-Kerkhoffs, Th.A.H. Doreleijers & R.R.J.M. Vermeiren, VUmc De Bascule, Duivendrecht, 2012
63. **Hoe een angstaas een jokkebrok herkent**
J. Jolij, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
64. **Politie en sociale media. Van hype naar onderbouwde keuzen**
A. Meijer, S. Grimmelikhuijsen, D. Fictorie, M. Thaens, P. Siep, Universiteit Utrecht, Center for Public Innovation, Rotterdam, 2013
65. **Wapengebruik. Van inzicht in modus operandi naar een effectieve aanpak**
M.S. de Vries, Universiteit Twente, Enschede, 2013
66. **Politieverhalen. Een etnografie van een belangrijk aspect van politieculturen**
M.J. van Hulst, Tilburg University, Tilburg, 2013
67. **Recherchebazen. Een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap**
E.J. van der Torre, M.J. van Duin & E. Bervoets, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
68. **Driehoeken: overleg en verhoudingen. Van lokaal tot nationaal**
E.J. van der Torre & T.B.W.M. van der Torre-Eilert, met medewerking van: E. Bervoets & D. Keijzer, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
69. **Overvallen vanuit daderperspectief. Situationele aspecten van geweldadige, niet-geweldadige en afgeblazen overvallen**
W. Bernasco, M.R. Lindegaard & S. Jacques, NSCR, Amsterdam, 2013
70. **Geweld tegen de politie. De rol van mentale processen van de politieambtenaar**
L. van Reemst, T. Fischer & B. Zwirs, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
71. **Vertrouwen in de politie: trends en verklaringen**
L. van der Veer, A. van Sluis, S. Van de Walle & A. Ringeling, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
72. **Mobiel banditisme. Oost- en Centraal-Europese rondtrekkende criminele groepen in Nederland**
D. Siegel, i.s.m. R. Koenraadt, D. Lyubenova, N. Sovre & A. Troscianczuk, Universiteit Utrecht, 2013

